

256677

A MARNEI CSATA

ELŐZMÉNYEK,
A NÉMET BALSÍKER OKAI,
TANULSÁGOK.

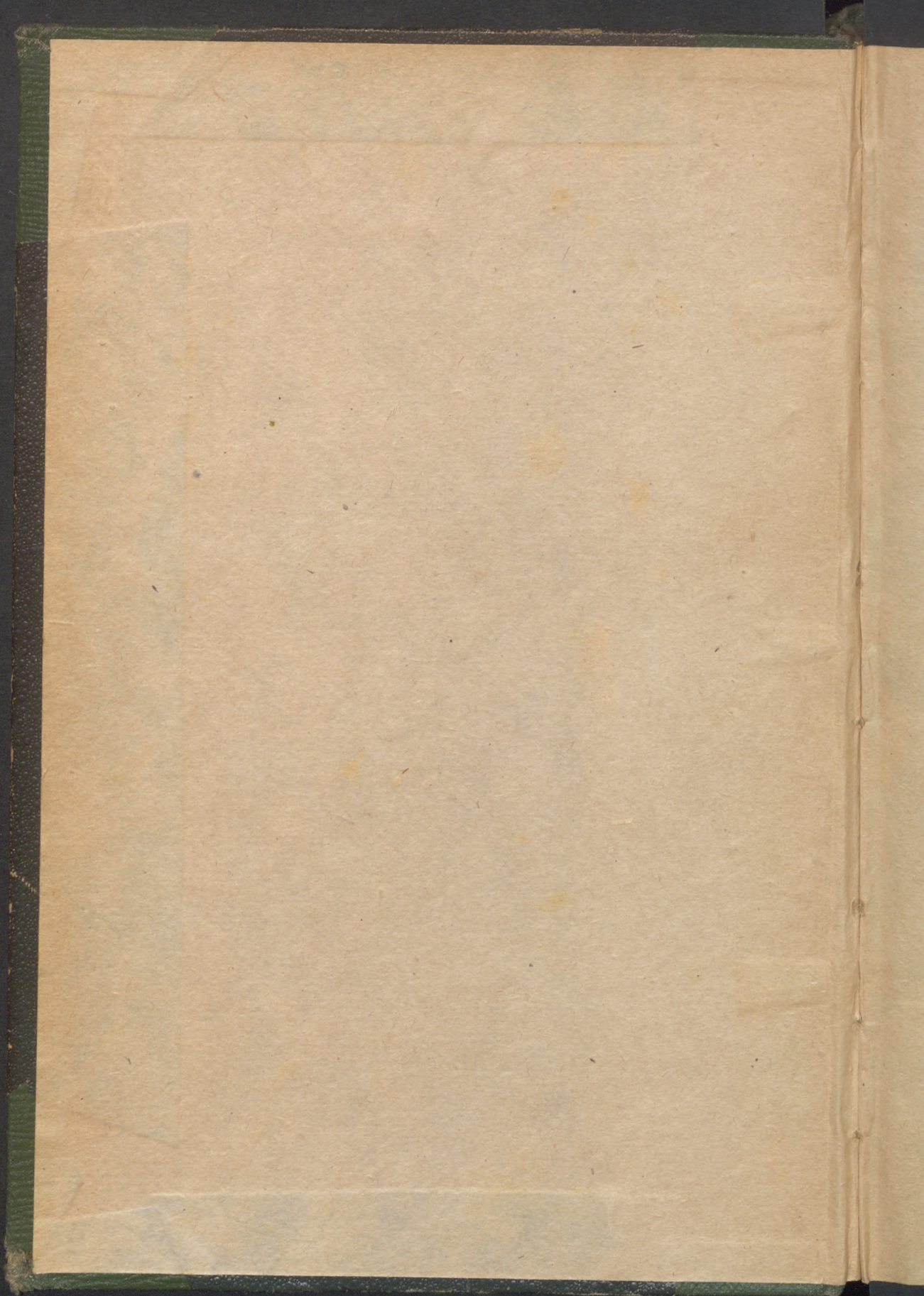
IRTA:

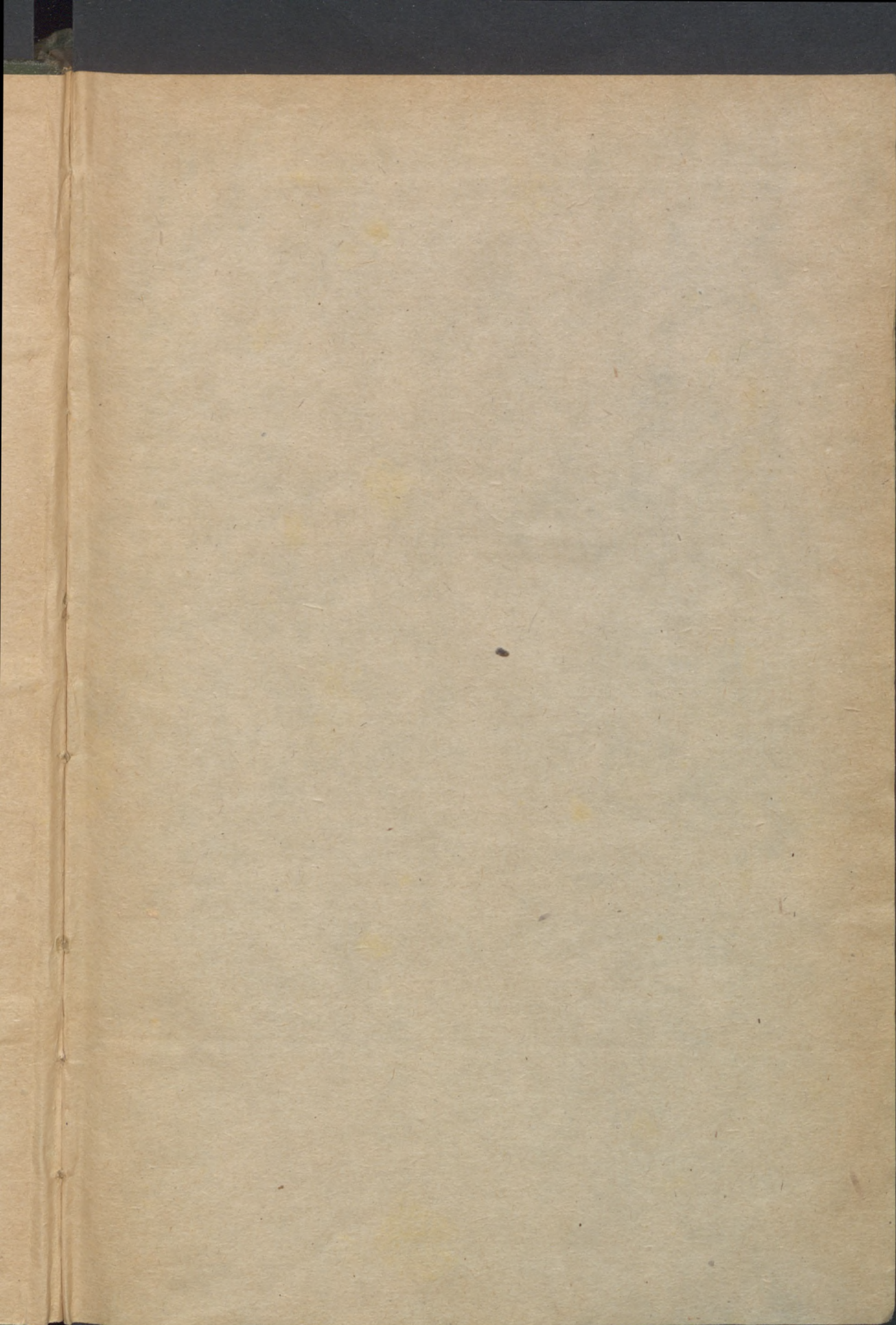
NAGYLAKI RÁTZ JENŐ
M. KIR. VEZÉRKARI ALEZREDES

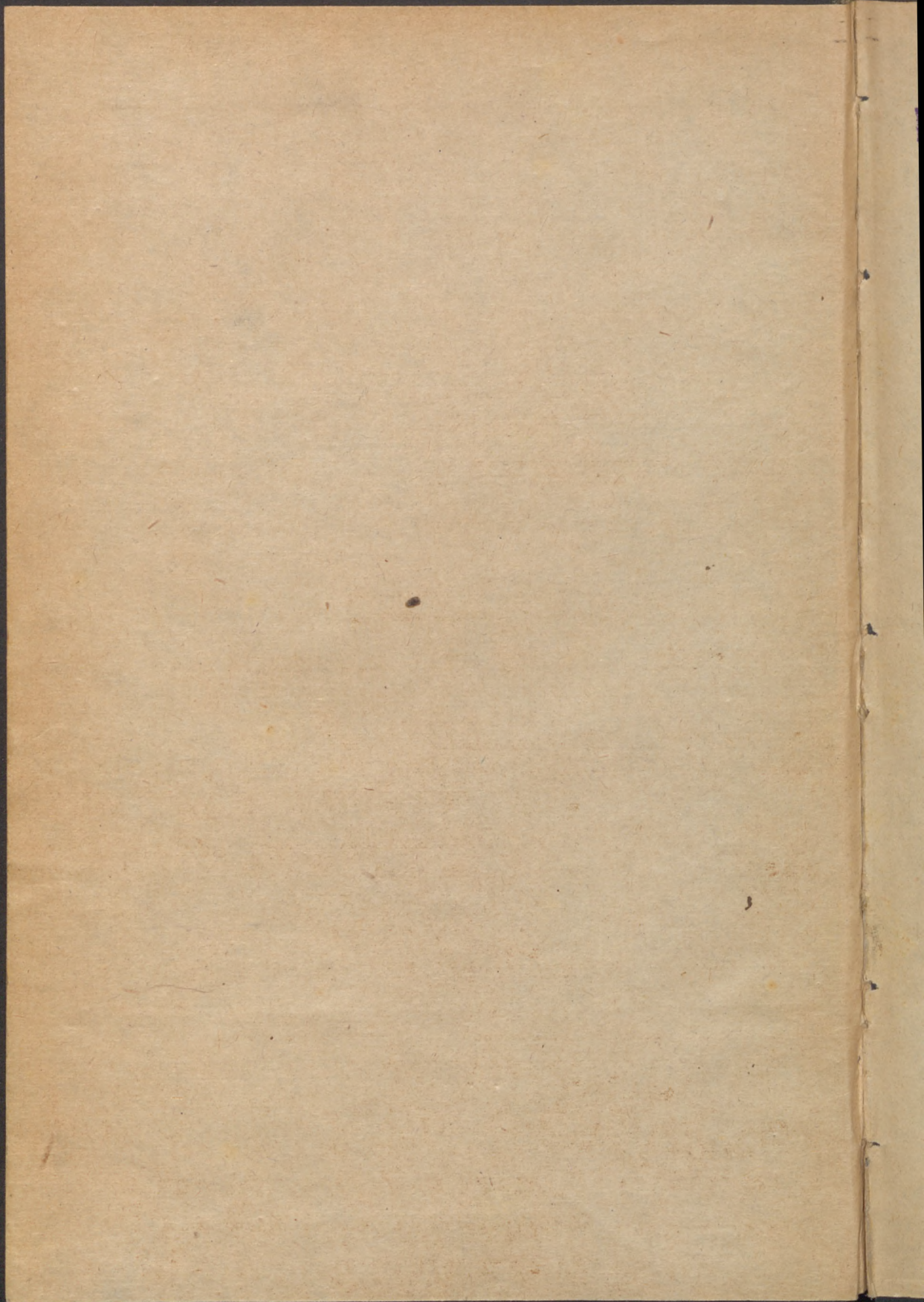

SZERZŐ SAJÁTJA.

BUDAPEST, 1921.

Nyiregyháza, 1922. - március hó/6n

A MARNEI CSATA

ELŐZMÉNYEK,
A NÉMET BALSÍKER OKAI,
TANULSÁGOK.

IRTA:

NAGYLAKI RÁTZ JENŐ.
M. KIR. VEZÉRKARI ALEZREDES

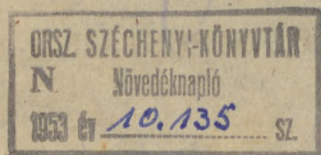
SZERZŐ SAJÁTJA.

BUDAPEST, 1921.

A MARNÉI CSATA

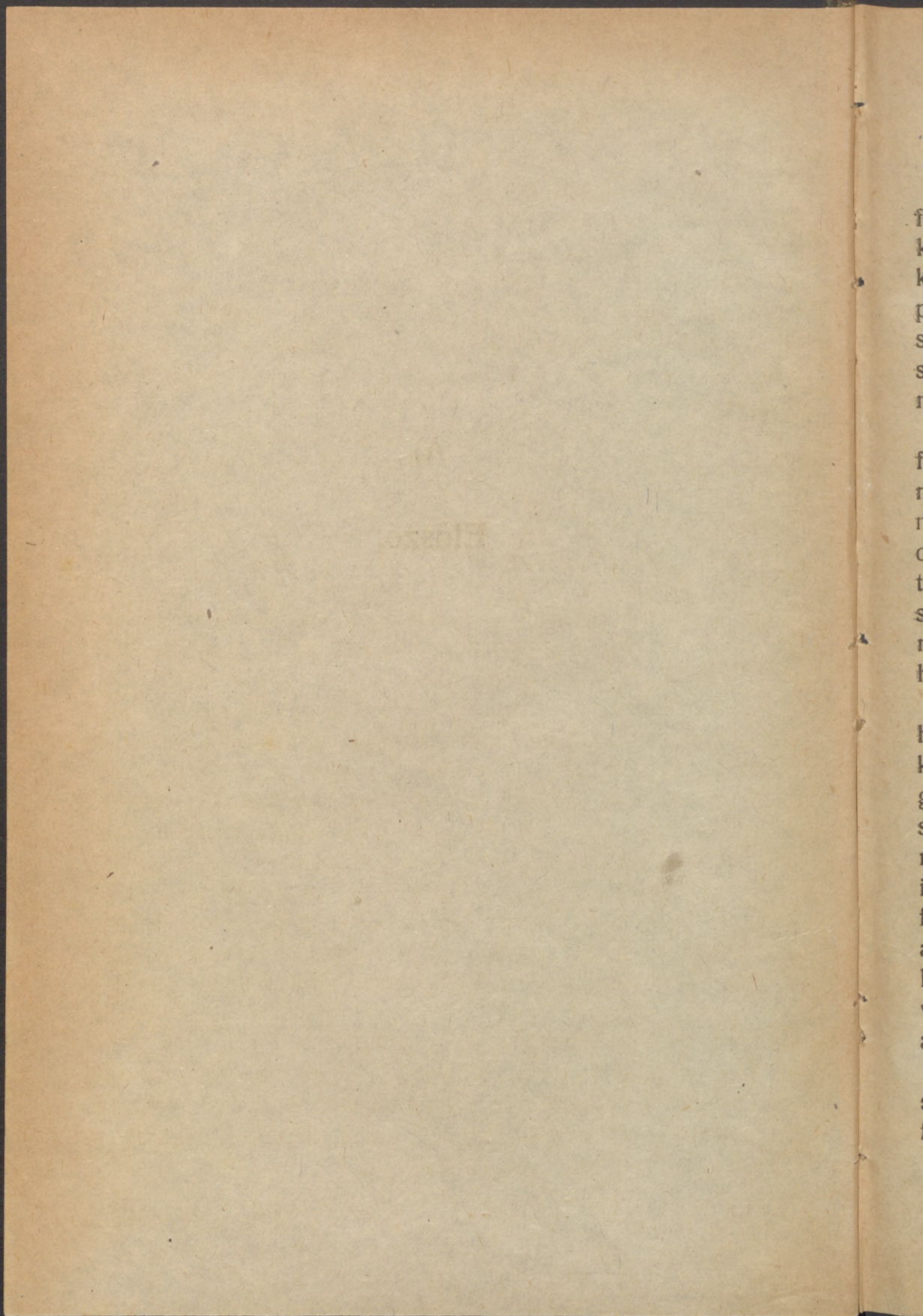
MINDEN JOG, KÜLÖNÖSEN A
FORDÍTÁS JOGA FENTARTVA.

256677

A)

Előszó.

A marnei csatának az elsősorban érdekelt német és francia földön ma már kötetekre rugó irodalma van. Érthetővé teszi e körülményt elsősorban az, hogy a marnei csata messzeható következményekkel járt a világháború egész menetére, másodsorban pedig az, hogy hivatalosan e csata körülményeit egy küzdő fél sem ismertette még és így a résztvevők igyekeznek a csata egyes, szerintük döntő részleteit, majdnem mindig szubjektív világításban, megvilágítani.

Hasznos szolgálatot véltem bajtársaimnak tenni, a mikor a források gondos összehasonlítása után tanulmányomban az eseményeket iparkodtam tárgyilagosan vázolni, hogy a kiterjedt és ma csak nagy anyagi áldozatok árán beszerezhető részletirodalom olvasásától mentesítsem őket. De hasznos szolgálatokat véltem teljesíteni az által is, hogy nem maradtam meg az események száraz leírásánál, hanem azok indító okait, összefüggését és egymásra való hatását is iparkodtam felfedni és tárgyilagosan elbírálni, hogy belőlük tanulságokat szerezhessünk.

Nem vindikálom és nem is vindikálhatom magamnak a jogot, hogy ítéleteimet mindenki mindenben elfogadja. Minden szem másképen lát és a szerzett benyomásokat minden agy másképen dolgozza fel. Azt sem merném állítani, hogy bírálataim a szereplő személyek elhatározásaival szemben mindig igazságosak. De ez nem az én személyes hibám; hanem betudandó annak, hogy az író sokkal tisztábban látja az eseményeket utólagosan és az ellenfélről is többet tud, mint a vezér, a kinek az események behatása alatt kellett kevésbé tiszta kép után határoznia. Bármennyire iparkodtam is a tények ismeretéből kifolyó elfogultságot magamtól véleményeim megalkotásánál távoltartani, magam is belátom, hogy az aligha sikerült minden esetben.

De ha talán helytelen ítéletemmel elértem azt, hogy olvasóim saját maguk is ítélkeznek az események felett és az én véleményem felett is, akkor célhoz jutottam és hasznos szolgálatot végeztem.

Budapest, 1921 március havában.

Rátz alezredes.

B)

A marnei csata jelentősége.

é
É
b
s
á

n
 b
 »
 n
 te
 é
 e
 m
 te
 ra
 lü
 k
 s
 v
 s

e
b

h j

v
f
r
l
h
h
h
E

A

„Das sind glückliche Schlachten,
aber sie kommen zu keinem Ende“.
Barzini a marnei csatáról.

Voltak, vannak és mindig lesznek a nemzetközi életben olyan kérdések és bonyodalmak, melyeknek sima elintézése diplomáciai úton nem lehetséges. Éppen az állami szuverenitás eszméje az, mely nem tűrhet az állam felett bírót a létérdekbe vágó kérdéseknél, mely nem engedheti meg senkinek és semmiféle nemzetközi szervnek sem az ítélkezést olyan dolgokban, melyet az állam saját magára döntő jelentőségűnek tart.

Kiegyenlíthetetlen ellentétek megoldására nem marad tehát az államnak más módja, mint az erőszak alkalmazása akaratának érvényesítése érdekében. Erkölc, művelődésben való haladás véglegesen kiküszöbölni ezt az „ultima ratio“-t nem képesek. Szerepük a fékező, meggondolásra ösztönző mérlegelésen túl nem terjed. A világháború maga mutatta meg legjobban e tétel helyességét. A világ leghatalmasabb, művelődésben és pedig szellemi és anyagi művelődésben legelőkelőbb, saját államiságukon belül a legmagasabb erkölcsi alapon álló államai, népei roppantak össze véres, ádáz küzdelemben, melyet csak akkor hagytak abba, mikor az egyik fél a másikat akaratának teljes és feltétlen elismerésére tudta kényszeríteni. A „megegyezéses béke“ rajongói álomlátók voltak, kik nem érezték soha az állami élet ütőerének lüktetését; álomlátók, kik vakon bíztak professzori elméletek nemzetközi életképességében; álomlátók, a kik szem elől tévesztették a háború megindulásának valódi okait és nem vették észre, mennyi leplezésnek, eltolásnak és más világitásba való helyezésnek voltak azok a háború folyamán alávetve a bűnösség kérdésének érdekében.

Pedig a világot rengető nagy bonyodalomhoz nem méltó játékot űztek e kérdéssel. Kár a bűnöst keresni, kár volt mindkét részről egymásra kigyótbékát kiáltani. A világháború történelmi szükség volt, történelmi törvényszerűséggel következett a francia forradalmak szülte kérdések megoldására *).

A végleges megoldás nem sikerült.

Háborúval tehát ezentúl is számolniok kell az államoknak. A korábbi háborúhoz képest azonban lényegesen más erőviszonyok mellett fognak a jövő kor háborúi lefolyni.

Már a XIX. század második felében vívott háborúkban jelentkezett a változás. Olyan férfiu, mint Moltke — a ki a háború minden ideget megfeszítő hatását önmagán érezte és mély értelemmel a nyert benyomásokat magában feldolgozta — előre megjósolta az elkövetkezendő európai háború lényegét. Szavát nem értették meg, a mint az 1904—5. évi orosz-japán háború tanulságait sem értették meg és használták ki. Az emberi természetben rejlő konzervativizmussal az önmaguktól felvetődő tanulságokat avval hártották el, hogy mások a keletázsiai viszonyok és mások a viszonyok egy Európa közepén vivandó háboruban.

*) Lásd bővebben: Die Schlacht an der Marne, Eine kriegsgeschichtliche militärpolitische Studie von Dr. Eugen Bircher, Major im Generalstab der eidgenössischen Armee. Paul Haupt, Bern 1919. 9. oldal.

Moltke mondotta és a keletázsiai háboru, mint első olyan háboru, melyet egyenértékű felek vívtak egymással modern harci eszközökkel, bebizonyította, hogy modern hatalmat nem lehet egy vagy két hadjáratban annyira legyűrni, hogy magát legyőzöttnek tekintse olyannyira, hogy kemény feltételek mellett békét legyen kénytelen kötni. Talpra tud állani, ha mindjárt csak hosszabb idő után is és a harcot meg fogja ujitani.*) A világháboru egyes hadjáratai bizonyítanak e tétel mellett.

Ha tehát egy-egy hadjárat sem tudja elintézni a háborut, annál kevésbé képes arra egy-egy csata a jelenkor viszonyai között.

És mindezen fejtegetések ellenére is döntő csatának kell a marnei csatát neveznünk.

A csak látszólagos ellentmondást a következőkben iparkodunk kimagyarázni és a marnei csata döntő jelentőségét megmagyarázni és bebizonyítani.

A német haditerv, melyet az 1914. évi franciaországi nyári hadjáratnak kellett volna megvalósítania, amint azt később részletesebb megbeszélésben is látni fogjuk, a francia hadseregek átkarolására, teljes megsemmisítésére és pedig rövid idő alatti teljes megsemmisítésére volt alapítva. Természetes, hogy ezt a célját csak úgy érthette el a német hadvezetőség, ha a kezdeményezést első pillanattól kezdve a kezében tartja, ha ő kényszeríti akarát a francia hadvezetőségre. Első időben sikerült is ez a németeknek. Megbeszélésünk folyamán lesz még alkalmunk arra rámutatni, hogy a szövetséges angol, belga és francia hadaknak mennyire engedelmeskedniök kellett annak a kényszernek, vagy ha érthetőbb annak a törvénynek, melyet a németek előnyomulása rájuk parancsolt. Látni fogjuk azt is, hogy a szövetséges nyugati államok fővezére, Joffre, mennyire iparkodik minden cselekedetében arra, hogy ezt a kezdeményezést kiragadhassa a németek kezéből és átjátszhassa a szövetségesek kezére. Ki fogjuk egészen határozottan és világosan fejteni azt is, hogy a kettős átkarolás mindjárt az első percben nem sikerült a németeknek, de az egyoldalú átkarolást olyan méretekben építették fel, mely méretek sem ellenmondást, sem ellenintézkedést, sem ellenállást nem tűrtek meg és már alapjukban megfojtották az ezirányú törekvéseket. De ki fogjuk mutatni azt is, hogy már a legelső ütközetekben és csatákban is kísért német részről az a gondolat, mely a marnei csatában, vagyis inkább annak tényleges előkészítésében testet ölt és a német haditervre olyan végzetes következményekkel járt.

Mert tagadhatatlan, hogy a marnei csatában stratégiai, hadászati szempontok szerint a németek voltak az átkaroltak. Tagadhatatlan, hogy a marnei csatában a kezdeményezés határozottan a franciák kezében volt. A németek megszűntek stratégiailag kényszerű, törvényt róni a franciákra; legmagasabb helyről jövő utasításokon ki fogjuk mutatni, hogy a németek engedelmeskedtek annak a kényszernek, melyet a francia vezér intézkedései raktak, mint béklyót, karjaikra.

A kezdeményezés, a szabad akarat és elhatározás elvesztésében, már a csata kezdetén való elvesztésében látjuk a marnei csata helyileg, a francia hadszíntérre vonatkozó döntő jelentőségét. Lehetett volna a csata kimenetele taktikailag kedvező a németekre nézve — a mint az volt a csatátér legfontosabb helyein az Ourcqnál és Vitry le François-nál — a lényegen még sem változtatható volt. A kérlelhetetlen törvényt már a franciák diktálták, a haditerv leglényegesebb előfeltétele elveszett, az egész német haditerv helyileg dugába dőlt.

*) 1890. V. 14. reichsrati ülésen mondott beszédében.

De a helyi jelentőségnél és a helyi következményeknél még sokkal messzebbmenő kihatásai is voltak a marnei csatának az egész háborúra, annak viselési módjára és tartamára nézve is.

A francia hadszíntérre szóló terv és annak pontos, sikeres és a mi a fő: gyors és győzelmes befejezése alapfeltétele volt a keleti harctéren vivandó harcoknak is. A kettős arcvonalu háború, bár meghozta a középponti hatalmaknak a stratégiai belső vonal előnyeit, már kezdettől fogva annyira túlhaladta Németország és Magyarország-Ausztria erejét, hogy csak szabatosan, pontosan megállapított és keresztülvitt haditervek sikerei alapján élhettek meg és reménykedhettek a győzelemben is. Az orosz harctéren vivandó harcok lényeges alapfeltétele volt a nyugati harctéren végig német kézen megtartott kezdeményezés és szuverén uralkodás a helyzeten. Csak akkor lehetett a középponti hatalmaknak keleten sikeres a harcuk, ha a nyugaton nincs mitől tartaniuk, vagy ha a nyugati ellenfeleket teljesen kiküszöbölték. A marnei csatában az addigi szuverén uralkodás a helyzet felett megszűnt. A németek nem voltak már szabad elhatározásuk urai, a keleti harcszíntér harcainak alapja megrendült ugyanakkor, a mikor a Marne mellett megrendült a német hadak sora.

A világháború, melyet egy franciaországi hadjáratral és utána Oroszországban megvivandó hadjáratokkal befejezhetni véltek a németek, új korszakba lépett. Moltke szavai igazságok alakjában ragyogó módon bebizonyosodtak. Egy hadjáratral nem lehet egy államot térdre kényszeríteni, újból talpra fog állani, ha talán csak egy év múlva is, hogy újra fegyvert fogva megkísérelje a szerencse forgandó kerekét a maga javára visszafordítani. A jövő háború, fűzte hozzá Moltke, talán hétéves, talán harmincéves háború lesz, időtartamát senki előre meghatározni nem bírja *).

Ebben rejlik a marnei csatának általánosságban is döntő jellege. Ez a csata, mely nem volt döntés a harctéren, mert a németeket nem verték meg véglegesen, a kezdete az állásharcoknak és ezen harcmód minden rettenetességének. Itt merevedik a hadászat művészete mesterséggé, innen kell számítanunk mindazt a nyomort, kint, szenvedést, melyet a világ ma és még hosszú ideig ezután is megsínyleni kénytelen.

A marnei csatának az egész háborúra való jelentőségét minden politikai vonatkozásával együtt talán legjobban Birchernek a következő mondata világítja meg: „A németek elvesztették a legyőzhetetlenség nimbusát“ **). Hogy ez a lélektani momentum mennyi reményt fakasztott, mennyi új lehetőséget teremtett az entente szemében, azt bővebben magyarázni sükségtelen.

De nem szabad elfelejtenünk, hogy ugyanabban az időben, a mikor a marnei csata eldöntetlenül ugyan harcászati értelemben, de erkölcsileg határozottan a németek vereségével végződött, ugyanakkor teljesen hasonló körülmények között végződik a magyar-osztrák hadseregek vívta második lebergi csata is. A végső kimenetelben teljesen hasonlítanak egymáshoz, a kezdetük között azonban óriási a különbség. Ugyanakkor, a mikor a németek még teljesen urai a helyzetnek a francia harcszíntéren és csak tőlük függ, hogy milyen irányban és milyen viszonyok között kényszerítsék tovább is akaratauk alá a francia haderőket, ugyanakkor — szeptember elseje körül — a magyar-osztrák hadseregek fővezérének kezéből már régen kiesett a kezdeményezés. A magyar-osztrák hadseregek fővezére Joffre-hez hasonló helyzetben küzd az egyensúly, a hadászati egyensúly helyreállításáért; keresi a módot, melyen

*) 1890. V. 14-i már említett beszédében.

**) I. m. 235. oldalán.

Nikolájevicsre rákényszeríthetné az akaratját. A míg ez Joffre-nek sikerül, addig Conrad a rövidebbet huzza.

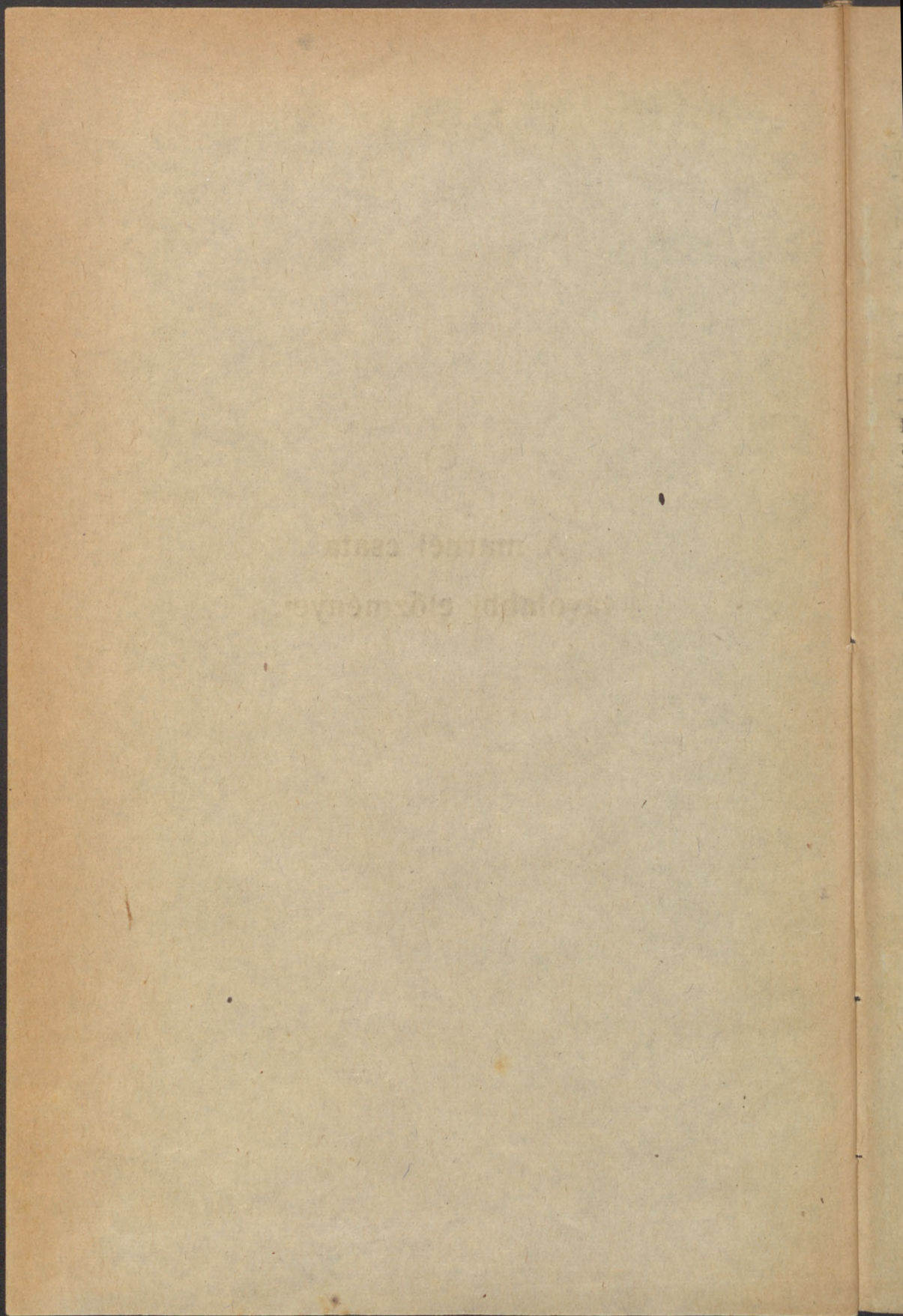
De tény az is, hogy az erőviszonyok is megfordítva állottak a két hadszíntéren.

Tanulmányunk lesz hivatva felderíteni, a mennyire már a rendelkezésre álló források segítségével ezt egyáltalában ma meg lehet sikerrel tenni, hogy a vezetésbeli művészet mennyiben járult hozzá egyrészt a kezdő sikerhez, másrészt pedig az első balsikerhez. Megbeszéléseinktől távol áll az elitelő jogosulatlan kritikának még a leghalványabb árnya is. Csak tisztelettel és bámulattal hajthatjuk meg az elismerés zászlóját azon emberek előtt, kik ebben a határtalanságig megdagadt háboruban, a testi és lelki behatások tömkelegében legjobb tudásuk és meggyőződésük szerint iparkodtak bizonytalan feladataikat megoldani hazájuk és népük dicsőségére és legelső sorban azoknak javára. De a történelmi kutatás és a hasznothajtó történelmi feldolgozás joga és kötelessége keresni és felderíteni azokat a módozatokat, melyekkel a lezajlott eseményeket talán más mederbe lehetett volna terelni. Másrészt evvel a joggal jár együtt az a kötelesség is, hogy tanulmányainkban kimutassuk azokat a lelki pillanatokat és pszichológiai okokat is, melyek a cselekvő egyéniségeket fogvatartották, lelkükre, gondolatmenetükre és elhatározásaikra, egyszóval döntő cselekedeteikre iránytadó befolyással voltak.

Ma a mikor az egymással szemben állott felek helyzete — mindig az anyagi, szellemi és erkölcsi állapotot értjük együttvéve helyzet alatt — nem ismeretes ugyanabban a mértékben egyformán és különösen nem egy és ugyanarra az időpontra nézve, nehezebb a kritika, de egyuttal igazságosabb és jogosultabb is, mint más, már régebben lezajlott és minden ízében tisztázott hadjáratoknál.

C)

**A marnei csata
távolabbi előzményei.**

I.

A felvonulásokról és haditervekről.

„Ein Fehler in der ursprünglichen Versammlung der Heere ist im ganzen Verlauf des Feldzuges kaum wieder gut zu machen“.

Moltke: „Über Strategie“.

A marnei csatát és annak jelentőségét csak úgy érthetjük meg teljesen, ha mindazokat a viszonyokat, eseményeket is tüzetesen megvizsgáljuk, melyek a csatához vezettek. Tisztában kell tehát lennünk azokkal az indokokkal, melyek a német és francia felvonulást és haditervet megalapozták és úgy, a hogyan az tényleg megtörtént, létre is hozták. Ehhez azonban nem elég csak a tényleges, a háború kitörésekor létezett viszonyokat alapul vennünk, hanem szükséges azokat a szellemi, katonapolitikai áramlatokat is megismernünk, melyek mindkét fél ténykedéseit, egész felfogását és működését is befolyásolták és irányították. Szükségünk lesz továbbá a marnei csata előzményeiben felkeresnünk azokat a tényezőket is, melyek a csata megindulásánál mindkét félnél beállott helyzetet megteremtették. Kutatnunk kell azt is, mennyiben történtek egyik vagy másik félnél hibák, vagy hogy enyhébben fejezzük ki magunkat: mennyiben ragadtatta el magát egyik vagy másik fél, vagy annak egyes része a pillanatnyi helyzet által oly cselekedetekre, melyek az eredeti tervtől való eltérés folytán új feladatok elé állították. Keresnünk kell azt is, hogy a beállott új viszonyokból a kellő következtetést levonták-e a küzdő felek és felhasználták-e minden alkalmat és eszközt arra, hogy az új viszonyok felett urrá lehessenek.

Csak ha mindezeket a viszonyokat és tényezőket alaposan megvitattuk fogjuk magát a szeptember 4-én előállott helyzetet és a marnei csata egész lefolyását tökéletesen megérthetni és belőle helyes tanulságokat levonni.

A német-francia felvonulást és haditervet leglényegesebben a politikai viszonyok befolyásolták. Az 1870—71-i háború után mindenki tisztában volt azzal, hogy a büszke, szenvedélyes és magát európai vezérszerepre hivatottnak tartó francia nép a háborúban szenvedett csorba kiköszörülésére mindent el fog követni. Csak természetes volt, hogy gyengesége érzetében körülnézett olyan szövetséges után, kinek érdekei az ő halálos ellenségének érdekeivel ellentétben voltak, ki amellett a kellő anyagi erővel is rendelkezik és a kit politikailag, akár politikai akár gazdasági gyengeségénél fogva, irányíthat, vezethet és akaratának megfelelő cselekedetekre bírhat. Szövetségesének feltétlenül függnie kellett a revanche politika vezérembereinek akaratától és olyan földrajzi helyzetben kellett lennie, hogy a német népet háborús bonyodalomban már helyzeténél fogva is halálosan fenyegetse.

Akaratának és céljainak teljesen megfelelő szövetségest nem talált ugyan, mert Oroszország, kiben nagyrészt megvoltak ugyan a keresett feltételek, minden szövetségi hűsége mellett is elsősorban saját önző céljait követte és azoknak kielégítésére törekedett. Az orosz-japán háború a francia szövetséges szemében ép olyan „extra tour” volt, mint a német-magyar-osztrák diplomácia

részére Olaszország algecirasi szereplése. De gazdasági szempontból a függést sikerült Franciaországnak igen szorossá és feltétlenné alakítania.

A mint az orosz-francia szövetség megvolt, Németország a két arcvonalon vivandó háboru súlyos feladata előtt állott, kemény és számbeli fölényben levő ellenfelekre kellett számítani. Ez a helyzet a német haditervnek és felvonulásnak első és legsarkalatosabb tételét adja.

Sokáig úgy alakult az európai helyzet, hogy más politikai szempontot esetleges háboru esetére Németországnak nem is kellett szem előtt tartania. Ebből magyarázhatjuk meg az idősebb Moltkénak azt a háborus tervét, mely Oroszországban látván a főellenséget, mely veszedelmesebb, azt akarta először leküzdeni és csak ennek leküzdése után fordult volna Franciaország ellen.

A német nép szorgalma, kitartása, kereskedelmi tehetsége és munkabírása lassanként arra szorította azonban a német kormányzatot, hogy termékei részére az ország határain túl is, egész Európában és az egész világban piacokat teremtsen egyfelől, más felől pedig ugyanott, a hol mint eladó fellépett, nyers anyagok beszerzése címén, mint vevő is szerepeljen. Kezdődött a világkereskedelem és nyomába lépett a világpolitika is minden ügyesbajos, sokszor veszedelmes játékával együtt. Abban a pillanatban, a mikor kereskedelmi és ipari terjeszkedésével hatalmi eszközeit is arányosan növelte, eltekintve a már említett kettős szövetség oldaláról fenyegető és különösen francia részről sokat hangoztatott veszedelemtől, új érdekelleneségei is támadtak Európa földjén. Anglia veszélyeztetve érezte világkereskedelmi fölényét. Nemcsak, hogy a legszűkebb Anglia is sok ipari cikkben teljesen függésbe került a jobb minőségű és olcsóbb német piactól, de a gyarmatok nagy része is szorossabb és Németországra jövedelmezőbb összeköttetést tartott fenn a versenfyéllal, mint az anyaországgal. A jövedelmek csappantak meg Angliában, az államháztartás kereskedelmi mérlegén a serpenyők olyan rohamosan közeledtek az egyensúly állapotához, hogy egész bizonyossággal feltehetők az angol kormányférfiak, hogy az egyensúly állapotában egy pillanatra sem fognak megmaradni. E mellett Németország kereskedelmi terjeszkedése olyan területre vezette, a mely terület az indiai angol birtokok és Egyptom között feküdt és ezeknek egymásközötti érintkezését szárazföldön lehetetlenné tette volna, (Bagdad vasut). Óvatossá kellett hogy Angliát tegye az a körülmény is, hogy Németország erősebb és erősebb befolyásra tett szert Konstantinápolyban, egyrészt azért, mert ez a város a Boszporus és Dardanellák felett uralkodott, másrészt pedig azért, mert ebben a városban élt a mohamedán vallás feje, a próféták utóda, a szultán, kinek lelki uralmát az igába hajtott gyarmatok tulnyomó részben mohamedán vallásu lakossága felett teljesen megtörnie és kiszorítania még az angol liberális kormánynak sem sikerült. Németország szárazföldi ereje Angliát nem bántotta. Hagyományos politikája: a legerősebb szárazföldi hatalomnak megdöntése, csak akkor kezd élénkebbé lenni és kezdi végcéljának elérésére a megfelelő erőt és alapot biztosítani, a mikor Németország tengeri hatalmának megerősítéséhez hozzáfogott. Ettől a pillanattól kezdve azonban határozottan közeledett azokhoz, kik érzésben is és közvetve érdekeik által is Németországnak máris ellenfelei voltak.

A XX. század első tizedében, VII. Eduárd uralkodásának idejében ez a törekvés mindinkább világossá válik, minden egyéb politikai kérdést befolyásol és háttérbe szorít. Európaszerte mindenki tudja, hogy Anglia és Németország között áthidalhatatlan az ür, a világ két leghatalmasabb ellenfele egymással szemben áll, mint ellenség végső leszámolásra készen.

A német haditervnek tehát, és így természetesen a felvonulásnak is, evvel

a politikai helyzettel, mint alapjának második legfontosabb tételével is feltétlenül számolnia kellett.

Németországnak tehát nemcsak hogy katonailag fölényben levő országokkal kellett egyszerre kiállania a porondra, de számolnia kellett avval is, hogy ellenfelei mellett ott áll az angol is, az egész világra kiterjedő uralmával és kiapadhatatlan anyagi segélyforrásaival.

Saját határai kelet és nyugat felé el voltak zárva egyrészt ellenséges országok által, másrészt a semleges Belgium által. Északon a Balti tengeren és az Északi tengeren a fölényt és a nyitott kaput erővel kellett volna először megszereznie; hogy ez a megszerzés sikerrel járt volna az orosz, francia és angol tengeri haderőkkel szemben, az nagyon is kétes volt.

Dél felé a semleges Svájc zárta el feltétlen az utakat. A világgal való közlekedésre és nyersanyag telepeihez való útja tehát csak szövetségesen keresztül, Magyarország-Ausztrián átvezethetett Mezopotámia és Kisázsia felé. Világpolitikai ellenfeleinek diplomáciai fölénye és ügyessége, szövetségesének érthető, de kényszer politikája itt is odajuttatták a dolgot, hogy zárt és ellenséges szuronyokkal védett határookra akadjon Németország.

Politikailag a helyzet tehát látszólag az volt, hogy Németország csak szövetségeseire támaszkodhatik a háboruban, ezeknek haderejére és gazdasági erejére; különben a világtól el van vágva, két arcvonalon kell küzdenie, hatalmas és nála együtt erősebb katonai ellenfelekkel, kik Anglia révén nemcsak katonai segítségre is számíthatnak, de az egész világ minden piacára is igényt tarthatnak anyagi ellátásuk és segélyezésük tárgyában.

Már így is elég kedvezőtlenek voltak a kilátások, de a tényleges helyzet ennél is sokkal sötétebb volt és a német és magyar-osztrák külügyi politika teljes csődjét jelenti.

Már jóval a háboru előtt európaszerte mindenki tudta, hogy Anglia, Franciaország és Belgium vezérkarai élénk összeköttetésben és eszmecserében állanak egymással. Hogy ez az érintkezés és eszmecsere mit jelent, azt mindenki sejthette. Belgium semlegessége megszűnt abban a pillanatban, a mint az ilyen eszmecserekből a semlegességet garantáló bármilyen hatalmat kihagyta. Ha pedig semlegessége megszűnt és Németország ellenfeleivel ált szóba, úgy elkövetkezendő magatartása a már csak mesterségesen visszafojtott bonyodalomban természetes és tiszta volt. Az egyik semleges fél tehát joggal az ellenségek közé volt számítható Németország részéről.

Nem változtathat ezen a tényen az sem, hogy Belgium — a mint azt szeretik beállítani — csak azért tárgyalt Angliával és Franciaországgal, hogy semlegességének védelmére segítséget biztosítson magának egy tulerős ellenféllel szemben. Németország luxemburgi vasuti szerződése és a Rajna balpartján gyors ütemben végrehajtott vasuti építkezései erre az egyoldalú eljárásra nem jogosították fel sem Belgiumot, sem Angliát és Franciaországot.

Szövetségesei közül csak a magyar-osztrák monarchiára számíthatott Németország. Ennek a szövetségesnek ugyanannyi ellenfele volt, mint Németországnak. Északi és déli határán a pánszláv eszme állott éber őrt, hogy minden gyengeségét — melyet aknamunkájukkal a szomszédok hathatósan elősegítettek — kihasználjon. A Balkán 1908. és 1912. évben lezajlott bonyodalmai világosan mutatták ezt.

De nemcsak a szláv eszmék harcosaival volt e szövetségesnek elintézetlen ügye, hanem az olasszal és románnal is. Olaszország magatartása a nemzetközi bonyodalmakban sokban lényegesen eltért a szövetségi hűség követelményeitől. Már ez is bizonytalanná tette szerepét a hármasszövetségen belül. Balkáni, adriai és ethnographiai törekvései pedig, melyek különösen a határ-

megegyezésben szövetségesével és fegyvertársával szemben nyertek hármasszövetség ellenes színezetet, világosan mutatták azt, hogy csak újabb, az eddigi szövetségből nyert tetemes nyereségeken is jóval felül álló engedményekkel, jobban mondva áldozatokkal lehetne a szövetségen belül tényleges működésre, — fegyverfogásra — rábírni.

Ezeket az áldozatokat pedig, a többi éhes szomszédra való tekintettel, kik hasonló áldozatokat követeltek volna, kielégíteni nem lehetett a nélkül, hogy a magyar-osztrák monarchia létének, hatalmának és különösen katonai súlyának megingása be nem következett volna.

A kifejtettekből világos az, hogy Olaszországra, mint fegyveres segítő társra számítani nem lehetett és szerencse számba kellett mennie, hogy rögtön Németország ellenségeihez nem pártolt át.

Háttra volna még Románia magatartása és szerepe. Erről a balkán háborúkban követett reális, de európaszerte elítélt rablópolitikája után sok mondani való nincsen. Tekintettel a nemzetiségi aspirációkra, melyek a katonai egyezmény dacára is megmaradtak Magyarországgal szemben, csak arra számíthatott Németország, hogy eleinte nem csatlakozik Románia se egyik, se másik félhez. Agg uralkodója, kiben német származás, nevelés és jellem uralkodott első-sorban, biztosítéka volt annak, hogy az ő életében — ha már az egyezményt nem is teljesíti — becsutellen lépésre nem vetemedik Románia.

Igy a teljes elszigeteltség képében látjuk Németországot Magyarországtól Ausztriával az európai politikai életben. Fegyveres mérkőzés esetén tehát Németországnak számolnia kellett mint ellenféllel: Angliával, Belgiummal, Franciaországgal a nyugaton, Oroszországgal a keleten. Mint segítő társ egyedül a magyar-osztrák monarchia léphetett a küzdőtérré, kinek az orosz északon a szerb-montenegrói délen volt biztos ellenfele, míg románokkal és olaszokkal elintézetlen ügyei voltak, melyeknek következményeképpen erejével nem rendelkezhetett szabadon.

Ezt a képet, mint a haditervekre és felvonulásra lényeges befolyást gyakorló tünetet, jól emlékeztetünkbe kell vésnünk.

Németország politikai és katonai vezető egyéniségei ezt a politikai helyzetet tisztán látták és különösen katonái ezen az alapon indultak el, a mikor haditerveiket és ebből kifolyólag az erők elosztását és felvonulását szabályozták és elhatározták.

Nem tartozik ugyan szorosan tanulmányunk keretébe, de a politikai és katonai vezetés egymáshoz való viszonyáról és kölcsönös kiegészítéséről mégis néhány megjegyzéstől nem tarthatjuk magunkat vissza. Ezek a megjegyzések egyformán illetik a német és a magyar-osztrák állam vezetőit.

Abból a tételből kell kiindulnunk, hogy a háború nem egyéb, mint a politikának folytatása a nyers erőszak fegyvereivel. Ennek a tételnek az igazságát senki sem tagadhatja, a ki az állami szuverenitást, mint az állami életnek alapelvét, elfogadja. Ha tehát áll ez a tétel, akkor bizonyos az is, hogy a politikának úgy kell előkészítenie a háborút, vagyis jobban mondva olyan pillanatban kell a politikának háborúnak nevezett fájához áttérnie, a mikor akaratának emberi számítás szerint még érvényt tud szerezni a politikának a fájával. Bár végső eszköz a háború, még sem szabad csak akkor ezen eszközhöz nyulni, a mikor a politika mindenképpen már befagyott. Az állam szuverenitása, az állam érdeke kívánja ezt így.

Nem mentesíthetjük tehát az államférfiakat attól a liberalizmus és hyperkultura folyományaképpen fellépő gyengeségtől, hogy Németország és Magyarország-Ausztria katonáinak csak akkor engedték át a szót, a mikor a gyűrű már köröskörül zárva volt, a mikor tényleg és elvitathatatlanul más mód, mint a

fegyveres elintézés, már nem volt. A legjobb hadieszköz sem képes emberfeletti dolgokra.

Nem akarjuk evvel azt mondani, hogy a háboru már elejétől kezdve elvesztett játszma lett volna. De mindenesetre voltak a hosszan húzódó váltságoknak olyan időszakai, a mikor a számbelileg és elzártáguk folytán gazdaságilag is gyengébb Németország és Magyarország-Ausztria kedvezőbb viszonyok között léphettek volna harcba akár ellenfeleik zömével, akár azoknak egyikével vagy másikkal. Sem a háboru okozás lényegén, sem a felelősség tényén és az e kérdések körül megindult propagandán és annak eredményén ezáltal nem változtattak volna. De a küzdelem hosszát és annak kimenetelét lényegesen befolyásolhatták volna.

A praeventiv háboruk, melyeket a liberális politikai felfogás elítél, legbiztosabb szerei az évekre elhúzódó és az egész világot nyomorba döntő általános bonyodalmak elkerülésére vagy legalább is enyhítésére.

De a hivatott katonai tényezőket sem mentesítjük ezáltal attól a mulasztástól, hogy ilyen — praeventiv — háborukra alkalmas esetekben nem léptek fel a kellő eréllyel a kormányok, esetleg a békeszerető uralkodókkal szemben is. A felelősség a modern államban a katonánál is kettős: nemcsak uralkodójának, de népének is tartozik azzal.

Ebből a rövid kitérésből is láthatjuk azt, hogy okvetlenül szükséges, hogy az ország védelmének vezetésével megbízott katonáknak — csak a vezető egyéniségeket értem alatta — beleszólásuk legyen különösen a külpolitikába, de a belügyi politikába is. Már csak annál is inkább, mert a legnehezebb és legváltóságosabb időkben övéké a legnagyobb felelősség is és határozottan fonák a helyzetük, ha olyanért kell felelősséget vállalniok, a minek előidézéséhez vagy elkerüléséhez döntő szavuk nem lehet.

A legszorosabb, egymást kiegészítő és egymással szemben egyenértékű és határozó képességű közös munkát a katona és politikus között a modern állam nem nélkülözheti tehát.

Németország katonáinak a legrosszabb külpolitikai helyzetben kellett a már elmondottak szerint elhatározásra jutniok a felett, hogy miképen is viseijék a háborut. Az adott politikai helyzetben most már elsősorban katonai szempontoké volt az elsőség. Gazdasági és földrajzi viszonyok a katonai szempontokat támogathatják, azokat azonban ellenezni és lerontani nem szabad nekik a nagy elhatározásban, ha a felelős tényezők helyükön vannak. A nagy elhatározás után a végrehajtás részleteinél azután újra és fokozottabb módon juthatnak szóhoz a földrajzi viszonyok.

Teljes elszigeteltségben, tulerős ellenségekkel szemben azoknak két oldalról jövő támadását tétlen védelemben bévárni egyenlő lett volna az öngyilkossággal. Bármilyen nagy is lehetett volna a német csapatok és vezetők szellemi és erkölcsi fölénye: a kezdeményezéssel párosult tulerő ellen elvesztették volna a játszmát. Ezt a gondolatot tehát eleitől kezdve a haditervek készítésénél el kellett ejteni.

De ugyanebből a gondolatból szökken elő önmagától a másik is: a kezdeményezés és a viszonylagos tulsuly magához ragadása valamelyik ellenfél felett, amíg a másikkal szemben védelemre szorítkozik. Ez a valamelyik ellenfél csakis a veszedelmesebb ellenfél lehet.

Nagyjában tehát kész a haditerv. Most már csak azt kellett a katonai viszonyok szerint megállapítani, hogy a francia-angol-belga hadseregek képviselik-e a veszedelmesebb ellenfelet vagy az orosz kolosszus.

E kérdés eldöntésénél a német vezérkar egyelőre az angol és belga haderőt megfontolásai köréből ki is hagyhatta. Mindkettőt először azért, mert

számottevő tényezőt számbelileg egyik sem jelentett a franciákkal és az oroszokkal való összehasonlításban. Az angolt másodszor azért is, mert mozgósítása, átszállítása a szárazföldre hosszabb időt vesz igénybe, és kiképzése, harci tapasztalatai pedig egyenrangú félnek sem minősíthették a háború elején. A belga hadsereget pedig azért, mert részben zsoldos hadsereg volt még, melynek átmenete az általános védkötelezettség elvén felépült néphadseregbe nem fejeződött be és így teljes harcértékkel nem bírt.

A francia létszámban egyenrangú fél volt. Mozgósítása és felvonulása a sűrű vasúthálózat és jó utak mellett ugyanannyi időt vehetett igénybe mint a németeké. Bizonyos előnyben volt a németek felett e tekintetben az által, hogy határcsapatái magasabb, majdnem hadi létszámmal rendelkeztek és előnyre vált az is, hogy közvetlen a világháború előtt tért vissza a két éves szolgálati időről újból a három éves szolgálati időre. Katonai erényei vették a németek katonai erényeivel, a mint azt háborúkban gazdag és dicsőséges történelme bizonyítja. A katonai erényekhez hozzájárult még az a politikusok által szított, ébrentartott és nagyraelevált gyűlölet is, mely a revanche eszme szolgálatában nélkülözhetetlen volt. A francia hadsereg kiképzése és felszerelése sem maradt vissza a németeké mögött, vezetőinek szellemi rugékonysága, jelleme és hadvezéri képességei az elméleti munkák szerint feltétlenül megütötte a mértéket és kívánni valót nem hagyott.

Teljesen egyenértékű harci eszközzel kellett a nyugaton tehát a német vezérkarinak számítani.

Élesebbé tette még ezt a viszonyt a gazdasági helyzet is. Németország minden bányája és ipari telepe, mely a súlyos háborút táplálhatta, a francia határ közelében feküdt. Ezeknek védelme és biztosítása elsőrangú kérdés volt. De másrésről Franciaországnak és Belgiumnak ugyanezen célt szolgáló bányái és ipartelepei szintén az északi határ közelében feküdtek. Ezeknek megszerzése és kiaknázása a német háborús gazdaságnak alapját jótékonyan kibővíthette. Ha a teljes elszigeteltségre gondolunk, melyben Németországnak a háborút viselnie kellett, mind a két körülménynek nagy hordert és fontosságot kellett tulajdonítani.

Hadművelési szempontból a franciáknak korlátozott tér állott rendelkezésükre, melyen belül a döntést okvetlenül el kellett fogadniuk. A lehetőség tehát, hogy a franciákkal szemben hamarosan végső leszámolásra kerülhet a dolog, feltétlenül meg volt, még akkor is, ha senki más támogatására a harcra a német nem is számíthatott.

Tekintsünk most a másik oldalra és nézzük az orosz viszonyokat. Hadseregük létszáma messze felülmulta a németekét. Ha a kiképzést, katonai erényeket, felszerelést, a vezérek képességeit és jellemét, tettvágyát és határozottságát egyenértékűnek vehetnénk a némettel, feltétlenül veszedelmesebb ellenfélnek kellene minősítenünk az oroszot. Az orosz-japán háború azt mutatta, hogy a vezéri képességek gyengébbek az oroszoknál, a nép harcos erényei negatív irányban nagyok, pozitív, produktív irányban azonban az érték kisebb a jogosan megkívánható mértéknél. E tekintetben tehát a számbeli túlsúllyal szemben az erkölcsi túlsúly, mely határozottan a németek oldalán volt, kiegyenlítőleg hathatott.

A számbeli túlsúly kiegyenlítésére hatott ezenkívül az a körülmény is, hogy az orosz seregek egy részét a magyar-osztrák haderők feltétlenül lekötötték és pedig annál nagyobb mértékben, minél nagyobb egységekkel és minél erősebben léptek fel az orosz harcra.

Igy ezen a téren az orosz veszélyessége erősen csökkent a francia veszélyességével szemben.

De még erősebben csökkentette a veszélyességet Oroszország mérhetetlen területe, vasutainak elégtelensége, a mozgósításnak evvel kapcsolatos nehézsége és a felvonulásnak előrelátható lassúsága, egyszóval az a megállapítható tény, hogy Oroszország hadműveletekre való készségét hetekkel később fogja csak elérni.)*

Hadműveleti szempontból is nagy szerepet játszott Oroszország nagy területe, mely nem engedte meg azt, hogy az orosz hadsereget belátható rövid időn belül döntő mérkőzésre kényszeríthessék a németek és esetleg teljesen megsemmisíthessék, mert ilyen fenyegető veszély elől bármikor kitérhetett. És hogy Oroszország ezt meg is teendi, ha kényszerül rá, arra elég bizonyítékot szolgáltatott történelmében.

A Franciaországnál említett gazdasági okok sem játszhattak Oroszország és Németország küzdelmében az adott viszonyok között szerepet.

Az elmondottakat figyelembe véve a németeknek veszélyesebb ellenfele mindenesetre Franciaország volt, melynek leküzdése és pedig gyors és tökéletes leküzdése életkérdés volt a németekre nézve, ellenségeire pedig a legjobb harci eszköz hatálytalanságánál fogva érzékeny és alig helyre pótolható veszteséget jelentett. Növelte még a francia veszedelmességét Anglia és Belgium segítsége is, mely erőforrások legyürése, illetőleg sakkbantartása csak Franciaország földjén volt elérhető.

Tehát tisztán állott már, hogy Franciaország az az ellenfél, aki ellen gyors és elhatározó ütemben kellett Németországnak a kezdeményezést és a viszonylagos túlsúlyt alkalmaznia a végső siker érdekében és Oroszország volt az, melynek hadseregével szemben egyelőre tiszta védelemmel kellett a döntést német részről elhalasztani.

Most már csak a katonaföldrajzi viszonyok és az uralkodó stratégiai nézeteken mult a haditerv és felvonulás pontos megállapítása.

Nézzük először az elméleti nézeteket.

A napoleoni korszak stratégiai alapelve volt a legrövidebb uton az ellenséges fővárost, mint az állami élet szívet és az ellenállóképesség lelkét, mihamarább meghódítani. Az ellenséges haderők szerepe e mellett másodrangú tényezővé süllyedt. Moltke, aki Napoleon és Clausevitz alepelvein állott és azokat tovább kibővítette, ugyanezen az alapon indult ki háborús tervei felállításában, de avval a módosítással, hogy az ellenséges haderő legyürése mulhatalanul szükséges a hadjárat befejezéséhez. A főváros volt nála is a cél abban az egészen természetes és helyes feltevésben, hogy a fővároshoz vezető uton biztosan találkozik az ellenséges erők zömével. Elméleti fejtegetéseiben és gyakorlati hadviselésében az ellenséges erők legyürésére nem ad kötelező vagy egyedül üdvözítő szabályokat és intelmeket. Eléggé ismeretes az a kijelentése, hogy az első haditervek csak az első összeütközés pillanatáig lehetnek érvényben és hogy a stratégia a kisegítések (Aushilfe) művészete vagy más szóval minden helyzet új megfontolást és új megoldási módokat vár.

A német katonai írók mind, kevés kivétellel, Moltke nyomdokain haladnak tovább, azonban avval a feltűnő és lényeges különbséggel, hogy elsősorban az ellenséges haderő legyürését tartják szükségesnek, a fővárossal,

*) A háboru kezdete mást mutatott. Az oroszok körülbelül ugyanabban az időben voltak készek, mint Németország. Ez nem a fentemlített viszonyok helytelen mérlegelésén alapult. A mikor a német vezérkarnak a haditervekre vonatkozóan elhatározásra kellett jutnia, nem számolhattott azokkal a huzavonákkal, melyek a világháboru közvetlen kitörését megelőzték és Oroszországnak időt engedtek a mozgósításnak korábbi, bár titkos megkezdésére.

mint az ellenállás központi szervével kevesebbet törődnek és a mi a fő: az ellenség legyűrésére már előre kieszt és egészen pontosan körülirt hadviselési módokat hirdetnek.

Nagyjában két irány fejlődött ki e téren, melyek Bernhardi és Schlieffen nevéhez fűződnek.

Mindkettőnek elmélete megegyezik abban, hogy az ellenséges erők teljes megsemmisítésére kell törekednie. Mig azonban Bernhardi az erők összetartásával és a stratégiai áttöréssel akarja a döntést kierőszakolni és csak azután gondol az ellenséges erők teljes bekerítésére, addig Schlieffen a „Cannae” tanulmányban kifejtett nézetei szerint már elejétől kezdve az ellenség átkarolására, lehetőleg kétoldali átkarolására gondol, mint a teljes bekerítés és megsemmisítés legjobb módszerére.

Schlieffen, ki mint az idősebbik Moltke egyik utóda a vezérkar főnökségében, felelős és vezető állásban volt, természetesen jobban hatott kortársaira és gondolatait a gyakorlatban is megvalósíthatta azáltal, hogy a német hadsereg vezérkarának kiképzésére közvetlenül, a hadsereg és magasabb vezetők kiképzésére pedig közvetve gyakorolhatott hatást. A mint azt később részletesebben is látni fogjuk, a német haditerv és felvonulás az ő eszméi alapján állott, de a mint azt már itt is meg kell jegyeznünk, a Schlieffen-féle tervnek és gondolatnak egy kompromisszumos válfaja volt.

Von der Goltz tábornok ezen alapelvek betartása mellett egy lépéssel tovább haladt, a mikor tanulmányaiban arra mutat rá, hogy az ellenséges haderők legyűrése és az ellenséges főváros leküzdése nem elég. Szerinte az a lényeg, hogy ki bírja ki tovább anyagilag a háborút. Ez a tétele a világháborúban éppen úgy beigazolódt, mint az idősebbik Moltkénak az a tétele, hogy a hatalmas anyagi erőkkel rendelkező államokat egy hadjáratban véglegesen legyűrni nem lehet.

A francia írók ugyanazon a nyomdokon haladnak mint a németek és különösen Foch az, aki erősen hangoztatja azt az elméletet, mely szerint az ország központja sem a hadseregben, sem a fővárosban, hanem a nemzet teljében és annak összes szellemi és anyagi segédforrásaiban található fel. Épen azért ő Németországgal szemben a döntést egy a Majna irányában fekvő előnyomulásban keresi, mely vonal a németeket két részre osztja. Foch így a szellemi és erkölcsi tulajdonságokban egymástól lényegesen eltérő észak- és délnémetek ellentétével reméli a döntést gyorsan elősegíthetni.

Foch kivételével a többi francia író inkább a katonaföldrajzi viszonyok mérlegelése alapján akar elhatározásra jutni és haditervet készíteni.

Mielőtt ezekre rátérnénk, az eddigiekből állapítsuk meg még egyszer a német felvonulási tervnek sarkalatos tételeit. Ezek a következők:

a) Két arcvonalas háború, nyugaton Franciaország mellett Belgium és Anglia is;

b) A veszélyesebb francia ellenféllel szemben kell a kezdeményezést és a viszonylagos tulsulyt alkalmazni, az oroszokkal szemben védelmet kell folytatni;

c) Az ellenséges haderőt meg kell rövid idő alatt semmisíteni, erre legalkalmasabb a kettős átkarolás által elért bekerítés;

d) A német és francia bányász és iparvidék nagy gazdasági jelentősége Németország részére.

A német-francia határon az 1870/71-iki háború után gombamódra nőttek ki a földből a várak és a záróerődök úgy, hogy a XX. század kezdetén Belforttól Verdunig egy szakadatlan láncolatot képeztek. A legutolsó évtizedekben a fegyvertechnika és az erősítés művészete szakadatlan versenyt

vívtak, melyben a háboru kitörésekor és különösen akkor, a mikor a német haditerveket megállapították, nehéz volt megállapítani azt, hogy melyik fél maradt a győztes. Számítani kellett tehát arra, hogy ez az erődvonal és a benne elhelyezkedett elsőrangúnak minősítendő francia hadsereg olyan ellenállásra képes, mely nem felel meg a fentebb megállapított alaptételek ama pontjának, mely azt követeli, hogy az ellenséges haderőt rövid idő alatt kell megsemmisíteni a két arcvonalas háborura való tekintetből.

A kezdeményezést és a tulsulyt tehát itt alkalmazni végzetes hiba lett volna, melyet az egész hadjárat alatt kiküszöbölni, tekintettel arra, hogy az első felvonulás hibái hatványozottan éreztetik hatásukat, alig lehetett volna. Ennek a tételnek a helyességét bebizonyítani lesz még bőven alkalmunk tanulmányunk további folyamán.

Ez a terület tehát a főerőkkel való felvonulásra nem volt alkalmas. De ellenezte ezt a felvonulást az is, hogy az angolok és belgák hadműveleti alapjától a legmesszibbre esik, így nem alkalmas azoknak gyors és kezdeményezésben rejlő legyűrűzésére.

Bármilyen nagy előnyökkel kecsegtetett tehát egy a charmesi és a mirécourt-i horpadásokon át előrevitt német támadás, mely a kettős átkarolás déli szárnyát képviselte volna és a francia területnek épen azt a részét érte volna, melyen a legszívósabb ellentállást fejthette volna ki az ország (Langresi fensík), a nagy idővesztés miatt erről az irányról a német hadvezetőségnek le kellett mondania. És le kellett az itt felhalmozandó erőkről mondania abban az esetben is, ha ezáltal a birodalmi tartományok épsége veszélyeztetve lett volna és átmeneti megszállását a francia hadsereg zavartalanul megtehetné.

A Verduntól északra megmaradó francia-német közös határrész olyan szűk, hogy azon nagy hadseregeket felvonultatni és mozgatni nem lehetséges, bár a stenay-i horpadáson át vezető terület a francia keleti arcvonal oldalába és hátába kedvező a hadműveletekre.

A francia-belga bánya- és iparvidék birásának fontossága, a gyorsaság, mellyel az ellenséges erők leküzdésére törekedni kellett, a francia-angol-belga tárgyalások, melyek valószínűvé tették azt, hogy az angolok a francia-belga határvidék kikötőit fogják kihajózásra és hadműveleti alap gyanánt felhasználni, a stratégiai alepelvek, melyek az átkarolást és tulszárnyalást követelték, mind parancsolólag arra kényszerítették a németeket, hogy a Verduntól északra eső határszakasz kibővítésére gondoljanak és hadseregük zömét ott hozzák a legrövidebb vonalon Franciaország szíve felé alkalmazásba.

Már az említett francia-angol-belga tárgyalások, de még inkább a francia katonai írók tanulmányai mutatják azt, hogy ez a német elhatározás nem lephette meg a nyugati hatalmakat és természetes következménye volt a politikai elszigeteltségnek, melynek kényszerítő hatása alatt állottak a németek.

Az így tisztán álló haditerv megvalósítása most már csak a következő okoskodások figyelembe vétele mellett nyerhetett némi módosítást. Elhatározásra kellett jutniok a németeknek a belga várakat és a belga hadsereget illetőleg és elhatározásra kellett jutniok abban a tekintetben is, hogy erejüket legcélszerűbben hogyan használhatják fel a hadműveleti cél eléréséhez.

Az elmondottakból ez is világos. A főerőt Verduntól északra és ezen szakaszon belül is a legészakibb szárnyon kellett alkalmazniok, mert csakis így gázolhatták le gyorsan a belga ellenállást, csakis így biztosíthatták haderejüknek az átkarolási és tulszárnyalási lehetőséget, egyben saját oldaluknak

a biztonságát is. Csak a legészakibb szárnyon alkalmazott és mélyen tagozott főerő biztosíthatta minden eshetőségre a kezdeményezést a német hadseregeknek.

Schlieffen felvonulási és hadműveleti terve egyszerűségében és éppen ezért lenyűgöző genialitásában tisztán és minden kompromisszumtól mentesen valósította meg ezt a gondolatot. Ő Metzről délre csak erős határőrizetet akart visszahagyni, mely csapatok mögött egy számbelileg gyenge hadsereg szerepelt volna a Metz és Strassburg közötti terület mozgó tartalékkaképen, a hol a fő ellenállási vonalat tervezte. Nem riadt vissza tehát annak a gondolatnak a lehetőségétől sem, hogy a birodalmi tartományok egy részét kénytelen lesz az ellenfélnek átengedni és így azt olcsó politikai sikerhez engedi jutni. Szerinte minden tartománynak egyformán kell részét a háború terheiből kivennie és ha Keletporoszországnál megengedhető az orosz megszállás gondolata a Visztula folyóig, akkor a birodalmi tartományok sem követelhetnek a maguk számára kiváltságosabb helyzetet. Nagy elméje előre is tudta azt, hogy az északi szárnyon felhalmozott, mélyen tagozott és a kezdeményezés kicsikarására hivatott főerő nyomása és döntő súlyú előrehaladása következtében a franciáknak mihamar vissza kell fordulniok a birodalmi tartományokból, hacsak diadalmamorukban és kelet felé irányított figyelmükben a legegyszerűbb stratégiai szabályok ellen hibázni nem akarnak. Bár távol állott attól, hogy ellenségeit lebecsülje, de az elsősorban politikai és bosszúállás indokaitól vezetett franciáknál számított erre a hibára és azt a maga előnyére akarta kihasználni. (Közbevetőleg legyen szabad megjegyeznünk, hogy világos elméjének első feltevése teljesen bevált, a titkosabban remélt második hibába azonban a franciák, minden politikai indokot józanul félretéve, nem estek bele).

Lássuk most már, hogy ténylegesen hogyan hajtották végre a németek a felvonulást és mennyire tartották be Schlieffennek éppen egyszerűségében nagyszabású tervezetét.

Érzékelhető képpen a német tényleges felvonulást az 1. számú vázlat mutatja, míg az 1. számú táblázatból a hadseregek összeállítása vehető ki. A vázlat és a táblázat sok meggondolásra ösztönző dolgot mutat, melyekből érdemes tanulságokat meríteni és azért velők hosszasan foglalkozni.

Mindenekelőtt megállapíthatjuk a táblázatból azt, hogy a németek felvonulásánál tényleg végrehajtott erőelosztás csak annyiban felelt meg a Schlieffen-féle tervezetnek, hogy Keletporoszország védelmére tényleg csak csekély erőt hagyott hátra, a német haderők zömét pedig tényleg a francia hadszíntér felé tolta el a határokra. A rendelkezésre álló 104 gyaloghadosztályból csak 12-öt alkalmaz a keleti hadszíntéren, míg 92-öt a nyugatin akar működésbe hozni. Ha Schlieffennek azon felfogásához ragaszkodtak volna, mely szerint az egyes országrészeknek egyformán kell a háború terheit viselni, akkor a keletporoszországi analógia szerint a Metzről délre eső arcvonalat is csak 12 hadosztállyal lett volna szabad védelmezni, annál is inkább, mert a keletporoszországi nyílt határ sokkal hosszabb, kettős átkarolásnak van kitéve és nem támaszkodhatik várakra. A birodalmi tartományok határa pedig könnyen védelmezhető hegységet alkot, nagyobb és értékeesebb részüket pedig lezárja a Metz és Strassburg várak által oldalban megtámasztott, jól védhető vonal. E szerint tehát a kanyarodás végrehajtására hivatott hadseregekre 80 hadosztály jutott volna, míg a valóságban tényleg csak 59 hadosztálynak jutott ezen szerep. De nemcsak a gyaloghadosztályoknál látjuk ezt az erőfecsérlést, hanem a lovasságnál is. Ha Keletporoszországban egy lovashadosztály megfelelt, úgy a birodalmi tartományokban is megfelel-

1. számú táblázat.

1. számú táblázat.											
A hadsereg száma	Parancsnok	Vezérkari főnök	A hadsereg egységei		A		Felvonulási körlet részletezése	Kiterjedés		Összesen	
			hadtest	lov. hadoszt.	gyalog	lovakas		hossza	szélessége	gyalog	lovakas
					hadosztályok összege						
1. 2)	v. Kluck vezérezredes	v. Kuhl tábornok	II.		12.	3.	Erkelenz, Gladbach, Rheydt	35	20		
			III.				Düren, Bergheim	40	15		
			IV.				Aachen-Grevenbroich	30	25		
			IX.				Aachen, Jülich	30	20		
			III. tart. ¹⁾				Gladbach-Crefeld	35	20		
			IV. tart.				Grevenbroich-Neuss	30	30		
				2.							
				4.							
				9.							
2. 5)	v. Bülow vezérezr.	v. Lanenstein tbnk	Gárda		12.	2.	Aachen				
			VII.				Eupen, Dürenből nyugatra	30.	?		
			X.				Blankenheim				
			G. tart. ³⁾				Düren és attól keletre	35.	?		
			VII. tart. ⁴⁾								
			X. tart.								
				Gárda			Malmédy vidéke				
				5.							
3. 7)	v. Haussen vezérezredes	v. Hoepfner tábornok	XII.		8.		Burgreuland-Waxweiler-Bitburg	75	16—18		
			XIX.				Ciervaux-Spicher	105	10—16		
			XI. ⁶⁾				St. Vith-Gerolstein, Pronsfeld	58	16		
			XII. tart.				Gillendorf-Wittlich-Mühlheim	30	30		
4. 9)	Albrecht würt. herceg vezérezr.		VI. ⁸⁾		10.		Diekirch-Luxemburg-Nennig-Wadern-Trier				
			VIII.								
			XVIII.								
			III. tart.								
			XVIII. tart.								
5. 10)	Vilmos trónörökös		V.		11. ¹⁴⁾	2.	Diedenhofen-Metz-Saarbrücken-Lebach-Wallerfangen			53. ¹⁴⁾	7.
			XIII.								
			XVI.								
			V. tart.								
			VI. tart.								
				3.							
				6.							
6. 12)	Rupprecht bajor trónörökös		I. bajor		10.	3.	Kurzelt-Falkenburg-Dieuze-Saarburg-Saargemünd				
			II. bajor								
			III. bajor								
			XXI.								
			I. bajor. tart.								
				bajor							
				szász 8. ¹¹⁾							
				7.							
7. 13)	v. Heering v. e. z. r.		XIV.		7. ¹⁵⁾		Strassburg körül			17. ¹⁶⁾	3.
			XV.								
			XIV. tart.								

MEGJEGYZÉSEK:

1. Antwerpen előtt visszamaradt a IX. tart. hadtesttel együtt. (Először Schleswigben állott.)
2. Ide tartozott még: 10., 11., 27. honv. (Lw.) dandárok, 1. utászrezd. Összállomány kb. 320.000. Ebből 60.000 Antwerpen előtt.
3. Namur ostroma után Keletporoszországba megy.
4. Maubeuge ostromát végzi. A marnel csatában nem vesz részt.
5. Ide tartozott még: 25., 29. Lw. dandár, 4 mozsárzlj; 1. 10 cm. partvédő ágyus zlj; 2 nehéz parti mozsár zlj; két utászrezd.
6. Namur ostroma után Keletporosz-

országba megy.

7. Ide tartozott még: 47. Lw. dandár, két mozsárzlj, egy utászrezd.
8. VIII. 28-ával az 5. hadsereg kötelékébe kerül.

9. Ide tartozott még: 49. Lw. dandár, 2 mozsárzlj, egy utászrezd.

10. A hadsereghez tartozott még: 13., 43., 45., 53., 9. Lw. dandár. Négy mozsárzlj, két utászrezd.

11. Aug. végén Keletporoszországba megy.

12. Ide tartozott még: Gárda, 4., 7., 8. póthadosztály (11 dandárral).

13. A 6. hadseregnek volt alárendelve.

Ide tartozott még: 19. és bajor póthadosztály (6 dndrral), 109., 112., 114.,

142. Lw. ezred.

14. A metzi 33. tart. hadosztályt is beleszámítva, de a IX. tart. hdt. nélkül.

15. A strassburgi tartalék hadosztályt is beleszámítva.

16. A strassburgi tart. hadosztályllyal. A póthadosztályokkal (lásd 12. és 13. jegyzetet) a hadosztályok száma tulajdonképpen 8-al növekszik és 25 hadosztályra rug a Lw. alakításoktól eltekintve, melyeket a többi hadseregnél sem számítottunk be.

Az egész német hadsereg mozgósításkor 104 gyalog-, 11 lovashadosztályból állott, és pedig 50 gy.-ho., 31 tart. gy.-ho., 7 pót. gy.-ho., 16 Lw. gy.-ho. és 11 lov. ho.

hetett volna egy lovashadosztály, a felszabaduló két hadosztálynak jó hasznát vehették volna a kanyarodó szárnyon, ha tekintetbe vesszük azt, hogy a kanyarodó hadseregek arcvonala a megindulás pillanatától kezdve folytonosan szélesbedik és az angol segítségre való tekintettel a tengerpartnak fokozott jelentőséget kellett tulajdonítani.

Nagyban tehát megállapítható az, hogy a felvonuláskor a haderők bal-szárnyát tulerősen tartotta a német vezérkar.

Katonai okát a megbeszélte dolgok után találni nem lehet. Az ok csak abban kereshető, hogy a német kormányzat nem akarta a franciákat mindjárt a hadjárat elején politikai diadalhoz juttatni, bár be kellett volna látnia azt, hogy ez a politikai siker csak átmeneti lehet és abban a pillanatban dől össze, a mely pillanatban a német kanyarodó szárny megtörte a vele szembe-helyezett francia-angol-belga haderőknek ellenállását és azokat Verdun körül, mint fordulópontra körül az ország szíve felé szorítja vissza. Hogy ez az eset annál gyorsabban következhetik be, minél erősebb a kanyarodó szárny, minél nagyobb annak számbeli túlsúlya ellenfelei felett, ennek megítéléséhez nem kellett katonának születni.

Ujból is csak azt látjuk, hogy akkor, mikor fegyveres elintézésre bízták a nemzetek sorsát, minden politikai megfontolásnak háttérbe kell szorulnia és tisztán csak a katonai felfogásnak és érdeknek szabad a cselekedetek rugóját képeznie. Nem kímélhetjük meg a német hadvezetőséget attól a kifogástól, hogy e tekintetben gyenge volt, nem cselekedett teljes felelőssége tudatában.

Tanulmányunk további menetében lesz még alkalmunk rámutatni arra, hogy a német hadvezetőség ezen első gyengeségének milyen komoly következményei voltak a rohamosan fejlődő események alatt.

Sok jelből arra következtethetünk, hogy a német hadseregek parancsnokai már akkor, a mikor a felvonulási körletbe elindultak, megkapták azokat az irányelveket, melyek a hadműveletek vezetését az első időre meghatározták. Kár, hogy tanulmányunk megírásánál ezeknek részleteit még nem ismerhetjük, bizonyára sok dologra, mely most még homályos és nehezebben érthető, világosságot derítenének.*) Így megbeszélésünkben csak a tényleg meglévő anyagból és az azokból következtethető sejtésekből indulhatunk ki, melyeknek bizonytalansága így kézenfekvő dolog. Ennek közbenszerűsége után térjünk most át a kanyarodásra hivatott szárnyak a megbeszélésére.

*) Tanulmányunk befejezése után jutott kezünkbe Kuhl tábornoknak, az első hadsereg vezérkari főnökének „Der Marnefeldzug 1914.” (Mittler u. Sohn, Berlin 1921.) című műve, a hol ebbeli felfogásunkat igazolva látjuk. Röviden ideiktatjuk azt, a mi a tárgyra vonatkozik: „A felvonulási utasítás a következőket mondta: A német Franciaország elleni felvonulásnak következő szándék képezi az alapját: a haderők főereje Belgiumon és Luxemburgon át nyomuljanak előre Franciaországba. Előrenyomulásukat — a mennyiben a francia felvonulásról szóló hírek valóknak bizonyulnak — a Metz—Diedenhofen forduló pont körüli kanyarodásnak gondoljuk. A kanyarodás végrehajtása a haderők jobbszárnyának előrehaladásától függ. A belső hadseregek mozgólatait úgy fogjuk szabályozni, hogy a haderők összefüggése és a Metz—Diedenhofenhez való csatlakozás veszendőbe ne menjen. A fővezérség fogja a főerők előrenyomulását elrendelni akkor, ha a haderők jobbszárnya (1. és 2. hadsereg) Lüttich magasságában készenlétben áll. Előfeltétel volt Lüttichnek gyorsított eljárással való kézbevétele. Ez a második hadsereg feladata volt, melynek azután az első hadsereg részére az utakat Lüttich—Aachen és a holland határ között fel kellett szabadítani. A másodiknak ezután jobbszárnyával Wavre, balszárnyával Namurtól északra, az első hadseregnek pedig Brüsszel felé kellett előrenyomulnia. A 3. hadseregnek Namur és Givet között a Maasra kellett előrenyomulnia. A 4. hadseregnek balra lépcsőzve jobbszárnyával Fumay, balszárnyával Arlon-on át Neufchâteau volt az iránya. Az előrenyomulás alatt bármikor készen kellett lennie arra, hogy az ellenséges támadásnak kitett 5. hadsereg segítségére dél-

Világos és minden vitán felül áll, hogy a kanyarodó szárny volt magában véve is már a legfontosabb. Fontosságát még növelte az, hogy a kanyarodás alatt az arcvonala szélessége nagyobbodott és így előrelátható volt az, hogy nagyobb terület marad a szárny és a tengerpart között, melyet csapatokkal beföldni nem lehetett még átmenetileg sem. Ettől a szárnytól követelte továbbá a helyzet is azt, hogy a lemozgékonyabb legyen, hogy a haderőknek az oldalát biztosítsa és végül azt is, hogy az ellenfélnek minden arcvonala hosszabbítását megakadályozza és tulszárnyalja. Csakis így feleltethet meg annak a feladatának, hogy az ellenséget minden esetben, bárhol állana is az és bárhol találkozzék is vele, végeredményben mindig átkarolhassa.

Ha tehát már ab ovo ezt a szárnyat kellett legerősebben tartani seregtestek számában is, úgy a ráháruló feladat tekintetében is nagyszabású szabadságot — hadművelleti szabadságot — kellett neki engedélyezni, mely csak a nagy helyzet tekintetbevételéhez volt kötve.

Világos tehát, hogy itt a szárnyon volt helye a lovasság és a felderítő eszközök (repülők) zömének, mint legmozgékonyabb csapatnak és világos az is, hogy annyi seregtest verődött volna össze e szárnyon, hogy azt eredményesen egy ember — egy parancsnok — nem vezethette volna. A kanyarodó szárny nagy lovastömegeit és az utánuk és mellettük harcoló nagy gyalogsági erőt külön-külön parancsnokok alatt, egységes vezetés alá kellett volna helyezni.

A francia-német háború első korszakát megbeszélő írók mindegyike hangsúlyozza a csoportalakítás szükségét, mely az egyes kínálkozó helyzetek döntést ígérő kihasználását lehetővé tette volna. Ilyen szükségre később mi is rá fogunk még mutatni, de fel akarjuk itt hívni a figyelmet arra, hogy a fentemlített egységes vezérlés a kanyarodó szárnyon, nem a pillanatnyilag fellépő helyzetek kiaknázása, hanem a döntő jelentőségű feladat egységes végrehajtása miatt volt elejétől kezdve és az egész tervezett hadjárat lefolyása alatt szükséges.

Nem osztjuk azok véleményét, kik a német hadvezetőségnek szemrehányást tesznek abban az irányban, hogy nem volt érzéke a közösen végrehajtandó feladatok egységes vezetésének szükségéhez. Ezek a szemrehányások megdőlnék azon tényeken, hogy a 7. hadsereget már kezdettől fogva alárendelték a 6. hadsereg parancsnokságának, mert előreláthatólag közös feladatuk volt, megdőlnék, mert a kanyarodó szárny hadseregeit is alárendelték egymásnak a Sambre-menti csata alkalmával. Hogy külön csoportparancsnokságokat nem létesített a német legfelsőbb hadvezetőség már a háború

felé a Semois felé bekanyarodhassék. Az 5. hadsereg az előnyomulás alatt a következő feladatot kapta. Fenn kellett tartania az összeköttetést Didenhofen—Metztel, ezért mélyen tagozva a Bettenburg—Didenhofen vonalban kellett készenlétben állnia. Azután erősen balfelé lépcsőzve a jobb szárnyal Namur—Arlon—Florenville-felé kellett előnyomulnia, balszárnyával pedig Didenhofenre támaszkodnia. Hogy az ellenségnek Verdun felől előretörő erős támadását elháríthassa, szükségessé válhatott az 5. hadseregnek délnyugati vagy déli arcvonala való bekanyarodása. Ezen haderők balszárnyának biztosítására, ha a Metztől délre álló hadseregeknek esetleg ki kell térniök, a Nied mentén Metz és a Saar között kiépítették egy állást, melyet 7 Landwehr dandár védett 8—10 cm. üteggel. A 6. és 7. hadseregnek Didenhofen és Metz várakkal egyetemben a haderők balszárnyát kellett védelmezni. A feladat a közös parancsnokság alá helyezett hadseregek részére így szólt: Előnyomulás a Mosel felé Frouard alatt és a Meurthe felé Manonviller erődküzdése után, hogy az ott gyülekező francia erőket lekösse és megakadályozza a francia haderők balszárnyára való elszállításukat. Ez a feladat elesik, ha a franciák Metz és a Vogézek között úlerővel támadnának. Ha a hadseregeknek ezért a birodalmi tartományokban ki kellene térniök, akkor úgy kellett mozogniok, hogy a német főerők balszárnyának veszélyeztetése a Nied állás esetleges átkarolása folytán, meggátoltassék. Ezért a 6. hadseregnek esetleg a Nied állás erősítésére csapatokat is le kellett volna adnia...“ Kuhl i. m. 8—12 oldalán.

elején, a hogyan azt a későbbi óriási arcvonalakon tapasztalatai folytán megtette, azt kifogásolni nem lehet és ez a kifogás jogosulatlan kritika, mely az újabb tapasztalatok sámfáját akarja alkalmazni és a mindent jobbantudás színezetét viseli magán. Bármennyire fejlett is volt a németek érzéke a hadvezetés terén, legtöbb szervezési tettük mégis csak a tapasztalatokon alapult. A múlt nem mutatott rá a csoportalakítás okvetlen szükségére. Egyik hadvezetőségnél sem látjuk ezt a háboru elején és végre is 7 egység vezetése egy központi helyről — hozzá még 7 olyan egységnek a vezetése, melynek nem kellett mindennap parancsokat és irányelveket adni — nem tartozik a lehetetlenségek közé.

Nem akarunk azonban szembehelyezkedni ama megismerés teljes igazával, hogy a szomszédos hadseregeknek egymás alá való helyezése úgy, hogy a közös parancsnok saját hadseregének parancsnoka is megmaradjon, többet ártott, mint a mennyit használt. Minden szentnek maga felé hajlik a keze. Az emberi természet gyengeségében rejlik, hogy az ilyen közös parancsnok a maga hadserege javára használja ki a szomszédait. És újból is csak e gyengeségben rejlik, hogy ezen ténykedése közben néha a nagy célt és a nagy érdekeket is szem elől tévesztheti a maga és hadserege javára. Ebből az egy szempontból lehetne csak szemrehányást tenni a német legfelsőbb hadvezetésnek, ha már a közös működés szükségét felismerte. Ehhez a felismeréshez csak pszichológiai ismeretek és a békegyakorlatok éles megfigyelése kellett.

De a mint azt később ki fogjuk mutatni, nem ezen múlt a helyzeteknek nem teljes kihasználása, hanem a német legfelsőbb hadvezetőség más fogyatkozásain.

Látszólag a német felvonulás és erőelosztás megfelel a fent vázolt körülményeknek. Első és második hadserege tényleg a legerősebb gyalogságban és lovasságban egyaránt. A mint azt látni fogjuk még, fokozatosabban is iparkodott a német legfelsőbb hadvezetőség ezekkel a viszonyokkal számolni az első és második hadsereg egységes vezettetése által és az első lovashadtestnek nyugat felé való eltolásával. Véleményünk szerint azonban még helyesebb lett volna a Metztől északra felvonultatott hadseregekben a következő szempontok szerint való erőelosztás:

A forduló ponton elhelyezett ötödik hadseregnek erejével, a mi a gyalogságot illeti, egyet kell értenünk. Ez a hadsereg volt hivatva egyrészt a német bánya- és iparvidék közvetlen védelmére, másrészt pedig a kanyarodó ponton az összefüggés fentartására, a Metztől délre eső vidékkel. Hogy ezt a kettős feladatát teljesíthesse, erősnek kellett lennie annál is inkább, mert a kanyarodó szárnynak az ötödik hadsereg adta meg a szilárdságot és ennél fogva a biztonságot is. De számolni kellett avval is, hogy itt a német haderők derekán, a háta mögött kínálkozó nagy gazdasági előnyök miatt, erős francia támadások fognak megindulni az áttörés kierőszakolására, annak a támadásnak kísérőjeként, mely a francia elsősorban politikai háboru első kihatásaként a birodalmi tartományok területén volt várható. A Metz és Strassburg között működő, bármily csekély erejű hadsereget csak arcban támadhatta az ellenség. A német birodalom földjét a Rajna mögött alárendelt erejű csapat is védelmezhetette volna addig, a míg a kanyarodó szárny hatása érvényesül. De végzetes lett volna a birodalmi tartományokban működő csapatokra nézve egy Metztől északra szenvedett vereség, vagy ott sikerülő francia áttörés, melynek kihatását nem is kell bővebben ecsetelni.

A míg az ötödik hadseregnek gyalogsági erejével egyetértünk, addig a beosztott lovasságot soknak tartjuk, sőt tovább menve azt is mernénk állítani, hogy legjobban épen ez a hadsereg nélkülözhetette volna azt. A forduló ponton

lévén a hadsereg, előnyomulása előreláthatólag a leglassabb lesz, a területen melyen át kellend nyomulnia meglehetősen korlátozott. A beosztott hadtestek lovassága is elvégezhette volna a közeli felderítést, a hadművelleti szempontból szükséges felderítést pedig repülőik ép olyan jól végezhetnék volna, mint a beosztott lovas seregtestek. Előre látható volt, hogy a szembe kerülő erők Verdun várát, mint támaszpontot fogják felhasználni és kényszerítve a vár körül fognak vissza kanyarodni, nehogy az erődök vonalának hátát nyitva hagyják. Nagy visszavonulásokra tehát, melyekben nagy lovas tömegek üldözése erős hasznót hajthatott volna, előrelátható bizonyossággal nem lehetett számolni.

Milyen jó szolgálatot tehettek volna az itt felszabaduló lovas hadosztályok a szomszédos hadseregeknél, melyeknek működésénél a döntés után tág terük juthatott volna és már kezdettől kezdve felszabadították volna a gárda és 5. lovas hadosztályt a Maas és Semoy között, melyeket a döntő kanyarodó szárnyon lehetett volna alkalmazásba hozni.

A hadművelleti terv értelmében tulerősnek tartjuk a 4. hadsereget is, mely feladatának 4 esetleg 3 hadtesttel is megfeleltethetett volna, a mint a szomszédos harmadik hadsereg is ugyanannyi hadtesttel kitűzött feladatának teljesen megfelelt. A tervezett átkarolás és az abból remélt bekerítés érdekében állott volna, hogy a kellően megkapaszkodott és minden visszacsapás ellen biztosított forduló pont és a kanyarodó szárny között fekvő arcvonal részek ne legyenek képesek önmaguk, a szemben álló ellenség felett önálló győzelmet kivívni és az arcvonalból előretörni. Még az sem árthatott volna a Schlieffen-féle tervnek, ha a közvetlen Verdun felett harcoló hadsereg és a kanyarodó szárny közötti hadseregeket esetleg vissza is kellett volna venni. Ha a túlszárnyalás és átkarolás sikerül, a beöblözésbe behatolt ellenséges hadseregek helyzete annál válságosabb lett volna.

Annyi bizonyos, hogy ez az eljárás a német legfelsőbb hadvezetéstől elszánt akaratot, céltudatos és következetes munkát és vas idegeket követelt volna. De Németország katonapolitikai kényszerhelyzete már magában véve is ilyen tulajdonságokat követelt és Schlieffen terve ebből a kényszerhelyzetből született és más formában nem is születhetett, ha a maga zászlóihoz akarta fűzni a győzelmet. A tervező mindenesetre számolt evvel a kemény dióval és ha számolt vele, meg is kellett benne lennie az akaratnak, a fegyelmességnak, a jellemzilárdságnak és következetességnek. A terv végrehajtásához szükséges volt, hogy minden egyéb befolyással szemben erélyesen süket maradjon a vezér, csak a tényleges katonai helyzet diktálhatott neki törvényt. Az utódok e tekintetben lelki készültségét természetesen nem ítélték meg és azokért nem is vállalhatott felelősséget. Az események minden esetre igazolják azt, hogy a német vezérkar főnöke, hogy egy trivialis hasonlattal éljünk, megtartotta az elődje természetére szabott ruhát, mely neki nagy volt és kényelmetlen érzést keltett benne. Iparkodott is a maga természetére átszabni, a mint azt a felvonulás erőelosztásában látjuk, de mint minden átalakítás, úgy ez sem lehetett tökéletes munka.

Az utód a gondolatot megtartotta, mert jobbat produkálni nem tudott volna, de tényleg kompromisszummal hajtotta végre. A tiszta gondolat fölényességét elhomályosította, úgy hogy csak félgondolatnak lehet már nevezni. Félgondolatnak pedig messze kiható, sikeres következménye nem lehet.

Nem marad most már egyéb hátra, mint foglalkoznunk azokkal az érvekkel, melyeket egy író*) felhoz annak bebizonyítására, hogy már a felvonulás alap-

*) Alfred Krauss, Gen. d. Inf.: Die Ursachen unserer Niederlage. Erinnerungen und Urteile aus dem Weltkrieg. J. F. Lehmanns Verlag, München 1920.

jaiban rejtett a tervek meghiusulása, mert azok még 1909-ben igazak és valók voltak, de 1914-ben egészen más képet mutattak.

Nevezett író felsorolja a következőket: Megdőltek a külömben helyes Schlieffen-féle terv alapjai, mert:

Belgium 1909-ben áttért az általános védkötelezettségre,

Oroszország pedig a Franciaország adta milliárdokkal új, a felvonulást gyorsabbá tevő stratégiai vasutvonalakat épített és hadseregét próbamozgósításokkal a teljes hadilétszámhoz mindegyre közelebb hozta,

Olaszország segítségére nem lehetett számítani, bár még 1914 tavaszán is megerősítette azt a katonai egyezményt, mely két hadtestnek a birodalmi tartományokba való küldésére kötelezte. Tényleg ki is ugrott a szövetségből és ezáltal egyrészt gyengítette a németek nyugati arcvonalát, másrészt pedig az összes francia haderőket rászabadtotta a németekre,

végül a magyar-osztrák diplomácia lassu és határozatlan, tétovázó munkája, több heti időt engedett az ellenségnek és különösen Oroszországnak készülődésre és elkészülésre.

Igaza van. Ezek mindenesetre olyan elvitázhatatlan tények, melyek a végrehajtásnál hathattak zavarólag és a német kényszerhelyzetet még keményebbé tették. De nincs igaza abban, hogy a Schlieffen-féle tervet lehetetlenné és annak sikeres megoldását már kezdettől fogva kérdésessé tették volna. Bárhogyan is alakulhattak volna a viszonyok, a német felvonulási és haditervre véleményünk szerint csak egy irányban hathattak az adott katonai politikai elszigeteltségben és ez az egy irány: minden kompromisszum teljes kiküszöbölése és a döntésre hivatott szárnynak a többi rovására való megerősítése, a Schlieffen-féle tervnek a katonailag még megengedhető mértékig való kiélézése.

A terv összeomlásának épen az volt az oka, hogy a kiélézés helyett a fentebbi viszonyok dacára a német vezérkar főnöke tompította annak hatóképességét.

Végeredményben a következőképen gondolhatnánk minden felhozott érvet tekintetbe véve a német felvonulást és tervet:

Balszárny a birodalmi tartományokban: 6. hadsereg: határvédelemre és a Metz és Strassburg közötti döntő küzdelemre a metzi és strassburgi tartalék hadosztályok, a hadrendben felemlített póthadosztályok és landwehr-dandárok és mozgó tartalékként a bajor hadtestekből és a bajor lovashadosztályból álló hadsereg. Összesen: rendelkezésre állott volna: három tényleges, egy tartalék hadtest, két tartalék hadosztály, 6 póthadosztály, 17 dandárral, egy landwehr hadosztály és egy lovashadosztály vagyis összesen: 10 elsőrangú hadosztály, 7 másodrangú hadosztály összesen 39 dandárral és egy lovas hadosztály.

Feladata: határvédelem, francia előnyomulás esetén Metzre és Strassburgra támaszkodva a döntést elfogadni, addig harc időnyeréséért.

5. hadsereg: ahogy a hadműveletek alatt kifejlődött, 6 hadtest és esetleg egy lovas hadosztály. Feladata: a kanyarodó szárnyhoz képest Verdun és Stenay között a Maas-vonalat birtokba venni.

4. hadsereg: 4 hadtest, egy lovashadosztály. Feladata: a Stenay-Meziéres közötti Maas-vonal birtokba vévése.

3. hadsereg: 4 hadtest, egy lovashadosztály. Feladata: a Maast-Meziéres és Givet között átlépni, Dinant elfoglalni.

2. hadsereg: 5 hadtest, egy lovashadosztály. Első hadműveleti cél: Namur-Maubeuge között a Sambre-vonalat átlépni, akkor, ha a tőle balra felvonuló hadseregek Lille elfoglalása után Maubeuge magasságába érkeztek.

7. hadsereg: 5 hadtest, egy lovashadosztály. Első hadműveleti cél: Maubeuge és Mons-vonalának elérése.

1. hadsereg: 5 hadtest

Jobbszárny hadsereg: 1 hadtest, 4 lovashadosztály

} csoport-
parancsnok
alatt.

Feladata: ellenséges szárnynak tulszárnyalása és átkarolása és az összes haderő oldalának biztosítása. Előnyomulási irány Brüsszel—Lillen keresztül.

Az előnyomulás megkezdése előtt Lüttich eleste feltétel maradt, mint volt tényleg a hadműveletek alatt.

Antwerpen ellen rendelkezésre maradt volna a be nem számított IX. tart. hadtest. A rendelkezésre álló landwehr dandárok beosztása szükség szerint, elsősorban azon hadseregek mögé, melyek utjokban várakat kénytelenek ostrom alá fogni, hadtápszolgálatra pedig népfelkelő csapatok lettek volna felhasználandók.

Hadművelti tartalékhadsereg szükségességéről később fogunk elmélkedni.

A német felvonulásnak még egy módját el tudjuk képzelni, mely nagyjában hű marad a Schlieffen-féle tervezethez és a tábornagy váltig hangoztatott hadművelti elveihez és végcéljához. Első mozzanataiban természetesen ez a felvonulás és a belőle előreláthatólag keletkezendő harcok közelednek Bernhardi felfogásához és elveihez, mert a francia vonalaknak kettérepesztését, áttörését és ennek sikerülte után az átkarolást illetően a felgöngyölítést célozza.

Az összes német haderők balszárnya a birodalmi tartományokban nem változott volna. Hasonlóan megmaradna a ténylegesen végrehajtott német felvonulás avval a különbséggel, hogy a haderők jobbszárnyán az első hadseregből és az oda beosztott tömeges lovasságból a már fentemlített módon képezett csoport működött volna teljes hadművelti szabadsággal az átkarolás és tulszárnyalás megvalósítása érdekében. A birodalmi tartományokból és az egyes hadseregekből elvont hadtestekből képezett 7. hadsereg pedig a negyedik és ötödik hadsereg mögött vonult volna fel avval a feladattal, hogy az első harcok közben vagy azok lezajlása után e két hadsereg közé ékelődve és ezek nyomásának súlyt adva Verdun és Stenay között, zömével Stenay irányában kettérepessze a francia arcvonalat és ezáltal úgy a francia északi hadseregeknek, mint a keleti hadseregeknek hátát veszélyeztetve, mindkettőnek átkarolását és bekerítését előkészítse.

A világháború kezdetén természetesen ez a gondolat merész és szinte lehetetlennek tetszett, hiszen az elmélet tagadta a taktikai áttörésnek lehetőségét a fokozott fegyverhatások alapján és ennek következtében a hadművelti áttörés gondolatát is kivihetetlennek tartotta.

De ha az áttörés maga talán nem is sikerült volna, a gondolat erőlyes keresztülvitele a kanyarodó hadseregek jobb szárnyát nyugatra jobban kitolta volna, arcvonalhosszabbítást eredményezett volna.

Mert tagadhatatlan, hogy a ténylegesen végrehajtott német felvonulásnál is sok gondot okozott az 1. és 2. hadseregnek áttolása a Maas nyugati partjára Brüsszel elé a holland határnak Lüttich felé való lenyulása következtében keletkezett szorosan át. Még nagyobb gondot, körültkintést és talán idővesztést is szerzett volna, ha ezen két hadseregen kívül még a hetedik és a tömeges lovasságból álló jobbszárny hadsereget kellett volna itt átpréselni és ezeknek utánszállítását az előreláthatóan erősen sérült állapotban levő belga vasutvonalakon lebonyolítani. Az anyagi ellátás talán kerékkötője lett volna az erőlyes és eredményes hadműveleteknek.

A Verduntól északra tervezett beduplázása a 7-ik hadseregnek ezeken a nehézségeken segített volna és a jobbszárnynak nyugatra való kiterjesztését is feltétlenül elősegítette volna.

Erre a gondolatra a marnei csatát megelőző harcok folyamán még vissza fogunk térni, hogy létjogosultságát bizonyíthassuk és mint hadműveleti kisegítést a beállott viszonyok folytán szükséges, de a német fővezetőség-nél fel nem használt tényezőt megvilágosítsuk.

* * *

Most térjünk át az entente hatalmak felvonulásának megbeszélésére és megvitatására.

Mindjárt tárgyalásunk elején le kell szögeznünk azt a már feljebb is említett tényt, hogy a németeknek haditerve és felvonulása nem lephette meg sem a franciákat, sem a belgákat. Annyi pozitív tény mutatott rá a németek ebbeli szándékára és felfogására, hogy kétség felőle nem lehetett. De bizonyítja az is azt az állításunkat, hogy a legközelebbi német-francia háború lehetőségével foglalkozó francia és belga írók legtöbbje rá is mutat egészen világosan erre a veszedelemre és nemcsak elméletileg határozza meg a német felvonulást nagy vonásaiban, hanem azt részletekben a hadtestek megnevezésével is feldolgozza, ugyanarra, hogy Bircher nem tartózkodik annak a gyanujának a nyilvánításától sem, hogy a franciák a német felvonulási tervet a háború előtt már teljesen ismerték.*)

Ennek a ténynek a leszögezése után a francia felvonulás katonapolitikai alapjait a következőkben állapíthatjuk meg. Oroszországgal szoros katonai egyezmény fűzte össze Franciaországot. Tudta tehát azt, hogy német-francia bonyodalom esetén Oroszország nagy sulyal fog a németekre ránehezedni, mely nyomás annál érezhetőbb lesz, minél inkább közeledik a német anyaország szívéhez. Tudnia kellett Franciaországnak azt is, hogy körülbelül mennyi idő alatt válhatik hatásossá az oroszok fellépése, mennyi ideig tarthat időleges elszigeteltsége.

A míg egyrészt evvel az ellensúlyozó hatalommal bizton számolhatott a francia vezérkar, addig mint ismeretlen tényezőt kellett latba állítania látszólag Olaszország katonai erejét és magatartását. Hangsúlyozni kívánjuk még egyszer azt, hogy látszólag. Mert a háborút megelőző évtized világpolitikai eseményei és Olaszországnak magatartása ezekben a bonyodalmakban, az olasz irredenta mozgalom és az általa szított gyűlölet Ausztria iránt, a világszerte ismert olasz kívánságok, melyek a Trentinó és az Adria keleti partjának bekebelezését követelték, mind oda mutattak, hogy Olaszország nem lesz veszedelmes egy francia-német háború esetén a franciákra nézve. Hiszen afrikai vágyainak istápolása Franciaország részéről is biztosították már félig-meddig Olaszország jóakarátát. De Olaszországnak földrajzi fekvése, hosszan elterpeszkedő nyílt tengerpartja, nyers anyagokban való hiánya mind azt mutatták, hogy szövetségeseivel szemben kötelezettségeit csak akkor gyakorolhatja, ha kereskedelmi életét ezek istápolják és segítik és más nemzetek meg nem akadályozzák. Ha az előbbi eset nem lehetséges, vagyis ha a hármasszövetség többi tagja már nem nyújthat kereskedelmi előnyöket Olaszországnak, mert teljes termelőképességét a saját háborús szükséglete leköti, — ha mondjuk ez a lehetőség beáll és bekövetkezik az olasz kereskedelmi életnek zavarása más hatalmak részéről, akkor Itália csakhamar kénytelen lesz kényre-kedvre megadni magát azon hatalomnak, mely külső segítségre utalt kereskedelmi és ipari vérkeringését rendben tudja tartani.

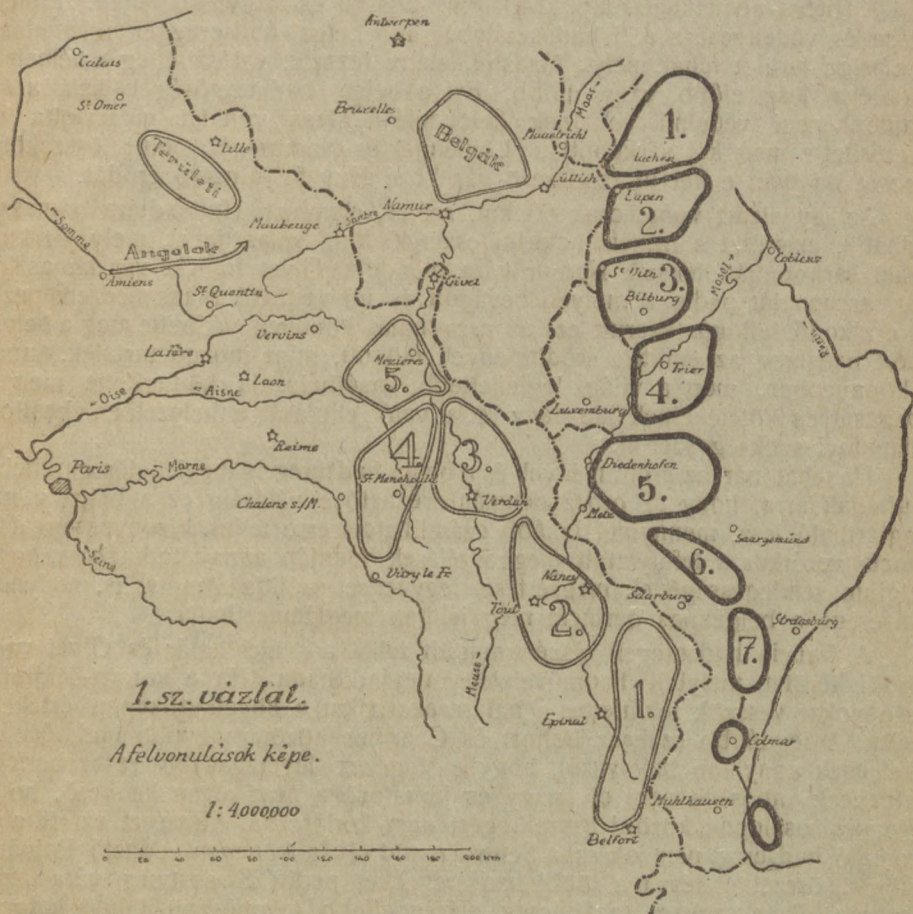
Mindezen érvek mérlegelése arra vezethette a francia vezérkart, hogy

*) Idézett munka 33-ik oldalán.

Olaszországgal mint semleges állammal számolhasson és oda tekintő határainak védelmére a rendes békeszolgálatot és békeerőt is elégségesnek tartsa.

Svájc semlegessége minden kétségen felül biztosra volt vehető, éppen úgy tudhatta azt is Franciaország, hogy a pirénei félszigetről nem fenyegetheti veszedelem.

Nyílt kérdés tehát csak a belga határ volt. Ennek megerősítését a keleti határ erősítéseinek mintájára hangosan követelte a katonai írók egész tábora, hangjuk azonban nem talált a kellő méltatásra. Természetes is volt ez, hiszen

ezen az írók nem tudhatták, vagy ha tudták is, hát nyíltan nem vallhatták be azt, hogy a francia északi határ kérdését nem erődtítményekkel akarta a francia kormány biztosítani, hanem Belgium testével, annak haderejével és keleti határain semlegessége védelmére épített váraival. A világ hangulatának megőrzése tette szükségessé azt, hogy azokat a tárgyalásokat, melyeket Franciaország, Anglia és Belgium egymással folytattak, nyilvánosságra ne hozhassa senki, azok eredményeiről ne tudjon senki.

A francia vezérkar holt bizonyossággal tudta azt, hogy Belgium angol segítségre támaszkodva francia oldalon fog a németekkel szemben sorompóba állani. Ennek tudatában helyezkedhetett arra az álláspontra, hogy saját területének védelmére gondoljon és terveinek elkészítésénél és hadművelleti céljainak megállapításánál a saját számlájára járhatson el.

Ebben a kérdésben csak azt kellett eldöntenie a francia vezérkarnak, hogy Belgium hadereje van-e olyan erős, hogy a németekkel szembeszállhasson addig az időpontig, a míg egyrészt az oroszok nyomása annyira érezhető, hogy a németek fokozott erőfeszítéseit teszi szükségessé, másrészt pedig a birodalmi tartományokban vivandó első döntő csata a németeket a belga határ kierőszakolásában megbénítja. Ha ezt a kérdést a valószínűség szerint igennel válaszolhatta meg a francia vezérkar, akkor összes erejét saját céljaira és keleti határán hozhatja működésbe.

A belga-német határ kb. 140 km. hosszú és nagyrészt nyílt. Ennek tartása és védelmezése a 6 hadosztályból álló belga hadsereggel lehetetlen. Az a belga terület tehát, mely a Maastól keletre fekszik, valószínűleg a németek martaléka lesz előbb vagy utóbb. Ezt a belga hadvezetőség is belátta és tulajdonképeni védelmi vonalnak kelet felé a Maas vonalát választotta ki és erősítette meg két sarkpontján Lüttichnél és Namur-nél, mint összekötő kapcsot iktatván e két új rendszerű vár közé Huy folyamzáró erődöt.

Az így elzárt vonal csak 60 km. széles, egyrészt Hollandiára támaszkodhatik, másrészt a francia határtól csak 40 km. választja el, mely 40 km. északi sarkpontján fekszik Namur vára, míg délen Givet francia vár támasztja meg, arcvonalát pedig a mélyen bevágott és jól védhető Maas medre képezi. Az uralkodó felfogás szerint ezt az arcvonalat könnyen védhette meg a belga tábori hadsereg az említett erődítmények mögött, mint mozgó tartalék, annál is könnyebben, mert a világ legfejlettebb vasúthálózata könnyítette meg a mozgását és kötelékeinek ide vagy oda való eltolását a helyzetben beállott pillanatnyi szükség szerint.

Ha tehát már az erődítmények és a belga hadsereg is meglehetősen garanciát nyújtottak arra, hogy az orosz behatás érezhetővé válásáig ez a belga vonal megtartható lesz, mennyivel inkább számíthatott erre teljes bizonyossággal a francia vezérkar a lefolytatott megbeszélések alapján annak tudatában, hogy Belgium semlegességének megsértése fegyverbe szólítja Angliát is, melynek hadserege a belgáknak gerincét még jobban megtámaszthatja.

A francia hadseregek részére maradt tehát a svájci határ és Givet vára közötti terület, melyből hadműveleteit megindithatta. Ha a katona-földrajzi viszonyokat vesszük tekintetbe e határszakaszokat a következőképen értékelhetjük. A legdélibb szakasz Belfort és Charmes között nagyobb hadműveleteket csak annyiban befolyásol, hogy a Vogézek legmagasabb része borítja, melyeknek utbősege nem oly nagy és járhatósága nem olyan kedvező, hogy az egyes oszlopok közötti összefüggést nem korlátozná. Másrészt az itt előnyomuló hadsereg nemsokára a Schwarzwald révén könnyen védhető Rajnába ütközik, összeköttetéseit a többi hadseregekkel pedig Strassburg vára akadályozza. Ez a szakasz tehát csak alárendeltebb jelentőségű lehet katonai szempontból, politikai jelentősége azonban Franciaország részére igen nagy a revanche eszméjének szolgálatában.

A következő szakasz Charmes és Verdun között vagy német oldalon Strassburg és Metz között képezhető. Nagy hadmozdulatokra igen alkalmas, a mint azt az 1870—71-i események is mutatták. Azonkívül a Rajnának kelet felé való elhajlása következtében tág teret is nyújt arra, hogy első döntő küzdelmek után diadalmas előnyomulásban maradjon a hadsereg. A Rajna kierőszakolása ebben a szakaszban a legkönnyebb, azonkívül ez a hadműveleti irány vezet az északi és német néptörzsek elválasztó vonalára is. Gazdasági szempontokból is igen jelentős, a mennyiben a Saar vidék bánya- és ipartelepeit vezet a rajta átvivő út. Politikailag éppen olyan jelentős a franciákra, mint az előbbi szakasz.

Mindkét szakasznak hátát és evvel együtt Franciaország szívéét a várak és erődítmények szakadatlan láncolata biztosítja, az első hadműveletek siker-
telensége esetén a támadó, de visszavonulásra kényszerített erők tehát biztos
menedékre találnak és a rendet soraikban az ellenség behatása nélkül állit-
hatják vissza.

A következő határszakasz Metztől északra a luxemburgi határig ugyan-
olyan értékű, mint a most említett. Hátránya egyrészt az, hogy szűk és
sok erőt benne kifejteni nem lehet, másrészt pedig az, hogy csak a Maas
folyó adhatja meg az első sikerek elmaradása esetén a visszavonuló had-
seregeknek a rendezéshez annyira szükséges támasztékot. Fontosságát növeli
még az is, hogy a francia bányá- és iparvidékhez vezető utat fedezi és így
fokozottabb védelmet kíván.

Végül marad a francia—belga közös határ, mely hadműveletekre ked-
vező területet ölel körül és gazdaságilag is fontos területeket foglal magában.

A mint látjuk tehát katonai-földrajzi szempontok szerint a legdélibb
szakasz kivételével a többi mind egyformán nyújt kedvező feltételeket nagy
hadműveletekre a Rajnáig, melynek folyása mentén a hadműveletek előre-
láthatóan hosszabb időszakra meg fognának amúgy is akadni.

Ha tisztán katonai szempontok szerint állapították volna meg a franciák
haditervüket és felvonulásukat, úgy főerejüknek Charmes és Givet között
kellett volna felvonulniok avval a céllal, hogy a németeket a Saar medencében
döntő csatában megverjék és minél gyorsabban a Rajnára vessék vissza, a hol
addig halogathatták volna a harcot, míg Oroszország keletről megadja Német-
országnak a kegyelemdőfést.

A földrajzi viszonyokat tekintve az a kérdés merül fel, hogy a francia
haderőknek sikerülhetett-e volna a határ és a Rajna között döntő csapást
mérni a németekre.

Nyugodt lélekkel mondhatjuk azt, hogy a Rajnától nyugatra döntő csapást
mérni a németekre nem lehetett. A kettős átkarolás lehetősége a franciákra
nézve ki volt zárva. Egyrészt politikai kérdések akadályozták meg Belgium
semlegességének látszólagos tiszteletben tartása által, másrészt pedig délen a
szűk terület, északon pedig a német terület tulszárnyalása tette azt lehetetlenné.

Áltörés sem vezetett volna célra, mert mielőtt tulajdonképeni célját a
bekerítés megkezdését ez a hadművelet elérhette volna, máris a Rajnára talált,
melyen keresztül a kedvező összeköttetések folytán a bekerítendő német had-
seregek idejekorán kitérhettek.

Ugyanez áll akár az északi szárnyon, akár a déli szárnyon megindított
egyszerű átkarolásra is, mely minden esetben annyira gyengíti a Rajna meg-
figyelésre kívánni kénytelen seregtestek által a francia haderőt, hogy nyomaték-
os gyorsasággal ezt a műveletet döntésig nem vihette volna keresztül.

Az adott viszonyok között tehát másra nem számíthatott a francia
vezérkar, mint arra, hogy a németeket távortartsa az anyaország területétől
és megakadályozza őket abban, hogy Belgiumot földre tiporhassák, mielőtt az
orosz nyomás érvényesülhetett volna.

Ezt elérhette volna kétféleképen: vagy az északi szárnyról meginduló
támadással vagy ennek ellenkezőjével. Az északi szárnyon meginduló támadás
Achilles-sarka az volt, hogy első pillanattól kezdve nyitott oldalt mutatott
volna a németeknek, melynek legyűrése abba a veszedelembe hozta volna a
déli francia erőket, hogy az ország területétől elvágják őket. Eredményesebbnek
ígérkezik a délről meginduló és észak felé forduló támadás, melynek oldalát
a nagy katonai akadály számba menő Rajna védelmezi és a mely támadás
az esetleg makacsul harcoló németeket hozhatta volna abba a helyzetbe, hogy

az anyaországgal való összeköttetéseiket félték és helyi sikereiket ennek a szempontnak áldozták fel. Így fennállhatott annak a csalóka reménye is, hogy esetleg döntő mérkőzést csikarhatnak ki ellenfelük makacssága folytán a franciák, melyhez a kezdő politikai siker is hozzájárulhatott.

Az adott viszonyok között tehát más megoldás francia részről nem volt elképzelhető.

Nézzük most a tényleges francia felvonulást.

A 2. számú táblázat mutatja az 1. számú vázlattal együtt a tényleges felvonulást. A vázlatból mindjárt első pillanatra megállapíthatjuk azt, hogy a franciáknak tényleg az volt a vezetögondolatuk, a mit fentebb kifejtettünk, mert hadseregeiket Givet és a svájci határ között vonultatták fel és főerejüket, a mint azt a táblázat mutatja, Charmes-től északra helyezték el. Feltűnő a 4. hadsereg helyzete, mely tartalék-hadsereg néven is szerepel. Ennek a helyzetéből arra következtethetünk, hogy Joffre óvatos szelleme számított avval a lehetőséggel is, hogy Belgium ellenálló képessége nem felel meg teljesen a várakozásoknak. Ebben az esetben a 4. hadserege ellensúlyozásra mindenkor készen volt, míg másrészt, ha ez az eshetőség nem állana be, az elért sikerek kibővítésére bárhová latba vethette volna.

A francia felvonulás tulajdonképeni vezérgondolatát azonban legjobban kiolvashatjuk azokból a feladatokból, melyeket a hadseregarancsnokok már a felvonuláskor megkaptak és melyeknek tartalmát az 1. h. és 3. hadseregnél ismerjük. Ezek szerint az első hadsereg feladata volt:

Az egész vonalon Felső-Elszászba és Lotharingiába Saarburg irányában betörni és a támadást a Rajna mentén északi irányban folytatni.

A második hadsereg feladata:

Nancy biztosítása mellett északkelet felé a határt átlépni, azután a Saarburgra támadó 1. hadsereggel összeköttetésben Château Salins és Dieuze között északnak Saarbrücken általános irányban támadni. Metz ellen ezt a hadműveletet biztosítania kellett.

A harmadik hadsereg feladata:

Augusztus 8-án úgy álljon a St. Baussant—Vigneulles—Ornes—Flabas körletben készen, hogy vagy észak felé támadhasson, vagy pedig Metz felől előretörő németeket ellentámadásban visszaverhessen.

Ezek a feladatok világosan mutatják a célt, mely másban nem állhatott mint a német birodalmi tartományok mielőbbi visszahódításából és a németeknek délfelől való átkarolásából és a Rajna mögé való visszavetéséből.

Mielőtt a francia fővezér ebbeli szándékának végrehajtásához azonban hozzáfoghatott volna, az események és a németek tényleges felvonulásáról érkezett hírek felvonulásának módosítására kényszerítették.

A német kormánynak Belgiumhoz intézett jegyzéke, melyben a francia-belga határon felvonuló francia csapatokra való tekintettel átvonulást kér Belgiumon keresztül, indította meg a felvonulás megváltoztatására vonatkozó intézkedéseket. Még augusztus 2-án folyamán a francia kormány e német lépés behatása alatt Belgiumnak katonai segítséget ajánl fel és pedig csodálatos gyorsasággal és látszólag a viszonyok kellően alapos mérlegelése nélkül 5 hadtestnyi erőben. Ezt a gyorsaságot és elhatározó képességet a hadsereg ily tetemes részének felajánlásában csakis úgy tudjuk megérteni, ha az előzetes megbeszéléseket vesszük alapul és az eredeti felvonulás képében a 4. hadseregnak nem egészen érthető helyzetét is figyelembe vesszük. Ennek a had-

2. számú táblázat.

A francia haderők első felvonulása.

A hadsereg száma	Parancsnok neve	A hadsereg egységei			A		Felvonulási körlet részletezése	Kiterjedés km.-ben	összesen		Megjegyzések	
		hadtest	tart. no.	lov. no.	gyalog	lovak			gyalog	lovak		
												ho.összege
1.	Dubail tábornok	VII.					Belfort környéke				A trt. ho. legnagyobb része később vonult fel. Főerő (4.hdt.) szorosán egymás mellett az északi szárnyon.	
		VIII.					Raon l'Etape-Baccarat-Frainbois					
		XIII.					St. Léonard-Mandray-Corcieux					
		XIV.					Belfort környéke					
		XIX.					Donon környéke					
		XXI.										
			61.									
			57.									
			58.									
			62.									
	71.											
			8.	17.	1.		?					
2.	de Castelnaud tábornok	IX.					Határbiztosítás	80			A tartalékadosztályok legnagyobb része később érkezett be.	
		XV.					Nancytól északra					
		XVI.					Lunéville környékén					
		XVIII.					Pont à Mousson vidéke					
		XX.					Nancy körül					
			2.									
			32.									
			59.				Nancytól északra					
			64.				Nancytól északra					
			68.									
	70.											
	74.											
			2.									
			6.			Határbiztosítás	60	34.	4.			
			13.	17.	3.							
3.	Ruffey tábornok	II.					Stenaytól keletre a Maas és Chiers között				A marokkói hadosztály beosztása kétes. Eredetileg valószínűleg az I. hadseregnél volt.	
		IV.					Verduntól északra					
		V.					Verdun környékén					
		VI.					Verduntól délkeletre					
			54.				valószínűleg az V. és VI. hadtestek között					
			55.									
			56.				Verdun mozgó tartaléka					
			67.									
			72.									
			75.									
			4.			Longwy						
			7.			Határbiztosítás	50					
			9.	14.	3.	Longuyon						
4.	de Langle de Cary tábornok	XI.					Monthois környékén				A tartalékadosztályok legnagyobb része később érkezett be.	
		XII.					Givry en Argonne körül					
		XVII.					Suippesről nyug. és keletre					
		gyarm.					Vitry le François körül					
			52.									
			60.									
			1. marokkói				Apremont vidékén					
					11.	—						
5.	Laurezac tábornok	I.					Carignan—Montmédy				Egyéb területi hadosztályok a várakban. Párisban ezenkívül tartalékadosztályok is.	
		III.					Meziérestől délnyugatra					
		X.					Sedantól délre					
			51.									
			53.				Vervins környékén					
			69.									
					1.							
					3.							
					5.	9.	3.	Meziérestől északra s keletre	60	34.		6.
T.	D'Amade tábornok		4.				Lille				Egyéb területi hadosztályok a várakban. Párisban ezenkívül tartalékadosztályok is.	
							Douai					
							Arras					
							St Omer					
Összesen								72.	10.			

seregnek az ereje tényleg 5 hadtest, ez az erő az első pillanatban tényleg rendelkezésre áll.

Belgium állítólag ugyan visszautasította ezt az önként felajánlott segítséget és a francia fővezér hadiszállásából sem történik intézkedés az ajánlat végrehajtása érdekében egészen augusztus 6-ig. Csak a lüttichi események befolyása alatt indulnak meg látszólag az eltolások. Ebben a tekintetben is igen ravaszul a maguk részére játszották át látszólagosan a jog tisztelés nimbuszát a franciák. Nem szabad azonban elfelejtenünk, hogy Joffre tulajdonképpen csak a legegyszerűbb vezetési szabályoknak felelt meg akkor, a mikor a már megindult felvonulási szállítmányokat először nyugodtan befeztette és csak azután kezdett hozzá az átcsoportosítás végrehajtásához. Bizonyos, hogy ezáltal sokat veszített időben és a németeknek kezébe adta át a teljes kezdeményezést, de rendet és szilárdságot tudott a hadseregben fentartani.

A 2. számú vázlat mutatja, hogy augusztus 12-ig milyen képet nyert a francia fővezér a németek helyzete felől. Ezek a hírek képezik elhatározásainak alapját, ezért szükséges azoknak bővebb taglalása.

A mint a vázlatból látjuk a francia fővezérségnél 12-ig a német felvonulásról, különösen annak kiterjedéséről meglehetősen tiszta volt a kép. Majdnem tökéletes pontossággal megállapítást nyert a német haderők déli szárnya a birodalmi tartományokban, határozottan meg volt állapítható nagy tömegeknek összevonása az északi szárnynál; Lüttich ostroma és a Lüttichtől északnyugatra előretolt lovasság sejtetni engedte ezen tömegek előrelátható támadási irányát is. Homályosabb volt a Metztől északra és Luxemburgban álló erők ereje és célja, a melyek előtt erős lovassági lepel megakadályozott minden részletesebb felderítést. Bizonyos volt, hogy a németek tényleges hadtesteinek legnagyobb része a nyugati harctéren lép föl és a megállapított 15 hadtestnek nagyobb része Metztől északra nyert a felvonulásban elhelyezést.

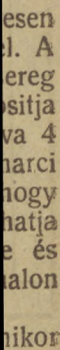
Az erők mérlegeléséből határozottan ki volt tehát vehető, hogy a birodalmi tartományokban a franciáké lészen a számbeli fölény még akkor is, ha az első és második hadsereg megállapított erejéből valamit lead a többi hadsereg részére. (11 francia hadtest 7 német megállapított hadtesttel szemben teljesen eltekintve a még rendelkezésre álló tartalék hadosztályoktól). Meg volt állapítható az is, hogy Metz felől a francia felállítás egyelőre közvetlen veszedelem nem fenyegeti. Az északi arcvonalon a helyzet a következőképpen alakult: Megállapítást nyert 9 német hadtest; az összes tényleges hadtestekből hiányzott még 8. Ezekből elhelyezésük szerint 4—5 valószínűleg a keleti harctéren fog működésbe lépni, a nyugati arcvonalon tehát még 3—4 német hadtest fellépésével lehetett számolni. Ha ezeket a németek szintén Metztől északra vetik harcba, akkor ezen az arcvonalszakaszon 12—13 német hadtest fellépésével kell számolni.

Ezekkel szemben rendelkezésre állhat a 3. 4. és 5. hadsereg összesen 11 hadtestével, az első és második hadseregből elvonandó egységekkel. A számbeli egyensúlyt a németekkel szemben tehát már a francia hadsereg egységeivel is helyre lehet állítani. A fölényt az északi arcvonalon biztosítja majd az angol és belga hadsereg, melyek együttvéve alacsonyán számítva 4 hadtestet képviselnek. A német tartalék hadtestek szerepével azoknak harci készségével nem volt tisztában a francia fővezérség, de remélhette, hogy tartalék hadosztályaival a német tartalék alakulások fellépését egyensúlyozhatja majd. Az erők mérlegeléséből tehát azt a benyomást merithette Joffre és vezérkara, hogy déli arcvonalon meg van már a túlsúlya, az északi arcvonalon pedig a túlsúlyt eltolások folytán biztosíthatja magának.

Két szempontot kellett még mérlegelni. Az első az volt, hogy mikor

lott
az
ese-
kin-
jog
offre
r, a
ette
yos,
eljes
ani.
rt a
nak

fel-
kép.
déli
nagy
től
ható
gban
ozott
had-
t 15
zést.
almi
a az
had-
nben
volt
etlen
épen
kből
eleti
émet
tztól
dtest

nikor

nikor

hadosztályt hagyjon hátra. A negyedik hadseregnek eltolása a Montmédy—Charleville vonalba ezen idő alatt történik (megkapja a IX., II. hadtestet és két lovashadosztályt); az ötödik hadsereget pedig a Maas mentén tolja észak felé a francia fővezetőség és megerősíti a XVIII. és XIX. hadtest egységeivel.

Ugyanebben az időben érlelődik meg Joffre-ban az új hadműveleti terv is, mely a további eseményeknek alapját adja.

Haderejének déli szárnyával megindíttatja azokat a műveleteket, melyeket már az első felvonulásnál megindítani szándékozott. Hogy azonban az első és második hadsereg együttműködését jobban biztosítsa, az Alsó-Elszászban működő csapatokat különválasztja az első hadseregtől és azokat Pau tábornok alatt „elszászi hadsereg” néven függetlenné teszi. A Metz elleni védelmet és megfigyelést egy tartalékadosztályokból álló csoportra bizza, melynek a „lotharingiai hadsereg” nevet adja. Evvel a csoporttal is a birodalmi tartományokban működő hadseregeket akarja egyrésztől tehermentesíteni, hogy minden figyelmüket a Metz és Strassburg közötti szakaszra összpontosíthassák, másrésztől függetleníteni akarja harmadik hadseregét is azon gondtól, mely Metz megfigyeltetése és esetleges körülzárólása folytán keletkezhetnék.

Végre harmadik, negyedik és ötödik hadseregével és szövetségeseivel egységes támadást akar végrehajtani a Belgiumon át előretörő német hadseregek ellen délről észak felé, még pedig úgy, hogy a belga hadsereggel nyugat felé vonatja németeket, azokat azután a belga, angol és 5. francia hadsereggel archan leköti és a negyedik és ötödik hadsereggel oldalban megtámadja és az itt alkalmazott túlsúllyal (10 hadtest és egynehány tart. hadosztály) átkarolja és bekeríti.

Hogy ez a terve sikerülhessen szükséges volt, hogy a Charleville—Longwy szakaszon mozdulatait elleplezze, azokat lehetőleg titokban tartsa és meglepetésszerűen hozza alkalmazásba. Ezt azáltal vélték a franciák elérhetőnek, hogy csapataikat ezen a szakaszon csak éjjel mozgatták, a mint azt a negyedik hadsereg parancsaiból megállapíthatjuk.

* * *

Hátra van még a belga hadsereg felvonulásának rövid méltatása és annak megemlítése, hogy az angolokat a belgák és franciák közé szándékozott bevetni a francia fővezér, anélkül, hogy felettük teljes rendelkezési joggal bírt volna. Mint már fentebb említettük az angolok felvonulása Maubeuge környékén minden valószínűség szerint augusztus 19-e táján nyert befejezést.

A belga hadsereg felvonulására és vezetőségének terveire a legjobban rávilágít a belga fővezérség jelentése, melyet Egli után az alábbiakban idézünk*): Már augusztus 6-án azon a nézetten volt a belga hadvezetőség, hogy hadseregét a Gette mögött kell elhelyeznie és a következő megjegyzésekkel támogatja nézetét:

„Ez a védelmi vonal, mely balról a Demerre támaszkodik, a belga föld legnagyobb részét megoltalmazza és a német támadásnak, úgy ahogy annak kifejlődése mutatkozik, elzárja az útját. Hogy az egész vonalat megszállhassa a belga hadsereg, arra kicsi

*) Der Aufmarsch und die Bewegung der Heere Frankreichs, Belgiens und Englands auf dem westlichen Kriegsschauplatz bis zum 23. August 1914. Eine kritische Studie von Oberst Karl Egli, Lektor der Kriegswissenschaften an der Basler Hochschule. E. S. Mittler und Sohn. Berlin 1918.

az állománya; csak a folyószakaszt magát és Namurt szállhatja meg és ebben a helyzetben bevárhatja a míg a semlegességét garantáló hatalmak megszállják a térközt a folyó és Namur között egyrészről, másrészről pedig a Maas vonalát Namurtól délre, ha erre egyáltalában még idejük marad. A Gette melletti állásban a hadsereg fedezi Brüsszelt és nincs kitéve annak a veszedelemnek sem, hogy Antwerpentől, mely vár működésének gerincét képezi, elvághassák. Ez a körülmény alapvető fontosságu, mert a belga hadseregnek tényleg nem szabad kockáztatnia azt, hogy működési alapjától elvágassék. Ott van felhalmozva minden élelmiszere, minden lőszerre és mindennemű pótanyaga, kormányának is oda kell a visszavonulást biztosítani.

Ezen megfontolás alapján állította fel három hadosztállyal első vonalban és két hadosztállyal e vonal mögött tartalékban hadseregét, mely arcvonal előtt állott lovashadosztálya, hogy később az északi szárnyra térjen ki. Namurt a 4. hadosztállyal szállta meg.

A hadsereg felállítása minden idegen segítség nélkül e helyzetben nem éppen a legszerencsésebb, mert mindkét oldala könnyen átkarolható. Keményebb ellenállásra képes nem volt a fent idézett alapelvek mellett, mert minden átkaroló mozdulat északi szárnya ellen védelmi vonalának feladására és Antwerpenre való gyors visszavonulásra kényszerítette.

Ezt a körülményt és a belga fővezérségnek idézett felfogását a hadsereg további működéséről jól emlékeztetünkbe kell vésnünk, mert ugy a németek haditervére, mint Joffre szándékainak keresztülvitelére mélyen szántó kihatással voltak.

* * *

Röviden foglaljuk most össze azokat a jelenségeket, melyek a hadjáratnak ezen legelső fejezetében feltűnők és a későbbi eseményekre előrevetik az árnyékukat ugy francia, mint német részről.

Német részről meg kell állapítanunk, hogy a vezérkar előkészítő munkájában minden pontossága, nagy vonalúsága mellett is nem értette meg a teljes politikai és katonai elszigeteltség parancsszavát, mely arra kényszerítette, hogy a már meglevő tervet a végsőkéig kiélezze. Meg kell azonban állapítanunk azt is, hogy következetes maradt első elhatározásához a felvonulási időszak alatti események behatása alatt is, céltudatos működésében magát zavartatni nem engedte.

A Schlieffen-féle haditervnek olyan hatalmasak voltak a méretei, hogy még abban a kevésbé tökéletes formában is, melyben keresztülviteléhez a németek hozzáfogtak, biztosította a kezdeményezést és evvel az első sikereket is a németek részére, a mint azt Joffre kényszerű felvonulás és haditerv változtatásából már láthattuk.

Minden tehát attól függött a hadjárat további folyamában, hogy az ellenséggel való első találkozásnál és e találkozás eredményeinek biztosításában és kiaknázásában meg lesz-e a német fővezérségnél a kellő felfogás, intézkedési és alkalmazkodási képesség, a mint azt nagy példányképeiben a német hadsereg láthatta és örökölt szellemükben ápolni és továbbfejleszteni békében megpróbált.

A franciáknál evvel szemben látjuk azt, hogy politikai befolyások hatása alatt olyan felvonulási tervezetet és haditervet állítottak össze, mely az ellenfél első és nem meglepetésszerű intézkedései folytán már javításra, kiegészítésre és átformálásra szorult. Joffre már augusztus közepén kénytelen a

németek tetteinek ellensúlyozására új csoportosítást és tervet felvenni. Kezéből tehát már ekkor kiesett a kezdeményezés, már az ellenfél diktálta a törvényt és megkezdődött az a — dicséretére mondjuk: szívós — küzdelem, melyet a szabad hadműveleti elhatározásért megvívni kénytelen. De megállapíthatjuk azt is, hogy a francia vezetés hamarosan és rugalmasan tudott új helyzetekhez alkalmazkodni, egész és merész elhatározásokhoz jutni és gyorsan tudott intézkedni. A kellő felfogás, alkalmazkodási képesség és az erős akarat a francia hadvezetőségben ennél az első alkalomnál már beigazolódott.

A mint a Schlieffen-féle terv alapos gondossága biztosította a németeknek a kezdeményezés fölényét, ép úgy igazolódott be a helytelenül felépített francia terven Moltkénak a felfogása: „A hadseregek első felvonulásában elkövetett hibát az egész hadjárat további folyamában alig lehet jóvátenni“.

kez
már
kés

nyo
felé
neg
fran
köz

nap
és k
keze
Épp
vess
meg
még
lásá
lago
sün
A h
lehe
teni
sajá
lelk
ugy

Stutt

II.

Események augusztus 30-ig.

„Kein Operationsplan reicht mit einiger Sicherheit über das erste Zusammentreffen mit der feindlichen Hauptmacht hinaus. Nur der Laie glaubt in dem Verlauf eines Feldzuges die konsequente Durchführung eines im vorausgefassten, in allen Einzelheiten überlegten und bis zu Ende festgehaltenen ursprünglichen Gedankens zu erblicken“.

Moltke: „Über Strategie.“

1914 augusztus 16-án, a mikor mindkét részről a hadműveletek megkezdésére vonatkozó alapvető intézkedések már megtétettek, a francia kormány egy kiáltványában a Maastricht és Basel között vivandó nagy csatára készítette elő a közönséget.*)

Erre a csatára azonban sohasem került a sor.

A németek Lüttich bevétele után augusztus 17-én kezdték meg az előnyomulást az 1. és 2. hadsereggel nagyban a Maas nyugati oldalán Brüsszel felé, a harmadik hadsereggel a Maasnak Namurtól délre eső szakasza felé, negyedik és ötödik hadseregük Diedenhofen körül kanyarodott lassan a francia-belga határ felé. 6. és 7. hadseregük előcsapatai pedig csatározás közben vonultak vissza főerejükre az 1. és 2. francia hadsereg támadása elől.

Tanulmányunknak nem lehet feladata sem a németek, sem a franciák naponkénti helyzetével való foglalkozás. Csak azokat az eseményeket akarjuk és kell is megbeszelnünk, melyeknek kimenetele a marnei csata előtt keletkezett helyzet kialakulására befolyással voltak akár jó, akár rossz hatással. Éppen ezért a belga hadsereggel szemben lefolyt ütközeteket figyelembe sem vesszük és egyenesen áttérünk az 1914 augusztus 20-án keletkezett helyzet megbeszélésére és az ebből merithető tanulságok kiaknázására. Megkivánjuk még jegyezni azt, hogy az egyes parancsnokságok intézkedéseinek megbírálásánál az ellenfél tényleges helyzetének ismeretétől, a mennyire most utólagosan az kivihető, távol iparkodunk magunkat tartani, hogy megbeszélésünk, bírálatunk és ítéletünk lehetőleg tárgyilagos és igazságos maradhasson. A hadtörténelmi események megbeszéléséből a mi felfogásunk szerint úgy lehet csak hasznot huzni, ha iparkodunk azt a lélektani helyzetet megteremteni, a melyben az elhatározásra hivatott parancsnok a rábizott feladat, a saját erkölcsi és anyagi helyzet és az ellenséges helyzet ismerete alapján a lelkét éppen legjobban uraló események tényleges behatása alatt volt. Ha ugyanazon tárgyi ismeretek mérlegelése után más és véleményünk szerint

*) Lásd: Hermann Stegemanns Geschichte des Krieges. Deutsche Verlagsanstalt Stuttgart und Berlin. 1917. I. kötet 87. oldal.

több eredményt ígérő elhatározáshoz és helyzettelfogáshoz jutunk, akkor szabad csak a bekövetkezett eseményekkel foglalkoznunk, azokon elhatározásunk következményeit végigpróbálnunk és az ellenség valódi helyzetével és intézkedéseivel összehasonlítani. Ha így járunk el, akkor véleményünk szerint hasznosan töltöttük időnket, elménket, elhatározó képességünket fejlesztettük és élesítettük, helyes irányban szaporítottuk tudásunkat, egyszóval a hádtörténelemmel való foglalkozás főcélját: nagy viszonyok helyes megítélésére és azoknak elhatározások és parancsok által való megoldására képesítettük magunkat. Ha ellenben mindjárt azon kezdjük tanulmányainkat, hogy milyen is volt az ellenség elhatározása és helyzete a valóságban, egyszóval ha olyan viszonyok teljes uralására építjük fel kutatásainkat és elhatározási képességünk fejlesztését, melyekről sem az éppen kérdéses parancsnoknak, sem saját magunknak komoly esetben biztos tudomásunk nem lehet, akkor árutakon járunk, álkövetkeztetésekre és igazságtalan bírálatokra bukkanunk és a helyett, hogy hasznosan foglalkoztunk volna az élet mesterével, csak rontottuk talán helyes érzékeinket.

A továbbiakban iparkodunk ezt a módszert követni és azért a helyzeteket lehetőleg úgy állapítjuk meg, a mint az éppen annál a parancsnoknál ismeretes lehetett, kinek tevékenységét, gondolkodásmódját és cselekedeteit el akarjuk bírálni. Természetesen még így is messzire elmaradunk a nyers valóságtól, mert nyugodtan szobánkban, könyvek mellett sohasem teremthetjük meg teljesen, a legfényesebb képzelőtehetség mellett sem, azt a hangulatot és lélektani állapotot, mely ez események közvetlen behatása alatt az illető elhatározásra és cselekvésre hivatott parancsnokban és annak közvetlen környezetében keletkezett és uralkodott. Ez pedig lényegesen befolyásolja a fel fogó és elhatározóképeséget.

E kis elmélkedés és a tárgytól való eltérés után térjünk vissza az 1914. augusztus 20-i helyzethez és foglalkozzunk a német haderők helyzetével, a vezetők felfogásával és a keletkezett elhatározásokkal.

A huszadiki esti helyzetet a 3-ik számú vázlat mutatja, mely magában foglalja azt is, hogy a német parancsnokságok mit tudtak a franciákról. A helyzet keletkezésének megmagyarázásához még a következőket kell hozzáfűznünk a vázlat képéhez.

17-én este kapták a német jobbszárnny hadseregei a parancsot, hogy az előnyomulást kezdjék meg. A parancs lényegét a következő mondatok adták meg:

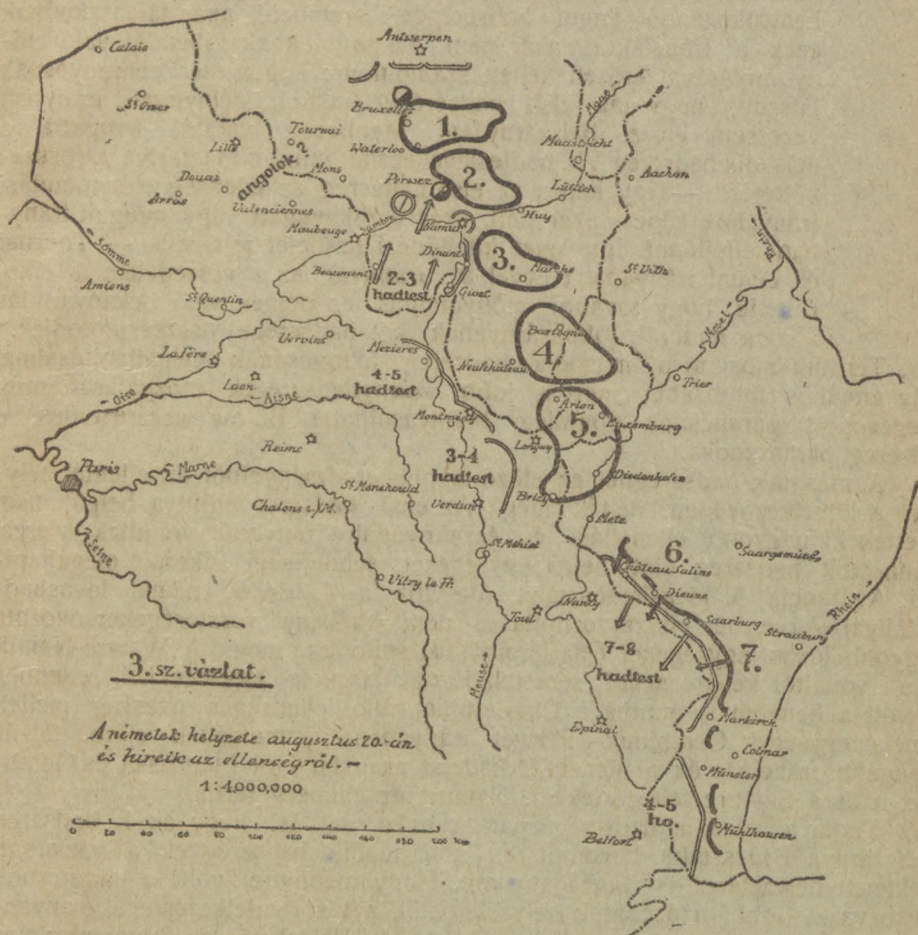
„Arra kell törekedni, hogy a Diest—Tirlemont—Wawre körletben jelentett ellenséges erőket a saját balszárnynak Namur ellen való biztosítása mellett, Antwerpentől elszorítsuk. Az 1. és 2. hadseregnek további alkalmazása a Namur—Brüsszel vonalból van tervbe véve Antwerpen felé való biztosítás mellett. Namur elfoglalására a 2. hadsereg bal és a harmadik hadsereg jobbszárnnya által parancsok még következnek.“*)

Ennek a célnak az elérésére a német fővezetőség az 1-ső hadsereget, a 2. lovashadtestet és a 2. hadsereget egy csoportba egyesítette Bülow vezér ezredesnek, a második hadsereg parancsnokának vezetése alatt. A célt, a belgáknak Antwerpentől való elszorítását, elérni nem sikerült, mert a belga hadsereg a Gette-vonalában ellenállott ugyan, de annyira jutni nem engedte a dolgokat, hogy visszavonulási szabadságát veszélyeztetette volna és észak-

*) Lásd: Generalfeldmarschall v. Bülow: Mein Bericht zur Marneschlacht. August Scherl, Berlin 1919. 15. oldalát.

nyugat felé Löwen és Brüsszel kiürítése után Antwerpen erőinek védelmébe vonult vissza. Az első hadsereg parancsnokának felfogását a helyzetről a legjobban jellemzi következő parancsa, melyet a 20-ki hadseregparancsból idézünk:

„Mint hogy az első hadseregnek gyors mozgulatai dacára sem sikerült a belga hadsereget összefüggésében megrendítenie és Antwerpenről elszorítania, a hadsereg részére a haderők oldalának

biztosításáról szóló feladata Antwerpenen kívül a tengerpart és az északi francia kikötővidék irányában tetemesen kibővült**).

annál is inkább, mert véleménye szerint az angolok 18-án befejezték Boulogne környékén hadseregük kihajózását, menetirányuk ismeretlen, de minden valószínűség szerint Lillen keresztül várható az előrenyomulásuk. Elhatározására és a helyzet megítélésére még befolyással volt az is, hogy a lovasságtól huszadikán beérkező jelentések szerint Gent—Audenarde—Tournai környékén ellenség nincs.

*) Lásd: Der Marsch auf Paris und die Marneschlacht 1914 von A. v. Kluck, Generaloberst E. S. Mitter u. Sohn, Berlin 1920. 32 és következő oldalai.

Minden megjegyzés nélkül közöljük egyelőre Kluck vezérezredesnek felfogását és elhatározását amint azt hivatkozott művében lefekteti és bírálataira csak akkor térünk át, ha a többi hadseregpáncsnok felfogását is megismertük. Kluck a következőkben foglalja össze gondolatait:

„A felvonulási parancs értelme szerint az 1. hadseregnek feladata, amint azt többszörösen hangsúlyoztam már, Antwerpen felé való biztosítás, összeköttetéseknek védelmén kívül, az összes haderők jobb oldalának biztosítása volt a belga és a legközelebb beavatkozandó angol hadsereggel szemben, akár támaszkodnak ezek a franciákra, akár nem. Az angoloknak Lillen át való előnyomulásával erősen kellett számolnom; éppen ezért célirányosnak látszott, hogy az első hadsereget inkább délnyugati irányban vezessem előre, balszárnyával Maubeuge várától nyugatra a második hadsereg VII. hadtestével ezalatt mindig megtartva az összeköttetést. — Így képes az első hadsereg az ellenség előnyomulási irányához képest akár déli, akár északnyugati vagy nyugati irányban felfejlődni. Így nyer kifejlődési területet jobbra is — Tournai és Douai irányában; evvel az iránnyal az a veszedelem is elkerültetik, hogy további előnyomulás és délnek való bekanyarodás által a haderők jobbszárnyának két hadserege összezsufolódják.“

Térjünk most át a második hadsereg felfogásának megállapításához, mely annál is fontosabb, mert a jobb szárnyhadseregek mozgását mint seregcsoport parancsnok döntőleg befolyásolhatta Bülow vezérezredes, e hadsereg parancsnoka.

A második hadseregnél az előző napok eredményeiből az ellenfél helyzetét a következőképen ítélték meg: Az első hadsereg előtt a belgák nem fejtettek ki nagyobb ellenállást és északnyugati irányban vonultak vissza. A második hadsereg előtt belga egységeket sehol sem sikerült megállapítani. A francia 5. lovashadosztályt Marwitz a 4. és 9. német lovashadosztállyal Perweznel viaszorította és neki érzékeny veszteségeket okozott. Nagyobb lovas egységeket Charleroinál állapítottak meg. A Wavre-Namur vasúti vonaltól keletre sehol sem találkoztak francia egységekkel, ellenben az volt a benyomás, mintha a Charleroinál álló ellenséges lovasság mellett francia egységek Gembloux—Perwez irányában nyomulnának előre. 20-án gyengébb francia erők a német X. hadtest csapatai elől Fleurus-n és Gembloux-n át a Sambre felé tértek ki. Namurt az ellenség tartja.

Tudta a második hadsereg parancsnoka azt is, hogy az 1. hadsereg jobbszárnya Brüsszelbe bevonult és a harmadik hadseregnek a vázlatban lefektetett helyzetével is tisztában volt. Hogy mennyire volt a parancsnok tájékozva a többi hadseregek helyzete felől, azt a rendelkezésre álló anyagból megállapítani egyelőre nem tudjuk, de feltételezhető az, hogy részletes tájékoztatásban a fővezérség részéről részesülhetett mint hadseregpáncsnok is, annál inkább mint a jobbszárnyon önállóan rendelkező csoportparancsnok.

A közvetlen felderítés nyújtotta adatokat kiegészítette a fővezérségnek augusztus 20-án adott következő, az ellenséges helyzet összefoglalását tartalmazó távirata: *)

„Namur és Givet között a Maas-vonalon az I., II. és talán a X. francia hadtest.

Namur és Maubeuge között a Sambretől délre ellenséges erők előnyomulásban; ezekből Namur és Charleroi között 22-én

*) Bülow e. m. 21. oldaláról.

a Sambre közelében lehet 1—2 hadtest. A Charleroi—Fumay-vonaltól nyugatra kb. 3 hadtest észak felé előnyomulóban, ezeken belül valószínűleg tartalék hadosztályok is. Előreláthatólag augusztus 20-án a Philippville—Avesnes-vonalat még nem érték el.

Számolni kell avval, hogy az angolok Boulognenál szállnak partra és Lillen át kerülnek alkalmazásba. Itt az a nézet, hogy nagyobb szabású kihajózásokat eddig még nem hajtottak végre.

Saját maga felderítéséből és a nyert hírekből tisztán állt a kép a második hadseregnél. Tudhatta azt, hogy a Sambretől északra nagyobb erőkkel már nem fog találkozni, tudhatta azt is, hogy augusztus 22-én a Sambre—Maas szögben a felderített három lovashadtesten kívül összesen 5 hadtest léphet fel egy keletkezendő csatában, melyeknek egy részét a harmadik hadsereg feltartóztatására kell az ellenségnek latba vetnie. Tudta azt is, hogy ez az 5 hadtest 22-e után még körülbelül 3 hadtestnyi segítségre számíthat a bekövetkezendő ütközetben. Tisztában volt avval is, hogy a 2. és 3. hadseregek együtt lesznek hivatva Namur várát megostromolni. Az erőviszonyokat tehát következőképen latolgathatta: ellenfél összesen 8 hadtest, 3 lovashadosztály és Namur vára. A nyolc hadtest csak fokozatosan léphet harcba. Élei — körülbelül két hadtest — csak 22-én jelenhetnek meg a Sambre partjain. Evvel szemben a 2. hadsereg 6 hadtesttel rendelkezett melyeknek balszárnyán kettő már 21-én a többi pedig legkésőbb 22-én érhetette el a Sambre vonalát. A hat hadtestből egyet feltétlenül Namur várának ostromára kellett készenlétben tartania. Egy a Sambre mentén vivandó ütközethez tehát 22-én okvetlenül rendelkezésére állhat 5 hadtest és 2 lovashadosztály. Tekintettel arra, hogy a fővezérség hireiben szereplő nyolc ellenséges hadtestből három csak később léphet a küzdőtérre, kettő—három pedig a Maas vonalat védi, Namur és Givet között, mely folyó szakasz ellen a 3. hadsereget tudta előnyomulóban, összellenségképpen csak 3 hadtesttel és lovashadosztállyal kellett egyelőre számítani. Ezekkel szemben a számbeli túlsúly tehát határozottan biztosítva volt a 2. német hadsereg számára. Túlsúlyát még inkább biztosította az a körülmény, hogy az első hadsereg összes hadtesteire számíthatott, hiszen számbavehető ellenfél az első hadsereg előtt annál kevésbé lehetett, mert az angolok a fővezérség hírei szerint alig tűnhetnek fel egy a Sambre mentén vivandó harc színterén.

Döntenie kellett tehát a második hadsereg parancsnokságnak abban az irányban, hogy a Sambre átkelést kioroszakolja még az ellenség teljes beérkezése előtt saját erejéből, vagy nagyobb szabású csatát tervezzen-e a Schlieffen-féle Cannae-teória szerint a szomszédos hadseregek felhasználásával.

Döntő jelentősége volt az ebbeli elhatározásra az a parancs, mely augusztus 20-án este érkezett meg a hadseregparancsnoksághoz szikratáviró útján a fővezérségtől és amely következőképpen hangzik:

„Öfelsége rendeli: Az 1. és 2. hadsereg a 20-án elért vonalakban zárkózzék fel Antwerpen ellen való biztosítás mellett. Namur ellen a támadást mihamarább meg kell kezdeni.

A Namurtól nyugatra álló ellenség elleni támadást a 3. hadseregnek a Namur—Givet közötti Maas-vonalra irányuló támadásával összhangzásba hozni a két hadseregparancsnokság közti kölcsönös megegyezés dolga.

A jobbszárny további hadműveleteinél nagy lovas tömegeket kell a Maastól nyugatra alkalmazásba hozni. Ezért üritse ki az 1. lovashadtest a 3. és 4. hadseregparancsnokságok előzetes értesítése után az e két hadsereg arcvonala előtt fekvő területet és Namurt

északra megkerülve kezdje meg új hadműveleteit. A Maas északi partjára való beérkezése után ezt a hadtestet a második hadsereg-parancsnokság alá rendelem.

Az első lovashadtestet erről a 3. hadsereg parancsnokság értesítse.

Moltke.

Ez a parancs egyrészt megkötötte Bülow kezét, másrészt pedig tervszerűbb eljárás és nagyszabású vállalat egységes vezetését adta a kezébe. Megkötötte azért, mert a Sambre-vonalnak már augusztus 21-én való átlépését megakadályozta és hatáskörét kibővítette az által, hogy a harmadik hadsereg támadásának befolyásolhatóságát úgy a támadás irányára mint időpontjára nézve „kölcsonös megegyezés” által lehetővé tette.

A fővezérségnek ez a parancsa szinte követelőleg előtérbe tolja az egységes cselekvést a jobbszárny három hadserege között. Nem tagadható le, hogy ugyanebben a parancsban azonban tulságos liberalizmust, hogy ne mondjuk személytelenséget és erélytelenséget is elárul a fővezérség, mely később is egyre-másra jelentkezik és egyenesen gyengeségnek is minősíthető. Parancsában belátja az egységes működés szükségét, de e kényszerű szükségből nem vonja le a következményeket a legvégsőig. A fővezérség melynél okvetlenül a legtisztább volt a kép az ellenség felől, amely jó összeköttetésben is volt valamennyi alárendelt parancsnoksággal, legjobban és legtisztábban láthatta azokat a módokat, melyekkel az ellenféllel való első találkozásnál nagyszabású győzelmet biztosíthatott volna fegyvereinek. Neki kellett volna egészen pontosan mind a három jobbszárny hadseregnek előnyomulási irányát és különleges feladatát egy közös cél elérésére szabályoznia és előírnia. Ha alparancsnokainak képességeit még olyan magasra becsülte is, azoknak egyszerűségéről és a közös nevelés folytán való egyöntetű felfogásáról még annyira meg is volt győződve, nem lett volna szabad rájuk bízni a nagyjelentőségű első csata tervének „kölcsonös megegyezés” alapján való megállapítását. Egy, — bizonyos tekintetben mégis csak részlet feladattal megbízott parancsnoknak a látóköre is szűkebb és nem terjedhet túl sokkal a rábízott részlet feladat kereteinél, melyeknek önkénytelenül is a legnagyobb fontosságot tulajdonítja. De az egymás mellé rendelt és kölcsonös megegyezésre utalt parancsnokok különböző felfogásának kiegyenlítése is sokkal nehezebb egymásközött, mint a magasabb látókörrel bíró és az egyesek részlet-helyzetét is ismerő felsőbb parancsnokság parancsai útján. Az önmagát túlbecsülés és a saját hadserege számára való érthető önzés nehezen fog mások gondolatmenetébe beleilleszkedni és abba belenyugodni. Ha tehát a német fővezérség az együttműködés szükségét felismerte és azt parancsában hangoztatta, de maga az együttműködés szabályozására nem érzett elég hivatottságot vagy erőt, közös parancsnokot kellett volna kineveznie a három hadsereg fölé, a kinek egyik vagy másik hadsereg részlet vezetéséhez semmi köze sincsen és magasabb szempontok szerint bírálja el és hozza összhangba a három hadsereg-parancsnokság eltérő véleményét, felfogását és intézkedését.

A vett parancsok értelmében a második hadseregparancsnokság az 1. hadsereggel rendelkezett, a harmadikkal pedig hosszas tárgyalások után megegyezett a küszöbön álló csata keresztülvitele módjában.

Mielőtt még e rendelkezéseket és a megegyezést megbeszelnénk, nézzük meg, hogy a szintén erősen érdekelt harmadik hadsereg parancsnokságánál, hogyan ítélték meg a helyzetet.

A harmadik hadsereg parancsnoksága tudta, hogy Dinant körül a Maas vonala erősen meg van szállva és tudta azt is, hogy Givettől délre Richthofen felderítő lovassága napokig nem találkozott ellenséggel. Ezek a napoként

mege erősített hírek azt a jogos feltevést ébresztették a hadseregparancsnokságnál, hogy Givet környékén a Sambre és Maas szögben működő francia sereg és a Mezièrestől délkeletre megállapított seregek között egy kellően nem biztosított és ellenségtől majdnem teljesen mentes térköz van. Annál is inkább hihető volt ez a feltevés, mert a francia szabályzatok hadsereg csoportok között tényleg és okvetlenül beiktatnak ilyen térközöket. Joggal kereshetett tehát a harmadik hadsereg parancsnoksága ezen a vidéken alkalmat a két ellenséges erőcsoport szétválasztásához. A fővezérségnek fent idézett parancsa értelmében megkezdte a tárgyalást a második hadseregparancsnoksággal, mely tárgyalások folyamán álláspontját és felfogását a következőkben szögezte le:*)

„Ha a 2. hadsereg tényleg előnyben van a szembenálló ellenfél felett harckészségben és kifejlődésében, akkor helyénvaló, hogy ezt a taktikai előnyt kiaknázza és rögtön támadjon, míg a harmadik hadsereg a Dinantnál talált ellenfelet megtámadja nem csak azért, hogy azt a Maas mentén lekösse, hanem azért is, hogy a második hadsereggel szemben harcban álló francia egységek hátsó összeköttetéseire hathasson.

Másfelől az a véleményünk, hogy a második hadseregnek délfelé szándékolt támadásának iránya nem hordhatja magában annak a hadműveleti sikernek távolról sem oly hatásos magját, melyet a harmadik hadseregnek keletről nyugat felé való döntést kereső támadása magában rejt. Ha a harmadik hadseregnek sikerülhet a szemben álló ellenfelet leküzdeni vagy a francia hadfelállásban Givettől délre talált hézagba elegendő erővel elönmulni, akkor a Sambre mentén küzdő ellenfelet nemcsak hogy biztosan megverheti a második hadsereg, hanem azt a Charleville tájékán keresendő szomszédos erőcsoporttól is sikerült elválasztani“.

Ehhez a felfogásához hozzáfűzte még azt is a 3. hadsereg parancsnoksága, hogy a XII. tartalékhadtestnek a XI. hadtest kiválása által szükségessé vált előrevonása folytán a tervszerű tüzérségi tüzet legjobb esetben csak augusztus 21-én este kezdheti meg a Maas-vonal ellen.

A fővezérségi parancs és a harmadik hadsereggel folytatott tárgyalások után adta fel a második hadsereg parancsnoksága végre azt a gondolatot, hogy túlsúlyát és a Sambrehoz való nagyobb közelségét kihasználja és már 21-én támad avval a célzattal, hogy a harmadik hadseregnek „a Maas kapuit“ kinyissa. Elhatározását híven visszatükrözteti az első hadseregnek adott parancsa és a 3. hadsereggel való megegyezése. Előbbi a következőképen hangzik:

„A második hadsereg augusztus 22-én a Binche—Jemeppe vonalig nyomul előre, hogy VIII. 23-án a Sambre-on való átkelés által a 3. hadseregnek a Maas-on való átkelést lehetővé tegye.

Az első hadsereg biztosítsa magát Antwerpen ellen, tartsa Brüsszelt továbbra is megszállva és csatlakozzék a második hadsereg mozdulataihoz úgy, hogy Maubeuge északi és északkeleti arcvonalának esetleges körülzárása mellett a második hadsereg támogatására a vártól nyugatra a harcba beavatkozhasssék.“**)

*) Lásd: Erinnerungen an den Marnefeldzug 1914 von Gen.-Oberst Frhr. von Hausen; mit einer einleitenden kritischen Studie herausgegeben von Fr. M. Kircheisen. K. F. Köehler, Leipzig 1920.—118. oldalán.

**) Lásd: Kluck i. m. 34. oldalát.

A harmadik hadsereggel az egyezség úgy szólott, hogy a támadás napjaul augusztus 23-ának reggele tüzetett ki, a második hadsereg balszárnyának iránya pedig a Jemeppe—Mettet vonalban állapítottatott meg.

Sem az első hadsereg fent megemlített felfogását, sem a harmadik hadseregnek hadműveleti fejtegetéseit Bülow nem fogadta el, ragaszkodott ahhoz a felfogásához, hogy mindakét szomszédos hadsereget a maga hadseregének szárnyaihoz kell fűznie még a csata előtt és ragaszkodott ahhoz is, hogy a harmadik hadseregnek átkelését a Maason ő segítse elő.

Ilyen előfeltételek mellett indult meg a csata, avval a különbséggel még, hogy a második hadsereg a harmadikkal kötött egyezményt sem tartotta meg, mert vezére 22-én elragadtatta magát és a Sambre-on való átkelést hadserege balszárnyának már e nap déli órájában elrendelte.

A csata, melyhez nyugat felé csatlakozott az első hadseregnek az angol hadsereggel való arcbani csatája is, avval végződött, hogy úgy a francia 5., mint az angol hadsereg erősen megtépázva ugyan, de döntőleg meg nem verve, kivonta magát idejekorán megkezdett visszavonulásával a németeknek kínálkozott megsemmisítő csapása alól.

Bármennyire hívei vagyunk is annak, hogy a magas és legmagasabb parancsnokságok olyan szellemben intézkedjenek, hogy az alárendeltek elhatározóképségének, öntevékenységének és következetességének szabad tere nyíljk, mert csak így emelhető azoknak ügybuzgalmával együtt a felelősség-érzésük, sikeres működésük révén az önbizalmuk, még sem tartózkodhatunk azon nézetünk kifejezésétől, hogy a parancsadás módjának mégis biztosítania kell a nagy cél elérésére szükséges eszközöket és határvonalakat olyannyira, hogy minden önkényeskedés, önzés kiküszöböltessek és a cél elérése okvetlenül biztositassék. Ezen szempontokból a német fővezérség parancsát hibáztatnunk kell, mert a cél elérését, mely a francia haderők egy részének összemorzsolásában augusztus 20-a körül önként kínálkozott, nem biztosította kellően, a mint azt megtehetette volna.

A legnagyobb elismeréssel tartozunk annak a kiváló katonai erénynek is, mely az ellenséggel való leszámolást minél hamarabb kívánja és talán a csatába való vágyás elnevezéssel volna jellemezhető. Ezt az erényt látjuk Bülowban is, ki már 21-én akarná a Sambre-vonalat átlépni, mert úgy látja a helyzetet, hogy akkor olcsóbban és könnyebben megteheti azt, mint később. Ugyanez az erény hevíti akkor is, a mikor 22-én délben elrendeli balszárnyának a Sambre átlépését. De még az erénynek is, ha az tulzásba megy és különösen akkor, ha az összefüggésből kitepi magát és az együttműködés kárára van, ellenségei vagyunk, mert többet kockáztat, mint a mennyit nyerhet. A vezér jellemző tulajdonságai között éppen a józan merészség a legelőkelőbb. Bülow merészsége és csatába vágyása augusztus 20-a körül nem hallgatott a józan ész szavára, mely a csata halogatásában láthatta egyedül a hasznóhajtó működést.

Feltétlen hívei vagyunk a következetességnek és bátran azt merjük állítani, hogy ez a tulajdonság a vezérnél éppen olyan kívánatos, mint a józan merészség. De a következetesség a már elhatározott és kivitelre került akarat és szándék következetes végrehajtásában nyilvánuljon meg és nem a saját gondolat egyedül üdvözítő voltának a hitében, mert akkor nyakassággá lesz és ártalmasabb a következetlenségnél is. A második hadsereg parancsnokát e tekintetben sem mondhatjuk kifogástalannak. Véleményével szemben állott úgy az első, mint a harmadik hadseregarancsnokságnak a véleménye. Az előbbié nyíltan és nyersen, az utóbbié sima mondatfordulatokba rejtőzve, de tisztán kiérezhető módon. Kellő megfontolás után, a józan merészség és

csatába vágyás erényeinek nézőszögéből tekintve is, mindkét felfogásnak helyességét Bülownak el kellett volna ismernie. Be kellett volna látnia azt, hogy az első hadseregnek az eltávolódása nyugat felé nem jelenthet számára a küszöbön álló csatában erőgyengülést, hiszen a tulsulya számbelileg az az első összecsapáskor okvetlenül meg lett volna és az ellenfél beérkező tartalékai sem billentették azt egy-két nap alatt az ő kárára. És a józan merészségnek is azt kellett volna sugalmaznia, hogy még ellenséges tulerő esetén is nélkülözheti az első hadseregnek közvetlen segítségét, mert ha csekélyebb erővel is, de makacsul támad vagy véd, időt szerez a haderők oldalainak hadműveleti szempontból hathatósabb védelmére nyugat felé eltolódott szomszédos hadseregének arra, hogy az átkaroláshoz bekanyarodhassék és az átkarolásból esetleg megkerülést hozhasson létre. A ténylegesen lejátszódott eseményeket figyelembe nem véve, gondoljuk csak meg, milyen hatással lett volna, ha az első hadsereg balszárnyával Maubeugetől délre és a jobbszárnyával talán Le Cateaunál jelenik meg és ebből a vonalból tud délkeleti irányban hatni. Természetesen akkor a Sambre-menti csata sem záródott volna augusztus 24-én, de talán csak akkor veszi kezdetét és végződik talán 28-án a Sambre—Maas közben működő francia haderők teljes felmorzsolásával, ugyanazon az augusztus 28-án, a melyen Lanrezac megvert hadserege Guisetől délre újból és támadólagosan ki tudta mutatni foga fehéret a második hadsereggel szemben.

De a tényleges ellenséges helyzet szempontjából is előnyösebb és a csata kimenetelére nagyobb hatással lett volna véleményünk szerint, ha az első hadsereg balszárnyát Bülow le nem szögezi Maubeuge északkeleti arcvonalaéhoz, hanem a Kluck tervezte előnyomulást körülbelül Lille iránnyal a jobb szárnyra nézve, érvényesülni hagyja.

Ugyanezek a megfontolások állanak a harmadik hadsereg fentemlített tervével szemben is. Ha Bülow nem ragaszkodik következetesen eredeti felfogásához, melyet egy jelszóval: „a Maas kapuinak kinyitásával“ öltöztetett formába, ha nem lesz urrá felette az az emberileg igen könnyen megérthető gyengeség, hogy az ő hadserege nevéhez fűződjk az első győzelem hire, egyszerűen, ha ki tudta volna várni a míg a 3. hadseregnek sikerül a Maason áttörni, vagy a mi még hatásosabb, ha a Givettől délre felfedezett hézagon át zömével a két ellenséges erőcsoport közé be tud furakodni, miközben a harcot a saját hadseregével a Sambre mentén és a 3. hadseregnek egy töredékével Dinant előtt csak annyira táplálja, hogy Lanrezac erejét lekösse, milyen más képe és eredménye lehetett volna a Sambre-menti csatának.

A két szomszédos hadseregparancsnoknak agyában megfogamzott és termékeny talajra talált Schlieffen Cannae-elmélete, tervezett hadműveleteik sejtették egy kétoldali átkarolásnak és egy nagyszabású megsemmisítő csatának nagyméretű körvonalait. Sajnos, a második hadsereg parancsnokának helytelenül alkalmazott következetessége, hogy ne mondjuk nyakassága és minél előbbi csatába vágyása halomra döntötték az egész tervet, egyrészt azért, mert az egyik hadsereg egyenesen alárendelt volt, kinek ellenérvei elvetése után engedelmeskednie kellett, a másik, kinek „kölcsonös megegyezés“ útján kellett volna a legalkalmasabb tervhez jutnia, nem volt olyan erős, hogy nézeteinek és pedig szerintünk helyes nézeteinek érvényt szerzett volna az által is végeredményben, hogy a „kölcsonös megegyezés“ lehetetlenségének jelentése és a fővezérség döntésének kikérése által talán még kellő időben eszméltre és — általa is felismert — kötelességének teljesítésére készítette volna a fővezérséget.

A 4. számú vázlatban, melyben az entente-hatalmak hadseregeinek

tényleges helyzetét mutatjuk be, jeleztük azon irányokat is, melyekben a három hadsereg támadásainak akár a fővezérség, akár Bülow parancsai szerint mozogniok kellett volna, hogy a Kluck és Hausen vezérezredek helyes felfogása szerinti megsemmisítő csata létrejöhesse. Természetesen az intézkedések helyességének fokmérője a valóságban az elért siker lett volna. Az események lezajlása és minden emberi számítás szerint azonban az entente haderők balszárnyának megsemmisítése vagy legalább is oly mérvű legyengítése és szilárdságában való teljes megrendítése következhetett volna be, mely ezt a szárnyat nagyon hosszú időre kikapcsolta volna a tevékeny szereplés színteréről.

A Sambre-menti csata helytelen vezetése német részről lehetővé tette azt, hogy a francia 5. hadsereg és az angolok a marnei csatában nevezetes szerephez jutottak és mondhatni a döntést idézték elő. Az első kő a marnei csata szerencsétlen stratégiai épületéhez!

Német részről augusztus 20-áról a marnei csatához való vonatkozásában már kevés a mondanivalónk. A 4. és 5. hadsereg tervszerűen megkezdte előnyomulását nagyban kelet-nyugati irányban és érintkezésbe lépett ellenfeleivel. Sem taktikai, sem hadművelleti szempontból megjegyzésünk nincs.

A 6. és 7. hadsereg ezen a napon kezdte meg sikerrel ellentámadásait az első és második francia hadsereg ellen, melyek a Château Salins—Dieuse—Saarburg—Markirck-vonalig jutottak előre. Egyelőre ezen csoport ténykedéseire sincs megjegyzésünk. A saarburgi csata természetes jelenség az adott katonapolitikai helyzetben, melyet feltétlenül meg kellett vívniok az ellenfeleknek. Ha a németek erőfeszítését a felvonulásban el is ítéltük, ez a csata szükségszerűségét nem vonta kétségbe, a mint azt ott hangsúlyoztuk is.

Az Alsó-Elzászi eseményekkel kapcsolatos megjegyzésünket a német vezetésre vonatkozólag majd a francia helyzet megítélésénél fogjuk kiemelni.

* * *

Mielőtt a francia helyzet megbeszélésére áttérnénk, még egy megjegyzésünket kell hangsúlyoznunk a „jelszavak“ (Schlagwort) használatára. Már a közönséges életben is látjuk azt, hogy a tömeghangulatot üres jelszavak vezetik és irányítják. De nemcsak az akarat és kritikanélküli tömeg igazodik utánuk és használja azokat, a nélkül, hogy valódi értelmüket és jelentőségüket felfogná, hanem a művelt egyének, a tanult emberek is. Kényelmes a használatuk, hangoztatások a nagy tudás és mindenbe belepillantás misztikus nimbusával veszi körül az embert. És végeredményben egyéni hiúságból, társadalmi és esetleg politikai reklámból is, mindenki átveszi, használja, nem gondol a jelszó valódi tartalmára, hanem csak köpönyegül használja fel a saját kisdied, de magára nézve hasznos játékainak és üzleteinek leplezésére.

A jelszavak használata ragadós betegség és mint minden ragadós betegség a halál, a pusztulás és az enyészet csiráját hordja magában, az egészséges életre feltétlenül káros.

A jelszó megteremtője talán még tudja, hogy mit akar; az utánczók és jelszót használók pedig csak gondolkodásbani lustaságukat vagy tehetetlenségüket takargatják vele.

Ha már az egyéni életben, a közéletben ilyen veszedelmes a jelszavak használata, mennyire veszedelmesebbnek kell annak lennie a katonai életben és különösen a háboruban. Ott a hol mindenkinek gondos, szorgos, minden előítélettől ment és csak a tények elfogulatlan bírálatától terhes agymunkájára van szükség, ott a gondolkodásbani lustaságot hangzatos és kényelmes

jelszavak hangoztatásával megteremteni, istápolni és fejleszteni és nagyra nevelni sokszorosán vétek és bűn és pedig annál nagyobb bűn és vétek, minél magasabb helyről, minél nevesebb ember ajkáról indul a jelszó utnak.

Vezető emberek, kiknek szellemi fölénye és nagysága ismeretes, annál is inkább tartózkodjanak tehát hangzatos jelszavak gyártásától, mert a mint a tömegben mindig meg van a félreértésre való hajlam, éppen úgy meg van benne a hajlandóság és a készség arra is, hogy vezető egyéniségek koncentrált gondolkodás eredményeként elhangzó tömör mondásait „jelszó“-ként elfogadja és lépten-nyomon hangoztassa. De a nyilvánosságnak szánt nyilatkozatok és megnyilatkozásokon kívül a hivatalos írásbeli és szóbeli érintkezésben is tartózkodjanak vezető emberek a képletes kifejezésektől és a belőlük származó jelszavaktól, mert azok használata ott ép olyan ragadós és éppen olyan káros, talán még fokozottabban káros.

Hogy milyen káros behatással lehet egy-egy hangzatos jelszó a hivatalos használatban arra szolgáljon például a következő eset: A mikor az 1917-i olaszországi offenzíva végén a magyar-osztrák csapatok elérkeztek a Piave folyóig, annak egyik nagy szigetét, a Papadopoli szigetet is birtokba vették. A dandárparancsnok, kinek csapatai a szigetre kerültek annak részletes felderítése és a viszonyok alapos megfontolása nélkül a sziget jelentőségéről jelentve írásban használta a következőket: A Papadopoli-sziget jelentősége abban áll, hogy egy ujjonnan megindítandó támadás ugródeszkáját képezi. „Schwungbrett der zukünftigen Offensive.“ A közbeeső parancsnokságok ezt a jelentést tovább terjesztették a hadsereg és a hadseregarcvonal parancsnokságig és a képletes és hangzatos mondás nemsokára az egész mélysíksági arcvonalon szálló igévé lett. A Papadopoli-sziget a következő offenzíva ugródeszkája!

Amikor 1918 áprilisának végén a júniusi offenzíva előkészítésénél éppen ezen a szakaszon volt szerencsém a megfelelő műszaki és tüzérszakközvegekkel a folyam kierőszakolás mikéntjére alapos szemrevételezés alapján tervezetet és jelentést tennem, a mellém beosztott közvegekkel egyhangulag azon meggyőződésünknek adtunk kifejezést, hogy a sziget viszonyai nem nyújtanak reményt arra, hogy a folyam kierőszakolása sikerrel legyen keresztülhajtható. A technikai nehézségek olyan tömege merült fel már az anyag készenlétbe helyezésénél is és az áthajózás keresztülvitelénél is, hogy a két oldalról oldalozható szigeten felhalmozandó anyag és csapat is, az előkészületek idején és az áthajózás kezdeténél már ki volt téve a teljes megsemmisülésnek, ha a tulsó parton csak egy-két üteg és géppuska marad is épen.

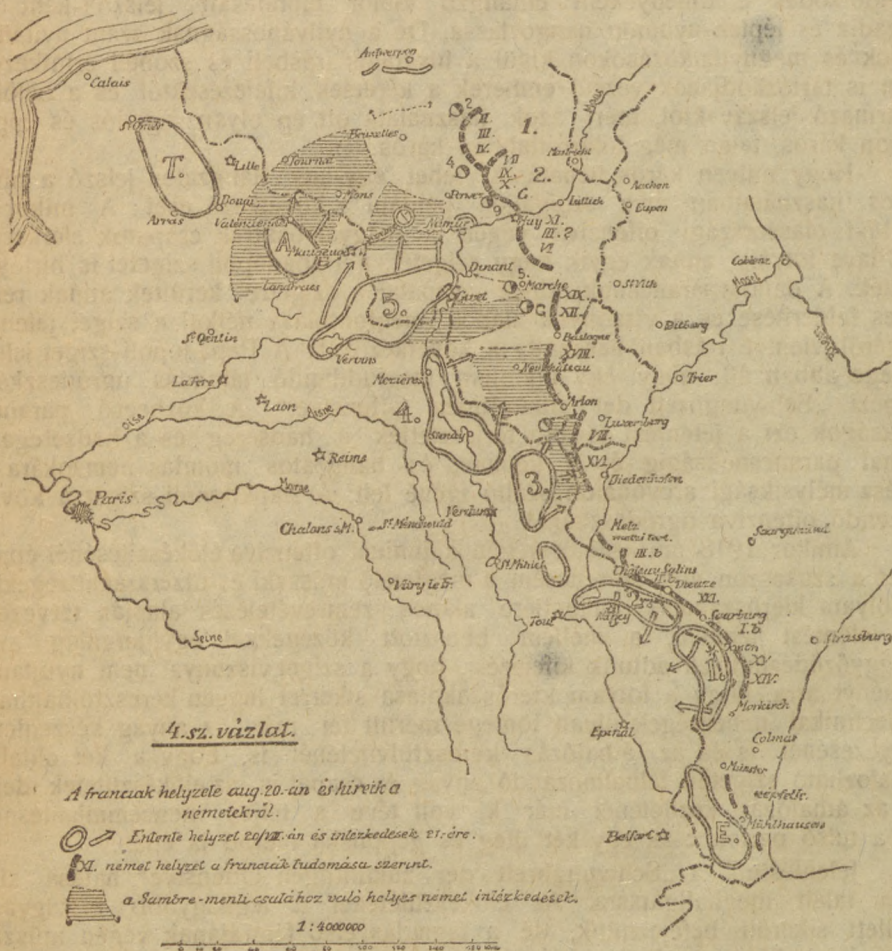
Jelentésünk a „Schwungbrett der zukünftigen Offensive“ hatása alatt nem talált meghallgatásra. Az előkészületeket a legnagyobb elővigyázat mellett sikerült befejeznünk, de a támadás első félórájának végén műszaki századaink 75% veszteséggel és majdnem az egész áthajózási anyag elvesztésével munkaképtelenné váltak, az áthajózott első rohamlépcső csapatai pedig minden segítség híján elvéreztek a tulsó parton.

Nem is sikerült átjutnunk az olasz partra! Pedig mindenki meg volt győződve rajtunk, a szemrevételezőkön kívül, hogy a sziget a „Schwungbrett der zukünftigen Offensive“!!

Vezető ember véleményünk szerint akkor van legjobban a helyén, különösen és elsősorban katonáéknál és a háboruban, ha azt az „epitheton ornans“-t lehet rája alkalmazni, melyet az idősebbik Moltkéra használtak: Der grosse Denker und Schweiger.

* * *

A francia helyzettel és annak megbírlásával röviden végezhetünk, ha a 20-án rendelkezésre álló híreket, amint azokat a 4. számú vázlat összefoglalja, szemünk előtt tartjuk. Joffre bátran remélhette azt, hogy a német felvonulás részletesebb ismeretére alapított újabb tervének sikerre teljes kilátása van. A németek ismert csoportosításából, erejük elosztásából és helyzetéből joggal következtethette, hogy a Sambre és Maas közé tolt szövetséges erőkkkel a két folyó által alkotott és könnyen védelmezhető bástyában sikeresen ellen-

állhat az oda irányított német tömegeknek addig, míg a Mezières és Verdun között összpontosított és a jelentések szerint feltétlenül tulerős csoportja a német erőket a belga Luxemburgban oldalba kapva visszavonulásra készíti. Remélhette azt annál is inkább, mert Lanrezacnak és Frenchnek emberi számítás szerint marad a Sambre és Maas mellett annyi idejük, hogy védelemre berendezkedhessenek, mert kiutalt harci területüket előbb érik el, mint a németek. Számolhatott avval az erőket sorvasztó hatással is, melyet az Antwerpenbe visszavonult belga hadsereg fog gyakorolni a német jobbszárnyra, bár számításába jobban beillett volna és a német szárny meggyengítésére is hatásosabb lett volna, ha a belgák a tengerpart felé vonulnak vissza

Antwerpen helyett. Európa legerősebb várának megfigyelése a belga tábori-hadsereg nélkül is tetemes erőket vont volna el a hadműveletektől, melyeknek számát azonkívül a nyílt harctéren maradó belga-hadsereg is még csökkentette volna.

A belga haditerv megbeszélésénél rámutattunk már e körülmény fontosságára egy általános megjegyzéssel; egyik Joffre-ra nézve pillanatnyilag kedvezőtlen a németek részére ugyanebben a pillanatban pedig kedvező hatására itt részletben is rá kellett utalnunk. És lesz még alkalmunk megbeszéléseink folytán erre a körülményre még más vonatkozásban is visszatérnünk.

A Lotharingiában és Felső-Elzászban lejátszódó események sem zavarthatták meg Joffre terveiben, bármennyire is kellemetlenek voltak a jelentkező csatavesztésnek és kényszerű visszavonulásnak erkölcsi hatásai. Addig míg itt a visszavonulásban levő csapatok a német erőket le tudják kötni, terveit nem bonthatja meg a csatavesztés. Az okosan mérlegelő francia fővezér egészen helyesen feltehetette azt a háború lélektanából kiindulva, hogy az érlelődő siker teljes kihasználására a németek iparkodni fognak a megvert francia hadsereggel együtt a keleti erődítmények vonalán tuljutni és most erről a területről nem fognak csapatokat elvonni. Másfelől pedig két körülmény teljesen megnyugtathatta arról, hogy haderejének ezen a szárnyán az egyensúly mielőbb helyre fog állani és rája és ügyére nézve még a mostani sikertelenség esetén is gyümölcsöket fog teremni.

Az egyik körülmény az volt, hogy a keleti határerődök ellenálló képességében bizott és bizhatott éppen a sűrű elhelyezésük alapján akkor is, ha az erődített vonal egyik-másik tagja gyorsabban is felmondta volna a szolgálatot, semmint remélte. A hadművelleti szabadságot átcsoportosítások elrendelésére és végrehajtására biztosította neki az erő és időpazarlás, melyet a tömegesen elhelyezett erődítmények leküzdésére kellett a németeknek a franciákra nézve legkedvezőtlenebb esetben is pazarolniok.

A másik körülmény, mely megnyugtatólag hatott a francia fővezérre, az Alsó-Elzászban lejátszódó hadművelet volt. Elzászi hadserege Pau tábornok alatt óvatosan indult neki és tetemes erővel, mert az első betörés ellenhatásával kellett számolnia. És ime! Előnyomulása csak gyenge, folytonosan kitérő és másodrangú erőkre talált. A német erő, mely első esetben a benyomuló francia erőket, gyorsan és véres fejjel verte ki Elzászból, eltűnt és a lotharingiai csatában vett részt. Jóleső érzéssel kellett Joffre-nak észrevennie, hogy Alsó-Elzászban erőfelesleg mutatkozott és ott váratlanul is újabb hadművelleti tartalékra tehet szert, melyet a hadszíntér bármely részére a rendelkezésre álló jó összeköttetésekkel könnyen eltolhat. Helyes felfogásra és előre látó, igazi vezéri tehetségre vall az az önmérséklés, melyet elzászi hadseregével gyakoroltat, amikor a kínálkozó kedvező alkalom mellett sem engedi ezt a csoportját észak felé előre tolni, hogy az esetleges győzelmet a megingott lotharingiai fronton a francia zászlókhöz ragadja.

Az események további lefolyása a hadszíntér északi részein igazolja Joffre-nak ezt az önmérséklését, melyet sokan gyengeségnek és elhatározás hiányának akarnak minősíteni.

Ez az önmérséklése kő ahhoz az épülethez, mely a marnei csatában győzedelmesen betetőződött.

A német helyzet megbeszélésénél tett megjegyzésünk, hogy az Alsó-Elzász eseményeit a francia helyzet megbeszélésénél fogjuk megvizsgálni idevág. Nem éppen a 20-án előállott helyzet, hanem az események egész láncolata, amint Alsó-Elzászban lejátszódott, adta meg Joffre-nak a fent kifejtett érzést és jogosít fel arra a megjegyzésre, hogy itt is hibát keressünk a német fővezérség ténykedéseiben.

Ha a franciák az első elzászi betörésnél ugyanolyan ellenállásra találtak volna, mint a másodiknál, akkor — tekintve a politikai siker csábító voltára, de meg az akkor még érvényben levő katonai feladatokra is, melyeket a francia felvonulásnál felemlítettünk — lélektani bizonyossággal számíthatott volna a német hadvezetőség avval, hogy Strassburg ágyuinak szerepe jut a hadjáratban, mert előrelátható volt, hogy a franciák iparkodni fognak a sokat siratott Elzász teljes visszahódítására. Joffre erőinek egy nagy része már prezstizs-szemponctokból is le lett volna kötve, azoknak szabad elvonása pedig a francia közhangulatra lehetett volna rossz hatással. Az első ellenállás azt a látszatot keltette, hogy a német hadvezetőség minden áron tartani akarja a birodalmi tartományokat. A második, nem kemény ellenállás joggal kelthette azt a benyomást, hogy az azelőtt itt szerepelt egységek másutt váltak szükségessé. Az erőeltolások megállapítása tette Joffre-t elővigyázatosná és intette arra, hogy mérsékelje elzászi céljait. Ez a tény tette figyelmessé arra, hogy felesleges erőit tartsa vissza addig a percig, amíg a helyzet világossá lesz, amíg megállapítást nyer, hogy az innen elvont erőket hol alkalmazta a német hadvezetőség.

A német hadvezetőség ezen ténykedése, a helyzetnek helytelen vagy helyesebben rövidlátó megítélése szintén hozzájárult a marnei csata szerencsétlen stratégiai épületéhez.

* * *

Augusztus 20-ika és 25-ike között az előnyomuló német hadseregek egymás után szorítják vissza többé-kevésbé megtépázva a támadásra rendelt francia és angol hadseregeket. Joffre stratégiai épülete, mely az augusztus 12. és 16-a közötti időben kiadott parancsain épült fel, összedült. Nem segített az a fenyegetés sem, mely a németeknek az Antwerpenből augusztus 24-én előretörő belgák részéről volt szánva, hogy üldözésük hathatóságában megakadályozza, mert a német III. és IX. tartalékhadtest augusztus 25-én urrá lett felette éppen úgy, mint a löweni lázadáson és franc tireur harcon. Joffrenak be kellett 25-én látnia, hogy a hadiszerencse forgandó kerekén lesülyedt és új helyzet elé került, mely új parancsokat és erőelosztást kívánt tőle.

Gyorsan és elszántan jut elhatározásra és egészen új alapokra kívánja fektetni hadműveleteit, abban a reményben, hogy a németek kezéből a kezdeményezést kiragadja, amint ez a következő, augusztus 25-én kelt parancsból látható:

„1. A tervezett támadás nem volt végrehajtható. A közel jövőben végrehajtandó mozdulatok arra valók, hogy a haderők balszárnyán a 4. és 5. francia hadsereg összevonásából, az angol hadseregből és a keleti határról elvont erőkből támadásra képesített tömeget alkothassunk, míg az erre szükséges idő alatt a többi hadsereg az ellenség erőfeszítéseinek ellenáll.

2. Visszavonulása alatt a 3., 4. és 5. hadsereg számoljon szomszédainak mozdulataival és tartson velük állandóan összeköttetést. A visszavonulást utóvédekkel kell fedezni, melyeket úgy kell kedvező terepszakaszokon visszahagyni, hogy minden akadály kihasználtságuk, hogy rövid erélyes ellenlökéssel, melyeknek gerincét a tüzéség képezi, az ellenség előnyomulása feltartóztatassék vagy legalább is meglassíttassék.

3. Hadműveleti területek az egyes hadseregek részére:

a) Angol hadsereg: Le Cateau—Vermand—Nesle-vonaltól északnyugatra;

b) 4. és 5. hadsereg: az angol hadseregnél megadott vonal és a Stenay—Grandpré—Suippes—Condé sur Marne által jelölt vonal között;

c) 3. hadsereg és lotharingiai hadsereg: a Sassy—Fléville—Ville sur Tourbe—Vitry le Francois és a Vigneulles—Void—Gondrecourt-vonalak között.

4. A szélső balszárnyon Picquigny és a tenger között az északi területek területi hadosztályai a Somme mentén alkotnak védővonalat. E csoport tartalékául a 61. és 62. tartalékhadosztályokat rendelem.

5. Anthénál a lovashadtest legyen készen arra, hogy a szélső balszárny mozdulatait követhesse.

6. Amiens előtt, Domart en Ponthien és Corbie között a Somme balpartján pedig Picquigny és Villers—Brettoneux között az augusztus 27-e és szeptember 2-a közötti időben új erőcsoportot fogok felállítani odaszállítandó egységek által. (VII. hadtest, 4 tart. hadosztály és esetleg még egy hadtest.) E csoport legyen kész vagy St. Pol—Arras vagy Arras—Bapaume főiránnyal való támadásra.

7. Az angol hadsereg a Somme balpartján a Bray sur Sommeből Bertincourt-on át Ham felé vagy Le Catelet-re kelet felé való előnyomulásra készüljön fel.

8. Az 5. hadsereg zömét Vermand, St. Quentin—May-nál gyülekeztesse, hogy Bohain főiránnyal törhessen elő, miközben jobbszárnya a La Fère—Laon—Craonne St. Enne vonalra fog támaszkodni.

9. A 4. hadsereg az Aisne mögött gyülekezik a Guignicourt—Vouziers vonalon, vagy ha ez lehetetlenné válnék, a Berry au bac—Reims—Montagnes de Reims vonalon és legyen kész bármikor támadásba átmenni.

10. A 3. hadsereg jobbszárnyával Verdun várára támaszkodjék, balszárnyával vagy Grandprére, vagy Varrenes—St. Ménéhouldra.

11. A megnevezett állásokat a legszorgosabban kell kiválasztani és megszállani, hogy az ellenfélnek a legmagasabb foku ellenállást tanúsíthassuk, mert ezekből a felállításokból újabb támadó mozdulatokat tervezek.

12. Az 1. és 2. hadsereg kösse le továbbra is a szembenálló ellenséget. Ha vissza kellene vonulniok, úgy a következő mozgási területeket utalom ki:

2. hadsereg: Frouard—Toul—Vaucouleurs utvonal bezárólag és a Bayon—Charmes—Mirécourt—Vittel—Clermont utvonal szintén bezárólag.

1. hadsereg: a Chatel — Dompaigne — Lamarche — Montigny le Roi utvonaltól délre és ezt bezárólag. Joffre

Ha Joffrenak ezt a parancsát érzékelhető formában vázlatban lefektetjük, rögtön szembeötlő lesz a nagy hadművelleti gondolat, amely szülte. Ez a gondolat egyszerű és világos, sikere csak attól függ, hogy a szükséges eltolásokat haderejének jobbszárnyáról a balszárnyára a kellő időben végre tudja-e hajtani.

A hadművelleti kezdeményezést akarja benne magához ragadni azáltal, hogy a németek jobbszárnyát igyekszik egy ujjonnan felállítandó erőcsoporttal átkarolni.

Bár az események túlhaladták e tervet és lehetetlenné tették keresztül-

vitelét itt mégis fel kellett említenünk és rá kellett mutatnunk a következő okokból:

1. Már ebben a parancsban is felcsillan az az eszme, mely a marnei csatának hadműveleti alapgondolatát képezte és ott alakot is öltött.

A parancs után néhány napra lezajló események, melyeket röviden még érinteni fogunk, figyelmeztették erre az eszmére és a benne rejlő veszedelmekre a német hadvezetőséget és különösen az annak jobb szárnyán működő első hadsereget. Ugy látszik azonban, hogy az a könnyedség, melylyel az első német hadsereg a gondolat félszeg és vérszegény első kísérletezését leküzdötte, nem volt képes maradandó benyomást kelteni a német vezetőkben és nem tudta kiváltani belőlük az ellenintézkedések szükséges és kényserítő voltát.

2. Következménye ez a parancs azoknak a tévedéseknek, melyeket a német hadvezetőség alsó-elzászi hadműveleteivel követett el. Már öt nappal az események lezajlása után elég erőt tud Joffre felmutatni arra, hogy az ott nélkülözhetővé vált erőket a hadszíntér más részére átcsoportosítsa.

3. Ez a parancs mutatja azt is, hogy az augusztus 20. és 25-e között lejátszódott ütközeteket és azok eredményét mennyire becsülte Joffre, a ki hadseregeit a szenvedett vereségek dacára már az augusztus hó 27-e után következő időkben annyira rendben levőknek és belső összefüggésükben erőseknek tartotta, hogy velük újabb és pedig támadó műveleteket hajthasson végre.

4. Mutatja ez a parancs azt is, hogy a francia fővezérben élt az első csaták után az a tudat, hogy a helyzet lényegesen megváltozott és csak új erőcsoportosítással szerezhet belőle előnyöket. Mutatja azt is, hogy ruganyosan tudott új helyzetekbe és azok követeléseibe beleilleszkedni és a szükséges változtatásokat megparancsolni. Egyszóval ez a parancs mutatja azt, hogy Joffre-ban Moltke tanítása, hogy a stratégia a kisegítések művészete élő és tetterre készítő ige volt.

5. Megállapíthatjuk azt is, hogy még az óvatos Joffre is hajlandó volt az optimizmusra, mert különben nem gondolhatta volna azt, hogy a németek ezen újabb tervének végrehajtására a megfelelő időt megadják. Talán le is becsülte a németeknek tetterejét és teljesítőképességét és tulságosan számított arra a háborus tapasztalatra, hogy a győztes fél a győzelem színhelyén energia veszteséget szenved és bizonyos, a diadalmámor által előidézett, és lassan leküzdhető lomhaságba süllyed. Vagy végre számításainak alapja az is lehetett, hogy a németek az első sikerek után, melyeket nagy menetek után és az azok által keletkezett és kevésbé megszilárdított utánpótlási és összekötési vonalak végén értek el, a japánok mintájára hadműveleti szünetet fognak egy ideig tartani.

Ha mindezek a feltevései, melyeket bizonyítanunk nem lehet, kevésbé voltak indokoltak, úgy mindenesetre jogos volt az a gondolata, hogy Moltke tanítványai és hagyományainak őrzői és kiépítői is, új erőcsoportosítással készülnek a további hadműveletekre az ezen fejezet élére választott mottó igazságai szerint.

6. Végül meg kellett említenünk e parancsot azért is, mert ugyanebben az időben a német fővezérségnek is kelt egy parancsa, mely a marnei csata kifejlődésében alapvetőnek tekinthető.

Ez a parancs következőképen hangzik:

„A keleti hadszíntérre való mihamarábbi elszállításra augusztus 26-án a gárdatartalék hadtestnek rendelkezésre álló egysége két menetoszlopban, gyaloghadosztályonként elkülönítve, Aachenbe, a

hogya
kájába

hallg
és a
érde
műv
hivat
kező

Abse
bis
heer

XI. hadtest hadosztályainak rendelkezésre álló egységei pedig, Malmédybe, illetőleg St. Vithba utbainditandók. Az első csapatoknak Malmédy, St. Vith és Aachenbe való beérkezését lehetőleg hamar, ép úgy a naponként szándékolt menetcélokat is jelenteni.

Legfelsőbb hadvezetőség.”

Bülow vezérezredes munkájából nem lehet megállapítani, hogy ez a hír hogyan hatott rá. Annál élénkebben festi le Hausen e távirat hatását munkájában a következő szavakkal:

„A harmadik hadsereg parancsnokság afeletti örömébe, hogy a XI. hadtestet újból megkapja, mint villámcsapás sújtott le a legfelsőbb hadvezetőség szikratávirata, mely elrendelte e hadtestnek Malmédya, illetőleg St. Vithra való visszairányítását a keleti hadszíntérre történendő elszállítása végett. Bár távol áll tőlem, hogy azokat az okokat megbíráljam, melyek a hadtestnek kiválását a keleti hadszíntér javára megkövetelték, — hiszen azokat csak az a parancsnokság ítélhette meg helyesen, mely áttekinthette teljesen a katonai és politikai helyzetet — mégsem hallgathatom el, hogy minket azon az augusztusi reggelen a hadseregparancsnokságnál *) a hadtest elvesztése mélyen megilletett. Fájdalmasan éreztem, hogy az erők csökkenésével növekedniök kell a nehézségeknek, melyeket a 3. hadseregnek feladata végrehajtása közben le kell küzdenie, annál is inkább, mert ilyen erőcsökkenést nemcsak maga szenvedett, hanem hasonló balsors a szomszédos második hadsereget is érte. Ez elvesztette egyidejűleg a gárda tartalék hadtestet. Így az egész német jobbszárny, melynek legnehezebb feladata a döntés keresése volt, erejének végzetes gyengítését érte meg, melyet még növelt az a körülmény, hogy a legfelsőbb hadvezetőség kénytelenségből Antwerpen, Maubeuge stb. várak ostromára is a mozgó hadseregekből szakított ki egységeket. A harmadik hadsereget is érte ez a veszteség, mert Givet várának ostromára a 24. tartalék-hadosztályt rendelték ki. Így a harmadik hadseregnek további modulatait 2^{1/2} hadtestre leolvadva, arcvonala előtt lovas seregetest nélkül kellett folytatnia a 2. és 4. hadseregek között, hogy széles arcvonalon nemcsak minden jelentkező ellenállást letörjön, hanem készen legyen arra is, hogy követelődző szomszédainak is segítségére legyen, ha az ellenség előttük megállt vagy túlerővel rájuk vetette magát(**).

Mielőtt a német fővezérség e parancsának bírálatára áttérnénk még hallgassuk meg Tappen altábornagynak véleményét e parancs keletkezéséről és azokról az okokról, melyek e parancshoz vezettek. Ez a vélemény annál érdekesebb, mert Tappen altábornagy 1914 augusztusában a fővezérség hadműveleti osztályának főnöke volt, így véleményét, mint a német fővezérség hivatalos megfontolásait és elhatározásait fogadhatjuk el. Tappen ***) a következőket mondja:

„... A keletporoszországi nehéz hadihelyzetre való tekintettel már előbb is jelentkeztek a legfelsőbb hadvezetőségnél hangok,

*) A parancs csak 26-án délután 3 óra 50 perckor érkezett meg.

**) Hausen vezérezredes i. m. 146. és 147. oldala.

***) Bis zur Marne 1914. Beiträge zur Beurteilung der Kriegführung bis zum Abschluss der Marne-Schlacht, von Tappen, Generalleutnant zur D., von Kriegsbeginn bis Herbst 1916 Chef der Operationsabteilung beim Chef des Generalstabs des Feldheeres, G. Stalling, Berlin 1920. 17. és következő oldalain.

melyek azt követelték, hogy a Schleswig-Holsteinben vissza hagyott IX. tartalékhadtestet alkalmazzuk Keletporoszországban. Ezt a kívánságot határozottan el kellett utasítani.: Haderők jobbszárnya a nyugati hadszíntéren feltartóztatlan győzelmes előnyomulásban volt ugyan azáltal, hogy a 6. és 7. hadsereg Lotharingiában tetemes ellenséges erőt lekötött, további előhaladásában azonban valószínű volt az erőbeni leolvadása, mert a még le nem győzött ellenséges várak elleni biztosításra kellett erőket leadni. Ezért idejekorán javasoltam a vezérkar főnökének a IX. tart. hadtestnek a haderők jobb szárnyára való beosztását, a mint az a haditervből kifolyólag feltétlenül helyes is volt még akkor, mikor az angol hadsereg közbelépésének helye és ideje ismeretlen volt. Arra számítottunk, hogy az angolok esetleg francia segítséggel Lillenél fognak a harctéren megjelenni. Erre a nem lehetetlen eshetőségre való tekintettel minden rendelkezésre álló erőt a haderők jobbszárnnyára kellett szállítanunk, ha azt akartuk, hogy a döntés itt, a mint azt terveztünk, hamarosan a mi javunkra dőljön el. Keletporoszországon is úgy segíthettünk legjobban, ha nem egy hadtestet, hanem a nyugati harctéren gyorsan előidézett, kedvező csata után egy egész hadsereget szállítunk át oda. Ilyen megfontolások alapján arra határozta el magát a vezérkar főnöke, hogy a IX. tartalékhadtestet a nyugati harctérre, a haderők jobb szárnyára szállíttatja el.

Augusztus 24-én a legfelsőbb hadvezetőségnél a nyugati harctér kedvező és a keletporoszországi helyzet kedvezőtlen viszonyaira való tekintettel újból a felszínre került a vélemény, hogy kár volt a IX. hadtestet a nyugati és nem a keleti hadszíntérre szállítani

. 22-én az 5. hadsereg jelentette győzelmét Verduntól északra a Chiers és a Crusnes szakaszánál, 23-án pedig a 4. hadsereg jelentett nagy győzelmet a Semois szakasztól északra. Helyzettérképeinkben ezen a napon már csak 3 francia hadtest hiányzott, a III., XVIII. és XIX., melyeknek alkalmazásáról még nem tudtunk semmit. A többiekkel már mind érintkezésben voltunk. Ebben az időben a békében a haderők jobb szárnya részére elkészített tervek még minden részletben vágtak a ténylegesen végrehajtott mozdulatokkal. 24-én újabb sikereket jelentettek a 2. 3. és 4. hadseregek. Az első hadsereggel szemben állottak az angolok. El volt oszlatva az az aggodalom, hogy az angolok francia hadtestek segítségével Lille tájékáról hathatnának jobb szárnyunk oldala ellen.

Ezekben a napokban tehát a haderők egész arcvonalán általában véve a francia-belga határ mentén, többé-kevésbé időbeli és térbeli összefüggésben lejátszódott az első nagy csata. A franciák, a mint az előre látható volt, elfogadták a csatát, hogy megakadályozzanak bennünket a francia földre való belépésben és ebben a több napos nagy csatában megvertük őket. A kedvező hírek, melyek naponként és 25-én is befutottak, az augusztus 20—23-áig Lotharingiában aratott nagy győzelemmel kapcsolatosan azt a hitet ébresztették a nagy főhadiszálláson, hogy a nagy döntő csata a nyugati harctéren a mi javunkra dőlt el. Ezen „döntő győzelem“ hatása alatt határozta el a vezérkar főnöke az ellentétes aggodalmak dacára augusztus 25-én

kikép
soksz
be is
nyert
hátba
e tek
világo

jelle
vezér
jelent
azon
állott

azt, hogy a keleti harctér javára erőket von ki a nyugati harctéren. Azt hitte, hogy itt a pillanat, a mikor nyugaton történt döntés után a nagy haditerv értelmében tetemesebb erőket lehet leadni a keleti harctérre, ott is a döntést keresendő. Erre a célra 6 hadtest lett kiszemelve, közöttük a XI. és a gárda tartalékhadtest. Ez a két hadtest a 2. és 3. hadsereg egymással érintkező szárnyán volt, Namur ostrománál szerepelt és a két hadseregnek további előnyomulásánál mintegy kiszorult az első harcvonalból. A második és harmadik hadseregek parancsnoksága — valószínűleg szintén a teljes diadal érzetében — azt jelentette, hogy azonnal rendelkezésre állhat a két hadtest. A többi négy hadtest — kettő a haderők arcvonalának közepéről, kettő annak balszárnyáról — nem állt azonnal rendelkezésre, azokat előbb ki kellett volna vonni a harcvonalból. Keleten azonban gyorsan akart segítséget nyújtani. Így esett meg, hogy éppen a XI. és a gárda tartalékhadtest, tehát éppen két hadtest a jobbszárnyán, mely pedig továbbra erős kellett volna hogy maradjon, sőt további megerősítése is kívánatos volt, indult először utnak Keletporoszországba. Ha a vezérkar főnökénél ily tetemes erőknél leadásánál csak a keletporoszországi nehéz helyzettel szemben érzett lágytság lett volna az indítók, akkor már 26-án visszavonhatta volna e rendelkezését az e napon a keletről beérkező kedvező jelentések alapján. De csak miután a tannenbergi csatának jelentősége teljes mértékben tisztázódott, függesztette fel a többi négy hadtestnek elszállítását, miután a nyugati arcvonal további gyengítése ellen felmerült aggodalmakat még egyszer megfontolta.“

Ha ehhez még tekintetbe vesszük azt, a mit Tappen a vezérkar békekiképzéséről mond, mely alatt a nyugati hadszíntér előrelátható eseményei sokszor megbeszélés tárgyát képezték, de rendszeren az első összecsapás után be is fejeztettek, miközben az ellenség megsemmisítésének akarata abban nyert kifejezést, hogy a felek iparkodtak az ellenséges haderőt oldalba és hátbakapni, ha lehet bekeríteni és idézzük felfogását Moltke gondolatmenetéről e tekintetben, úgy a nyugati arcvonal gyengítésének vezéreszméje egészen világosan fog szemünkbe tűnni. Tappen ugyanis azt mondja:

„Moltke vezérezredes valószínűleg azt hitte, hogy az ilyen első találkozás által már a háboru el is dőlt és hogy a legyőzött fél erőit ezentul a győztes gyengébb hadserege is képes lesz sakkban tartani, azaz, hogy akkor áll be ránk nézve, mint győztesekre az a pillanat, a mikor erőket vethetünk át a keleti harctérre, hogy ott is a mi javunkra dönthessünk. Ugy látszik, hogy e tekintetben az a gondolat is befolyással bírt, hogy Franciaország kénytelen lesz emberanyaghiánya és védtörvénye miatt mindjárt kezdetben minden emberét az arcvonalba állítani és képtelen lesz az első vereségek után egységeit újra teljes létszámmra feltölteni.“*)

Tappen felvilágosításai után, melyek ugyan némileg a pilátusi kézmosás jellegével is bírnak, tisztán áll előttünk a végzetes elhatározás oka: a német vezérkar főnökének előitélete, melyet még a harcvonalból beérkezett hangzatos jelentések is istápoltak és befolyásoltak. Kénytelenek vagyunk megállapítani azonban azt is, hogy a vezérkar főnökének hadműveleti segédközege sem állott teljesen hivatása magaslatán, mert kétségen felül helyes érzékét a had-

*) Tappen i. m. 8. és 9. oldalán.

erők jobbszárnyának erőbeni szükségleteivel szemben el tudta altatni egy szintén előre lefektetett kép és pedig az a körülmény, hogy a már békében kidolgozott tervezetnek az augusztus 25-i helyzet minden részletében teljesen megfelelt. Mind a két felelős tényezőben meg kell állapítanunk a rugalmasság hiányát és az új helyzetek iránti kevés fogékonyságot.

Az előítéletekről, melyek között legveszedelmesebb az ellenfél anyagi, erkölcsi és különösen szellemi erejének és képességeinek lebecsülése, amint azt Moltke fentebb vázolt előítéletében is kicsillanni látjuk, ugyanaz a véleményünk, mint a hangzatos jelszavakról. Ártalmasak és veszedelmesek és annál fokozottabb mértékben, minél magasabb polcon áll az, akit lenyűgöznek. Sajnos az emberi természetben rejlő ösztönszerű hibák, melyeket annál nehezebb orvosolni, minél öntudatosabb az egyén, vagy a nemzet a maga egészében.

De figyelmeztetnünk kell a jelentések szigorúan tárgyilagos fogalmazására is, melyekben bármily irányú diszitó jelzőktől óvatosan kell tartózkodnunk. Tapasztalatunk a lefolyt háborúból e téren oda szűrődött le, hogy a jelentések 90%-a, bárhol is indultak ki azok, nem volt tárgyilagos, hanem a jelentést szerkesztőnek pillanatnyi lelki állapota szerint többé-kevésbé színezett. Hangsúlyozni kívánjuk itt éppen a német fővezérség ezen kirívó elhatározásánál és annak világosan megállapítható okainál, hogy csakis tények, számadatok és a legóvatosabb eljárás mellett is igen ritkán nyerhetnek benyomások helyet a jelentésben. Sokkal pontosabban meg lehet állapítani a felsorolt ténybeli adatokból például azt, hogy az ellenség rendetlenül megfutott, semhogy a jelentésben ezen szavak használata szükséges volna. Rendületlenül szigorú és következetes békekiképzésnek kell a szintén az emberi természet gyöngéiben rejlő ezen szokásából az embereket kigyógyítani.

Mindazok után, amiket a felvonulás megvitatásánál a német jobbszárny erejéről és feladatairól mondtunk, szükségtelen a 25-i német elhatározás káros és végzetes voltát bővebben fejtegetnünk. Csak az marad még hátra, hogy vizsgálódás tárgyává tegyük, hogy a 25-ét követő napokban kiegyenlíthette volna-e a német fővezérség ezt a tévedést és milyen módon?

A felelet az előzmények után igen egyszerű. Ha a keleti hadszíntéren levő csapatok megerősítésére az elküldött 2 hadtesten és 1 lovashadosztályon kívül még 4 hadtestet tudott volna nélkülözni a vezérkar főnöke a nyugati harctéren és a négy közül kettőt a balszárnyból szándékozott venni, úgy semmi akadálya sem lehetett annak, hogy legalább a balszárnyon tervbe vett két hadtestet a nyugati hadszíntér más pontjain alkalmazza. Csodálatos, hogy a hadműveleti iroda főnöke, aki saját szavai szerint belátta a jobbszárny erősítésének szükségességét, nem lépett fel nyomatékosan ebben az irányban és nem követelte akkor, mikor a keleti hadszíntérre való elszállítás elmaradt, e két hadtestnek másut való alkalmaztatását. Tappen maga avval hárítja el a szerinte többszörösen felvetődött eszmét, hogy a hadsereg jobbszárnyára az összeköttetések igen rosszak voltak, a félig-meddig rendbehozott belga vasutak a IX. tartalékhadtest és az élelem utánszállításával annyira el voltak foglalva, hogy jobban megterhelni őket már nem is lehetett. Gyalogmenetek pedig hosszú időre kikapcsolták volna a hadtesteket.

Ezt az érvet mi, akik a vasúti viszonyokat teljesen nem ismerhetjük, kénytelenek vagyunk elfogadni. De nem értjük azt a merevséget, mely a hadtestek eltolását mindig csak a jobbszárnyal kapcsolatban tervezi és így nagy távolságokról beszél. Hogyan lehetséges az, hogy a német vezérkar nem jutott kisegítő gondolathoz? Nem lehetett volna a hadtesteket a szomszédos 5. hadsereghez áttolni, ennek két hadtestét a negyedikhez és így tovább,

ig végre az oly nagy távolságban levő jobbszárny mégis csak megérezte volna ezt a segítséget az által, hogy nyugat felé jobban kiterjeszkeszhetett volna? Hiszen legjobban ezek a hadtestek a 25-ét követő időben ott hiányoztak a harmadik hadseregnél, amint azt később látni fogjuk; oda a hatás pedig elég hamar érhetett volna el.

Vegyük csak szemügyre egy kissé jobban ezt az eshetőséget.

Ha a vezérkar főnöke 25-én elrendeli a két hadtestnek kivonását az arcvonalból, akkor ezt a műveletet 26-án és 27-én feltétlenül be lehetett volna fejezni és a két hadtestet 28-án reggel elszállításra vagy gyalogmenetre rendelkezésre állíthatta volna a déli szárny parancsnoksága, tegyük fel Saarburg környékén. Ha a vasutak Belgiumban még nem voltak rendben, mindenesetre használható állapotban voltak Lotharingiában és Luxemburgban. A hadtestek elszállítása tehát Diedenhofen-en át a francia határra és Luxemburgon át Arlon-ig vagy Esch-ig, a luxemburgi határig mindenesetre lehetséges volt egyrészt a Dieuze—Metz—Diedenhofen-vonalon, másrészt a Saarburg—Saarbrücken—Diedenhofen—Esch-vonalon. Az elszállítás gyorsasága tulajdonképpen a berakódás gyorsaságától függött csak, tekintettel arra, hogy a megteendő távolságok 120—150 km-nél nem voltak nagyobbak, ami 6—7 órás utazásnak felelt meg. Feltéve, hogy a kellő mennyiségű vasuti szerelvény arra, hogy minden szállítmányt új szerelvénybe lehessen rakni, nem állott rendelkezésre, akkor is a két hadtest elszállítása és új rendeltetési helyére való beérkezése 5 nap alatt lebonyolítható lett volna, vagyis az 5. hadseregnél a hadtestek 1-én és 2-án érhettek volna be és a harmadik hadsereghez a 4. hadsereg két hadtestét pedig 4-én, 5-én lehetett volna átállítani. De vasuti szállítás nélkül is, gyalogmenetekben is elérték volna ugyanezen idő alatt a céljukat. Az az érv sem állhat meg, hogy sok ideig paragon hevertette volna a német hadvezetőség a hadtestek erejét. A 6. hadseregnél hiányát nem érezte volna az események szerint a vezérlet, a többi hadseregnél egyelőre szintén meg voltak a pótlékok nélkül, de már 4-én, 5-én megjelenésük a marnei csatába készülődő hadseregarcvonal közepe mögött igen nagy jelentőséggel bírt volna.

Merevség, előítéletesség és már meglevő tervekhez való ragaszkodásból származó rugalmatlanság jellemzik a német vezérkar főnökét az augusztus 25-e körüli napokban, melyek végzetes kihatással voltak a hadjárat további menetére.

* * *

További fejtegetéseink alapját az augusztus hó 28-án beállott helyzet, a mint azt az 5. számú vázlat mutatja és a német fővezérség egy augusztus 27-i parancsa, melyet az alábbiakban szószerint közlünk, fogják képezni.

„Általános utasítások a hadműveletek folytatására“.

„Az ellenség három csoportra tagozódva iparkodott a német támadást megakadályozni. Az északi szárnyon 1., 2. és 3. hadseregünkkel szemben támogatva az angol hadsereg és belga egységek által Maubeuge—Namur és Dinant között, nagyjában védőlegesen viselkedett. Abbeli terve, hogy a német jobbszárnyat oldalozza, meggyengült első hadseregünk tulszárnyaló mozdulatán.

Középső csoportjával az ellenfél Mezières és Verdun között állott. Ennek balszárnya támadásba ment át és negyedik hadseregünkkel szemben a Semois-folyón tulment. A mikor ez a támadás meggyengült, akkor ez a csoport megkísérelte, hogy egy Verdun felől jövő támadással 5. hadseregünk balszárnyát Metztől elszorítsa. Ez a kísérlet is kudarcot vallott.

Egy harmadik erős ellenséges csoport megkísérelte a Lotharingián és a Felső-Rajna völgyben való áttörést, hogy Strassburgtól kétoldalt a Rajna és a Majna alsó folyása felé nyomulhasson előre.

Valamennyi tényleges francia hadtest, az ujonnan alakított 44. és 45. hadosztállyal együtt már tűzben volt és tekintélyes veszteséget szenvedett, a tartalékhadosztályok legnagyobb része is harcolt már és erősen meg van rendítve. Hogy milyen foku a francia-angol hadsereg harcértéke jelenleg, azt még itt áttekinteni nem lehet.

A belga hadsereg feloszlásban van, támadására már nem igen lehet gondolni. Antwerpenben kb. 100000 ember belga tábori és vár csapatot feltételezhetünk. Nagyon meg vannak rendülve és támadó műveletre aligha képesek.

A francia haderők — legalább is azok északi és középső csoportja — délnyugati és déli irányban, tehát Páris felé teljes visszavonulásban vannak. Közben azonban előreláthatólag még makacs ellenállást fognak kifejtteni. A Franciaországból származó hírek mind megegyeznek abban, hogy a franciák időnyerésért küzdenek, hogy arról van szó, hogy a német hadak legnagyobb részét a francia arcvonalon kössék le és ezáltal az oroszok támadását megkönnyítsék.

A franciák—angolok északi csoportja, ha elvesztette a Maas vonalát, újabb ellenállást az Aisne között teljesíthet, balszárnyuk talán St. Quentin—La Fère—Laon vonalig előretolva, jobb szárny az Argonnoktól nyugatra kbelül St. Ménéhouldnál. A legközelebbi vonal valószínűleg a Marne lesz, Párisal mint oldalbiztosítással. Az is lehetséges, hogy az alsó Szajna mentén vonnak össze csapatokat. A francia déli szárnyon a helyzet még tisztázatlan. Nincs kizárva, hogy az ellenfél balszárnyát és közepét tehermentesítendő újabb támadást kezd Lotharingia felé. Ha a franciáknak ez a szárnya visszavonulna, úgy valószínűleg állandóan az lesz a törekvése a Langres—Dijon—Besancon várháromszögre támaszkodva, hogy a német hadseregeket délről oldalozza, vagy hogy újabb támadásra erőket állítson készenlétbe.

Uj alakulásokkal és a francia hadsereg kiegészítésével számolni kell. Ha pillanatnyilag az igen nyenge létszámu póttartalékon kívül csak az idei ujoncsorvány áll is csak rendelkezésére, mégis arra is kell számítani, hogy a következő ujoncsorványt is beállítja és az Északafrikában rendelkezésre álló erőket és tengerészeket is igénybe fogja venni. Franktireur bandák alakítását is nemsokára el fogja rendelni valószínűleg a francia kormány.

Anglia is állandóan azon van, hogy önkéntesekből és területiekből új hadsereget állítson össze. Ezeknek alkalmazására azonban a legközelebbi 4 vagy 6 hónapon belül nem igen lehet számítani.

Feltétlenül szükséges tehát, hogy feltartóztatlan előnyomulással Páris felé a német hadseregek ne engedjék a francia erőket nyugalomhoz jutni, megakadályozzák az új alakulásokat és hogy az országtól lehetőleg sok hadiszert elvonjanak.

Belgiumot mint katonai kormányzóságot német közigazgatás alá helyezzük. Az 1., 2. és 3. hadseregnek élelmezés tekintetében

hátszágul fog szolgálni, hogy ez által a haderők jobbszárnyának összeköttetéseit lényegesen megröviditse.

Ő felsége ezért a német hadseregeknek Páris felé való előnyomulását rendeli el.

Az 1. hadsereg az alárendelt 2. lovashadtesttel az Oisetől nyugatra az alsó Szajnához nyomuljon előre. Számítson e közben avval, hogy a második hadsereg harcaiba is be kell avatkoznia. Feladata azonkívül a haderők oldalának biztosítása is. Hadműveleti területén belül akadályozza meg minden új alakulás felállítását. Az Antwerpen körülzárolására visszahagyott részek (III. és IX. tart. hadtestek) a fővezérségnek rendeltetnek alá. A IV. tart. hadtest újból a hadsereg rendelkezésére áll.

A 2. hadsereg az 1. lovashadtesttel a La Fère—Laon vonalon át nyomuljon elő Párisra. Feladata Maubeuge—La Fère és a 3. hadsereggel egyetértve Laon körülzárolása és elfoglalása. Az 1. lovashadtest a 2. és 3. hadsereg arcvonala előtt derítsen fel és lássa el hírekkel a 3. hadsereget is.

A 3. hadsereg folytassa előnyomulását a Laon—Guignicourt vonalon át Neufchâtel-től nyugatra Château Thierryre. Hirson elfoglalandó, éppen így Laon a de Condé erőddel a 2. hadsereggel egyetértésben. Az 1. lovashadtest a 2. és 3. hadsereg arcvonala előtt, a 3. hadsereget is el fogja látni hírekkel.

A negyedik hadsereg Reimsen át Epernayre nyomul elő. 4. lovashadtest, az 5. hadseregnek alárendelve a 4.-nek is fog jelenteni. A Reims bevételéhez szükséges ostromeszközöket rendelkezésre fogjuk bocsátani. VI. hadtest átlép az 5. hadsereg kötelékébe.

Az 5. hadsereg, melyhez kirendeltetik a VI. hadtest, a Châlons s. Marne—Vitry le François vonalra nyomul előre. Balra hátrafelé való tagozódással gondoskodják a haderők oldalának kellő biztosításáról, míg ezt tölti a Maastól nyugatra a 6. hadsereg át nem veheti. A 4. lovashadtest az 5. hadseregnél marad, felderít a 4. és 5. hadsereg előtt és a 4. hadseregnek is tartozik jelenteni. Verdun körülzárolandó. A Nied állásban levő 4. landwehr dandáron kívül még a 8. és 10. póthadosztály is rendelkezésre fog bocsáttatni, amint a 6. hadseregnél nélkülözhetők lesznek.

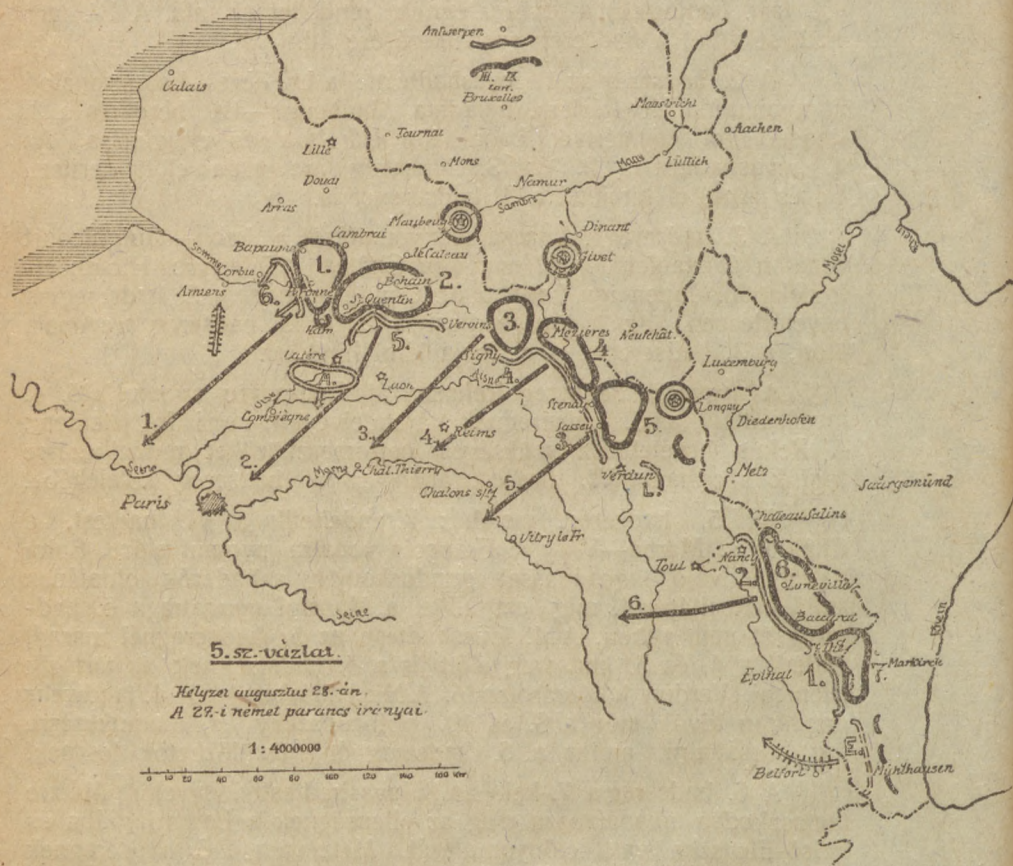
A 6. hadsereg a 7.-kel és a 3. lovashadtesttel egyelőre Metzre támaszkodva akadályozza meg az ellenségnek a Lotharingiába és Felső-Elzászba való előnyomulását. Metz vára a 6. hadseregnek rendeltetik alá. Ha az ellenség visszavonul, akkor a 6. hadsereg az alárendelt 3. lovas hadtesttel Toul és Epinal között átlépi a Mosel folyót és általában Neufchâteaura vesz irányt. Ebben az esetben a hadseregre hárul a haderők balszárnyának biztosítása. Nancy és Toul körülzárandó, Épinal ellen kellően kell biztosítani. Erre az esetre a 6. hadsereg a 7. hadsereg részeivel megerősítettik (XIV. XV. hadtest, egy póthadosztály) ellenben a 8. és 10. póthadosztály az 5. hadseregnek lesz átadandó. A 7. hadsereg pedig önállóvá válik.

A 7. hadsereg egyelőre a 6. hadseregnek marad alárendelve. Ha utóbbi átlépi a Moselt, a 7. hadsereg önálló lesz. Strassburg vára és a Felső Rajna erődtímenyeinek alárendeltsége megmarad

a hozzájuk tartozó csapatokkal együtt. A hadsereg feladata lesz megakadályozni az ellenfél előretörését Épinall és a svájci határ között. Ajánlatos lesz Épinallal szemben, onnan a hegységig és a Rajna völgyében Neu Breisachhoz csatlakozva erős erődítéseket készíttetni, és a főerőket a jobbszárny mögött összevonni. A XIV. és XV. hadtest és egy póthadosztály ebben az esetben a 6. hadsereg kötelékébe lépnek.

Hadműveleti határok . . . stb. (Nem volt megállapítható.)

Valamennyi hadsereg egymással egyetértésben cselekedjék és

az egyes szakaszokban kifejlődő harcban támogatassa egymást. Erős ellenállás az Aisne vagy a Marne mentén szükségessé teheti a hadseregeknek a délnyugati irányból a déli irányba való lekanyarodását.

Minél gyorsabb megindulás sürgősen kívánatos, hogy a franciáknak ne jusson idejük új tagozódás és komoly ellenállás megszervezésére. A hadseregek ezért jelentsék, hogy mikor kezdhetik meg az előnyomulást.

Moltke.

A vázlat megértéséhez még a következőket kell megjegyeznünk. Az első hadsereg Le Cateau és Landrecies környékén vívott heves utóvédharcok, és

szakadatlan erős menetek alatt jutott el a vázlatban feltüntetett helyzetbe, melyben egy Amiens felől előtörő ellenséges csoportnak támadását II. és IV. tartalékhadtestével könnyűszerrel visszaverte, az ellenséget Amiens és Villers Brettoneux-re való hátrálásra kényszerítvén. A Sommenak Péronne alatt fekvő szakaszát majdnem harc nélkül érte el. Az említett harcokban Le Cateau-nál érzékenyen megtépázta az angolok egyik hadtestét és minden igyekezete az volt, hogy az angol erőket délkelet felé szorítsa el a tengerparttól. A Combles—Bapaume körüli harcokban eddig előtte nem szerepelt csapatokkal volt dolga, melyek az elzászi arcvonalról származtak ide. (VII. hadtest, 61., 62. tartalékhadosztály — lásd Joffre 25-i parancsát.) Az új csapatok mindenestre figyelmet érdemeltek már az első hadseregparancsnokságánál is, még inkább azonban hatnia kellett volna ennek a hírnek a hadseregfőparancsnokságnál Koblenzben. Ujmutatás volt egyrészt arra nézve, hogy Joffre nem adta fel még a reményt arra nézve, hogy a helyzeten változtatni tudjon, másrészt bepillantást engedett abba is, hogy erőit hogy használja fel és milyen módon akar a helyzeten urrá lenni. A combles-i harcoknak figyelmeztetnie kellett volna Kluck vezérezredest jobb oldalának érzékenységre, hiszen abban találta az új támadás; a német fővezérség pedig levonhatta volna belőlük a következtetést, hogy haditervének alapeszméje, az ellenség tulszárnyalása és átkarolása veszedelemben forog, hiszen az ellenséges haderők már érzékeny jobb oldalát próbálják kikezdeni.

Természetesen a 28-án a hadseregparancsnokságokhoz leérkezett parancsban e figyelmeztetésnek leszűrődését még nem szabad keresnünk.

A második hadsereg a Sambre-menti csata után, melyben déli irányban támadott, az üldözést a felvonulási parancsban kapott utasítás értelmében nem déli, hanem délnyugati irányban kezdte meg és Maubeuge várát először az első és második hadseregből vett csapatokkal, az első hadsereg alárendelésének megszűnése után (27-én reggel) a VII. tartalékhadtesttel záratta körül. 28-án a hadseregnek pihennie kellett volna, végre jobb szárnyát Bülow mégis előretolta St. Quentin-re, nehogy az első hadsereggel a közvetlen összeköttetés megszűnjék és 28-án délben balszárnyát is előrerendeli, hogy a szerinte messzire eltávozott 3. hadsereggel is érintkezésbe léphessen. Ezen mozdulattal talál a francia 5. hadsereg, mely kemény ellenállásra készen várta ellenfelét a Guisetől délre fekvő szakaszban és Joffre 25-i parancsa értelmében még támadólag is fellépett.

Ujból látjuk Bülownak aggodalmát szabadon álló szárnyai miatt és a németeknek szinte végzeteszerű balszerencséje volt ez az aggodalmaskodás. Ha Bülow 28-án hadseregét nyugodtan pihenteti és nem nyúl bele szükség nélkül az Oisetől délre levő, de nem is sejtett darázs fészekbe, a St. Quentin-i csata talán szerencsésebb kimeneteli lehetett volna.

A harmadik hadsereg a Maason való átkelés után gyengén délnyugati irányban folytatta előnyomulását, közben csak gyenge utóvédharcokat vívott és 28-án éleivel Signy l'Abbaye környékét érte el. Parancsnoka, a mint a Sambre-menti csatában is láttuk már, Bülow-val ellentétben nem a közvetlen szárnyérintkezést és a taktikai összeműködést kereste és tartotta főcéljának, hanem leolvadt hadseregének helyzetét a szomszédos hadseregek között arra akarta felhasználni, hogy hadművelleti szempontok szemmel tartása mellett nagyszabású és messzire kiható döntéseket hozhasson létre. Előnyomulása alatt féltékenyen vigyáz arra, hogy közvetlen érintkezést ne legyen kénytelen tartani egyik szomszédjával sem, hogy az annyira várt hadművelleti szabad elhatározáshoz hozzájuthasson. Természetesen erősen érezhette a lovasság hiányát és talán a bizonytalanságból származtathatjuk a szemére

lobbantott óvatos és lassu előnyomulást*) ha eltekintünk attól, hogy a kanyarodásban nem akart az arcvonalból valószínűleg ok nélkül előre pattanni.

A 4. és 5. hadsereg, alig hogy a Senois és Chiers menti csatákban visszaszorította a franciákat, a Maas mentén újabb és igen kemény ellenállásra bukkant, (lásd Joffre 25-i parancsát) melyet a vázlaton feltüntetett időben még nem sikerült megtörniök.

A 6. és 7. hadsereg augusztus 28-án a saarburgi csatához csatlakozó üldözése közben nagy veszteségek után e napon végképen megakadt a Nancy—Lunéville—Baccarat—St. Dié vonalban. Friss csapataik már nem voltak, szárnyain folytonosan zaklatták az ellenséges ellentámadások. Ha még 25-én képesek voltak arra, hogy a haderők jobbszárnya részére frissnek nevezhető csapatokat leadjanak, akkor 28-án már csak állományukban erősen megfogyott és harcban erősen kifáradt egységeket tudtak volna és már sokkal nehezebben leadni. Azt a feladatot, melyet Tappen művében az alábbiak szerint körvonaloz, elérni nem tudták:

„Ha a 6. és 7. hadsereg győztes csapatainak sikerült, a visszavonuló ellenséget nyomon követve, a Felső-Mosel mentén elhelyezett erősített vonalat áttörniök, a mi nem volt éppen lehetetlen, mert az erősítmények tekintélye a lüttichi erődök gyors eleste folytán méltán szenvedett, akkor a haderők jobb szárnyának mozgulataival összekötöttségben az ellenséges haderők bekerítése volt kifejlődőben, mely művelet az akkori felfogás szerint a háboru rövides befejezését jelentette volna.“**)

Ha a vázlatra pillantunk, azonnal szemünkbe ötlék egy csomó lehetőség, mely az augusztus 28-iki helyzetet a németekre nézve sokkal kedvezőbben oldhatta volna meg, mint a hogyan a tényleges megoldás történt.

Legszembetűnőbb a harmadik hadseregnek szerencsés és kiváltságos helyzete a francia haderők vonalában jelentkező hézagban. A mit Hausen a Sambre—Maas menti csatában elérni szándékozott, az tényleg bekövetkezett Lanrezac visszavonulása és de Langle szívósabb ellenállása folytán. Hausen hadserege nagy hadműveleti sikereket érhetett volna el, ha erélyesen és gyorsan cselekszik bármely irányban is. Ha Laon felé nyomul előre, a francia 5. hadseregnek helyzete kétségbeeséssé válik és a Sambre-menti csata kihasználatlan előnyei érett gyümölcsként hullanak a németek ölébe. Feltétele e sikeres operációnak természetesen újra Bülow nyugodt kitartása az Oise mentén, vagyis az idő és az alaposság kellő egyensúlyban tartása.

Az idő és az alaposság egymással rendszeren egyenes arányban áll a háborus cselekedetekben. Minél több időt engedünk magunknak val mely művelet előkészítésére, annál alaposabban készülhetünk fel arra. A sikernek pedig — eltekintve a számításba be nem állítható szerencse kérdésétől — az alaposság a titka, annál is inkább, mert a szerencse is huzamosabb ideig csak az alapos emberhez csatlakozik, a mint azt Moltke helyes felismeréssel

*) Lásd: Marneschlacht u. Tannenberg. Betrachtungen zur deutschen Kriegsführung der ersten sechs Kriegswochen v. Hermann v. François G. d. I. zur Disp. — August Scherl, Berlin, 1920. 59. oldal. Az első hadtest volt parancsnoka, François természetesen más fából volt faragva. A német császár, a mikor 1915-ben Charlevilleben fogadta a következő jellegzetes szavakkal búcsuzott tőle: „Nun mit Gott, François, Sie werden ihre Sache auch hier machen. Aber parieren müssen Sie. Sie sind eine zu selbständige Natur.“ I. m. 177. oldala.

**) I. m. 15. oldala. Maga Tappen is hozzá fűzi, hogy ez az eredeti tervnek egy kibővítése volt; a szándék az első nekilendülésben nem sikerült ugyan, de még akkor is jobbnak találták a csalóka remény elérését megpróbálni és csak akkor hagytak fel a kísérlettel, a mikor már késő volt.

kifejtette. Még abban a különleges helyzetben is, a mely Németországnak 1914. évi háborújának a jelleget megadta, a mikor az idő kérdése látszólag mindent jelentett, az alaposság és az idő egymáshoz való viszonya nem szenvedett változást. Az ellentét csak látszólagos volt, az összeredményből és az annak elérésére fordított időből kiviláglott volna, hogy az egyes helyzetek kiaknázására fordított hosszabb idő a gyorsabb végleges eredményt biztosította volna.

Bátran állíthatjuk azt, hogy az idő csak a legritkább esetekben jöhet tekintetbe az alaposság rovására, különösen nagy, vagyis stratégiai műveleteknél.

A huszonnyolcadiki helyzetre visszatérve még egyszer kívánjuk hangsúlyozni, hogy az idő és alaposság szerencsés egybehangzóvá tétele által nagy eredményekre számíthattak volna a németek. A Sambre-menti csata lefolyásából okulva azonban most még inkább mint máskor, a fővezérségnek kellett volna kezébe vennie a közös működés szabályozását az elérendő cél biztosítására. A 28-án a hadseregekhez ért parancs ezt még nem tehette, mert kiadásánál a helyzet nem volt még teljesen ismeretes. De legkésőbb 29-én a hajnali órákban a szikratávirós parancs, mely a következő mozdulatokat a helyzet kihasználására megadja, a csapatoknál lehetett volna.

Az eseményekből azonban látjuk, hogy a beavatkozást nem tartotta szükségesnek a fővezérség és a 28-i helyzet kiaknázására megmaradt vezérfonalul az elv, melyet parancsában kifejtett:

„Valamennyi hadsereg egymással egyetértésben cselekedjék és az egyes szakaszokban kifejlődő harcokban egymást kölcsönösen támogassa. Erős ellenállás az Aisne vagy a Marne-mentén szükségessé teheti a hadseregeknek a délnyugati irányból a déli irányba való lekanyarodását“ és még hozzá egy a pillanatnyi helyzetben egyenesen végzetes általános mondat:

„Minél gyorsabb megindulás sürgősen kívánatos . . . stb.“ . . .

Az ellenséggel kemény küzdelemben álló negyedik hadsereg és az ellenségre bukkant második hadsereg természetesen, siettek a harmadik hadsereget egyetértő cselekedetre rábírní és megint csak természetesen a maguk szempontjai és önző céljaik szerint. Ez a kettős segítségkiáltás a legnehezebb helyzetbe és zavarba hozta a 3. hadsereg parancsnokát, a ki nem pillanthatta át kellően a helyzetet és nem mérlegelhetette érdemük szerint a megismétlődő kérelmek kihatását.

Másrésről meg a sietésre való ösztökélés az 1. és 2. hadseregek parancsnokait, kikben erre amugy is megvolt a kellő, talán tulzott hajlandóság is, gyors cselekvésre vagyis az időnek és alaposságnak nem kellő egyensúlyban való tartására ösztökélte.

Mennyire más hatással lehetett volna egy 29-én a hajnali órákban a hadseregekhez beérkező fővezérségi parancs, mely körülbelül következőképen szólhatott volna: A haderők jobbszárnyán beállott helyzet kiaknázására: 1. hadsereg a ma megvert ellenség kellő üldözése mellett főerejével Nesle—Ham-vonalon át haladéktalanul törjön előre Noyon—Compiègne felé. 3. hadsereg baloldalának biztosítása mellett erőltetett meneteken nyomuljon elő jobbszárnyával Laonra. 2. hadsereg kösse le ellenfelét az Oise mentén, támadásra csak külön parancsra törjön elő. Cél az Oise mentén ellenálló francia erők bekerítése.

Ilyen tartalmu parancs megszüntetett volna a 3. hadseregnél minden ingadozást az elhatározásban, az első hadsereget nem tette volna függővé a második hadsereg mozdulataitól és segélykéreseitől, Bülow-nak is megszabta

volna a cselekvés kellő határait és határozott feladatot és célt jelölt volna meg mindhárom hadsereg parancsnokának a mellett, hogy elhatározásaiknak és cselekvő akaratuknak még mindig tág területet engedett volna.

Más megoldást is találhatott a német fővezérség. Hogy mégis ezt a megoldást tettük az élre, annak oka abban rejlik, hogy ez a megoldás zavarta meg legkevésbé a 28-án a hadseregekhez érkezett parancsot, (mert nagyjában annak szellemében kereste a megoldást), másfelől pedig minden egyéb megoldás az eredeti tervtől való lényegesebb eltérés mellett, nagyobb erőeltolásokat és több időt vett volna igénybe. A német fővezérség passzív hajlama, mely a háboru első korszakában parancsaiban jelentkezik, úgy látszik nem is gondolt különösebben a helyzet kiaknázására és a lejátszódó események és az alparancsnokok elhatározásai szerint hagyta magát sodortatni a marnei csata végzete felé.

Egy másik megoldás abban állhatott volna, hogy a 2. hadsereg előtti ellenség leküzdését az 1. és 2. hadsereg csapataira bízta volna a fővezérség, míg a harmadik hadseregnek egész erejét, egy Rethel irányában végrehajtandó támadással az Aisne folyótól délre, a francia 3. és 4. hadsereg hátába irányította volna. Ebben az esetben attól sem lett volna szabad visszariadnia a fővezérségnek, hogy a 4. hadsereget megfelelően gyengítse a Rethel felé való támadás sikere érdekében, hogy ezáltal is lehetetlenné tegye a 4. hadseregnek a Maason való áttörését és az ellenfélnek idejekorán való visszahuzódását. Ez a megoldás a francia vonalakban beállott hézagot véglegesítette volna, kihatásai a jövőre nézve természetesen ma és papiroson meg nem állapíthatók. Annyi azonban bizonyos, hogy nagyobb átcsoportosítást követelt volna különösen az 1. és 2. hadseregnél, melyeknek támadása csak akkor használhatott volna fölényesen a német összhelyzet szempontjából, ha kettős átkarolás alakjában érvényesül La Fère és Vervins pontok körül. A végrehajtáshoz az erő a két német hadseregnél megvolt, az oldaltámadás veszedelmét a francia Amiens-csoporttal és az angolokkal szemben a rendelkezésre álló tömeges lovasság lényegesen csökkentette.

De megoldható lett volna a 28. helyzet még abban a formában is, hogy a haderők jobbszárnyán az 1. hadsereg a Somme és az Oise mentén védelembe esik vissza, majdnem egészen átvéve a 2. hadsereg szerepét is, lovasságával a Somme északi partján biztosítva a saját és így az egész haderők oldalát is, miközben a lovasság a tengerig cirkálhatott volna, a míg a 2. hadsereg eltolódik kelet felé és a harmadik hadsereggel egy 6—7 hadtestnyi áttörési tömeget alkotva, Laon és Reims felé véglegesen áttöri és felsodritja a francia-angol arcvonalat. Joffrenak egyelőre nem állott volna más ellenintézkedés rendelkezésre, mint az angol hadseregnek a bevetése, melynek harci értékét a szenvedett két vereség után magas fokban nem állapíthatjuk meg. Szembeszökő lesz ez az állításunk, ha felemlítjük, hogy Lanrezac tábornok, a francia 5. hadsereg parancsnoka panaszkodik a felett, hogy az angol vezérnek adott utasítás hogy az sereget ne kockáztassa, arra birta French tábornagyot, hogy a Szajna eléréseig mindig két napi menettel legyen távolabb az ellenségtől a francia 5. hadseregnél, mely elhatározásához makacsul ragaszkodott minden helyzetben.*) Az angol kemény elhatározás és bajtársiaság, mely az egész háboru folyamán annyiszor megnyilatkozott, biztosan kivette volna részét a küzdelemben, ha a hadsereg állapota azt megengedte volna. De már maga az utasítás is azt mutatja, hogy a hadsereg állapota igen kedvezőtlen lehetett,

*) Kritik des Weltkrieges. Das Erbe Moltkes und Schlieffens im grossen Kriege. Von einem Generalstäbler. K. F. Köhler, Leipzig 1920. 91. oldala.

hiszen ép hadsereget egy küzdelem, csata nem ronthat le annyira, hogy léte kockán foroghatna.

Bármilyen megoldása a 28. helyzetnek azonban gátlólag érezte a német fővezérség 25-i elhatározásának súlyos következményeit, az erőhiányt. A 3. hadsereg fellépése és elhatározó képessége egészen más lett volna, ha XI. hadtestével rendelkezik, mint a milyen volt, még abban az esetben is, ha elfogadnánk azt, hogy a Namur—Givet körül lefolyt harcok miatt Hausen nem szívesen működött össze Bülow tábornokkal, kinek kívánságai folytán a Maasnál nagy sikert kellett kezéből kiadnia.*)

A Somme—Oise—Aisne—Maas mentén augusztus 28-a és 30-a között lejátszódó harcokkal részletesen nem foglalkozhatunk, bármennyire érdekesek és tanulságosak is ezek a harcok a magasabb vezetés szempontjából, különben tanulmányunk kitűzött kereteit messze túlhaladnánk. A németeknek sikerült az egész vonalon a francia hadseregeket felállításukból kiszorítaniok és a visszavonulás megkezdésére kényszeríteniök. Hangsúlyozzuk, hogy kiszorították a franciákat, mert hadműveleti kényszerít rájuk kényszeríteni a visszavonulás irányának tekintetében, mely a német szándékoknak és akaratnak megfelelt volna, nem sikerült. A francia hadsereg ezen túl is számottevő tényező maradt szabad elhatározással és szabad akarat, vezére nem jutott kétségbeejtő helyzetbe és teljes függésbe a németek akaratától. Ha a kellő elhatározáshoz tud jutni, ha menten minden politikai befolyástól tisztán csak katonai szempontok szerint cselekszik, még mindig remélhette az egyensúly helyreállítását és a hadiszerencse serpenyőjének megbillenését a maga javára.

* * *

A fejezet végén a következőket kell megállapítanunk. A franciák az első, elhibázott felvonulás hátrányait még nem tudták kiegyenlíteni. Még ők voltak a szenvedők, kiknek minden erőfeszítése a tulszárnyalás megakadályozására eddig sikertelen maradt. Bizonyítja a letárgyalt 10 nap azt is, hogy ez az idő nem elégséges a mai haderők létszámának megfelelően erősen kiterjedt arcvonalokon átcsoportosítások végrehajtására. És ebben látjuk Joffre különben igen helyes 25-i parancsának gyengéjét és hibáját. A tér és időbeli viszonyok helytelen mérlegelése, az alaposság fölfevének szem elől való tévesztése közös vonása Joffre és Moltke vezetésének a letárgyalt időben. Ha új eszméjét későbbi időpontban és messzibb hátulfekvő területen iparkodott volna testté formálni különösen a balszárnán, akkor egy felesleges vérontás és a németeknek nyújtott igen kedvező helyzet nem állította volna hátrányos megítélés elé vezetését. Alparancsnokai tetteiért elsősorban ő felelős és Lanrezac felmentése az 5. hadsereg vezérlete alól elsősorban Joffre érdemeit kicsinyíti és tünteti fel kedvezőtlen színben, melyet csak a változott helyzetek felismerésében mutatott gyorsasága és az azokhoz való gyors odailleszkedés mentenek némiképen.

Ugyanezt a jó tulajdonságot Moltkenál a megbeszélt időben nem találjuk meg. A megbeszélt időszak elején elmulasztja a beavatkozást az alparancsnokok működésébe és ezáltal egy ígérkező fényes hadműveleti sikert elszalaszt, a Sambre—Semois-menti ütközetek és a lotharingiai győzelem hatása alatt urrá lesz felette a már békében agyában megfogamzott előítélet és had-

*) Ezt állítja i. m. François a 61. oldalon. Ezt a felfogást némileg igazolni látszik Hausennek fentebb idézett megjegyzése, melynek keserű hangjából kiérzik a kellenység. Hogy a felmentése előtt és az események alatt is így érzett-e Hausen, azt nehéz ma megállapítani.

erőinek legfontosabb szerepre hivatott szárnyát végzetesen gyengíti, ugyanakkor, mikor ellenfele az összekaparintható összes erőket a vele szemben álló szárnyra irányítja. A beállott helyzetnek előítéletes és a már békében lefektetett tervek szerinti megítélése nem juttatja arra a meggyőződésre, hogy az erőviszonyokon újabb erőelosztással változtatni kellene a kitűzött cél érdekében. Ugyanez a felfogása és talán saját természetének passzivitása elszalasztja vele a második kedvező alkalmat is, mely felkinálkozik neki Lanrezac hadseregének elszigeteltségében a már egyszer elmulasztott megsemmisítő csata felépítésében. Hiányzik belőle a hadvezér legfontosabb kelléke, melyet semmiféle tanulmány és szorgalmas önképzés nem helyettesíthet: az előreérzés adománya, a Napoleonnál oly nagy mértékben jelentkezett és sikert siker után biztosító divináció! Az alparancsnokok helytelen vagy tétovázó vezetése német részen is a fővezér vezetésének a visszasugárzása.

* * *

A parancsadás módjára nézve akarunk még néhány megjegyzést tenni. Minden parancsadónak, mielőtt alárendeltjének tevékenységét szabályozza, tisztába kell jutnia önmagával, a végcélal, melyet el akar érni, a saját szándékával, a mellyel célját el akarja érni, az eszközökkel, melyek a cél eléréséhez rendelkezésre állanak. Minél nagyobbak a viszonyok és minél nagyobbak az egységek, melyek felett rendelkezünk, annál messzibbfekvő célt tűzhetünk ki magunknak, annál szabadabbak lehetnek parancsaink a módozatokban, melyekkel a célt el akarjuk érni, de annál élesebben és határozottabban kell magának a célnak szemünk előtt állania és mint feladatnak parancsunkban az alárendelt és végrehajtó számára kifejezést nyernie.

Ha mindezeket a dolgokat jól átgondoltuk és belőlük leszűrjük a végkövetkeztetéseket, vagyis ha tisztán látjuk azt, hogy mit és ezt a mit hogyan akarjuk elérni, csak akkor szabad az ellenséges akaratot és az ellenséges akaratnak rendelkezésére álló cselekvési módokat tekintetbe vennünk, hogy elháríthassuk azokat az esetleg bekövetkezendő eseményeket, melyek a mi cselekedeteinket befolyásolhatnák és tervünk kivitelében megakadályozhatnának bennünket.

Ha ezeket is jól átgondoltuk és képesek vagyunk őket ellensúlyozni annyira, hogy saját akaratunk és különösen cselekvőképességünk hatóképeségéből ne veszítsen alatta, akkor adhatunk akaratunkat teljesen kifejező, könnyen meg és félre nem érthető, tiszta és világos parancsot, mely az alárendeltekre szuggesztív hatóképeséssel fog birni és belőlük is ugyanolyan elhatározást és cselekvő akaratot, végeredményben pedig egész tettet fog kiváltani.

Az adott feltételek mindegyike lényeges és nélküle a parancs félszeg lesz, a parancs vevőjét nem fogja teljesen kielégíteni, megindítja a kritikát jogos és jogosulatlan formájában, aláássa a vezető tekintélyét, melynek hanyatlása mulhatatlanul meghozza az alárendeltekben az ingadozást, tétovázást, következtelenséget. Mindezek a jelenségek hatványozottan fokozódnak míg a csapathoz érnek és az eredmény legjobb esetben is féleredményben, fél tettben fog megnyilvánulni.

A parancsadásnak fentemlitett módja biztosítja szuggesztív hatásánál fogva a kezdeményezést a saját egységeken belül is, az ellenséggel szemben is, mert utóbbinak akaratával és tetteivel csak annyiban törődik, a mennyiben praeventív intézkedések megtételére szükséges. A saját akaratnak ez a kiélezése és az ellenséges helyzettel és akaratall csak azután való törődés

olyan esetekben is határozott parancsra és véleményre képesíti az embert, a mikor a viszonyok „tisztázatlanok“, a melyek óvatossá és tétovázóvá szokták tenni a parancsnokokat a felelősség tudatában és, — a mi a legrosszabb — tétlenségre és a helyzet tisztázásának bevására kényszerítik őket. A siker legjobb alkalmi a helyzet tisztázatlanságában találhatók fel éppen, a mint azt számtalan hadtörténelmi eseménnyel be lehet bizonyítani és az erős és edzett akarat mindenesetre megtalálja a számláját ilyen viszonyok között is.

A kezdeményezés fogalma maga is kardoskodik a parancsadás ezen módja mellett, mert a saját akaratnak az ellenség akarata fölé való helyezését követeli. Ez a saját akarat pedig csak a független, idegen befolyástól mentesített, a józan merészség próbáin kérlelhetetlen szigorral megrostált akarat lehet, mely tisztán látja a célt és annak elérésére ép olyan tisztán tudja a rendelkezésre álló erőt csoportosítani és annak feladatokat adni.

Ez az átlátszó tisztaság adja meg neki azután a keménységet és a szilárdságot is, melyről visszapattan a félreértés, a tétovázás, a balfogás és az ellenséges behatás is.

Eser

F
intézet
azért
lását
nak C
fejtett
alatt, n
angol k

V
módok

I
beállot
megha
más g
juttatn

K

lefekte

A

A fran
német
állás i
első h
seregg
sikerül
paranc
ség. V
négy l
között
A vár
átkaro
fogha

Von ei

III.

Események augusztus 31. és szeptember 2. között.

... Dem Gedanken, den scharfen Blick für die Gunst der Lage geboren, beweglicher Geist bereitwillig aufgegriffen hatte, blieb die Verwirklichung versagt ...

Aus „Kritik des Weltkrieges.“*)
„Die Strategie ist ein System der Aushilfen ...“
Moltke: „Über Strategie.“

French angol tábornagy szerint, amint azt az angol hadügyminiszterhez intézett jelentéseiben határozottan kifejti, Joffre az 5. francia hadsereget azért rendelte augusztus 28-án támadásra, hogy a németek gyors előnyomulását megakassza és időt nyerjen. Az újonnan alakult 6. hadsereg támadásának Combles irányában is csak ez lehet az értelme. 25-i parancsában kifejtett nézeteit és terveit ugylátszik már megváltoztatta az események behatása alatt, mert különben nem egyezett volna bele French azon kívánságába, hogy az angol hadsereget a francia vonalak mögött tarthassa, rendezhesse és kimélhesse.

Világos tehát, hogy csak időnyereségért küzdött és már 28-án más módok után kutatott, melyekkel a stratégiai egyensúlyt helyre tudná állítani.

De az időnyereségnél még többet is elért az Aisne-menti harcokkal. A beállott helyzet folytán nemcsak a német alparancsnokokat csábította az előre meghatározott tervtől való eltérésre, hanem a német fővezérséget is sikerült más gondolatokra elterelnie és a 28. parancsban is lefektetett mellékvágányra juttatni.

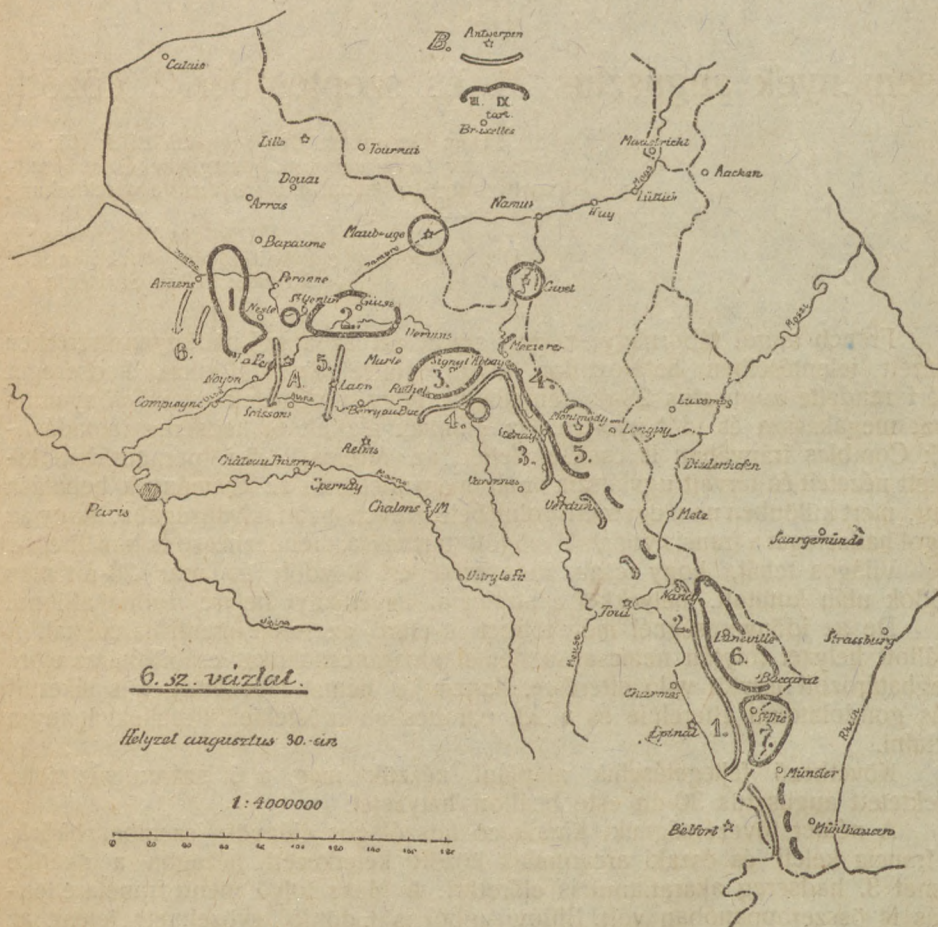
Következő fejtegetéseink alapjául nézzük meg a 6. számú vázlatban lefektetett augusztus 30-án este beállott helyzetet.

A német fővezérségnek kínálkozó látszólagos előnyök szembeszökőek. A francia keleti és északi arcvonalak között keletkezett hézagba a gyenge német 3. hadsereg akaratlanul is előretört. A Maas folyó menti francia ellenállás is összeroppanóban volt. Bülow újból is „döntő győzelmet“ jelent, az első hadsereg is könnyen végzett az Amiensből előretört 6. francia hadsereggel. Csábító kilátások nyíltak meg akkor, ha a német 6. hadseregnek sikerült áttörni a Charmes-i, nem megerősített hézagon, amint azt a 28-i parancsban ellenséges visszavonulást feltételezve már sejtve reméli a fővezérség. Verdun és Toul köré hatalmas gyűrűben oda fekketik az 5. hadsereg, négy hadsereg északról, egy pedig keletről Páris—Vitry le François és Troyes között nyílt csatában bekerítheti a francia 4. 5. és az angol hadsereget. A várva-várt nagy döntés időpontja nem lehetett messze, Schlieffen nagy átkaroló mozdulata helyett az eddig nem kellően méltatott áttörés lép kézzelfoghatóan előtérbe az utána következő kettős átkarolással.

*) „Kritik des Weltkrieges. Das Erbe Moltkes und Schlieffens im grossen Kriege. Von einem Generalstäbler. Leipzig 1920. Verlag von. K. F. Köehler 95. oldalán.

Ez a gondolatmenet, mely a német fővezérségben urrá lett a 30-át követő napokban, szokatlan frissiséget szül a parancsadásban is és az eddigi passzív viselkedéssel szemben tetterősséget mutat Moltke részéről.

Nem csodálkozhatunk tehát, hogy a 3. hadsereg parancsnoka, — ki saját maga elhatározásából tért le 28-án az előírt és meghagyott délnyugati irányból a déli irányba, hogy keleti szomszédja segítségére siessen — augusztus 30-án abbéli aggodalmában, hogy talán tulságosan eltávozik a 2. hadsereg

szárnyától, kérdéssel fordulván a hadsereg főparancsnoksághoz, a következő választ kapja:

„A déli irányban való üldözés gondolatával egyetértek. A 4. hadsereg parancsot kap, hogy mozdulatait a 3. hadsereggel hozza összhangba. 2. hadsereg balszárnyának körülbelüli iránya Reims.”

Nem csodálkozunk rajta, hiszen az új gondolat, mely a fővezérségnél kezdte az irányt szabni, egyenesen követelte azt, hogy a harmadik hadsereg ne engedje meg az ellenségnek a délnyugat felé való visszavonulást. Még sokkal szembetűnőbbé válik a fővezérségnek ez a felfogása és szándéka a következő parancsokból, melyeket nap-nap után újból hangsúlyoz; így aug. 31-én este 8^h 25¹-kor elrendeli:

„A 3. és 4. hadsereg feltartóztatlan előnyomulása déli irányban sürgős szükség, mert az 5. hadsereg keményen küzd a Maas átjáróért.“

Ésszeptemberelsején a következő parancsokban lép felsürgetőleg del 7^h-kor:

„A 3. hadsereg támadásának délkeleti irányban való azonnali és legkíméletlenebb folytatásától függ a nap sikere.“

Majd 2^h 30^l-kor dut. a 2. hadsereghez:

„3., 4. és 5. hadsereg tulerős ellenséggel kemény küzdelemben. A 3. hadsereg jobbszárnya az Aisne folyónál Chateau Porciennél.

Második hadsereg balszárnya ezen irányba nyomuljon előre, ha lehet, sürgősen kívánatos volna, hogy még ma lépjen közbe ott lovasságával. Porciéntől nyugatra egy ellenséges lovashadosztályt állapítottak meg.“

Este 10^h-kor azt sürgönyözi a fővezérség a hadseregparancsnokságoknak a támadás sikeres keresztülvitelének reményében:

„Valószínű, hogy az ellenfél délnyugat felé el fog vonulni.

A 4. és különösen a 3. hadsereg korai és erőteljes előnyomulása nagyban déli irányban nagy sikereket biztosíthat. Az Argonne-i erdőtől nyugatra és keletre kiterjedt ellenséges táborok. Vonatoszlopok délnyugat felé elvonulóban.“

De nemcsak a fővezérségnél éreztetik hatásukat a 28. és 29-i harcok, hanem az összes haderők jobbszárnyán az 1. és 2. hadseregnél is, sőt az alábbiakban kifejtendők szerint az a véleményünk, hogy éppen ezen a szárnyon alakultak a viszonyok és a vezérek elhatározásai olyanformán, hogy a fővezérség gondolatait még jobban megerősítették és elősegítették. Tappen azt mondja idézett művében:

„Augusztus 30-án délután olyan hírek érkeztek, melyek a haderők előnyomulási irányának a délnyugatiból a délbe, sőt később még a délkeleti irányba is szükségessé tették. Különben is a hadseregek csatáik folytán és üldözésük alatt a haderőknek a Metz—Diedenhofen fordulóponthoz közeli kanyarodásánál máris ebbe az irányba jutottak.“

Nézzük meg mi történt a jobbszárnyon. 29-én este Bülow segítséget kér az első hadseregtől, mert tulerős ellenféllel áll harcban. Az első hadsereg egy nehezen nélkülözhető hadosztályt bocsáthat csak rendelkezésre, hiszen maga is harcban áll a 6. hadsereggel. 30-án az első hadsereg Bülow értesítései alapján kénytelen arra is gondolni, hogy St. Quentin felől esetleg veszedelem fenyegeti, melyet úgy vél ellensúlyozhatni, hogy a védelemben szorult 6. hadsereggel szemben álló erőit délkelet felé tagozza avval a céllal, hogy a 6. hadsereget átkarolhassa délkelet felől vagy ha mulhatlanul szükséges, a második hadsereg harcába is beavatkozhassék átkarolólag.

30-án délután az előbbi riasztó hírekkel szemben váratlanul azt az értesítést küldi 5^h 55^l-kor a második hadsereg parancsnoksága, hogy a szembenálló ellenfelet döntően megverte, ennek erős oszlopai La Fère irányában tágitottak. Az angolok is, akik az Oise folyót La Fère és Noyon között lezárták, déli, részben pedig délkeleti irányban vonulnak vissza. A 3. és 4. hadsereg előtt az ellenség szintén visszavonulóban. E híradás után 6^h 30^l-kor a következő sürgönyt kapja az első hadsereg parancsnoksága:

„A második hadsereg sikerének teljes kiaknázásához sürgősen kívánatos, hogy az első hadsereg Laon—La Fère felé Chauny fordulóponthoz bekanyarodjék.“

Von Kluck vezérezeredese ezt a kívánságot ugyan nem teljesítette szó szerint, mégis eltérítette magát a 28-án kapott menetiránytól dél felé Noyon és Compiègne felé, hogy a 2. hadsereg előtt visszavonuló ellenségnek oldalát veszélyeztethesse csapataival. Némi habozást mégis láttunk Kluckban e gondolatának helyessége felett, mert szükségesnek tartja a fővezérséggel szemben elhatározását és másnapra vonatkozó tervét meg is indokolni:

„Az 1. hadsereg az Oise felé lekanyarodik és 31-én Compiègne és Noyon-on át nyomul elő a második hadsereg sikerét kiaknázandó” mire a fővezérség a következő távirattal felel:

„Az első hadsereg tervezte mozdulatok megfelelnek a fővezérség szándékainak.”

Látjuk, hogy Joffre parancsa, mely az 5. hadsereget támadásra szólította 28-án az időnyereségen kívül még nem sejtett gyümölcsöket is hozott a franciáknak, mert déli irányba terelte a németeket és a fővezérségnek a figyelmét, ha csak rövid időre is, egy újabb lehetőség kiaknázására irányította.

Rá kell itt mutatnunk azonban arra is, hogy ebben az esetben az 5. hadsereg parancsnokának ösztönszerű érzéke — így kell mondanunk, mert vezetését Joffre nem találta helyesnek és felmentését ki is eszközölte — mentette meg ezt a szárnyhadsereget újból és a németek legnagyobb kárára a végleges megsemmisüléstől. Lanrezac jobbszárnya sikeresen harcolt a gárda és a 10. német hadtest ellen még 30-án is, balszárnyán sem volt még nagyobb szorongatásban, mikor a visszavonulást elrendeli. Bülow és Kluck elhatározásainak ismerete után bátran mondhatjuk, hogy a tizenkettedik órában bujt még ki veszedelmes helyzetéből, melyet egy pillantás a német első hadsereg szeptember elsején elfoglalt állására eléggé világosan magyaráz. Ha csak 31-én is kitarat még a la Serre északi partján, amint azt kétségtelenül megtehetette volna a német második hadsereggel szemben, akkor számára menekvés már nincsen és az 5. francia hadsereg elvesztével a többi hadsereg végveszedelme is helyreigazíthatatlanul bekövetkezett volna.

Látjuk tehát ez esetben azt is, hogy a véletlennek és sokszor a helytelen — a nagy szempontokból helytelen — vezetésnek is lehetnek jó gyümölcssei és meg kell állapítanunk, hogy a franciáknál ilyen eset 1914. évi megnyitó hadjáratban nem egyedülálló, amint azt később még látni fogjuk.

Azt mondtuk, hogy a 6. számú vázlaton feltüntetett helyzetben szembeszökök a német hadvezetőség számára a látszólagos előnyök és köteletségünknek tartjuk azt, hogy ezen kijelentésünket megokoljuk.

Az erőviszonyok kellő figyelembe vétele mellett tényleg azt a benyomást és első gondolatot meríthetjük a vázlatban lefektetett képből, hogy a német 3., 4. és 5. hadseregnek sikerülhet a francia 3. és 4. hadsereget Verdun körül délkelet felé elszorítania, így a francia arcvonalat derékon kettétörnie és Verdun és Toul között a hatodik hadsereggel együtt ezen francia erőket bekeríteni. Még kedvezőbbé teszi ezt a képet az a körülmény, melyet a második hadsereg jelentett, hogy a St. Quentin és Guise alatt vívott csatában ellenfelét döntően megverte, mely sikernek a kiaknázását az első hadsereg akarja a Compiègne és Noyon-on át való előnyomulásával biztosítani. Méltán azt gondolhatta tehát a fővezérség, hogy Lanrezaccal és az angolokkal nem kell sokat gondolnia, hiszen azokat az 1. és 2. hadsereg elintézte, vagy hamarosan el fogja intézni. Messze hátul Koblenzben és Luxemburgban, ahová éppen ezen az augusztus 30-án átköltözött távol a hadseregekkel való közvetlen érintkezéstől és így attól a lehetőségtől is megfosztva, hogy az eseményeket a saját „szemeivel”, közegeivel közvetlenül megfigyelhesse és értékelhesse, rá volt utalva a hadseregparancsnokságok jelentéseinek

tartalmára és az azokból kiáradó felfogásokra és azok alapján állíthatta fel csak terveit és adhatta parancsait. Joggal gondolhatta tehát magában, hogy a 3., 4. és 5. hadsereg harcához, ha azok nem is mennek teljesen simán a kitűzött cél felé, átvonhat majd még erőket a második hadseregtől is. Erre számításra is kellett, annál is inkább, mert megközelíthetőleg bizonyosan tisztában lehetett azzal, hogy a francia 3. és 4. hadsereg ereje egyenlő vagy csak valamivel kisebb a német 3., 4. és 5. hadsereg erejénél.*) Így, ha a német csoportok fölényét és a sok győzelem által még fokozottabb erkölcsi túlsúlyt is számításba vette a fővezérség, mégsem zárkozhatott el attól a megismeréstől, hogy csak gyors munka biztosíthatja számára a sikert Verdun körül, hogy csak tulerő adhatja meg az erőt a döntés gyorsaságára.

A mint azonban az erőkülömbözetet nem tudta a német fővezérség a maga javára felmutatni egyik vagy másik ok miatt, akkor a remény és az előny csak látszólagos volt, annál is inkább, mert a szintén számításba vett 6. hadseregnek feladata is oly nehéz volt, hogy a sikerre biztosan számításra nem lehetett.

Ma utólagosan tudjuk és a német hadvezetőség is belátta a következő napokban, hogy a feltételek nem voltak meg sem az erőviszonyokban, sem pedig a 6. hadsereg várva-várt sikeres működésében. A tényleges erőket az Aisne mentén megállították a franciák, a 2. hadsereg a Guise-i csata után La Fère vára miatt egy napig késlekedik és erőket idejében leadni nem tud, az ellenséges ötödik hadsereg veresége nem volt döntő, sőt talán vereség sem volt.

Méltán mondhatjuk tehát a fejezet élére választott motto szavai szerint, hogy az áttörés gondolata, melyet a helyzet kínálta előnyökből az éles szem megtalált és melyet az alkalmazkodó ész készségesen felkarolt, nem válhatott valóra és nem ölthetett testet. Az akadály, melyen meg kellett buknia az: erő hiánya volt.

Ha a gárdatartalékhadtest, a XI. hadtest kéznél lett volna, vagy ha ezek helyén szeptember elsején megjelenhettek volna azok a hadtestek az Aisne könyökénél, melyeket a 6. és 7. hadseregből kilehetett volna 23-a és 25-e között vonni és a mint azt már megbeszéltük fentebb a harctér e részére idejében el is lehetett volna tolni, akkor talán — sőt emberi számítás szerint bizonyosra vehetjük — ez a helyesen felismert hadművelet sikerült volna.

Igy már most érezni az első felvonulás letompításának, a birodalmi tartományokban elhelyezett hadseregek erejében való tultengésnek és az augusztus 25-i erőgyengítésnek hatását, mely a marnei csatában végzetessé vált.

* * *

Nem mulaszthatjuk el, hogy e helyen újra is rá ne mutassunk a helyes, minden tulzástól ment és az egyéni felfogásokat vissza nem tükröző, teljesen szakszerű jelentések rendkívüli fontosságára, különösen a magasabb vezetés szempontjából. Az előbbi sorokban kifejtett következtetésekben világosan láthatjuk azokat a hatásokat, melyeket a túlzott jelentések maguk után vonnak. Súlyosbitja ezt a hatást még igen természetesen az is, ha küldjük magasabb állást foglal el és ha bizonyos hírnévnek és elismertségnek örvend a had-

*) Tényleg — az összes tartalékhadosztályokat és a német V. hadtesttel Verduntól délkeletre is szembenálló erőket beleszámítva — 12 és fél francia hadtest állott 13 német hadtesttel szemben, míg lovasságban a franciák voltak egy hadosztállyal fölényben. — Lásd felvonulási táblázatok adatait.

seregen belül. Lesz még alkalmunk rátérni és megvilágítani Bülow vezérezredesnek a hatására a fővezérségnél és ezen hatás káros voltára a marnei csata előzményeinél, a csatában magában és különösen a visszavonulás végrehajtásánál is.

* * *

A német fővezérségnél a helyzetnek új világításban való felfogása csak napok múlva következik be. Ez természetes dolog is. Szeptember elsején még remélhető volt, hogy a számbeli fölény biztosítása mellett az áttörés sikerrel kecsegtethet. A második hadsereg előtt visszavonuló francia ötödik hadsereg ellenállási foka sem volt még felderítve, La Fère, Laon és az Aisne vonalának ellenállás nélküli feladása igazolni látszott Bülownak felfogását a „döntő vereség”-ről, az első hadseregnek dél felé az Oiseon át való bekanyarodása sem tisztázhatta még a helyzetet. Bizonyos csak annyi volt, hogy a francia 6. hadsereggel és az angolokkal nem sikerült harci érintkezésbe jutni és bizonyos volt az is, hogy a 3. hadseregnek dél felé való nyomása tényleg kiemelte a francia 3. hadsereget is Maas-menti állásaiból és lehetővé tette azt, hogy a német 5. hadsereg is bekanyarodhassék Verdun körül dél felé. Hogy ezek a hadműveletek kellemetlenek voltak a franciákra, mutatja az, hogy Verdun előterében Serrail tábornok, ki Ruffeyt váltotta fel, az ellentámadások egész sorával igyekezett a németek előnyomulását megakadályozni. Némi reményt a 6. hadsereg mielőbbi és nehezen várt sikereihez merített a fővezérség még azokból az egyelőre meg nem erősített hírekből is, melyek azt mondták, hogy e hadsereg arcvonalával szemben álló erőkből Joffre csapatokat von ki és szállítat nyugat felé.

Szeptember elsején tehát még bizva bizhatott a német fővezérség új tervének sikerében.

Közben Joffre bizonyára önmagával és a párisi kormánnyal vívott nehéz küzdelmek után, nagyszabású elhatározáshoz jutott. Belátta, hogy közel az ellenséghez, folytonos harci érintkezésben a kíméletlen üldözőkkel, nem tudja a helyzetet a maga előnyére megfordítani. Terveinek keresztülvitelére idő és szabad tér kellett neki, szabad elhatározását nem érinthette sem politikai, sem egyéb érzékenykedés. Elhatározta tehát hadseregeinek visszavonását a Szajna mögé és Toul közé, fel akarta adni ha szükségesnek mutatkozik Párist és Verdun is, hogy az ellenséget hadműveleti alapjától minél messzebb elvonva, hosszú utánszállítási vonalak fedezésére és várak ostromlására kényszerítse és ezáltal magának a számbeli fölényt is biztosítsa.

Elrendelte e visszavonulás mellett egy új hadseregnek a felállítását a harcvonalában a 4. és 5. hadsereg között jelentkezett és igen veszélyes hézag betöltésére; erre csapatokat a negyedik hadseregből von ki, míg a harmadik hadseregből vett hadtesttel a 6. hadsereget erősíti meg. A Verdunra támaszkodó 3. és 4. hadseregnek pedig megígéri az első és második hadseregből kivonandó XV. és XXI. hadtest segítségét.

Látjuk tehát, hogy nemcsak új felállításon fáradozik és új tervvel akar a németekkel szemben fellépni, hanem új hadrendet és erőcsoportosítást is alkot, a legelhatározottabban és legerélyesebben szakít minden eddigi tervvel és gondolatával, nem riad vissza attól sem, hogy a keleti határt még jobban meggyengítse és az ország fővárosát ellenséges körülzárolásnak prédájává engedje.

Visszavonulását és csapatainak eltolását utóvédek védelme alatt a Marne és a Seine között, tehát közel az ellenséghez hajtja végre szeptember legelső napjaiban erősen igénybe véve a vasutvonalakat és az országban nagyszámban meglevő automobiloikat is.

Jellemző, hogy hadseregarancsnokai között nem egy, csak vonakodva, majdnem azt lehetne mondani kelletlenül és igen lassan hajtotta végre az elrendelt mozdulatokat. Ez a vonakodás és kelletlenség, majdnem engedetlenség éppen olyan szerencsésen oldódik meg a marnei csatában, mint Lanrezac öntudatlanul helyes időpontban való visszavonulása a St. Quentin mellett vívott csatából.

Joffrenak a visszavonulással egyidejűleg elrendelt hadrendi változtatásairól az alábbi adatok adnak kellő felvilágosítást. (Lásd a 3. számú táblázatot, mely a marnei csata francia hadrendjeként is szerepel.)

* * *

Amíg a német fővezérség az előbbieken kifejtett új eszméjének hódol és annak megvalósításán fáradozik, addig a 6. és 7. hadsereg kivételével a többi német hadsereg szakadatlan előremozgásban marad. Ugy az egyik, mint a másik hadsereg parancsnokságánál érzik a pihenők szükségességét, de részben a fővezérség augusztus 28-i parancsa, részben az azután következő sürgető parancsok és a helyzet kialakulása miatt a nagy cél, az ellenség megsemmisítése érdekében újra és újra lemondanak róla. Pedig az augusztus 18-a óta szüntelenül mozgásban levő csapatok, melyek kevés kivétellel az egész idő alatt többé-kevésbé kemény harcokat is átéltek nap-nap után, már fáradtak is voltak és a pihenőre rászorultak volna. Ugyanez áll a vonatokra nézve is. Maga a fővezérségnél is többszörösen felvetődött a pihenők kérdése. Tappen idézett munkájában*) a fővezérség nézetét a következőkben fejt ki e tárgyra vonatkozóan:

„A haderők jobbszárnnyának előrehaladása alatt a fővezérség többszörösen jutott abba a helyzetbe, hogy döntsön a felett, vajjon a nehezebb terepszakaszok leküzdése előtt felzárkóztassa-e a csapatokat magukban, hogy az erőket kimélje és összeszedhesse vagy hogy kísérletet tegyen arra, hogy a nevezett terepszakaszokat közvetlen az ellenség mögött lépje-e át. Minden egyes esetben alapos megfontolás tárgya volt ez a kérdés. Pihenés és felzárkózás annyit jelentett volna, hogy az ilyen terep és folyó szakaszokat később új csaták és nehéz veszteségek árán lehetett volna csak birtokba venni, mert az ellenségnek időt adtunk volna a befészkelésre, a rendezkedésre és a megerősödéssel. Az ellenfél után való rögtöni előretörésnél remélhető volt, hogy ezen szakaszokat majdnem veszteségek nélkül csekély harcokkal is kezünkbe vehetjük. A fővezérség akkoriban az egyhuzamban való előnyomulás mellett döntött. Az ebbeli elhatározást lényegesen befolyásolták még a hadseregarancsnokságoknak azon jelentései is, (melyek később nem bizonyultak teljesen helytállóknak), hogy az ellenség „menekülésszerűen” vonul vissza. Az a gondolat, hogy a franciák tervszerűen vonulnak vissza, a jelentésekben csak elvétve csillan fel.”

A pihenők tartásának szüksége mellett volt azonban nem csak a csapatoknak erőbeli állapota, hanem a rohamos előnyomulás alatt hosszúra nyúlt utánzállítási vonalak berendezésének és védelmének szüksége is. Ez a körülmény karöltve az utközben leküzdendő várakkal a támadó hadseregek erejét sorvasztotta a kívánatos mértéken felül és csodálatosképpen legjobban újból csak az átkaroló szárny gyengült meg éppen a legerősebben. Az első hadsereg kénytelen a III. és IX. tartalék hadtesten kívül a IV. tartalék hadtest egy dandárját is vissza-

*) 21 és 22. oldalán.

3. számú táblázat.

Hadsereg száma	Parancsnok neve	A hadsereg egységei			A marnai csatába beavatkozott			Összesen hadosztály	Jegyzet	Szemben állt vele	Francia v. angol		Német				
		hadtest	tart. hadoszt.	lov. hadoszt.	Az első felvonuláshoz Szeptember elejéig	hadsereg-nél volt	hanyadikán				hol ?	gyalog	lovás	gyalog	lovás	gyalog	lovás
6.	Mainoury	VII.			1. 61	6	Betz			1 Augusztus 28.-a óta (Amiens)	1. német hadsereg gyalogsága + 1 lov. ho., hiányzott 1 1/2 gy. ho.	9 1/2	3	8	1		
		IV.			3. 3.	8	Nanteuil			2 Az angolok és 6. hadseregnél vegyesen							
			55		3. 3.	5	Monthyon körül			* Tényleges hadosztályok, előbbi beosztásuk ismeretlen							
			56		3. 3.	5				3 Lásd az 5. hadseregnél felvett jegyzetet							
			61		1. 61	9	Baron—Nanteuil körül										
			62		1. 61	9											
				1		7											
				3	5.	A 2	Betz és töle észak-keletre										
				5		7											
			45*				5	Monthyon	3 1/2	3							
	1 1/2 M 3				5	Vareddes											
5.*	Franchet d'Espérey	I.					Esternay			* Nem mutatható ki a XIX. hadtest két hadosztálya, valószínűleg a marokkói ho.-ok nevén szerepelnek a 6. és 9. hadseregben.	2. és 3. német hadsereg + 4 hdsg 1 gy. ho. + 2 lov. ho.						
		III.			5.	5.	Esternaytól nyug.-ra			** Nem voltak látszólag harcban a marnai csatánál							
		X.					" északra										
		XVIII.			2.	5.	Villiers St. George										
			51			8	Baye-val szemben										
			53		5.	5.	**										
			69			**											
				4	3.	?											
				8	1.	?											
				10	2.	?	7 La Ferté Gaucher	11	3 1/2								
9.	Foch	IX.			2.	4.	Pt. Morintól délre			* Tényleges hadosztályok.	4 német hadsereg	8	—	7	—		
		XI.			4.	4.	Lenharré-Sommesous			1 Lásd az 5. hadseregnél felvett jegyzetet.							
			52		4.	4.	Broyestől északra										
			60		4.	4.	Herbisse										
				9	3.	3.	Mailly	8	1								
			42*		3.	3.	Broyestől északra										
			M*		4.	5.1											
					3.	4.	Sermaize										
							Vitry le François										
					4.	4.	Mailly és Vitry közt										
4.	de Langlé de Cary	II.			3.	4.	Blesmes				5. német hadsereg	10	1	13*	2		
		XII.					Sompuis	10	—								
		XVII.			4.	4.	Vaubécourt										
		Gy.					Anthécourt										
		XXI.			1.	1.	Bar le Duc-tól ész.										
							Rembercourt										
							Souillytól nyugatra										
					7	3.	Laheycourt	9	1								
3.	Sarrai	V.			3.	3.	Vaubécourt				5. német hadsereg	10	1	13*	2		
		VI.					Anthécourt										
		XV.			2.	2.	Bar le Duc-tól ész.										
			54				Rembercourt										
			67		3.	3.	Souillytól nyugatra										
			75				Laheycourt	9	1								
					7	3.											
A	French	I.					Amilly			* Csak egy — 4. — hadoszt. állott.	1. hadser. két lov. ho. + 1 1/2 gy. ho.-ia	53 1/2	9 1/2	45	7		
		II.					Touquain			** A parancsnok "Allenby" kezdőbetűjével jelezve.							
		III.*					Crécy	5	1								
							Beton-Bazoches										
Összesen								53 1/2	9 1/2		53 1/2	9 1/2	45	7			

hagyni Antwerpen és Brüsszelnél, a mellett az ő hadiápvonala lévén a leg-hosszabb, még a többi csapatból is kénytelen hosszabb-rövidebb időre egy-ségeket e vonalak védelmére leadni. A nyílt és meg nem szállott tengerpart, a belga lakosság francitreur harca és az egész haderők oldalának biztosítása sulyosan latba estek ezen a téren. A második hadsereg VII. tart. hadteste Maubeuge körül, a 3. hadsereg összerejének egyhatoda Givet körül van lekötve, de kivették e bajból részüket a 4. és 5. hadsereregek is hosszabb-rövidebb ideig.

Már fentebb kifejtettük, hogy az idő és alaposság egymással egyenes arányban állanak és hogy a cél elérésére szükséges összes időn belül, melyet majdnem állandó és változhatatlan egységnek vehetünk, egyensúlyba kerülnek az előkészületekre, pihenőre és az ütközetekre fordított idők, mely tényezők majdnem azt mondhatnánk, hogy fordított viszonyban állanak egymással.

Egészen biztosan merjük állítani, hogy ha a németek egyik vagy másik szakasz előtt megállottak, pihentek és felzárkóztak volna, sem időben, sem vérben nem vesztek volna többet, mint a mennyit a megbeszélés alatti időben a szakadatlan harcolás és menetelés mellett vesztek.

Ne felejtjük el minden egyéb érv mellett azt sem, hogy az 1914. év augusztusa és szeptemberének eleje kivételesen forró tikkasztó és száraz is volt.

Nem lesz éréktelen egy néhány adatot felsorolni a német csapatok menetteljesítményeiből, hogy világos képet alkothassunk magunknak a csapatok erőbeli állapotáról. *)

A gárda lovashadosztály például 28 nap alatt 22 km. napi átlag mellett 615 km.-nyi napi utat tesz meg, közben 15 napig áll harcban. A negyedik tartalékhadtest csapatainak napi átlagos teljesítménye 20—26 km. között váltakozik és 24 nap alatt 550 km.-t halad meg. A negyedik hadtest csapatainak napi átlaga 25 km. és 23 nap alatt átlagban 7 ütközetnappal 520 km.-nyi utat haladnak meg ezen csapatok. A harmadik hadtestnél a napi átlag 20—23 km., az ütközet-napok száma 8—9, a megtett ut pedig 27 nap alatt 570 km. A második hadtest 9 ütközet-nappal 15 nap alatt 380 km. utat tesz meg 26 km.-es átlaggal.

Látjuk tehát az első hadseregnek majdnem emberfeletti teljesítményeit négy héten keresztül, melyeket az a tény helyez kellő megvilágításba, hogy átlagban igen jó teljesítménynek tartjuk azt is, ha egy hadsereg napi 12—15 km.-t tud előre haladni és minden negyednap e mellett pihenőt tart.

A kanyarodó szárnytól a forduló pont felé a teljesítmények kisebbednek, így a 2. hadsereg 10. tart. hadtestének csapatai 21 nap alatt csak 19 km. átlagot érnek el, pedig az ütközet-napok száma csak négy. A többi hadseregnek általánosságban 15—16—12 km. között váltakozik a napi átlaga, a mi a fentiek szerint még mindig nagy teljesítményeket jelent.

* * *

Térjünk vissza az eseményekhez. Az első szeptemberi napokban az első hadsereg parancsnoksága, mely minden tőle telhetőt elkövetett, hogy az előtte visszavonuló angolokat még egyszer megállíthassa és lehetőleg döntő küzdelemre kényszerítse, arra a meggyőződésre jut az utóvédharcokban szerzett benyomásai alapján, hogy kitűzött célját el nem érheti. Más cél után néz

*) Az adatokat Bircher idézett művének 79. és 80. oldaláról vesszük. Igen érdekes összehasonlítást hoz előbbi hadjáratok menetteljesítményeivel is. Bircherrel szemben Hausen hadseregének napi átlagát 23 km.-re teszi.

tehát és ezt az 5. francia hadseregben véli feltalálhatni, mely Bülow elől bal-szárnyával Fismes és Braisne-n át Château—Thierry felé vonul vissza. Számítása szerint a Marne mentén ezt az ellenséges szárnyat még elérheti és ott kellemtelen helyzetbe hozhatja, sőt esetleg megállását és szívós védekezését e szakaszon lehetetlenné teheti. Ezért eleinte egy hadtestét, a kilencediket, majd utána a harmadikat is egyre jobban délkeleti irányban tolja el, úgy, hogy a kilencedik hadtest már szeptember 2-án eléri éleivel a Marne-folyót Château Thierry-nél.

Bár a szeptember elsejei és második harcokban Chantilly—Senlis és Verberie környékén nemcsak angolokat, hanem franciákat is megállapítottak csapatai és bár az Amienstől Beauvais-n keresztül délre vissza húzódott francia erőkről is tudomása volt, a mint azt a légi felderítés neki jelentette, csodálatosképen minden kényszerítő ok nélkül és parancs nélkül húzódik hadseregével délkelet felé. Ezt az elhatározást éppen nála, a ki egész idő alatt mindig a hadműveleti nagyszabású átkarolás mellett kardoskodott, pozitív alap hiányában másképen nem tudjuk megoldani és megérteni, mint azon sejtés alapján, hogy Kluckra Bülow jelentései a menekülésszerűen visszahúzódó 5. hadseregről nem hatottak olyan meggyőzően, mint a fővezérségnél egy részről, másrészt pedig a vele szemben álló ellenfelet és különösen annak harci értékét igen kevésre becsülte a mons-i és comblesi csaták után. Ilyen viszonyok között és talán a fővezérség azon parancsai folytán is ihletve, melyek, a második és harmadik hadsereget délnek lekanyarították, legjobban és különös vonzó erővel hatott úgy látszik reá a 28-i parancsnak az a része, mely a Marne mentén nagyobb ellentállást várt a franciák részéről.

Kluck úgy látszik, a Marne felé való délkeleti irányba terelt előnyomulásával ezt az ellenállást akarta már csirájában elfojtani.

A második hadsereg parancsnokságánál is élt ez a nézet, bár felfogása szerint az előtte visszavonuló 5. francia hadsereg igen sokat szenvedett. Nagy csodálkozással látja, hogy La Fère és Laon üresek és igen meglepődik, amikor az erőltetett menetekben az Aisne szakaszra irányított hadtestei sem ott, sem a Vesle mentén ellenállásra nem találhatnak. Nem értékeli eléggé azt a fenyegetést, melyet az első hadseregnek párhuzamos üldözése a francia 5. hadsereg számára jelentett, mely lehetetlenné tette nemcsak Lanrezacnak, hanem az összes francia erőnek is a megállást a Marne folyótól északra. Előnyomulása lassubbodik és egy napi járóföldre visszamarad az első hadsereg mögött, melynek jobbszárnya a 2. hadsereg balszárnya elé kerül Château Thierry-nél.

A harmadik hadsereg gyenge erővel (5. hadosztály) az Aisne folyó menti kemény francia ellenállás után is, folytonos utóvédharcok mellett tudja csak menetét Rethel és Chalons sur Marne között folytatni és azt az előnyt, melyet a haderők jobbszárnyával szemben augusztus végéig az előrehaladásban elért e csatározások alatt elveszti úgy, hogy a második hadsereg vonalába esik vissza.

Ugyancsak lassan és szívós utóvédek ellenállásának megtörése után jutnak előre lépésről-lépésre a 4. és 5. hadsereg is, míg a 6. és 7. hadsereg Nancy előtt és a Vogézekben hiába iparkodnak teljes erejükkel a Neufchâteau felé való áttörést kierőszakolni.

A francia 1., 2., 3. és 4. hadseregek szívóssága, a lassu térnyerés Verdun felé és az Ardenneken végre is azt a felfogást érelik meg a német fővezérségnél, hogy a francia haderők derekán való áttörés a rendelkezésre álló erőkkel nem hajtható végre. Erőfölösleg érzése a harctér bármelyik pontján pedig még nem mutatkozott annál kevésbé, mert a keleti francia határon való áttörés gondolatától nem akart a fővezérség tágitani.

Szeptember 2-án visszatért a német főhadvezetőség megint a Schlieffen-féle terv eredeti felfogásban való végrehajtásához, mely az ellenségnek átkarolását és Páristól való elszorítását célozta és — amint azt a következő fejezetben le fogjuk tárgyalni — 2-án éjjel ebben az értelemben intézkedett is.

* * *

A legtöbb író, ki a marne-i csatával és annak előzményeivel foglalkozik, a most fejtegett intézkedések és rendszabályokban súlyos tévedést lát a német fővezérség részéről és a következtelenség és kapkodás vádjának hangoztatásától sem riad vissza. Ezt a nézetet nem osztjuk.

Véleményünk szerint ez a korszak nem jelenti a Schlieffen-féle tervnek a feladását, hanem egy látszólagosan kínálkozó kedvező helyzetet akar kihasználni a nagy terven belül. Ugyanaz a jelenség, mintha akár a Sambrementén, akár a St. Quentin mellett vívott csatában ideiglenesen eltérítette volna eredeti menetirányaikból az egységes cselekvés érdekében a hadseregeket. Itt sem akart mást elérni, mint a francia haderők egy részének megsemmisítését és kikapcsolását. A Schlieffen-féle tervbe beleillett volna, ha e terv szelleme ellen már a felvonulásnál, a Sambre mentén és St. Quentin mellett nem vétett volna Moltke és ha az abban rejlő gondolatot erős kézzel valóra tudta volna váltani.

Nem is tudunk ebben a korszakban olyan tünetet felfedezni a fővezérség intézkedéseiben, melyek a marnei csata kimenetelére hátrányosan hatottak volna. Szeptember másodikáig az általános helyzet még olyan, hogy nem szükségképpen kellett a marnei csata hadműveletei alapjainak úgy alakulniok, ahogy tényleg alakultak. Teljes elhatározási és cselekvési szabadságát nemcsak a fővezérség őrizte meg eddig, hanem amint láttuk az egyes hadseregparancsnokságok is.

Moltke még mindig visszatérhetett a 28-i parancsban lefektetett elvekhez és irányokhoz. Első hadseregét még most is eltolhatta volna a Páristól nyugatra fekvő Seine szakasz elé, Soissons és Reims közötti helyzetéből a második hadsereg is eljuthatott volna Páissal szemben a Marne és az Oise közé. De még azt is teljes elhatározási és cselekvési szabadsággal megtehetette volna, hogy az első és második hadseregek kötelékeit átcsoportosíthatta volna, hogy hadtesteinek esetleges felesleges meneteket megtakaríthasson.

Ha felfogása szerint a 28-i parancs alapjai megváltoztak volna időközben, minden más megoldás is Moltke akarától és elhatározásától függött csak. Messzire vezetne bennünket kitűzött célunktól, ha ilyen megoldási módokat vetnénk fel és beszélünk meg, de könnyen elképzelhetők.

Elhatározási és cselekvési szabadságával élt is Moltke szeptember 2-án; hogy ennek alapjai helyesek és célravezetőek voltak-e és a bennük lefektetett alapelvek kivitele mindenben megfelelt-e a gondolatnak, azt a következő fejezetben fogjuk letárgyalni.

* * *

Az eddig letárgyalt időszakban láthatjuk azt is, hogy a hadvezér nem dolgozhat előre teljesen megállapított, merev tervek szerint, hanem a beállót viszonyok folytán sokat kell tervein ideiglenesen változtatni, helyesbiteni, javítani. Sőt az is előfordulhat, hogy eredeti gondolatait teljesen sutba kell vetnie és új terveket kell felépítenie.

Röviden és a kérdést teljesen felölelő módon fejtette ki ezt a tételt az idősebbik Moltke egy mondatban: „Strategie ist ein System der Aushilfen.“ Nem mond ez a tétel egyebet mint:

„A fővezér agyában és kezében elegendő segédeszközzel kell rendelkeznie, hogy hadműveleti terveit mindig hatóképes állapotban hajthassa végre. Tervében minden gyengeséget ki kell ezen segédeszközökkel javítani és ha szükséges, legyen képes régi tervéből újat kifejleszteni.

Tér és idő felett való uralkodás, a saját és ellenséges erőviszonyoknak helyes mérlegelése, erős jellem, acélos idegek, szívós elhatározottság, következetesség és megrendíthetetlen győzni akarás azok a tulajdonságok, melyekkel a vezérnek rendelkeznie kell.“*)

Nem kutathatjuk itt bővebben, mert nem tartozik a tárgyhoz, hogy ezek a tulajdonságok mennyire voltak meg e hadjárat vezéreiben, bármely polcon állottak is és bármelyik fél működésére voltak is hatással. A kérdés fejtegetése és megvizsgálása feltétlenül érdekes volna és sok tanulságot eredményezne. De fel kellett említenünk, mert az események számos példával szolgálnak e téren is és egyszerű elmélkedéssel — melyet az olvasóra bízunk — meglehetősen világos, tiszta és tanulságos gondolatokhoz juthatunk.

*) François: idézett munkája 34. oldalán.

D)

A marnei csata
közelebbi előzményei.

no
az

a
éri
va
ha
má
be
Mi
rita

dá

roz
bel

táj
els
azt
tis
ha
ho
szá
tuc
ser
vet

nér
nyo
nél
eg
ser
ser
Pár

I.

Szeptember 3. és 4. a németeknél.

A szeptember 2-áról harmadikára virradó éjjel éri el a hadseregparancsnokságokat a fővezérségnek alábbi parancsa, olyan időben amikor harmadikára az intézkedéseket már kiadták és azokon változtatni nem lehetett.

A parancs a következőképen hangzik:

„Szándék: a franciákat délkeleti irányban Páristól elszorítani.

Az első hadsereg lépcsőben követi a másodikat és továbbra is biztosítja a haderők oldalát.“

A német haderők hadseregei közül elsősorban az első hadseregére ró ez a parancs nehéz feladatokat, a többieket kevésbé vagy éppenséggel nem érinti. A fordulópont hadseregei számára más feladatot, mint az ellenséggel való érintkezés fentartását, erőinek lekötését, hogy máshol fel ne használhassa őket, a parancsból kiolvasni vajmi nehéz. A haderők közepén működő második és harmadik hadsereg sem tehetett egyelőre egyebet, mint a szembenlevő ellenfél üldözését és csatára kényszerítését folytatni és erőszakolni. Minden attól függött, hogy az első hadsereg magatartásával el tudja-e szorítani Páristól délkeleti irányba a franciákat.

Ez az első és főkérdés, melyre feleletet kell adnunk alapos vizsgálódás után.

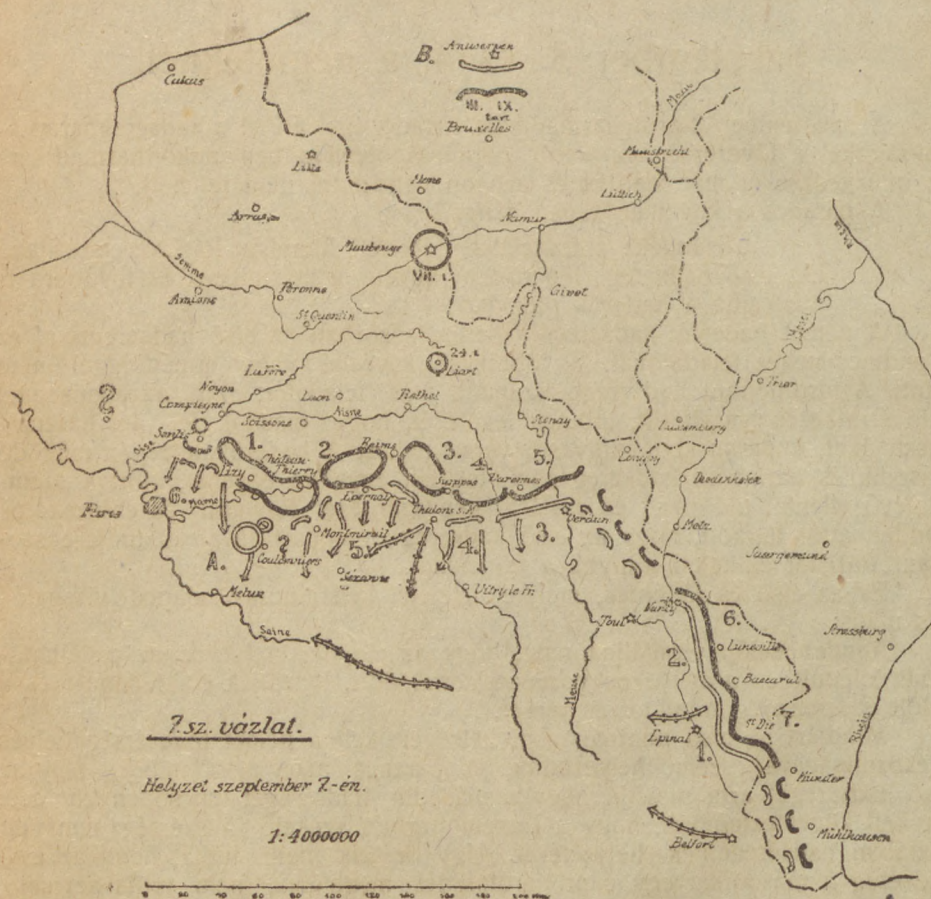
Mindenekelőtt vizsgáljuk meg, hogy az alapok, melyekre ez az elhatározás felépült és a melyeken parancssá érlelődött, igazolják-e a felfogást és a belőle származó gondolatot és tervet.

Mindjárt az első pontnál némi kétséget kell a német fővezérség helyes tájékozottságával szembehelyeznünk. A parancs azon mondatából, mely az első hadsereget arra utasítja, hogy a második hadsereget lépcsőben kövesse, azt kell következtetnünk, hogy a Luxemburgban székelő fővezérség nem volt tisztában hadseregeinek helyzetével. Ugy látszik nem tudta, hogy az első hadsereg a másodikat egy napi járófölddel megelőzte, nem tudta azt sem, hogy részben már a második hadsereg előnyomulási útjára is rátért bal-szárnyával. Mert ha nem tételezzük fel róla a helyzet nem ismerését, nem tudjuk parancsát sem megérteni, melynek betűszerinti követése, az első hadsereget két napi megállásra kényszerítette volna. A megállás közvetlen következményeiről később fogunk még szólni.

De nemcsak a saját helyzetet nem ismerte vagy értelmezte rosszul a német fővezérség, hanem az ellenséges helyzetről, az idő és térbeli viszonyokról sem ítélkezett kellő tárgyilagossággal és szigorúsággal. Az Amiensnél harcolt francia 6. hadseregről tudhatta és bizonyosan tudta is, hogy egészen vagy részben az Oise-től nyugatra vonult vissza. Az angol hadsereget is délfelé való visszavonulásban állapították meg. Ennek a két hadseregnek Páris körül kellett lennie valahol, legjobb esetben is balszárnyukkal Párisra támaszkodhattak. Utoljára ezen hadseregek részeit Páris erődövéből

északra 20—25 km.-nyire állapították meg harcban. Elképzelhető volt-e az, hogy ezeket az erőket Páris erős tűzérési oltalma a maga bűvköréből ki és délkelet felé elbocsássa? Alig tehető fel. A parancs kiadásánál ezeket az erőket vagy teljesen negligálta a fővezérség vagy harci értéküket olyan kevésre becsülte Páris harcerejével együtt, hogy latba sem eshettek elhatározásánál.

Nem nyomhatjuk el abbéli gondolatunkat, hogy az első hadsereg magaviselete és valószínűleg jelentései is befolyásolhatták a fővezérséget és elhatározására lényeges befolyással lehettek. Hiszen Kluck a parancs vétele

előtt is úgy intézkedik már, mintha az Oise—Seine és Marne közöttől Párisal együtt semmiféle baj nem érhetné!! Nem szerepelhet mentőként az a gondolat sem, hogy az angolok Párist elkerülve látszólag Provins és Melun közé vonultak vissza. Még mindig ott maradt Kluckra és a német haderők oldalára a rejtélyes „x”: Páris vajon mit rejteget magában?!

Talán azt hitte a fővezérség parancsának kiadásakor, melynek alapja csak a szeptember elsején megállapított helyzet lehetett, hogy sikerülnie fog az elszorítást a Marne folyótól északra megkezdenie és az első hadsereggel Château Thierry és Coulomniens között tovább folytattnia?

Ha tekintetbe vesszük azokat a jelentéseket, melyeket a második hadsereg a francia ötödik hadsereg állapotáról és visszavonulásáról küldhetett a

nála kialakult és Bülow vezéreztetés munkájában felemlített felfogás alapján, feltételezhetjük, hogy ilyen gondolatok is jártak a fővezérség agyában. De az idő és a rendelkezésre álló tér szerint komolyan e gondolattal nem is lehetett foglalkozni. Ha elsején a második hadsereg nagyjában az Aisne-vonalán volt, az első pedig Compiègne tájékán, attól két oldalt, akkor könnyen meg volt határozható, hogy 3-án este, vagy akárcsak délben is, amíg a fővezérségnél 2-án kiadott parancsok az élnél érezhetőkké válnak, az első és második hadsereg már a Marne folyónál fog állni, tehát attól északra és Páris hatáskörétől távolabb a délkelet felé irányuló nyomás már végrehajtható nem lesz.

Véleményünk szerint a fővezérségnek az volt a gondolata, hogy a második hadseregnek kell a bekanyarodást fölös erővel megkezdenie délkelet felé, hiszen előtte ugyanis felbomlásban menekül vissza Lanrezac hadserege. Az első hadsereg pedig ezt az egész mozdulatot oldalban fedezi. De lehetséges az is, hogy a végrehajtás mikéntjét végző kihatásaiban a parancs kiadásánál nem is gondolta át, mert akkor okvetlenül válaszolnia kellett volna az első hadsereg alább megbeszélendő javaslataira és eredeti tervéhez kellett volna ragaszkodnia.

Bármilyen tetszetős is a parancsadás módja, nem tudunk attól a gondolattól teljesen szabadulni, hogy ténylegesen és következetesen megadott feladatok nélkül „jelszó”-nak tartsuk a kimondott szándékot, a jelszó minden rossz tulajdonságával és következményével együtt.

Teljesen osztjuk a parancs helytelen megalapozására nézve a következőket:

„Ha Monsnál elmaradt az ellenséges balszárny elszorítása, később pedig a helyzet téves felfogása akasztotta meg azt, akkor most nyilvánvaló volt már (t. i. szeptember 2-án), hogy Páris mint oldal állás a francia arcvonallal szerves egésszé olvadt össze. Az oldal állás kihasználására az erők is meg voltak francia részen. Erre határozottan rámutat a Maunoury alatt Amiensnél gyülekezett 6. francia hadseregnek a támadása a német haderők jobb szárnya ellen, ha mindjárt kezdetleges vállalkozás volt is.

Szeptember 3-án átkarolást már csak Páristól nyugatra volt szabad keresni, ha Páristól keletre keresték, úgy a művelet csak áttöréssé válhatott!“(*)

* * *

Ha megfigyeljük a német fővezérségnek parancsait és összehasonlítjuk a parancs kiadásánál tényleg fenállott helyzettel, azt kell megállapítanunk, hogy azokat nagyjából túlháladták már az események keletkezésükkor. A német fővezérségről, mely a későbbi időben olyan fényesen és előrelátóan dolgozott, feltételezni azt, hogy a háboru elején nem állott volna gyorsaság és munkabírási tekintetében a kellő magaslaton, rosszhiszeműség vagy bárgyúság volna. Az okokat másutt kell keresnünk és azt hisszük, hogy nem járunk helytelen uton, ha azokat a fővezérség hadiszállásának nagyon messzire való elmaradásában és az összeköttetések rossz működésében keressük.

A hadjárat elején a fővezérség hadiszállását Koblenzben ültette fel a haderők közepe mögött, jó és minden irányban biztosított, feltétlenül pontosan működő összeköttetési vonalakkal. A mint a hadműveletek megindultak és a terv szerint a haderők jobbszárnyának jutott a döntő feladat, a fővezérség

*) „Kritik des Weltkrieges“ 97. oldalán.

helye sem volt a közép mögött helyesen megválasztva. Régi és minden viharokat és változó nézeteket túlélő nézet az, hogy a parancsnoknak, ha erőit megosztja: a nagyobbik, illetőleg a fontosabbik részt kell közvetlenül vezetnie és irányítani és annak körletében kell tartózkodnia. A németek hadművelési terve szerint a megosztott erők nagyobb része és e mellett a fontosabb feladattal megindított része is a Metzről északra működő és kanyarodásban levő átkaroló szárny volt, így a fővezérségnek is e szárny közepe mögött, de még helyesebben a második hadsereg mögött lett volna a helye.

Igaz ugyan, hogy minél magasabb a parancsnokság, annál kevesbé kell közvetlen és személyes benyomásokat szereznie az eseményekről, annál nehezebb a mozgásban és a megtelepedésben is és annál bonyolultabbak az összeköttetései is, melyekre, mint tájékoztató és parancsközvetítő szervekre szüksége van. Igaz az is, hogy az orosz-japán háborúban a fővezérségnek közvetlen és aprólékos, a helyszínén tett intézkedései nemcsak hogy megbontották az egységes parancsadást és vezetést, hanem az alparancsnokok önállóságának és elhatározó kedvének, vállalkozó szellemének is ártalmára voltak orosz részen, míg a messzire lemaradó japán főparancsnokság minden tekintetben megállotta helyét. De mind a két érv csak részben hathat általánosságban.

Ha személyes benyomásokat nem is szerezhet a lejátszódó események tengerében az arcvonal minden részén a mai tömegeknél a fővezérség magán a harctéren, mégis szüksége lesz és van is mindig arra, hogy szóbeli és személyes érintkezést keressen minél több parancsnokkal vagy azok meg-látogatása, vagy azok látogatásának fogadása útján. A közvetlen érzékelést ki kell pótolnia legalább a közvetlen személyes érintkezés és gondolatcsere által. Nem szükséges és nem is következik ebből az, hogy a helyszínén az alparancsnok hatáskörét érintő és befolyásoló parancsokat adjon ki ennek fején át és ezáltal önállóságát, munkakedvét és felelősség érzését megsértse vagy megcsorbítsa. Az orosz-japán háborút a japánok nagyon modorosán vívták meg és egy-egy újabb hadművelet megindulása előtt a legutolsónak befejezése után olyan hadművelési szüneteket kapcsoltak közbe, hogy a személyes érintkezés és szóbeli értekezésre meg volt a kellő idő és mód is. Azt sem szabad elfelejtenünk, hogy a japán fővezér alá rendelt hadseregek kicsinyek — alig egy-két hadtest erősségűek voltak az európai fogalmak szerint, miáltal a kiterjedések szárnytól-szárnyig és hátra a főparancsnokságig is sokkal rövidebbek voltak.

Az összeköttetések bonyolultsága és nagy tömege, a mozgás és megtelepedés nehezkesége pedig csak azt követeli a magas parancsnokságoktól, hogy helyüket túlsokszor ne változtassák és különösen azt, hogy helyváltoztatást csak akkor hajtsanak végre, a mikor a régi összeköttetések még —, az újak pedig már működőképesek. Csak is így biztosíthatja magának a minden időben való és helyes tájékozottságot és a parancsadás útján való befolyásolás megszakíthatatlanságát.

A modern nagy távolságokra is ható és anyagtól lehetőleg mentes táviró és telefonösszeköttetések, a gyorsjárású gépkocsik mellett az egyes magasabb parancsnokságok közötti távolság talán valamivel nagyobb is lehet, mint volt ezelőtt. Nem szabad azonban elfelejtenünk, hogy az összeköttetési vonalak gépekhez és emberekhez vannak kötve, melyeknek munkabírása időben, térben, távolságban és mennyiségben is korlátokhoz van kötve, a gépek pedig ezenfelül még könnyen szenvedhetnek hosszabb-rövidebb ideig tartó üzemzavarokat, egyszóval még ma sem teljesen megbízhatóak és könnyen túlterhelhetők. Ha pedig tömeggel használjuk őket, akkor tömegesen vonunk el embereket is

az utóvégre mégis csak legfontosabb arcvonaltól. A közvetett érintkezés, vagy pláne a közvetítők útján való érintkezésnél pedig nemcsak a helytelen és téves továbbításnak, esetleges értelemzavaró, akaratlan elferditéseknek, félreértéseknek vagyunk kitéve, hanem a közvetett beszéd alatt elvész a személyes, szóbeli érintkezésnek annyi finom, látszólag súlytalan és mégis fontos részlete, melyek — bár mennyire paradoxonnak tessenek is — sokszor döntő befolyással lehetnek a nézetekre és elhatározásokra.

Véleményünk szerint tehát a főparancsnokságoknak ma is lehetőleg közel kell lenniök azokhoz, a kikkel rendelkeznek, hogy a közvetlen, szóbeli érintkezés és eszmecsere a legválságosabb és legsürgősebb esetekben is könnyen nyélbe üthető legyen.

Ennek a követelménynek a német fővezérség hadiszállásának helye sem Koblenzben, sem pedig Luxemburgban nem felelt meg, és így eshetett meg az, hogy a gépekhez kötött közlekedési vonalak túlterhelése vagy legcsekélyebb üzemzavara esetén 24 sőt több óra is eltelett, míg a parancs közvetítés elemibb formái kötelességük leghívebb teljesítése mellett is, célhoz értek.

A már fentebb említett rohamos előrehaladás már maga is érzékennyé tette a német parancsadást szolgáló összeköttetéseket. Még jobban fokozta ezt az érzékenységet, különösen a mig belga területen kellett a vonalaknak átvezetniök, a lakosságnak ellenséges érzülete és francitieurharca. A legnyugodtabb területen is elemi behatások veszélyeztetik az összeköttetéseket és nem egyszer kapcsolják ki használható állapotuk dacára rövidebb, hosszabb időre. A szikratávíró hatósugara is korlátokhoz van kötve, a természetben szabadon működő elektromosság is, de az ellenség hasonló célt szolgáló berendezései is képesek érzékenyen befolyásolni és korlátozni a működést, sőt teljesen lehetetlenné is tehetik azt. Ezekből a szempontokból is fölöttébb kíváncsok az egyes parancsnokságok közötti távolságoknak annyira való csökkentése, hogy üzemzavarok esetén csak órák kérdése lehessen a személyes közvetlen vagy közvetett érintkezés felvétele.

Nem tudjuk az okokat, melyek a német fővezérséget olyan messzi visszatartották a küzdő hadseregek parancsnokságai mögött. Azt azonban nyugodtan mondhatjuk, hogy az ügynek az az elmaradás erősen ártott. Csak összehasonlításképpen említjük itt fel, hogy a mig a német fővezérség a marnei csatában például az arcvonalt hozzá legközelebb eső részétől légvonalban 90 km.-nyire, jobb szárny hadseregétől pedig 230 km.-nyire volt Luxemburgban, addig Joffre Bar sur Aube-ban csak 50 km.-nyire ült a küzdő arcvonalt mögött és a 6. hadsereg parancsnokságától is csak 180 km. választotta el. Tekintetbe kell még vennünk azt a körülményt is, hogy a német fővezérséget a hadseregparancsnokságoktól és az arcvonaltól olyan terület választotta el, melyen az ellenséges haderő visszavonulása bizonyára nem kimélte az összeköttetési vonalak egy fajtáját sem, mig Joffre a minden összeköttetési eszköz és vonalban bővelkedő saját országában ült. Ez a körülmény a fentemlített távolságokra a két fővezérség tekintetében hatványozottan és fordított viszonyban hatott.

Ezek az adatok világosabban beszélnek sok szónál a német fővezérség rováására.

* * *

A 7. sz. vázlat mutatja a helyzetet, melyben a 3-án reggel érkezett parancs további kiviteléhez hozzáfoghattak a hadseregek és mutatja azt a képet is, melyet az ellenségről alkothattak maguknak a németek.

Az első hadseregnél a helyzetet a következőképen ítélték meg:*)

„Az ellenségnek Páristól délkeleti irányban való elszorítását a Marne és a Seine átlépésével az első hadsereg parancsnoksága merész és nehéz vállalkozásnak tartja. Kezdő sikerek valószínűleg meglesznek, de nem tartja valószínűnek, hogy a támadást folytatni lehessen a míg az ellenségnek döntő vereségét vagy részbeni megsemmisítését lehetne elérni. A német haderők jobbszárnyán hiányzott egy négy-öt hadosztályból álló erőcsoport, mely a Franciaország szívébe vezető hadműveleteknél a jobb oldalt Páissal szemben megvédezhette és az 1. és 2. hadsereg óriási összeköttetéseit az anyaországgal biztosíthatta volna. A fővezérségnél azonban az volt a határozott felfogás és meggyőződés, hogy Páris védősége nem alkalmas az erődök övéen kívül eső műveletekre. Az eddigi hírek alapján e felfogással egyet is kellett érteni. De veszedelmessé válhatott és kellett a szárnyhadseregek helyzetének válnia abban a pillanatban, a mikor a francia fővezérnek módjában állott másutt nélkülözhető tömegeket Párison át, a kiterjedt váröv nyújtotta előnyös kifejlődéssel nagyobb szabású támadásra elővezetni.

A német fővezérség ugyilátszik nem aggodalmaskodott ebben az irányban és teljesen biztos volt dolgában hírszolgálatító szervezete révén. Az első hadseregparancsnokság kebelén belül is voltak e nézetnek szószólói.

Annál inkább is sürgette tehát a hadseregparancsnokság újból is a brüsszeli kormányzóság rendelkezésére visszahagyott dandárának visszaadását és a hadtápkörletben a hadsereg csapatai által kényszerből visszahagyott egységeknek landwehr és népfelkelőosztagokkal való felváltását. Az első hadseregnél felfogása a neki kijutott feladat végrehajtása tekintetében pedig a következő, a fővezérséghez intézett javaslatban sűrűsödött össze: Az első hadsereg felvilágosítást kér a többi hadseregek helyzetéről, kik döntő győzelemről szóló értesítéseik után többszörösen támogatást is kértek. Az első hadsereg folytonos nehéz harcok és meneteljesítmények után a teljesítőképesség határához ért el. Csak így sikerült a többi hadseregek részére a Marneon való átkelést lehetővé tenni és az ellenséget további visszavonulásra bírni. A kilencedik hadtest e tekintetben merészségével nagy érdemeket szerzett. Most remény van a siker kiaknázhatóságára.

A fővezérség 2220. számú rendelkezése, hogy az első hadsereg lépcsőben kövesse a másodikat, ebben a helyzetben nem volt betartható. Az ellenségnek Páristól délkeleti irányban szándékolta elszorítása csak az első hadsereg további előnyomulása útján hajtható végre. Minél előbbi erősítés sűrűsen kívánatos. Az első hadsereg csak akkor lesz képes további nehéz elhatározásokhoz jutni a folytonosan változó helyzetekben, ha állandóan ismeri a többi hadseregek helyzetét, melyek látszólag jóval lemaradtak. A második hadsereggel az összeköttetés állandóan megvan.“

Erre a hosszú szó szerinti idézetre több szempontból is szükségünk volt további fejtegetéseinkre való tekintettel. Mindjárt itt szükségesnek tartjuk azonban leszögezni azt, hogy sehol sem jutottunk nyomára annak, hogy a

*) v. Kluck idézett munkája 86. és következő oldalain.

fővezérség az első hadseregearcncsnokság ezen táviratára bármily irányban is felelt vagy intézkedett volna.

Vegyük bonckés alá a helyzet felfogását és a javaslatot.

Az első hadsereg arcvonala előtt és a jobb oldalában Amiensnél lejátszódott események után teljesen oszlanunk kell az első hadseregearcncsnokságnak aggodalmait a Páris felől fenyegető veszedelem miatt. Tény az, hogy Páris védőrsége, a területi hadosztályok nem voltak képesek nagyszabású vállalkozásra a vár védőkörletén kívül, de Páris magába fogadhatta az Amiensnél szerepelt csapatokat is. Ezek pedig, bár Amiens és környékén vereséget szenvedtek már, mégis tekintélyes haderőként szerepeltek. Nem tudjuk teljesen megérteni, hogy Kluck és vezérkara ezeket az egységeket számításon kívül hagyják, pedig ezen hadsereg összetételéről eléggé tájékozottak voltak és visszavonulásuk alatt az Oise mindkét oldalán többször megfigyelhették és megállapították őket. Ha Kluck a Párisból fenyegető veszedelmet csak akkor tartja nagynak, ha Joffrenak meg van a módja arra, hogy ott máshol nélkülözhető tömegeket tud harcba vetni, akkor az ellenfélnek erősfoku lebecsülését, az erőviszonyoknak nem kellő értékelését kell nála megállapítanunk.

Nem állhat meg az a nézete sem, hogy Páris jelentőségét elsősorban a fővezérségnek kellett megállapítania azon hírek alapján, melyet hirszolgálatra szerzett. Bár ott összpontosult a fővezérségnél valamennyi szál a már békében is működő és a háboru alatt ujonnan szervezett hirszolgáltatás boszorkánykonyhájából, mégis csak az első hadseregearcncsnokságnak, mely a vár közvetlen körletében működött, kellett volna a leglényegesebb alapokat szolgáltatnia ahhoz, hogy a vár jelentőségével a fővezérség tisztába jöhessen: Klucknak és tanácsadóinak kellett legjobban éreznie azt, hogy Páris már nem a magánosan álló és magára hagyatott vár, hanem szerves része a francia felállitásnak és azon belül le nem becsülendő támasztópont akkor is, ha védőrsége nem alkalmas a nyílt csatára.

Nem egészen világos és bizonyos mértékben az utólagos elmélkedés benyomását teszi tehát az a mondat, mely a hiányzó 4—5 hadosztályról beszél és a javaslatban ez a kérdés igen óvatos és csak csökevényes formában jelenik is meg abban az általános mondatban, mely minél előbbi megerősítést szükségesnek tart.

A helyzet megítélése és a javaslat bizonyos tekintetben ellentmondásokat is rejt magában. Ha a Páristól való elszorítást kockázatos vállalkozásnak tartotta Kluck a Marne és Seine egyidejű átlépése mellett, mert erőinek gyengeségét és elégtelenségét érzi és 4—5 hadosztálynyi többleterőt szívesen venne, akkor a javaslatban említett hadműveletet nem lett volna szabad végrehajtania és javasolnia, hanem a fővezérség rendelkezéseit kellett volna legalább is erejének zömével követnie. Így a hiányzó erő egy részét, a lépcsőben való követést és az oldalaknak megvédését legalább is bizonyos mértékben biztosíthatta volna.

A javaslat függetlenül az előbbi elmélkedéstől, magában feltétlenül helyes és mindenben a dolgok velejét érinti. És mégis hiányos és végeredményben veszélyes. Biztos, hogy az eddigi sikerekben és különösen a franciák szakadatlan visszavonulásában az első hadsereg kiváló helyzeté a főérdem. Ezt a minden megállást lehetetlenné tevő kiváltságos helyzetet pedig a hadseregearcncsnokság helyes intézkedései és a hadsereg csapatainak minden dicsőretet is megérdemlő és felülmúló erényei biztosították. Az is biztos, hogy az adott helyzetben e hadsereg megállása nem lett volna előnyös a szándékolt elszorítás végrehajtásánál, mert egyedül ez a hadsereg volt annyira, hogy beékelődhetett a visszavonuló 5. hadsereg hátában az általános

francia arcvonalban. A IX. hadtest szorongatta a francia 5. hadsereg oldalvédeit Château Thierry-nél és érzékenyen befolyásolhatta e hadsereg további visszavonulásának irányát is, ha arcvonalát délnyugati irányban meghosszabbítja. Az elszorítás így lehetségessé vált volna, de az adott viszonyok között nem az átkarolás jellegével, hanem az áttörés jellegével. Az áttörésre Páris és a francia 5. hadsereg balszárnya között pedig nem volt elég erős az első hadsereg, hiszen tudta, hogy Coulomniers-től az angol hadsereg délfelé vonult vissza és ha mindjárt hadosztályai erősen meg is voltak tépázva, a délnyugatnak mutató hadseregszárnnya mégis csak veszedelmet jelentettek. És ott volt a hátban Páris is és azzal az 5–6 hadosztállyal is számolni kellett, mely az amiensi harcokban résztvett és valahol Páris környékén lehetett.

Helyes érvelés és felfogás mellett végeredményben mégis az erőviszonyok, a tér és időbeli arányok teljes félreértését és helytelen megítélését kell leszögeznünk, mert a javaslat nem vonja le a végső következtetést, melynek úgy kellett volna hangoznia: Az első hadsereg képes csak elszorítani az ellenfelet Páristól és ebben az irányban a legkedvezőbb előfeltételeket már meg is teremtette, a végrehajtás azonban csak akkor fogja a célt biztosítani, ha a fővezérség gondoskodik arról, hogy Páris felől és délfelől, a Seine vidékéről ellentámadások ne érhessek. Okvetlenül legalább két hadtestet kell tehát az első hadsereg nyugati szárnyára eltolni, hogy a kedvező viszonyokat kihasználhassuk.

És javaslatot is tehetett volna ebben az irányban, hiszen maga is jól tudta az első hadsereg parancsnoksága, hogy IX. hadteste a 2. hadsereg jobbszárnnyának menetvonalán csatározik és e hadsereg 7. hadtestét kiszorította. De megtehetette volna ezt a 2. hadsereg parancsnoksága maga is és a fővezérség is. A 2. hadsereg felfogására azonban jellemző vezérének következő kijelentése: *)

„Az első hadsereg részéről a IX. hadtest Château Thierry-nél a Marne déli partján volt már és Condé en Brie mellett ellenséges erőket megtámadott.

A fővezérség részéről a haderők jobb oldalának védelme céljából megparancsolt hátrafelé való lépcsőzés helyett ennek ellenkezője, az előre lépcsőzés állott tehát be.

Ehhez járult még az is, hogy az első hadsereg balszárnya hadteste déli irány helyett erősen délkeleti irányt kapott olyannyira, hogy ez a balszárnyahadtest (IX.) teljesen a 2. hadsereg jobbszárnny hadteste (VII.) arcvonala elé került.

Ez a 2. hadsereg igen zavarólag hatott, mert olyan irányba szorítottatott el ez által, melyet nem tartott helyesnek. Hozzájárult ez a tény ahhoz, hogy az 1. hadsereg műveletei által keletkezett későbbi hézag a két hadsereg között még tágabbá vált.“

Ez a vélemény is erősen magán viseli az izét a visszafelé való elmélkedésnek és valószínűleg a későbbi események behatása alatt keletkezett. Mi sem lett volna a tényleges helyzet mellett természetesebb, mint a kiszorult VII. hadtestnek felajánlása az első hadsereg számára. Így a 2. hadseregnek sem kellett volna „helytelen“ irányban eltolódnia és a két hadsereg között keletkező hézag sem tágongott volna olyan szélesen, mert Kluck az Ourcq-menti csatához valószínűleg nem harcban álló szárnyhadtesteit, hanem az eltolásban levő és szabadon rendelkezésre álló és közelebb elérhető, gyorsabban beavatkozható VII. hadtesthez nyult volna elsősorban.

*) Bülow idézett munkája 50. oldalán.

Az idézett helyzet megítélésből és javaslatból még azt is következtethetjük, hogy Kluck és vezérkari főnöke Kuhl tábornok között nézeteltérések voltak a feladat felfogása és végrehajtása tekintetében, mely nézeteltérésekből Kluck óvatosabb és pesszimistikusabb felfogása került ki vesztesként, némileg a kompromisszum bélyegét nyomván a javaslat nem egészen tárgyilagos szövegére.

A mint már fentebb is említettük, sehol annak nyomára nem jutottunk, hogy a fővezérség e javaslatra egyenesen és közvetlenül felelt volna. A lejátszódó események időbeni egymásutánja azonban arra a feltevésre jogosít bennünket, hogy a negyedikén reggel szikratávíron utba indult javaslat felfogása nem maradt hatás nélkül a fővezérségnél. Nem járhatunk messze az igazságtól, ha sejtethni véljük azt, hogy a negyedikén este utnak indított, de az első hadsereghez csak ötödikén érő új és alapvető parancs nemcsak a fővezérségnél időközben beérkező hírek alapján, hanem az első hadsereg sokszor említett javaslatának hatása alatt született meg. Mindenesetre az ügy érdekében lett volna, ha a már kialakuló felfogás változásáról az első hadsereg parancsnokságot a fővezérség még negyedikén értesítette volna. Nagy meneteket, véres harcokat takaríthatott volna meg magának az által az első hadsereg, az összes német haderők pedig sokkal kedvezőbb hadművelleti helyzetben kerültek volna a francia részről ekkor már elhatározott csatába.

A hadvezetőségénél olyan mélyen szántó és a hadműveleteket egészen új alapokra fektető elhatározások, mint a milyenek az előbb említett parancsból kisugárzanak nem keletkezhetnek néhány perc és néhány óra alatt. Hiszen minél magasabb valamely parancsnokság, annál kevésbé jut abba a helyzetbe, hogy pillanatnyi benyomások behatása alatt legyen kénytelen ítélkezni, elhatározni és parancsolni. A nagyobb erkölcsi felelősség is szükségessé teszi az alaposabb megfontolást és az értelem hosszabban tartó működését. És a magasabb parancsnokságok egész ügymenete is nyilvánvalóvá teszi azt, hogy órákig, sőt napokig, hogy hosszabb időtartamokat ne jelöljünk meg, érlelődik egy-egy elhatározás és parancs.

Igy a német fővezérség feltétlenül megakaszthatta volna és meg is kellett volna akasztania az első hadsereg további dél és délkelet felé való előnyomulását.

E helyett azonban azt látjuk, hogy az első hadsereg javaslata értelmében jár el negyedikén és ennek szellemében intézkedik még ötödikére is. Ebből a tényből joggal sejtjük azt, hogy vagy egyáltalában nem érintkezett negyedike folyamán a fővezérség a javaslat vétele után az első hadsereggel, vagy pedig aggodalmi szempontjából teljesen megnyugtatta azt.

Ha az első hadseregnél hibáztatnunk kell azt, hogy javaslatát nem mindjárt a parancs vétele után terjesztette elő, hanem 24 óra elmulta után, ugy feltétlenül hibáztatnunk kell a fővezérség eljárását fenti elmékedésünk alapján és a történetekért a felelősséget rája kell hárítanunk. Annál nagyobb ez a hiba és felelősség, ha a negyedikén este kiadott parancs csiráiban már megfogamzott volt. A másik eshetőséget feltételeznünk nem is szabad a fővezérség komolyságának és felelősségérzésének megsértése nélkül.

* * *

Minthogy a marnei csatában az első hadsereg műveletei kétségtelenül a legfontosabbak, meg kell itt említenünk annak intézkedéseit szeptember 3-ára és 4-ére, hogy kimutathassuk azt, mennyiben tértünk volna el a feladat megoldásában a hadseregparancsnokság választotta megoldástól.

Szeptember másodikán este az első hadsereg 4 hadtesttel és a lovas-hadtesttel Créil—La Ferté Milon között állott Páristól északkeletre készen arra, hogy az augusztus 28-i parancs értelmében esetleg az Oisetől és Páristól is nyugatra működésbe léphessen. Csak egy hadteste, a IX. állott Château Thierrynél, hogy a második hadsereg elől a visszavonuló franciákat oldalba foghassa.

Véleményünk szerint e helyzetben a hadsereg bármilyen alkalmazásra és hadműveletre képes lett volna.

Az ellenséges helyzetről a következő képpel birt a hadseregparancsnokság: Ellenséges oszlopok Meaux felé vonultak vissza Dammartin és Nanteuil vidékéről. A második hadtest Marwitz lovas hadtestének segítségével Senlisnél szorította vissza az ellenséget. Az angol hadseregről, mely elsején La Ferté sous Jouarre és Meaux felé a Marne déli partjára vonult vissza, új híreket nem kapott a hadseregparancsnokság. Ezen felül tudta, hogy erős ellenséges oszlopok 11 órakor délelőtt Fère en Tardenois-n át Château Thierry-re és az attól keletre fekvő Marne-szakaszra vonulnak vissza, hogy ugyanakkor Fère en Tardenois-tól nyugatra még nagy, el nem hagyott táborhelyek vannak. Az Oise-től nyugatra Beauvaistól délkeletre állapítottak meg a repülő Gisors irányában visszavonuló ellenséget, míg Beauvaistól keletre Clermont felé ellenséges lovasság volt előnyomulóban. Beauvaistól északra és nyugatra ellenséget sehol sem sikerült felfedezni.

A mint látjuk 2-án este eléggé tiszta az ellenséges helyzet, a mennyire a háboruban egyáltalában tiszta és világos lehet. Nyugatról egyelőre nem fenyegethette közvetlen veszedelem az első hadsereget. Arcban az ellenfél egy része 2-án gyűretett le és szorítottatott vissza eléggé makacs ellenállás után, melyből következtetni lehetett annak tekintélyes harci értékére. Hiszen ellenállásának megtörésére a második hadtest maga nem bizonyult eléggé erősnek és Marwitz hadtestének kifejlődésére volt még szükség, hogy helyének feladására kényszeríthessék a németek. A küzdő csapat mögött — mely egy francia gyaloghadosztályból és egy angol lovashadosztályból állott — meg lehetett állapítani a többi seregtest visszavonulását dél felé. Tehát csak utóvédharcokról volt szó és az utóvéd szívósságából következtetni lehetett a visszavonuló csapatban még élő harci értékre is. De egyéb következtetésre is alkalmat adott ez a harc. Az angol hadsereg visszavonulását a Marne mögé már elsején megállapították és e hadsereg erejével is tisztában voltak. Figyelmessé teheték a visszavonuló oszlopok a hadseregparancsnokságot az utóvédharcra felfejlődött francia hadosztállyal együtt arra, hogy az amiensi hadsereg jobbszárnya az 1. német hadsereg jobbszárnya előtt van, míg a francia balszárnny Beauvaistól délnyugatra huzódik vissza a Clermont felé fedező lovasság oltalma alatt. Tiszta volt a kép, hogy ha közvetlen veszély nem is fenyegeti az első hadsereg oldalát, ilyen mégis lehetséges a mostani, az Oise-ra támaszkodó helyzetben is. Bizonyos volt az is, hogy a IX. hadtest Château Thierrynél feltétlenül eléri a visszavonuló 5. francia hadsereget és nagy meneteiért kellő jutalomban is fog részesülni. Château Thierrynél tehát babérokat lehet szerezni és ott minden oda vetett erőttöbblet nagyobb sikert jelent.

Teljesen érthető tehát a 3-ára kiadott intézkedés alapeszméje, mely abban csúcsosodott ki, hogy nyugatról nincs mit tartani, Páris és Marne—Ourcq—Oise köze ellen eléggé biztosít a IV. tart., a II. és az Ourcq mindkét oldalán elhelyezett IV. hadtest Marwitz 3 lovashadosztályával együtt, míg a III. és IX. hadtest a Château Thierrynél remélhető babérokat fogják learatni. Nincs is semmi ellenvetésünk e felfogás ellen, sőt az elhatározás nagyvonalúságát és önzéstelenségét, mellyel a nagy cél érdekében olcsó győzelmek

helyett a nehezebben elérhető felé nyul teljesen elismerjük és nagyra becsüljük. Ebben a parancsban és elhatározásban meg van még az a kellő óvatosság, mellyel a német szárnyhadsereg a rejtelmes Párisnak adózni tartozott.

A következő napokra az ellenséges helyzet tiszta képéből csak azt kellett megtartani és rögzíteni, hogy a saját hadsereg nem képes átkarolni sem az új erőt jelentő Párist, sem a körletében megállapított és balszárnnyával az Oiseon tulterjedő 6. francia hadsereget.

A míg a szeptember 3-ára adott intézkedésekkel teljesen egyetértünk tehát, már külön véleményünket kell bejelenteni a szeptember 4-ére adott intézkedéseket illetőleg. Itt is teljesen tárgyilagosan akarunk eljárni és figyelembe vesszük a 3-án reggel beérkezett fővezérségi parancsot, az első hadsereg helyzetét 3-án este és a napközben az ellenségről érkezett és a fent említett képet kiegészítő újabb híreket.

A parancsot már ismertettük. A hadsereg 3-án estig a következő helyzetet érte el: A IX. hadtest egy hadosztállyal Château Thierrynél átlépve a Marne folyón összeütközött a Chézýről Montmirail felé visszavonuló ellenséggel, mely állásait Vieils Maisons felé estefelé meg is hosszabbította. Visszavonulásának fedezésére tehát kénytelen nyugat felé arccal felvenni a harcot. Ebbe a harcba beavatkozott a hadtest másik hadosztálya is. A 2-án kelt intézkedés szerint a III. hadtest is elérte a Marne folyót éleivel Charlynál és ettől nyugatra, a IV. hadtest pedig a parancsot jóval túlhaladva éleit La Ferté sous Jouarreig tolta előre, míg zömével nagyjában az intézkedés szerinti térben, de főleg az Ourcq keleti partján tért meg pihenőre. A II. hadtest Nanteuil le Haudouin és főleg attól keletre táborozott, a IV. tartalék hadtest Senlis körül szállt táborba, míg az utóbb említett két hadtest között Marwitz lovassága tartott Baron környékén pihenőt.

Az ellenségről a már említett harcon kívül a következőket tudta meg a hadseregparancsnokság: A 2. hadsereg véleménye szerint a francia 5. hadsereg menekülésszerűen vonul vissza. Ezt a hírt az első hadsereg a maga megfigyelése szerint oda módosítja, hogy a visszavonuló oszlopokban nagy rendtelenség kapott lábra. A Meaux-n keresztül visszavonuló oszlop — látszólag angolok — 3-án Coulomniers-nél szálltak táborba. Vieils Maisons és Coulomniers között a repülők nem tudtak ellenséget megállapítani. Angol lovasság a déli órákban még La Ferté sous Jouarretól északra is cirkált. A Marne—Ourcq—Oise köréből új hírek látszólag nem érkeztek, éppen úgy az Oisetől nyugatra eső területről sem.

Szomszédjáról azt tudta Kluck, hogy 3-án estig a Marne folyót fogja elérni jobb szárnyával Château Thierrynél és hogy következő nap Montmirailra akar előre törni.

Ezek az alapokon határozza el Kluck, hogy a főparancsnoksági intézkedés figyelmen kívül hagyásával tovább folytatja támadását délkeleti irányban és a IX. hadtestet Montmirailra, a III.-at St. Barthélemy—Montolivetre, a IV-et Rebais-re, a II.-at La Ferté sous Jouarretól nyugatra a Marne könyökebe, a lovashadtestét két hadosztállyal a Ferté sous Jouarre-ra, a IV. tart. hadtestet pedig Nanteuille Haudouinra irányítja és a felderítés és biztosítás szélesebbé tételére a 4. lovashadosztályt a IV. tart. hadtest parancsnoksága alá helyezi. Egyszóval hadseregének zömét félkörben Páris körül a déli irányból lekanyarodtatja délkeleti irányba. Míg Párisal szemben 1, esetleg 2 hadtesttel és egy lovashadosztállyal léphet tehát fel, addig a Marnetól délre 3, esetleg 4 hadtestet és 2 lovashadosztályt akar az ellenség elszorítására működésbe hozni.

Aggályait ismervén érdekes szószerint hallani ezen intézkedése megokolását :*)

„A második hadsereg... egy erős napi menettel van az 1. hadsereg tömegei mögött. A 3. hadsereg pedig látszólag a 2. mellett balra és hátrább is. Ha ezt a helyzetet a szikratávirós parancs második mondatával hozzuk összefüggésbe, a következő következtetéshez jutunk: ha az első hadsereg lépcsőben a második hadsereg mögé helyezkedik, melyet eddig egy napi menettel megelőzött, akkor az ellenségnek délkelet felé való elszorítása lehetetlenné válik, pedig ez a Château Thierrynél levő Marne átjáróknak a 18. hadosztály által történt elfoglalása által már kedvező bevezetést is kapott. Az első hadseregnek kell az elszorításhoz a főlöketet megadnia, ő van egyedül érintkezésben az ellenséggel és egyedül ő képes visszavonulási irányára nyomást gyakorolni; ha ellenben két napra megáll, hogy lépcsőben a második hadsereg mögé kerüljön, úgy az ellenséges hadvezetőség visszanyeri teljesen a szabad cselekvő képességét, melytől eddig meg volt fosztva. A nagy siker, melyet a legfőbb hadvezetőség az ellenség elszorításával el akar érni és lehetségesnek is tart, egészen biztosan elmarad, ha az első hadsereg egyelőre állva marad. Ezért a fenthivatkozott parancs szelleme azt követeli, hogy az első hadsereg üldözési mozdulatait az eddigi irányban a Marneon át is folytassa. A haderők oldalának biztosítása megvan, ha a IV. tartalék hadtest egy lovashadosztállyal és a legközelebb beérkezendő brüsszeli dandárral a II. hadtesttel együtt lépcsőben a várral szemben visszahagyatnak és gondoskodunk a legbehatóbb felderítésről repülő és lovasság útján.“

Evvel az okoskodással is egyet kell értünk, a mennyiben az első hadsereg feladatára és pontos szerepére vonatkozik. A végkövetkeztetéssel azonban nem érthetünk egyet, mert az ellenséges helyzettel, az ellenség harci készségével nem számol és a végrehajtást olyan irányba tereli kellő ellenrendszabályok nélkül, mely irány, ha Páris felől valami megmozdul, végzetessé válhat.

A helyzetet a következőképen ítéljük meg: A fővezérségi parancsnak nem szavai, de értelme szerint az első hadsereg hárul az ellenség elszorításának feladata feltétlenül és első sorban. Ezt tényleg be is vezette szerencsésen a IX. hadtest Château Thierrynél, mert támadásával az ellenfél egy részét nemcsak megállásra, hanem egészen természetellenes arcvonal felvételére is kényszerítette. Ennek a sikernek további kiépítése elsőrangú fontossággal bír és követeli azt, hogy minél nagyobb erővel léphessen fel a hadsereg a Château Thierrytől délre eső terepen. Az ott fellépő csapatokat közvetlen veszély nem fenyegeti sem délről, sem nyugatról, ha a Coulomniers-nél megállapított ellenséges erőket a hadsereg leköti. Ez a ténykedés tehát második feladatként hárul a hadseregére. A harmadik feladat a haderők oldalának biztosítása Páris felé.

A hármass feladat végrehajtására 5 gyalog és egy lovashadtest áll rendelkezésünkre. Annál több erőt tudunk a feladat legfontosabb részének végrehajtására szabaddá tenni, minél tisztábbak a viszonyok azokon a részekben, a hol csak biztosítanunk kell. A coulomniersi csoportot illetőleg, ha azok tényleg angolok a mit a délben La Ferté sous Jouarrenál megállapított angol lovasságból is következtetni lehet, furcsa és természetellenes dolog visszavonulás közben az, hogy

*) Kluck idézett munkájának 88. oldalán.

eddig déli irányát a majdnem keleti iránnyal felcseréli, a mikor Meaux után Coulomniers felé tart. Ez vagy azt jelentheti, hogy a Marne-től délre vagy a Morintól délre újabb ellenállásra gondol, vagy pedig azt, hogy a tőle keletre visszavonulásban sejtett ötödik francia hadsereggel az összeköttetést fel akarja keresni új csoportosítás felvétele alkalmával. Evvel a csoporttal mindenesetre számolnunk kell. A míg tehát itt eléggé világos a kép, addig a Marne—Ourcq és Oise között semminemű új híreket nem kaptunk. Pedig ebben a területben harc és repülőfelderítés után megállapított ellenséggel van dolgunk, mely a nap folyamán el nem tűnhetett a föld színéről. Bár ezt az ellenséget csapataink megverték már, a második harcok keménysége szerint harci értéke nagy és a mi a legsúlyosabb, az Oisere támaszkodó jobbszárnyunkat az Oisetől nyugatra tulszárnyalja. A haderők jobboldalát tehát Párisból és az Oisetől nyugatra fekvő területekről is érheti veszély, a mely ellen mindenesetre kellő erővel kell felvérteznünk magunkat. Ha csak passzíve viselkedünk e veszéllyel szemben, akkor először nagy erőket kell készenlétben tartanunk, melyek a feladat döntő fontosságú részénél hiányozni fognak, másrészt az ellenfélnek cselekvési szabadságot is és időt is engedünk, a mit minden valószínűség szerint ki is fog használni. A legelőnyösebb és leggyorsabb módszer tehát a helyzet tisztázására az, hogy tovább folytatjuk előnyomulásainkat addig, a míg a váróv ebben nem akadályoz bennünket és az Oise-folyót, mint jobbszárnyunkat némileg fedező terepszakaszt el nem hagyjuk.

De a fővezérség parancsának természetes végrehajtása is ezt a megoldást követelte. Természetes dolog, hogy ha valakit valamilyen tárgytól vagy helyből el akarunk szorítani, akkor elsősorban e tárggyal vagy hellyel való kapcsolatát kell lehetetlenné tennünk és feloldanunk. Ezt pedig csak a helyszínén tehetjük meg a legjobban. Ha a feladatunk az, hogy az ellenséget Párisból elszorítsuk, akkor fel kell keresnünk őt közvetlenül Páris alatt és mellett, hogy onnan tényleg elszakíthassuk. Minél távolabb igyekszünk ezt a tevékenységet végrehajtani, annál könnyebben juthatunk abba a helyzetbe, hogy oldalunkat és hátunkat az ellenség támadásának kitésszük.

Véleményünk szerint tehát a helyes megoldást a következőnek tartjuk: negyedikén a harmadikán elért helyzetből az előnyomulást általában déli irányban kellett volna folytatni oly módon, hogy a nyugati szárnyon a lovashadtest egy része végzi a felderítést és biztosítást az Oise mentén és Lunarchesra nyomul elő, tőle keletre a IV. tartalékhadtest Seulis környékéről általában Louvres és Mitry iránnyal folytatja az előnyomulást, a II. hadtestnek Claye és Meaux lett volna természetes iránya, a lovashadtest zöme Meaux-n át kerül a Marne déli partjára a nagy bekerítő mozdulat bevezetése céljából avval a többnapos feladattal, hogy a Seine északi partjától a Marneig terjedő területet derítse fel és iparkodjék mihamarább Naugis—Provins felé előrejutni. A negyedik hadtestnek feladatát abban találjuk, hogy széles arcvonalban a keleti szárnyán elhelyezett súlyponttal a Marne-folyót érje el La Ferté sous Jouarre-nál, a hol önmagában felzárkózik. A III. és IX. hadtest pedig Château Thierry és Montmirail között, súlyponttal a déli szárnyon iparkodjék az ellenség délnyugati irányba való elvonulását megakadályozni.

Azt hisszük, hogy ezekkel a rendszabályokkal sikerült volna azt a homályt, mely a Párisból északra fekvő terepen uralkodott felderíteni, talán a Joffre-féle haditerv egy sarkkövét helyéből kiemelni és a marnei csata kedvezőtlen stratégiai kiindulópontját kiküszöbölni.

A fővezérség 2-án kelt parancsában kifejtett szándéknak is megfelelt volna ez az intézkedés. Hiszen szándékok és hadműveletek nem hajtódnak

végre és nem teljesednek be egy nap alatt. És újból is rá kell mutatnunk az idő és alaposság egymáshoz való viszonyára. Az az idővesztés az ellenség elszorításában, mely a fent vázolt előnyomulás mellett beállott volna — talán, mert nem következés, hogy be kellett volna állania, bőven megfizetődött volna a következményekben.

Vannak olyan nézetek is, melyek Verdun szereplését tartják a fővezérség és az első hadsereg tevékenységének okául. Az a tény, hogy az 5. hadseregnek egy nagy részét lekötötte Verdun és a nyílt mezőben való csatától elvonta és a félelem, hogy a sokkal hatalmasabb területtel bíró Páris ugyanilyen hatással leend a hatásköréhez közeljuto első hadseregre indították volna a fővezérséget és az első hadsereget is, hogy a vár szuggesztív hatásából a hadsereget kivonják. Nem tudjuk feltételezni sem a fővezérségnél, sem az első hadseregnél e naiv indító okot. Páris azt az erőt, melyet saját maga és az alatta összesereglett hadsereg erejével le tudott volna kötni, lekötötte volna akár a közelébe jut az első hadsereg, akár pedig óvakodik a vele való közvetlen érintkezéstől. Az események tényleges menete is bizonyítja ez állítás igazságát.

II.

Szeptember első négy napja a franciáknál.

Szeptember hónap első napjai nemcsak a német fővezérségnél és alparancsnokoknál mutat változásokat a hadihelyzet felfogásában és szüli a parancsok, javaslatok és ellenvélemények egész csoportját, hanem a mint azt már röviden jeleztük, az ellenfélnél is.

Joffre a kezdeményezés magához ragadásának első kudarcot vallott kísérlete után (Guise—St. Quentin—Comblès) sem adja fel a reményt, hogy sikerülnie fog olyan hadászati helyzetet teremtenie, melyből ügyére hasznot húzhat. A lezajlott események hatása alatt szeptember hó elején a következő parancsot adja ki általános érvényességgel:

„4. számú általános intézkedés.

1. A 3., 4., 5. hadseregnek a Maasnál és Guise vidékén kivívott harcászati sikerei dacára az ötödik hadsereg balszárnyának az ellenség túlszárnyaló mozdulata folytán előállott átkarolása miatt, mely túlszárnyalást az angol haderők és a 6. hadsereg nem eléggé állítottak meg, haderőinket jobbszárnyunk körül visszakanyarítanunk szükséges.

Ha az 5. hadsereg a balszárnyán kifejezésre jutott átkarolás veszedelméből kivonta magát, a 3., 4., 5. hadseregek együtt újra át fognak menni a támadásba.

2. A visszavonulási mozdulat a hadseregeket bizonyos ideig észak-déli irányban vezetheti vissza általánosságban.

Az 5. hadsereg a szárnyon haladva semmi körülmények között sem engedje meg, hogy az ellenfél baloldalát elnyerhesse, a többi hadsereg, kevésbé szoríttatván mozdulatainak végrehajtásában, megállhat, az ellenséggel szembeállhat és felhasználhat minden kedvező alkalmat, hogy neki ártasson.

A hadseregek mozdulatainak olyanoknak kell lenniök, hogy szomszédaikat fedezetlenül ne hagyják; a hadseregparancsnokok kötelesek egymással terveiket, mozdulataikat és hireiket közölni.

3. Az egyes hadseregek mozgási területeit a következő vonalak választják el egymástól:

Az 5. és 4. hadsereg (Foch hadseregcsoportha) között: Reims—Epernay műút (a 4. hadseregé) Montmort—Sézanne—Romilly útvonal (az 5. hadseregé).

A 4. és 3. hadsereg között: a Grandpré—Sainte Ménéhould—Revigny útvonal (a 4. hadseregé).

A negyedik hadsereg számára előírt övben Foch hadseregcsoportha tartson állandó összeköttetést az 5. hadsereggel; a hadseregcsoportha és a 3. hadsereg zöme közötti részt biztossítsák a

4. hadsereghez tartozó 7. és 9. lovashadosztályok a 4. hadsereg küldötte gyalogsági különítményekkel együtt.

A 3. hadsereg a Maas magaslatok oltalmában hajtsa végre mozdulatait.

4. A visszavonulás határául tekinthető az a pillanat, a melyben a hadseregek alábbi helyzetben lesznek, a nélkül, hogy ez a megjegyzés magában foglalná azt, hogy ezt a határt okvetlen és sietve el kell érni:

Egy ujonnan alakuló lovashadtest a Seine mögött Braytől délre;

5. hadsereg a Seine mögött Nogent sur Seinetől délre.

4. hadsereg (zöme) az Ornain mögött, Vitrytől keletre és a 3. hadsereg Bar le Ductől északra.

A 3. hadsereget ebben az időben a Maas magaslatokat kiűritő tartalékhadosztályok fogják megerősíteni, hogy az általános támadásban részt vehessen.

Ha a viszonyok megengedik, akkor az 1. és 2. hadsereg egyes részeit alkalmas időben visszavonom, hogy a támadásban ezek is résztvehessenek, végre a párisi megerősített tábor mozgó csapatait is fel akarom használni az általános cselekvésben.

Joffre."

Hogy ezt az általános érvényű parancsot kellőképpen méltathassuk és a benne lefektetett elvek indítóokait megérthessük, szükséges, hogy mindjárt most előadjuk azt a parancsot is, mely szeptember 2-án kelt, a hadsereg-parancsnokokhoz volt címezve és titkosan volt kezelendő. A következőképen hangzik:

"Az általános haditerv, mely a 4. számú általános intézkedést szükségessé tette, a következő szempontokon épül fel:

1. A hadseregeket az ellenséges nyomás alól ki akarom vonni és lehetővé akarom tenni, hogy megerősödhessenek és rendezkedhessenek abban a területben, a hol a visszavonulást befejezik.

2. Összes erőinket egy Pont sur Yonne—Nogent sur Seine—Areis sur Aube—Brienne le Château és Joinville által jelölt vonalban akarom elhelyezni, a melyben a póttetek küldeményeivel kiegészíthetik állományukat.

3. A jobb szárnyhadsereget két hadtesttel a nancy-i és épinali hadseregek rovására meg akarom erősíteni.

4. Ezután általános támadásba akarok átmenni.

5. Balszárnyamat Melun és Montereau között az összes rendelkezésre álló lovassággal biztosítani szándékozom.

6. Meg akarom kérni az angol hadsereget, hogy az általános műveletben vegyen részt a) a Seine folyón Melun és Jurisy közötti szakaszának tartásával és b) ugyanezen szakaszon át való előretöréssel, ha az 5. hadsereg a támadást megkezdette.

7. Az angolokhoz hasonlóan fog Páris védőrsége is Meaux felé előretörni.

Joffre."

A megbeszéléshez szükséges alap megteremtéséhez meg kell itt még említenünk, hogy Maunoury tábornok 6. hadseregét az Oise átlépése után Joffre alárendelte Páris katonai parancsnokának, Gallièni tábornoknak a ki 3-áig önállóan működik és csak a hadügyministernek van alárendelve 3-án Páris is Joffre parancsnoksága alá kerül. Meg kell említenünk azt is hogy

a 6. hadseregnek a párisi körlethez való rendelkezésével egyidejűleg a Sordet lovashadtest kivált e hadsereg kötelékéből és azt a feladatot kapta, hogy Párist délről megkerülve csatlakozzék Melun környékén a tábori hadseregek balszárnyához. Ezen erővesztéssel szemben Páris katonai parancsnoksága megkapta a 3. hadsereg kötelékéből a IV. hadtestet, mely szállítás alatt volt és 3-án kezdhetette meg a kirakodást Páris védőövében belül. A vár őrseit ezenkívül megerősítették még az eddig tűzbe nem került 45. (algiri) hadosztállal is. Tudnunk kell továbbá azt is, hogy Foch hadseregcsoportja 29-én kezd a 4. hadsereg balszárnyán a német 3. hadsereg támadásakor megalakulni és később kiegészítéseket kap a 3. és 5. hadsereg egyes hadosztályai képében is. Az általános parancsokkal egyidőben rendelte el ugyancsak Joffre a XV. és XXI. hadtesteknek a keleti arcvonalból való kivonását és Ligny—Bar le Duc felé való elszállítását is.

Ezen a parancsokon és az így leszögezett helyzetből kiindulva ítéldhetjük meg teljesen tisztán és pártatlanul francia részen az első szeptemberi napok annyira vitás kérdéseit.

Joffre parancsaiból világosak a következő pontok:

a) Ujabb csatát csak akkor akar megvívni, ha az ellenség nyomása alól kivonta seregeit és különösen 5. hadseregét, ha ezeknek a hadseregeknek megadhatta a szükséges pihenőt és a már-már nélkülözhetetlen utánpótlásokat.

b) Uj csata előtt hadseregeit még a keleti arcvonalról elvont csapatokkal is meg akarja erősíteni.

c) Terve a nyugat felől való oldaltámadással összekötött támadás a balszárnyról.

d) Ha ezt az új csatát más időpontban megvívni nem tudja, akkor a Seine folyót, mint akadályt akarja felhasználni előkészületeinek bevezetésére.

Mindezekből és az egész parancs hangjából is megállapítható tehát, hogy kész hadi- és csatatervvel, de időhöz és helyhez nem kötve az új csatát illetőleg, egyelőre csak hadseregeinek ütközésszerűségét, harcképességét akarja megmenteni és növelni és ezért a visszavonulást lehetőleg szakadatlan egymásutánban szükségesnek tartja. Feltűnő és említésre méltó, hogy igen szabadelvű a parancsa minden határozottsága mellett is, különösen a Verdunra támaszkodó hadseregek tekintetében. Csak az ötödik hadseregnek feladatát határozza meg részletesebben, mert ennek helyzetét látja önmagában is és az egész arcvonalra is a legveszélyeztetettebbnek.

Parancsaiból és az egész helyzetből kiviláglik továbbá az az óhajta, reménye és feltevése is, hogy a német hadsereget maga mögött húzván, összeköttetéseiket még jobban megnyújtsa, eleven erőket pedig lehetőleg csökkentse. Különösen az utóbbi tekintetben látszik lényegesnek Páris és Verdun magára hagyása. Főintézkedéseiben nem említi őket, Párisnak a tábori hadseregből ad mozgó tartalékot. Bizik abban, hogy e két megerősített tábor nagyobb ellenséges erőt fog magához vonzani és lekötni, a holt anyagokban és fegyverekben gyengébb Párist éppen ezért látja el tábori csapatokkal. De bár parancsaiban ez egyelőre csak halványan jut kifejezésre, számít e várak nagyjelentőségű szerepével a maga új csatatervében is, hiszen azok előreláthatólag az ellenséges arcvonal hátában vagy legalább is oldalában fognak feküdni.

De le tudjuk összes intézkedéseiből szűrni azt a meggyőződést is, hogy a németek Párist nyugatról megkerülni erőik hiánya miatt nem fogják tudni. Ezért óhajtja leszögezni arccal kelet felé az angol hadsereget, ezért vonja el a Páristól nyugatra visszavonuló Sordet lovashadtestet is. Más szavakkal, Páris túlhaladása után biztosítva látja a maga számára az átkarolási lehető-

ségeket és éppen olyan biztosra veszi azt is, hogy a balszárnán visszavonuló ötödik hadserege részére is megszűnt az átkarolhatóság veszedelme.

Nagyfoku biztonsági érzést váltottak ki belőle az Épinál—Toul—Nancy körletben lejátszódó harcok és az ott szerephez jutó várak és erődök ellenálló képessége is, hiszen különben nem beszélhetne a Maas magaslatok oltalmáról és nem vonhatná el onnan sem a 3. hadseregnek ígért tartalék-hadosztályokat, sem pedig a hadseregek jobbszárnának megerősítésére kiállításba helyezett egyéb csapatokat sem.

A szándék határozott és tiszta, a végcél megjelölése és kitűzése kívánni valót nem hagy hátra. Joffre parancsát mégis bizonyos fokig, az eddigi eseményeket kellően nem méltató vagy latolgató, egyoldalú elfogultság és optimizmus jellemzi. Bizonyos foku elfogultság kellett ahhoz, hogy hadseregeinek a Seine mögött annyi időt szándékozott adni, hogy ott erőhöz juthassanak és rendezkedhessenek. Még abban az esetben is, ha a póttestekből küldött kiegészítések a Seine mögött készen várták a visszavonuló hadseregek csapattesteibe való beosztásukat, még ebben az esetben is többnapos időtartamra lett volna szükségök a hadseregeknek ezek beolvasztásánál és felszívásánál. A németek eddigi erőteljes és a visszavonuló ellenséget nyomom követő üldözésénél erre nem számíthatott Joffre. Szerencsésnek kellett lennie már abban az esetben is, ha hadseregeit nagyobb utóvédharcok nélkül vonulathatta vissza a Seine folyón. De valószínűbb volt az eddigi események szerint az, hogy a Seine folyót a németek a francia erőekkel egyidőben fogják elérni. Olyan holt bizonyossággal számítani Páris és Verdun szuggesztíve vonzó erejére még sem lett volna szabad. Vagy nem érezte át Joffre azt a kényszerűséget, melyet a teljes elszigeteltség diktált a két arcvonalon küzdő Németországnak? Nem tudta beleképzelni magát abba, hogy ilyen viszonyok mellett csak a végső erőmegfeszítéssel kierőszakolt gyors győzelem és pedig teljes győzelem segíthetett a németeknek, mely megállást nem ismerhet amíg a nyugati arcvonalon ellenfeleivel végleg le nem számolt.

Azt hisszük, hogy nyugodt lelkiismerettel olvashatjuk rá Joffre-ra, hogy a maga óvatos cunctatori hajlama és erősen geometrizáló felfogása szerint ítélte meg ellenfeleit is. Szinte bizonyosra látszik venni azt, hogy a németek talán a Marne vagy valamely más terepszakaszméntén okvetlenül megállanak és felzárkóznak, erőt iparkodnak gyűjteni.

De minden óvatos latolgatása és számítása mellett is könnyen megeshetett volna vele, hogy az annyira bizonyosra vett hadműveleti szabadságát a nyugati szárnyon a Seine mentén sem ragadhatja magához és az átkaroltság és túlszárnyaltság veszedelmétől sem menekül még meg. Csak arra kell gondolnunk, hogy a németek ragaszkodnak augusztus 28-i eredeti hadműveleti tervükhöz, mely Kluck hadseregét Páristól nyugatra vezeti a Seine partjára, Bülow hadseregét pedig Párisra veti. A rendelkezésre álló adatok szerint Páris aligha tudott volna a győztes németek első rohamának szeptember első napjaiban ellenállani, hiszen a mozgósítás után augusztus végéig alig történt valami a háromszoros erődöv kiegészítésére és térközők megerősítésére, védőserege pedig részben öreg népfölkelőkből, részben pedig erősen zilált állapotban lévő megvert egységekből állott. Joffre-nak ezt tudnia kellett hiszen Gallièni több ízben jelenti ezt és sürgeti a kért három hadtest elküldését! De még Páris ellenálló képessége sem akadályozhatta volna meg Kluckot, hogy Páristól nyugatra tovább ne haladjon tetszés szerinti irányban. És akkor a Seine vonala még az új csata megkezdése előtt már fel van sodorítva és a visszavonulás elodáztatatlan tovább dél felé.

Az elfogultság és az optimizmus szemrehányásától nem mentesíthetjük

tehát Joffre parancsait. Idő, tér és erő egymáshoz való helyes viszonyba állítása és megítélése hiányzik ezekből a rendelkezésekből. Az ellenfél intézkedései és hibái igazolják ugyan tervét, tehát azt a történelem jónak is fogja minősíteni, mert eredményesek voltak; tisztán teória szerint azonban nagyvonalúságot és feltétlen helyességet bennük megállapítani nem lehet. De a merészséget és az ügyben való bizakodást, a tetterőt sem tagadhatjuk meg tőlük.

Saját ítélőképességünk kiművelése érdekében ugyanis nem szabad a történelem összes jóknak ismert parancsait és műveleteit kutatás, boncolás és minden szó nélkül elfogadnunk. Mert a szerencse, mely a hadjáratok lefolyásában olyan nagy szerepet játszik, és a siker tekintetében oly súlyosan esik a latba, a helyzetek megítélésénél, a tervek készítésénél és a parancsok megfogalmazásánál teljesen inponderabilis valami, mely csak akkor nyer súlyt és pedig döntő súlyt, ha minden egyéb feltétel is pontosan bekövetkezik. Mindenesetre igazuk van azoknak, akik azt tartják, hogy csak az legyen katoná, akinek szekeréhez odacsatlakozott állandóan a szerencse is, mert az sok egyéb körülmény hiányát is képes kiegyenlíteni, de végeredményben mégis csak Moltkének van igaza, ha azt állítja igen éles meghatározással, hogy állandóan szerencsés csak kiváló ember lehet. A szerencsére való számítás az intézkedésben hazárdjáték, melyet sok ezer ember vére fizet meg.

Nem szabad összetévesztenünk azonban a szerencsére való számítást az öntudatos merészséggel bármennyire nehéz is e két fogalom között a meghatározó vonalat meghúzni. Szerintünk a jellegzetes különbség abban áll, hogy az öntudatos merészség már elhatározásakor kézben tartja azokat az eszközöket, amelyekkel helyzetén segíteni tud, ha a merészséget megkívánó alapfeltételek meg találhatnak inogni vagyis, ha a szerencse, melyre az elhatározás kivitelénél számítani kell nem teljeseedik be vagy egyenesen az ellenfélhez pártol át. Ha a szerencse ilyen szereplésére is előkészült a hadvezér és a reparáció lehetőségeinek eszközeit kézben tartja, akkor öntudatosan merész az elhatározása. Sporek bárónak imája a szentgothárdi csatatéren ennek az öntudatos merészségnek ékeshangú tolmácsolója.

Ilyen felfogás mellett kell a hadieseményekkel foglalkoznunk, ha azokból hasznot akarunk húzni és ezért kell a legnagyobb sikerrel járt egyes elhatározásokra is rámondanunk azt, hogy minden nagyságuk és ragyogó tulajdonságuk mellett sem okvetlenül követendő példák. Mert csak nagy egyéniségek engedhetnek meg maguknak különlegesen merész és va-banquenek tűnő elhatározásokat és terveket.

Joffre idézett parancsainak értelmezésénél és végrehajtásánál az alárendelt hadseregpáncsnokságoknál különféle felfogásokra akadunk. Mig egyesek azokat szó szerint veszik és hajtják végre, addig mások vonakodva teljesítik, sőt szellemükkel ellenkező módon hajtják végre, sőt egyesek egészen ellentétes felfogásuknak nyílt elítélésben is hangot adnak. Különösen élesek eltérő véleményeikben Gallièni tábornok, Páris páncsnoka és különösen cselekedeteiben Sarraill tábornok, a harmadik, Verdunre támaszkodó hadseregnek a páncsnoka. Mindkét tábornok magatartása, felfogása és cselekedete a marnei csata hadműveleti alapjaira lényeges és szerencsésen döntő befolyású, úgy, hogy azokkal részletesen is foglalkoznunk kell. Közben azonban az angol hadsereg páncsnokának egy epizódyszerű ötletét is meg kell még említenünk.

French tábornagy a Marne elérése után annak déli partján ellenállást szándékozott kifejtetni és felszólította Joffret, hogy ehhez az ellenálláshoz csatlakozzék összes haderejével abban a reményben, hogy ezáltal általános csatát provokálhat. French gondolata könnyen érthető. Párist mint az olda-

lakat biztosító tábornok akarta felhasználni arra, hogy megállásával kikerülhesse a hadművelleti alaphelyzetét. Boulogne—Calais helyett már Amiens óta Le Havre volt az a kikötő, melyen átfutottak French hadseregének összes életere az anyaország felé. Boulogne és Calais kényszerű feladása után Amiensben óriási anyaghalmozat kellett az ellenség kezében visszahagynia. Most is utban voltak a mindennemű anyagpótlások Le Havre-ből Páris felé, ha itt nem tudja őket felszívni, azok újból az ellenség kezére fognak esni. De a hadművelleti alaphelyzet eltolása tovább dél felé nemcsak a hadsereg szárazföldi összeköttetéseit hosszabbította volna meg, hanem a tengeren át való utanszállítást is nagyobb veszedelemnek tette volna ki, mert a könnyen és jól biztosítható La Manche csatornából kikerült volna a buvárhajók szabad prédájává. Franciaország délnyugati tengerpartja pedig nem igen rendelkezik e mellett kiváló kikötők egész sorával, úgy hogy ebben a tekintetben is az angolok keze meg lett volna kötve. A hadművelleti alaphelyzet megváltoztatása, az utanszállítási vonalak megrövidítése voltak tehát az indokok, melyek French tábornagy ellenállását sugalmazták.

Joffre egy levelében elutasítja French ezen gondolatát, avval, hogy csak egyesült erővel akarja a harcot újból felvenni. De nem zárkózik el attól a gondolattól sem mereven, hogy ezt a csatát esetleg nem a Seinetől délre, hanem French gondolata szerint a Seine és a Marne között vívja majd meg, ha a németek folytatják előnyomulásukat dél és délkelet felé és így eltávolodnak Páristól és a tőle közvetlen délre eső Seine szakasztól.*) Egyszóval folytatni akarja a visszavonulást, hogy a második helyzetnél is kedvezőbb viszonyok között kezdhesse meg a csatát.

French követi Joffre tanácsait és folytatja visszavonulását. Látszólag azonban neheztel kezdeményezése elutasítása miatt, mert a marnei csata általános keretébe eleinte csak lassan és vontatottan helyezkedik be csapataival.

Joffre parancsai Sarrail tábornok 3. hadseregét a délfelé való visszavonulásra utasítják először Bar le Ducig, később Joinville magasságáig. Verdun Joffre az általános parancsban nem említi, de mozgó tartalékkal a 72. tart. hadosztályt osztja oda be. Tekintettel arra, hogy a Maas magaslatok védőörségét is elvonja a 3. hadsereg részére, nyilvánvaló, hogy Joffre parancsa értelmében Verdun magára maradt volna. Sarrail a helyzetet azonban más-képpen ítéli meg. Az ő véleménye szerint Verdun, ha a körülzárolás veszede-mének lesz kitéve, nemsokára a belga várak sorsára fog jutni. A központi hatalmak ostromló tüzérségének fölényét a várak holt anyaga és védőeszközei-vel szemben eléggé kimutatta Lüttich, Namur, Les Ayvelles és Manonvillers sorsa. Pessimistikus felfogása ebben a tekintetben nagyobb bajnak látta Verdun körülzárolását, mint azt a veszedelem, mely a saját hadseregét érthette, ha Verdunre támaszkodva fordított arcvonallal veszi fel a küzdelmet és abban meggy tönkre. Jól ismerte nemzetének lobbanékony természetét, mely a pillanatnyi benyomások alatt úgy jó, mint rossz irányban szélsőségekre hajlandó. A lélek-buvár kiváló szemével és érzékével úgy ítélte meg a helyzetet, hogy nemzete könnyebben fogja elviselni egy hadserege esetleges pusztulását, mint büsz-keségének, Verdunnek elesétét.

De a lélektani szempontoktól eltekintve, hadművelleti szempontok is arra indították, hogy Verdun fel ne adja. A terep, melyen ellenfelének a német trónörökös hadseregének át kellett vonulnia, egyike a legkellemetlenebb harci terepeknek, melyben az egységes vezetés, az áttekintés és a tájékozódás igen nehéz és a helyzet helyes felfogásának kialakulása sok időt

*) Galliéni id. munkája 219 oldalán.

vesz igénybe. Aránylag gyenge erők is képesek az Argonneokban tulerővel szemben hosszabb ideig ellenállani. Ezt az előnyt kezéből nem akarta kiadni. Ez volt az a szempont, mely lassu, vontatott visszavonulásra készítette.

Ha Verdun saját magára marad és az ellenséges ostromló tűzérés sulya alatt összeroppan, akkor Toulig és Nancyig olyan szakasz, melyen huzamosabb ideig ellenállhatna hadserege nincsen már és nemcsak az ő jobbszárnya, hanem Castelnau tábornoknak Nancy körül álló balszárnya is veszedelemben forog, mert egyesülésük után is, — mely egyesülés azonban igen könnyen megakadályozható a németek részéről — még mindig olyan élesen kiugró szögletet képez a haderők egész arcvonolában, mely egyenesen kihívja az ellenfél központiasan haladó együttes támadását. Mindenesetre előnyösebb, ha a német támadásnak a Verdun és Nancy közötti szakaszon kell erőit szétforgácsolva pazarolnia az erődök leküzdésében, mintha ezeknek megfigyeltetése és nehéz tűzérésségével való lövetése mellett felszabaduló tetemes erőivel a rövidebb Joinville—Nancy vonalra vetheti magát. Ez a megfontolás szülte nála a lélektani elemekkel együtt azt az elhatározást, hogy Verdunnel való kapcsolatát addig, a meddig csak lehet fentartja.

Veszedelemnek helyzetében mindenesetre balszárnyának a helyzete látszik. Gyenge hadserege abban a mértékben nyulik meg és vonala annál vékonyabb lesz, minél tovább halad a negyedik hadsereg visszavonulásában dél felé. Ha az ellenfél ezt az igazán vonalvékonyságra kifeszített hadsereget csak megfigyelteti és teljes erejével a 4. és 3. hadsereg csatlakozási övére nehezedik rá, úgy könnyen elválaszthatja egymástól Sarraill és de Langle hadseregét, vagyis a kettő között dél felé áttörhet. Sarraill hadserege ebben az esetben tökéletesen elveszett, de tarthatatlanná válik a negyedik és a Nancy körül küzdő hadseregnek helyzete is.

Ezen a veszedelemnek látszó ponton átsegítette Sarraill merészségét az a tudat, hogy a legközelebbi időkben éppen ezen a veszedelem helyén fog rendelkezésére állania a Bar le Ducre irányított XV. hadtest. De számolható későbbi időkben a Joinville vidékére rendelt XXI. hadtest támogatására is, bár azt egyelőre a fővezér — Joffre — tartotta vissza általános tartalékképen. Mindenesetre az Ornain völgyébe irányított két tartalékhadtest megadta a biztosítékot arra, hogy az erre irányuló áttörési kísérleteket addig fel lehet tartóztatni, a míg az általános helyzet szerint a várható csata vagy eldől a franciák javára vagy, ha ez nem következne be, legalább is addig, míg szorongatott helyzetéből, a Verdun felé képződő zsákból a 3. hadsereget vissza lehet helyezni.

Ha tehát semmiféle módon Verdun kívülről megtámadható már nem lesz, még mindig meglesz Sarraillnak a módja és ideje arra, hogy hadseregét a Joffre parancsai szerinti helyzetbe visszavezesse. Addig is két nagy szolgálatot hazájának és a haderők összeségének biztosan tett, mert először Verdunnek időt szerzett a holt védelem öregbitésére, másodszor pedig az ellenségnek sok kilométernyi területet csak kemény harcok és mindenesetre nagyobb áldozatok árán engedett át, mintha sima visszavonulást hajtott volna végre.

De még egy gondolat foglalkoztatta valószínűleg Sarraill tábornok agyát, mely gondolatban a megnevezett két tartalékhadtest és pessimistikus gondolatainak elnyomásával optimizmusa játszott a főszerepet.

Joffre általános intézkedése és a hadseregparancsnokokhoz intézett titkos rendelete is az általános támadásról beszél abban a pillanatban, a melyben a francia haderők balszárnyát a tulszárnyalás veszedeleme már nem fenyegeti. A nagy tervnek egy részlete is eléggé világos ezekből az általános

intézkedésekből. Joffre a német jobbszárnyat Párisra támaszkodva a Marne-től délre át akarja karolni az angol hadsereg és Páris mozgó tartalékainak segítségével. Ez a gondolat Sarraill agyában hasonló gondolat csiráit termékenyítette meg. Verdun helyzete a német arcvonallal szemben ugyan nem teljesen azonos Páris helyzetével, mert nemcsak arcban, hanem keleten oldalban és hátában is fenyegetik német erők. A harmadik hadsereg, ha Verdunbe belekapaszkodik jobbszárnyával és balszárnyával lassan tágit dél felé, hasonló, de ellentétes irányu arcvonalat képes alkotni mint Páris és a tőle délre Melunig terjedő Seine-szakasz. Ha a Verdun és St. Michiel közötti Maas-szakasz erődeivel a 3. hadsereg hátát, Verdun maga pedig annak jobbszárnyát biztosítani képes, balszárnya pedig a mögötte felvonuló tartalékok által eléggé meg van támasztva, akkor csak csekély erőtöbblet is képesítheti a 3. hadsereget arra, hogy az általános támadásnál az ellenfél balszárnya ellen oldalozólag, átkarolólag léphessen fel. De ha szükséges erőtöbbletet nem is volna képes megkapni, akkor is helyzete feltétlenül óvatosságra és erőpazarlásra kényszeríti ellenfelét.

Érdemesnek látszik tehát már ebből a szempontból is azt a merész műveletet végrehajtani és Joffre parancsait nem szórul-szóra megfogadni. Mindenesetre nagy merészséget a saját ügyességbe helyezett öntudatos bizalmat, nagyvonalúságot, időnek, térnek és erőnek helyes latolgatását és a felelősségvállalás nagy fokát kell Sarraill tábornok elhatározásaiban leszögeznünk. Nagy érdemeit és igazi vezéri tehetségeit még inkább kiemeli az a tény, hogy okoskodásai és elhatározásai saját énjéből és nem külső, az ellenség által kezébe játszott kedvező tényekből és viszonyokból indulnak ki.

Elhatározásának következményeképpen balszárnyát a 4. hadsereg visszavonulásának mérvéhez képest lassan visszavonja, jobbszárnyával Verdunra támaszkodva a németeket apró, de kellemetlen irányu támadásokkal óvatosságra és erők tetemes részének lekötésére kényszeríti.

Elhatározásától nem tudják eltéríteni Joffre ismételt utasításai és a fővezérségtől hozzá kiküldött közegek sem.*) Merészsége és makacssága a marnei csata kedvező hadművelleti alapjait még jobban kiépítette és kibővítette.

A francia haderők arcvonalaának közepén Foch tábornok teremt kedvező viszonyokat a marnei csatához azáltal, hogy lépésről-lépésre haladva és kemény ellentállást kifejtve a német 3. hadsereg összes erejét magára vonta és annyira kifárasztotta, hogy parancsnoka kénytelen hadseregét 5-én pihentetni. A marnei csata részletes tárgyalásánál fogjuk látni, hogy ez az egy napos idővesztés milyen kellemetlen helyzetből szabadította meg a francia haderők derekát.

Sarraill tevékenységéhez hasonló, de egészen más alapokból indul ki Gallièni tábornoknak, Páris parancsnokának tevékenysége is. Eredményeiben azért működése éppen olyan fontos, mint amazé, sőt mivel a döntő szárnyon jut cselekvésre, talán az összes műveletekre áttérjedő hatását még jelentékenyebbeknek minősíthetjük.

A mint már előadtuk, Gallièni szeptember 1-én veszi át a vár védőségének vezérlete mellé a parancsadás jogát a 6. hadsereg felett. Első tevékenysége oda irányul, hogy ezt a hadsereget, mely a comblesi harcokban és az utána következő visszavonulás alatt sokat szenvedett, nemcsak állományában, hanem hadianyagban és különösen szellemben is, minél előbb

*) Qui a gagané la bataille de la Marne par le Commandant A. Grasset. Az L'Illustration 1920 február 211-i 4016. számának 40. oldalán.

rendbehozza és a vár védőővének védelme alatt ujjaszervezhesse. Lankadatlan eréllyel dolgozik munkatársaival egyetemben e cél elérésére. Közben azonban nem szűnik meg Páris védelmére a kormánynál és Joffrenál is tényleges csapatokat kérni, mert szerinte Maunoury hadserege:

„nem volt kellően egységes szervezetében, csapatjainak legnagyobb része tartalékosokból állott a kellő tényleges keret nélkül, azonfelül már komoly vereséget is szenvedett, tehát messze volt attól, hogy képviselhesse azt a 3 tényleges hadtestet, melyet olyan eréllyel kért a fővezértől és a hadügyministertől egyaránt“*)

Tényleg megkapja azután a IV. tényleges hadtestet és a 45. (algiri) hadosztályt, melyek közül azonban csak az utóbbi képviselt érintetlenségében nagyobb harci értéket.

Joffre vezénylete alá kerülve, megkapja annak általános intézkedéseit és a hadseregpáncsnokoknak szóló titkos rendeletét. Az az érzése, hogy a Seine mögé való visszavonulás Páris végveszedelmét jelenti, tekintettel annak nem kellő felszerelésére és a benne levő csapatok elégtelen voltára és az a meggyőződése, hogyha csata nélkül vonul vissza Joffre a Seine déli partjára, akkor soha annak északi partjára többé visszatérni nem fog. Azért mindjárt kezdetben felajánlja Joffre-nak a vár teljes védőrségének közreműködését egy a Marne és Seine között vivandó csatához még pedig kétféle módon. Vagy a szerinte hathatósabb irányban a Marnetól északra, vagy attól délre Meaux felé. Joffre az utóbbit tartja célszerűnek, bár Galliéni hathatósan támogatja érvekkel az először említett irányt.**)

Már szeptember 3-án arra a felfogásra jut Galliéni, hogy a párisi megerősített tábor fenyegető közvetlen veszedelem elmúlt, mert a német első hadsereg zöme Ourcq felé, tehát délkelet felé vonul el. Az egyre jobban sűrűsödő jelentések alapján arra az elhatározásra jut, hogy a tábor összes erőivel a német első hadsereg oldalát meg fogja támadni és közreműködésre kéri fel e tekintetben az angolokat is; de még vár, hogy annál biztosabb alapokra fektethesse parancsait.

Negyedikén maga győződik meg arról, hogy a németek tényleg elkerülik Párist és az előőrsökről visszatérve semmi kételye már nincs abban a tekintetben, hogy neki a 6. hadsereggel mit kell tennie. 9 órakor délelőtt a következőképen intézkedik a 6. hadsereggel.***)

„A német hadseregek mozgulatai folytán, melyek arcvonalunk előtt látszólag délkeleti irányba siklanak el, az a tervem, hogy a hadsereget az oldalukba előreviszem, azaz az angol csapatokkal összeköttetésben kelet felé támadok. A támadási irányt meg fogom adni, ha az angol hadsereg irányát ismerni fogom. Adja (t. i. Maunoury) rendelkezéseit ezentul mégis úgy, hogy csapatai készen legyenek ma délután a menetelésre és holnap szeptember 5-én legyenek abban a helyzetben, hogy a megerősített tábor keleti területén általános támadást kezdhessenek. Küldjön azonnal lovashírszerzőket Chantilly és a Marne között minden irányban előre. A 45. hadosztályt mostantól kezdve rendelkezésére bocsátom. Jöjjön mielőbb hozzám személyes megbeszélésre.

Galliéni.“

*) Galliéni i. m. 50. oldalán.

**) U. o. 222.

***) U. o. 112 oldal.

Ezen parancs kiadása után abban a reményben, hogy sikerül majd az angolokkal megegyeznie és a fővezér beleegyezését is elnyernie vezérkara által kidolgoztatja a szeptember 5-ére adandó részletintézkedéseket abban a feltevésben, hogy a fővezér most már bele fog egyezni abba, hogy a 6. hadsereg a Marnetól északra támadjon, mert így jut legjobban a németek oldalába, sőt támadása azoknak összeköttetéseit is azonnal komolyan veszélyezteti. Parancsait azonban egyelőre még nem adhatja ki.

Mig Maunoury megérkezését várja, vezérkari főnökével újból előterjesztést tétet a fővezérségnél terve érdekében. Sürgősen kéri beleegyezését, hogy a kivételesen kedvező viszonyokra való tekintettel járuljon hozzá ahhoz, hogy a 6. hadsereg a Marnetól északra támadhasson és, hogy az angolok is menjenek át támadásba a Marnetól délre, a helyett, hogy visszavonulásukat a Seine, mögé a Juvisy-Melun szakaszra folytatná. Annál könnyebben megtehetnék ezt a támadást, mert 4-én ugyanis pihenő napot tartanak.

A fővezérség még most is inkább a Marnetól délre való támadást tartja célszerűbbnek, annál is inkább, mert French látszólag a 2-iki elutasítás miatt orrolva nem hajlandó visszavonulási gondolatát feladni és a Marne és Seine szögletben, háta mögött közvetlenül a Seine hatalmas akadályával ütköztetve bocsátkozni.

Ilyen körülmények között beszél meg Gallièni az időközben megérkezett Maunouryval a támadás végrehajtásának különféle esélyeit és elhatározza, hogy személyes megbeszélésben próbálja meg az angol vezér ellenállásának megtörését és véleményének megváltoztatását. Maunouryval együtt elmennek Melunbe, azonban sem Frenchet, sem vezérkari főnökét Murray tábornokot nem találják otthon. A főnök helyettesse Wilson tábornok átveszi ugyan a meggyőző érveket, maga azonban határozatra feljogosítva nincs és előadásából azt a benyomást szerzi Gallièni, hogy az angolok segítségére nincs mit számítani.

A leghevesebb lelki harcok közepette tér vissza Párisba attól való félelmében, hogy az annyira tisztán kézenfekvő kedvező alkalmat a döntő csatához a franciák nehézségük és előre leszögezett előítéletük folytán el fogják mulasztani. Erélyes és kezdeményező természete nem tud ebbe belenyugodni és avval az elhatározással, hogy ha az angolok nem is támadnának és a fővezérség gondolkodásmódját sem sikerül megváltoztatnia, akkor a saját felelősségére indítja meg a 6. hadsereg támadását a Marnetól északra a németek jobb oldalába, tétet még egyszer jelentést a fővezérségnek vezérkari főnöke útján, a fővezérség tetszésére bízta az angolok közreműködésének szabályozását.

Ez a megbeszélés végre sikerrel koronázza Gallièni kezdeményezését. A Marnetól északra való támadásra megkapja a fővezérség elvi beleegyezését és 4-én este kiadhatja végre 10 óra 30 perckor következő parancsát.)*

„I. Valamennyi jelentés egybehangzóan azt mutatja, hogy az első német hadsereg zöme, mely eddig a 6. hadsereggel állott szemben, délkelet felé vette irányát. Ezek a jelentős erősségű oszlopok a jelentések szerint a Marne folyót iparkodnak elérni La Ferté sons Jouarre és Château Thierry között. Ezen mozdulatuk egyenesen az angol jobbszárny és az 5. francia hadsereg ellen irányul. Egy német oszlop, mely látszólag a német jobbszárnyat képezi, ma Nauteuil le Haudouin felől Meaux vagy Lizy sur Ourcq felé lett menetelben megállapítva.

*) Gallièni i. m. 225 és köv. oldalain.

Ilyen viszonyok mellett, Páris fenyegettetése megszűnván, a párisi hadseregnek minden erejével oda kell törekednie, hogy a német hadsereggel az érintkezést fentartsa és ennek következményeképpen készen kell lennie a közelgő csatában való részvételre is.

Az angol hadsereg hasonló szellemben fog cselekedni.

II. A 6. hadsereg küldjön lovas felderítőket Chantilly, Senlis, Nanteuil le Haudouin, Meaux és Lizy sur Ourcq felé. Intézkedtem, hogy e hadsereg lovassága az összes rendelkezésre álló erőkkel megerősíttessék.

III. Holnap a 6. hadsereg kelet felé nyomul elő a Marne jobb (északi) partján oly módon, hogy arcvonalával Meaux magasságába jusson. 6-án reggel támadni fog az angol hadsereggel egyetemben, mely a Coulommiers—Changis arcvonalon támad.

IV. Kelet felé való támadásában a 6. hadsereg az alábbi erőkkel fog lassanként megerősíttetni:

a) 45. hadosztály, mely már most Maunoury tábornok parancsai alá helyezkedik.

b) A IV. hadtest készenlétbe helyezkedik, hogy a 6. hadsereg mozdulatait kövesse azon mértékben, amint hadosztályai kirakódtak. Külön parancs fogja őket Maunoury tábornoknak még alárendelni.

V. (... Páris védelmét szabályozó pont, melyből csak a következő szakasz bir jelentőséggel)...

...Ebener tábornok másik hadosztálya általános tartalék. 6-án később meghatározandó területen fog laktáborozni...

VI. és

VII. (a marnei csatára nézve nem birnak jelentőséggel).

Galliéni.

Evvel a marnei csata előkészítése francia részen is befejeződik és most már csak a német és francia fővezér intézkedéseit kell ismertetnünk. Mielőtt ezek tárgyalásába bocsátkoznánk, a következő fejezetekben a hadseregek állapotára és a csatatér terepviszonyaira fogunk rövid pillantásokat vetni, hogy teljes képet nyerjünk a nagy küzdelemről.

* * *

Francia részről éles irodalmi harc indult meg, hogy a marnei csata dicsősége kinek a nevéhez és elhatározásához fűződik. Azt hisszük, hogy e fejezet tanulságaképpen nyugodtan eldönthetjük azt, hogy a marnei csatát Joffre tervezte és indította is meg, így az elhatározás és dicsőség is az ő nevéhez fűződik. Szeptember 1-én és 2-án kelt intézkedései és titkos rendeletei nagyjában már körvonalozzák a csatatervet, a nélkül, hogy a csata helyét pontosan leszögeznék. Természetes, hogy ezt és a részleteket sem határozhatta meg még szeptember elsején. A körülmények és a közben lejátszódó események voltak hivatva tervét valóra váltani és szabatosabb alakban és meghatározott időben kifejezésre juttatni. Galliéni kezdeményezése bármennyire dicséretreméltó is, utóvégre mégis csak egy részletkérdés tisztázását eredményezi és röviden mondván: kötelességének hű teljesítésénél nem egyéb. Csak természetes az, hogy az általa jobban ismert viszonyokat a fővezér tudomására hozta és annak akaratát a csata kedvező lehetőségeinek kihasználására irányította. Ebből a kötelességszerű tevékenységből arra nézve tökélet kovácsolni, hogy a marnei csata francia részről túlhajtott dicsősége

egyedül az ő érdeme volna, nézetünk szerint nem lehet és nem is komoly dolog. Abban a pillanatban, a mikor Joffre Galliéni tervét elfogadta a 6. hadsereg alkalmazására nézve és nevével és felelősségvállalásával fedezte, az érdem csakis az övé lehet.

A kedvező eredményhez természetesen Galliéni, Foch és Sarraill előzetes tevékenysége igen jelentékenyen járult hozzá.

ly
d-
az
es

E)

A hadseregek állapota.

A hadsergek állapota

sze
els
ké
for
fele
elm
is i

nap
jűk
ből
szá
har
meg

25-
alat
tok
nag
leve

erős
nyo

kez
más
gun

tött
ser
min
szá
fok
ban

vér
már
csat

A v
kör

Augusztus 18-ától kezdve a németek állandóan mozgásban maradtak szeptember 4-ig. A mint azt már fentebb kimutattuk, ez alatt az idő alatt az első hadsereg csapatai, az ütközetnapokat is beleszámítva, átlagosan naponként 23—26 kilométert, a második hadsereg csapatai átlag 19 kilométert, a fordulóponton levő hadseregek pedig 12—16 kilométert haladtak meg. Azt is felemlítettük már, hogy ezek a menetteljesítmények igen nagyok, mert az elmélet szerint a hadseregarcvonalak előnyomulásánál a napi 15 kilométert is igen jó és gyors előhaladásnak kell tekintenünk.

Még nagyobbak lesznek azonban ezek a teljesítmények, ha az ütközetnapok számával a napok számát, melyek menetelésre voltak szánva kisebbítjük és ha elgondoljuk, hogy az elhelyezési körletbe és az elhelyezési körletből a menetvonal elhagyása utáni vagy elérése előtti teljesítmények a fenti számokban nem foglaltatnak benne. És növelik a teljesítményt azonfelül a harcban, a harchoz való fejlődés és a harc utáni közvetlen üldözés alatt megtett és mindenestre nagyobb fáradalmakkal megtett utak is.

Csak a ki maga is megróbálta, hogy mit tesz az, forró augusztusban 25—30 kg. teherrel megrakva, minden egyéb izgalomtól távol is egy nap alatt 25—30 kilométert megtenni, tudja kellő módon értékelni a német csapatok teljesítményét, melyeket még a harc izgalmai, a rendetlen étkezések, a nagy oszlopokban való menetelésnél elkerülhetetlen por és fülledt oszlop-levegő, esetleg a vízhiány és a nyugalomhiány nehezebbeké tettek.

A német csapatok erőbeli állapotát tehát már pusztán a menetek is erősen befolyásolhatták és az egyes ember erőviszonyain túl a létszámviszonyokat is lényegesen érinthették.

Sajnos sem egyik, sem másik tekintetben ma még nem állnak rendelkezésünkre statisztikai adatok e fontos tényezők elbírálására és így csak a másutt szerzett tapasztalatok és egyes résztvevők írásai után adhatunk magunknak többé-kevésbé homályos képet a viszonyokról.

Bircher *) svájci író alapos készültségű munkájában szorgalmasan gyűjtött össze ilyen adatokat és kutatásainak eredménye az, hogy a német hadseregeknél a menetvesztések arra való tekintettel, hogy az élelmezés nem volt mindig kifogástalan, hogy gyakran szabadban kellett táborozni, mert az elszállásolás a nehéz viszonyok között nem mindig volt lehetséges és mert a fokozott teljesítmények több mint 14 napig tartottak pihenő nélkül egyhuzamban, a 10—20%-ot is elérték.

Ezekhez a menetvesztésekhez még az egész időre átlagosan 20% véres veszteségeket számít hozzá, vagyis a német hadsereg felvonulási állományának körülbelül 60—70%-ával érhetett el Bircher szerint a marnei csata színhelyére.

Nem hisszük, hogy Bircher túl magas számokat állapított volna meg. A világháború kezdetén első csatanapunkon a 77. honvéd gyalogdandár egy körülbelül 10 órás ütközetben tényleges tiszti állományának majdnem a felét,

*) Idézett munkája 85. old alán.

legénységi állományának majdnem 30%-át vesztette véres veszteségek útján. Menetvesztéseink is elérték az 5%-ot, pedig a felvonulási körletből az első csata színhelyéig összesen 5 menetet hajtottunk végre egy pihenőnap közbeiktatása mellett és legnagyobb menetünk nem volt több 25 kilométernél az oszlopba sorolást és az éjjelező helyzethez való menetelést is beszámítva. Viszont igaz, hogy ezeket a meneteket nagyrészt rossz minőségű és futóhomokkal borított galíciai természetes utakon hajtottuk végre.

A tiszti veszteségek a németeknél is igen nagyok lehettek az első időben. Egy résztvevő naplója szerint augusztus hó 30-án az ezredet már egy őrnagy, a zászlóalját fiatal százados vezette, századjánál pedig aznap 2 tisztársa halt hősi halált. A nagy veszteségek természetes következményei voltak a békekiképzésnek, melynek alapgondolata a németeknél is ugyanaz volt, a mi nálunk: a támadás és pedig a feltartóztatatlan előnyomulás jellegével bíró támadás kultiválása és az a gondolat, mely az erkölcsi derékség és rátermettség hangsúlyozott kinevelése mellett, a gépeknek, az élettelen fegyver hatásának lebecsülésével járt.

E megjegyzésünkkel sem az erkölcsi derékség, sem a támadás ellen kirohanást intézni nem akartunk. Elismerjük az erkölcsi derékség és a tiszt példaadásának feltétlen szükségét, elismerjük, hogy ez a lelki dispozició minden harci tevékenységnek, becsülettel végzett harci tevékenységnek a *conditio sine qua non*-ja. De hangsúlyozottan ki akarjuk emelni, hogy békekiképzésünkben ezt a lelki dispoziációt az értelmes, meggondolt, higgadt és a botor vakmerőséget kerülő okos bátorság rovására tulságosan kiemeltük és hangoztattuk. Láttunk a hadjárat elején tiszteket és kiváló altiszteket, kik derékségüket avval bizonyitgatták és a jó példát abban látták, hogy a leghevesebb tűzharcban is a földözék tetején ülve biztatgatták és tüzeltek embereiket. A vége ennek a botor vakmerőségnek persze az volt, hogy legjobbjjainkat elveszítettük.

Elismerjük, sőt hangsúlyozottan mondjuk ki a támadás fölényét is a többi harcmód felett. De annak az összes rendelkezésre álló és az ellenség erejét és ellenállását, akár testi, akár lelki ellenállását letörni képes és arra hivatott eszközök és tényezők működésével összhangban kell állania. A támadó gyalogság legyűrő eleven ereje nem a gyorsaságban, a feltartóztatatlan és egyhuzamban való előnyomulásban rejlik, hanem a tömegben, mely az ellenséges állásokat eléri. Jól emlékszünk gyakorlatokra és előljárókra, melyeknél az volt a fő, hogy a támadás megindulásának pillanatától az ellenség közé való betörésig szakadatlanul mozgásban legyen a támadó erő. A támadás ment egyhuzamban és feltartóztatatlanul és az egész művelet, tekintet nélkül a saját vagy ellenséges fegyverhatásra, egy óra alatt lepergett. Az első csatákban így volt lehetséges az, hogy 9—10 óra alatt 4 támadás volt végrehajtható, de csakis így volt másrésről lehetséges az is, hogy 9—10 óra alatt a támadó gyalogság salakká lett, míg a tüzéség alig tudta a mozdonylőszert ellőni.

Megjegyzésünk ilyen értelemben hangoztatta azt, hogy a feltartóztatatlan előnyomulás jellegével bíró támadás kultiválása és az erkölcsi derékség és rátermettség hangsúlyozott kinevelése mellett a gépeknek, az élettelen fegyver hatásának lebecsülésével járó békekiképzésünk volt a háború kezdetén szenvedett nagy veszteségek okozója.

Résztvevők leírásából tudjuk azt, hogy a németek erőállapota sok kívánni valót hagyott. Egyik felkiált: „Készek voltunk erőinkkel és sokszor csodálkoztunk, hogy még tovább tudtunk jutni”; másik ugyanazt fejezi ki a következő mondatokkal: „Az idő és tér fogalmai eltűntek; partnélküli kód-

tengerben enyésznek el a hét utolsó napjai és órái. Elsüllyednek és eltűnnek egyetlenegy gondolatban, egyetlenegy érzésben, mely az agyba és a testbe belopódzott és azt ellenállás nélkül rabjává tette, egy gondolatba: aludni, aludni és mindent elfelejteni.

Hasonlóan nyilatkozik sok, sok más résztvevő is, kiknek erre vonatkozó megjegyzéseit Bircher idézett munkájában összeválogatta.

Annál csodálatosabb, magasabb és minden fáradságot és egyéb vágyat leküzdő a német csapatok erkölcsi állapota, melyeknek jellemzésére álljon itt Bircher után a következő két részlet. — Az egyik kifejti:

„A legmesszeemenőbb dicséretet érdemli meg katonáinknak e nehéz napok alatti magatartása. Ha lassanként valóságos bivalybőrt szereztek is lábuk talpán, ha időnként nadrágszíjukat egy lyukkal szorosabbra kellett is összehuzniok, ha bozontos kőrszakálukkal és az erősen megviselt ruháikban nem is festettek éppen étvágygerjesztően, fejüket mégsem lógatták soha. Elpusztíthatatlan életkedv, humor és győzni akarás ébren és fentartotta őket.”

A második pedig:

„Az örökkévalóság olcsó, a perc drága. Hogy örül az ember az ételnek, italnak és az alvásnak! És ha mindjárt fontosságban nyer is az anyagi, mégis megállapítható az, hogy mennyivel jobban fejlődik az ember lelki élete, hogy nyilvánul meg az emberben a „jobb“, a „nemesebb“ . . . És bár szitkozódunk és káromkodunk, végül összeharapjuk fogainkat és tűrünk abban a tudatban, hogy mindezt nem emberneműzésből követelik tőlünk, hanem, hogy az ellenséggel és a szomszédokkal a megfelelő viszonyba kerülhessünk. Mindenki tudja, hogy ezekkel a fáradságokkal esetleg több heti háborút takaríthatunk és válthatunk meg magunknak. De nem éppen könnyű azért a rettenetes lelki, szellemi és testi fáradságok közepette evvel vigasztalódni.”

Ezek és hasonló nyilatkozatok, de az események lefolyása is igazolja azt, hogy a jó szellem, a fegyelem, a megértés a követelmények jogosságával szemben meg volt a német haderőben és a folytonos győzelmek folytán csak még fokozódott is. A szellem pedig, ha egészséges és magasan lobog, minden kín és szenvedés, minden nélkülözés és fáradság elviselésére képesíti az embert.

A német vezetők meg is tettek mindent, hogy katonáikban a jó szellemet fenntartsák és hogy e mellett a lehetőséghez képest a testi fáradságtól is mentesítsék őket. Sokszor megengedték, hogy menetközben hátibőröndjeiket és fegyvereiket kocsira rakhassák. Minden menetkönnyítést megengedtek. A feltört lábuak egész raja néha kerékpáron követte csapatját, de el nem maradt. A mozgó tábori konyhák helyes irányítására nagy súlyt helyeztek és a szeptemberi első napokig alig volt eset, hogy azok a csapatoktól elmaradtak volna.

És hogy embereik erkölcsével mennyire törődtek, azt talán a legjobban jellemzi egy őrnagy-zászlóaljparancsnok, ki tisztjeinek arra a kérésére, hogy jó lenne már pihenőt kérni, mert teljesen kifacsart erejű emberek helytállására harcban nem lehet számítani, vállvonogatás közben a következőket felelte:

„Higyjék el uraim, éppen olyan színben látom a helyzetet mint önök és nem mulik el nap, hogy magam és társaim ezeket az aggodalmakat elő ne adnánk az ezredparancsnoknak.

Uglátszik, hogy mégis csak feltétlenül szükséges ez az őrült iram. Kérem azért, foglalkozzanak a menetek alatt folytonosan embereikkel, tartsák fenn a jó szellemet és hangulatot minden áron és énjük teljes latbavetésével. Magyarázzák meg folyton újra és újra az embereknek, hogy nem szabad az ehenséget nyugalomhoz juttatni, ha már egyszer visszavetették, mert az izzadsággal sok vért takarítunk meg“

és az író és háboruban résztvevő, aki az őrnagy kijelentéseit idézi, hozzáfűzi még:

„Nem maradt hát egyéb hátra, mint teljes énjük latbavetése. Ezt tehetségünkhöz képest meg is tettük. És az embereink meghálálták ezt tetteikkel“.

Ezt a mondatot vesse minden tiszt és egyáltalában mindenki jól az emlékezetébe, aki katonák és emberek nevelésével foglalkozik. A szeretet és a ragaszkodás, amelyet énjének teljes latbavetésével biztosítani tud, nagyobb tettekre fogja képesíteni alárendeltjeivel vagy neveltjeivel, mint a legerősebb eszközökkel fenntartott tekintély és fegyelem. Még pedig azért, mert az így képződő tekintély és fegyelem erősebb lesz, mert öntudatos és teljes odaadásból származik.

A katonás jó szellemnek pedig alapja az erkölcsös és hazafias érzés. Ha ez a vezetőben nincs meg fanatikus mértékben, akkor alárendeltjeiben sem tudja azt felébreszteni, nevelni és nagyra tartani, még különben teljes és érintetlen énjének teljes latbavetésével sem.

A csapatok erkölcsi és erőbeli állapotának fentartására azonban nem elégséges a vezetők iránti szeretet, ragaszkodás, a hazafias szellem, az erkölcsös felfogás, egyszóval a jó katonás szellem kiművelése, hanem szükséges a csapatok jó ellátása is, bármily paradoxonnak tessenk is ez az első pillanatra. Ugy van ez itt is mint a szerelem terén, amelyről a régi, jó közmondás azt tartja, hogy a gyomron keresztül születik és acélozódik meg. A legjobb csapat is el fog zúllani, ha ellátása rossz és ha azt látja, hogy ellátásával vezetői nem törődnek.

Ha itt-ott a résztvevőknél fel is csillanak e tekintetben panaszok a németek eddig megbeszélte hadműveletein belül, azok olyan elenyészően csekélyek, hogy számba alig vehetők. Lehetetlen is lett volna ilyen eredményeket elérni, ha az utánpótlás, a csapatoknak élelemmel és lőszerrel való ellátása nem lett volna rendben. A nehézségek óriásiak voltak; a szédületes iram, különösen az első hadseregnél, amint azt a hadseregarancsnok maga is felemlíti, szükségessé tette a folytonos és szigorú ellenőrzést, az élelem fokozását célzó parancsokat, a tapasztalatok állandó gyűjtését és azok felhasználását, hogy az utánszállítást végrehajtó vonatalakulások helyesen és pontosan működhessenek. Szerencsájuk volt a németeknek az, hogy a tehergépkocsi tömeges alkalmazása dacára is tekintélyes számu lovak részére a kellő mennyiségű zabot részben utánszállítás útján, részben pedig a helyszínen felhajtott mennyiségből majdnem mindenütt és állandóan biztosítani lehetett. A vonó állatok jó állapotával meg volt a helyesen és pontosan működő utánszállítás első pillére.

Kluck*) hadseregének állapotát a marnei csata kezdetén a következő szavakkal jellemzi:

*) Idézett munkája 95. lapoldalan.

„Legnagyobb és kis menetek váltakoztak (a hadsereg eddigi működése alatt) esetenkénti helyi rövid pihenőkkel és majdnem szakadatlan harcokkal olyan állapotban, melyet az alárendelt parancsnokok és hősies legénységük erkölcsi erejének és nagyságának köszönhetünk. A hadsereg minden kétség nélkül képes volt további eredményes harci tevékenységre, de a messze nyúló hadműveletekhez szükséges mozdulatok fokozását nem bírta volna. Ha a hadtestek, azok vonatainak és intézeteinek menetteljesítményeire és harcaira visszapillantunk, akkor a teljesítmények olyan magas fokát állapíthatjuk meg, amelyeket ritkán találunk a hadtörténelemben. A hadjáratnak kedvezett az időjárás és nem kevésbé az elegendő, sokszor igen jó ételmezés is. Az egészségi állapot örvendetesen jó maradt“.

Ha az ételmezés és ellátás jósága elsősorban a menetteljesítményekre volt jó hatással, bár a többi tényezővel együtt a harcra is jelentőséggel bírt, úgy a harcokra elsősorban a lőszerrel való ellátás volt döntő befolyással. Egyetlen egy helyen találkozunk egyszer egy megjegyzéssel, mely a lőszer-mennyiségek szűk voltát emlegeti. Így jogosan feltehetjük azt, hogy ebben a tekintetben is elsőrangban volt az utánpótlás megszervezése, ami annál nagyobb érdem a parancsnokságok részéről, mert egyik másik csapatnál az előnyomulás idejének egy harmadát harcok töltötték ki. Hogy a mai harcok és jelen fegyverek mennyi töltényt kívánnak, azt mindenki tudja, aki csak egyetlen egyszer volt is ütközetben. Ez az elhasználás a háború első hadjárataiban hatványozottan nagyobb volt aránylag, mint később.

Hogy a német hadsereg anyagi, szellemi és erkölcsi állapotáról a marnei csata kezdetén helyes fogalmunk legyen és arról a gondoskodásról is tiszta képet kapjunk, mellyel a parancsnokok minden rendfokozatban a csapatok harckésztségét kísérték, szükségesnek tartjuk Hausen vezérezredesnek hadserege állapotáról szóló megjegyzéseit még ide beiktatni: *)

„Saját megfigyelések és a hadtestparancsnokságok jelentései arra a meggyőződésre juttattak szeptember 4-én, hogy a hadsereg csapatai és azoknak vezetői is úgy szellemi rugékonyságuk, mint testi teljesítőképességük határára érkeztek el. Embernek és állatnak erejét az Eifelben fekvő felvonulási körletből való elindulásuk óta tényleg rendkívüli mértékben kellett igénybe vennem. Annak dacára, hogy szűk helyen igen nagy tömegek verődtek össze, hogy az átvonulási terep hegyes, erdős, nehéz és szegény volt, hogy a lakosság ellenségesen viselkedett és a meneteket részben rossz mellékutakon kellett végrehajtani igen forró időben, nagy erőfeszítések mellett és bár elmaradt a szükséges éjjeli pihenés is, a csapatok mégis 18-ától 23-ig a Maasig körülbelül 190 km-nyi, 24-étől 31-éig pedig hozzá még szakadatlan, makacs harcok közepette körülbelül 140 kilométernyi, összesen tehát 330 km-nyi utat tettek meg 14 nap alatt. Ez napi 23 km. átlagot ad, mely még fokozódik az eltolások stb.-nél megtett utakkal, teljesen eltekintve attól, amit még ezenfelül is követelni kellett embertől és állattól.

Nehezebbé tette még ezeket a viszonyokat az utánpótlás kérdése is. A Maas elérése után szükségessé vált gyors előnyomulás következtében az összes ételmet vivő oszlopok csatlakozásának be-

*) Idézett munkája 178 és következő oldalairól.

várása nem volt lehetséges. Ezért a következő időkben a Maas és Ardennek szegény, a lovasság által már kiszípolozott vidékein nemsokára zabhiány volt érezhető. A csapattömegekkel megterhelt utakon való gyors előnyomulás alatt nem lehetett kenyeret és húst sem mindig teljes mértékben utánszállítani. A csapat ugyan ilyenkor mindig tudta pótolni élelmezését a bőségesen talált marha-állományból és egyéb csekély élelmikészletekből, de a lovak állapota augusztus végén erősen lehanyatlott. A csapat és a vezetők kiméretlen erélyére volt tehát szükség, hogy a teljesítmények legmagasabb fokát, melyet a helyzet megkövetelt, el lehessen érni. Ha ezek a viszonyok nagyrészt mégis javultak az Aisne folyóhoz való közeledéskor, a folyótól délre ellenséges utóvédekkel vívott harcok annál súlyosabbakká váltak. Igen érthető tehát, hogy a 3. hadsereg csapatai, melyek kivételesen forró nyári időben 20 napig, e között 13 napig még folytonos harcok mellett pihenőnap nélkül nyomultak előre éjjeleken át is, sürgősen vágytak pihenőnap után. Mégis csak nehezen tudtam magam erre elhatározni, mert tudtam, hogy a szomszédok 5-én is tovább menetelnek.

Mégis az a megfontolás, hogy minden valószínűség szerint a Marnétól délre az ellenség makacs ellenállását kell majd leküzdenünk, azt parancsolta, hogy embernek és állatnak a sürgősen szükséges pihenőt megadjam. Ezért szeptember 5-ére a csapat harci értékének emelése céljából pihenőt rendeltem el.

Mindezek után megállapíthatjuk, hogy a német haderők a marnei csatához, ha éppen nem elcsigázottan, de fáradtan, majdnem pihenő nélkül, jó egészségi állapotban, állományuknak körülbelül 60—70%-ával érkeztek be. Ellátásuk, ha nem is volt teljesen kifogástalan, mégis jónak mondható ugye élelmezési, mint lőszerezési ellátás tekintetében.

A nagy és folytonos győzelmek az erkölcsi erőt, a legyőzhetetlenség hitét és az öntudatot igen magas fokra emelték, mely győzedelmeskedett a test minden fáradalma felett.

A jó katonai szellem képessé tette tehát a hadsereget kétségtelenül „eredményes és nagy harci tevékenységre, de messzemenő hadműveletekhez szükséges mozdulatok fokozását” aligha bírta volna el.

Nyugodtan nézhettek tehát bármilyen csata elé a német vezérek, sőt a döntő nagy csata minél előbbi megvívásának, az előbbi mondatban lefektetett összefoglalás szerint, egyenesen kívánatosnak kellett lennie.

* * *

Ha a győztesen előnyomuló német hadsereg testi és szellemi erőinek teljesítményét a mondottak szerint olyan nagy mértékben igénybevétték a lezajlott események, mennyivel erősebben kellett éreznie ezeket a behatásokat a francia hadseregnek, a legyőzöttnek és a visszavonulásban levőnek. Ha a németek folytonos győzelmei, a szakadatlan előnyomulás és a legyőzhetetlenség és ellenállhatatlanság képze a hadseregben a teljesítményképeséget fokozták és a hangulatot, a jó szellemet magasan lobogtatták, ugy a franciáknak erkölcsi erejét a vereségek, a szakadatlan visszavonulás, az inferioritás érzése erős próbára kellett, hogy tegyék.

Menetteljesítményeik nem nagyon maradhattak vissza a németek teljesítményei mögött, hiszen a visszavonulónak mindig egy lépéssel többet kell tenni naponként, hogy ellenfele halálos ölelésétől megszabadulhasson. Sajnos, hogy nem állnak rendelkezésünkre olyan adatok, melyek pusztán

csak a visszavonulási menetek átlagos teljesítményeire vonatkoznának. Bircher alább felsorolt adatai az összes elő- és hátramenetekre vonatkoznak és így nem adnak eléggé tiszta képet. De így is megállapíthatjuk azt, hogy átlagban nem állanak sokkal a német teljesítmények mögött. Így például: Sordet lovashadtestének egyes egységei 28 nap alatt 4 ütközetnap mellett 640 km.-t vagyis naponként átlag 23 km.-et; Conneau lovashadteste 14 nap alatt 3 ütközetnap mellett 300, vagyis átlag napi 22 km.-et; az 55. tart. ho. 8 nap alatt 180 kilométert, átlagosan 24 km.-et tesz meg 4 ütközetnappal (6. hadsereg), az 5. hadsereg egy egysége 15 nap alatt 4 ütközetnappal 315, vagyis átlagosan 22 km.-t halad meg; a harmadik hadseregnél a napi átlag 13—20 km. között váltakozik.

Ha összehasonlítjuk e teljesítményeket, azt találjuk először, hogy a külső szárnyon az átlagos teljesítmények itt is nagyobbak (Sordet 23, 55. ho. 24 km.) és aránylagosan csökkenni a forduló pont felé (3. hadsereg 13—20 km.), másodsor pedig azt, hogy a szembenálló hadseregek teljesítményei körülbelül ugyanazok voltak (Kluck — 20—26 km. — Maunoury 24 — német balszárny 12—16 km. — 3. francia hadsereg 13—20 km.).

Ha hozzá vesszük francia részről még azt, hogy sok volt az utóvédharc és ezeknek következményeképpen valószínűleg sok egység meneteit éjszakánként hajtotta végre, hogy végül visszavonulás alatt a pihenők és az éjjeli elszállásolás is rosszabb és rövidebb rendszerint könnyen érthető okokból, akkor a francia hadseregek erő állapotáról meglehet a kellő felfogásunk és képünk.

Jellemzésül álljon itt Bircher nyomán néhány idézet résztvevők naplójából:

„Egymás után jönnek ki a mély utból a hetedik hadosztály gyalogezerdei és elvonulnak mellettünk. Az emberek lecsigázottak. Arcuk, még a legfiatalabbaké is sárgás, zavaros a nyomortól, mély ráncokkal barázdált, szemeik mélyen ülnek, szájszegleteik pettyhüdten lógnak. Hátizsákjaik súlya alatt meggörnyedten másznak fel a gyalogosok halálmegvetéssel a magaslatra. Minden száz lépésre megállnak, hogy terhüket egy lökéssel helyreigazítsák. . . . A szemeket nyitva tartani olyan rettenetes kín. A végtagok merevek, a fej olyan nehéz. Nyillalás a vesék tájékán. Hideg és ködös az idő. A fej egyik vállról a másikra hanyatlik. Tönkre kell menni az álmatlanság folytán.“

Vagy egy másik:

„A terepen át jobbra is, balra is vánszorognak vissza az ezredek, elcsigázottan . . . Mindenütt eltévedettek, a bokrokban, az erdőszegélyeken, az utak árkaiban elaluszna a kimerültek, kiken erőt vesz a fáradtság és egyre-egyre jobban apad azok száma, kik zászlóikhoz hűek maradnak“

egy másik helyen:

„Az emberek olyan fáradtak, hogy minden pillanatban visszamarad egy-egy az árokban és nem egy áll meg menetközben, hanyatvágódik és úgy marad vissza . . . A tisztek minden ébersége sem elég arra, hogy mindenkit kötelességteljesítésre szorítson, az oszlop félelmetesen zsugorodik össze. Első eset . . . eddig a vadászok mindig helyt álltak és gyalogos társaiknak rend és fegyelem dolgában példaképül szolgáltak. De most erejük a végét járja . . . a rettenetes 14 nap, melyen átestek, képielenné tette

őket az erőltetett menetekre, melyeket makacsul kívánnak tőlük vezetők" . . .

Már ezekből a szemelvényekből is láthatjuk, hogy nemcsak az egyes ember erejét fogyasztotta az általános és hosszú visszavonulás mértéken felül, hanem az állományok is erősen szenvedtek a maradozók és kimerülten visszamaradók révén. Állományaik a harcokban is sokat romlottak, úgy hogy századaik nem egy helyen leolvadtak 50—60 főre, lovaik leromlottak, ágyúikat 6 ló helyett csak 4-el tudták már fogatolni, ezek csak a műutakon tudtak ügésben előrehaladni, a terepen lépésben is igen kinosan haladtak. Élénken festi le például Galliéni tábornok*) a fogatkozásokat a hadsereg egyes testeinél a következőképen :

„A 62. hadosztály például 22-e óta egyetlen pihenőnapot sem kapott. Ezen naptól kezdve állandóan harcolt, visszavonulása közben folytonosan üzve az ellenség által. Tisztjeinek nagy része elesett . . . Ebener tábornok beszámolt, hogy ennél a hadosztálynál 6 ezredparancsnok közül 4 meghalt vagy megsebesült, a zászlóaljparancsnokok és századosok két harmada pedig elesett. Nem áll rendelkezésére csak néhány tartalékos hadnagy, hogy ezeknek helyeit betöltse. 12000 gyalogosból 5000 esett el vagy sebesült meg, illetőleg esett fogságba. A 61. hadosztály ugyanilyen állapotban van.“

Vagy egy másik helyen :**)

„A negyedik hadtest Verdun vidékéről jött és erősen szenvedett az ott lejátszódott harcokban. Lartigue tábornok számolt be nekem hadosztálya helyzetéről, nagy állomány veszteségeiről, különösen tisztokban. Előadta, hogy majdnem kivétel nélkül tartalékosokból álló századainál nincs csak egy tisztje, főhadnagya vagy hadnagya, hogy nagy veszteségeket szenvedett anyagban is, hogy jelenleg nincsenek szerszámai, nincsen drótja, sem homokzsákja, hogy védőállásokat építsen . . . egyszóval hadosztálya, képtelen néhány nap előtt hadműveletekre . . . Megszemléltem Desvaux tábornok dandárát, mely különösen sokat szenvedett. Mindennek dacára az emberek, eltekintve fáradtságuktól, olyan állapotban voltak, mely bizalmat keltett teljesítőképességük tekintetében. Az állomány nagy hiányokat tüntetett fel, a századok legnagyobb részét hadnagyok vezették elő, egyiket másikat magasabb rangú altisztek.“

Mindezekből láthatjuk azt, hogy a francia egységek állománya sem lehetett több az eredeti állományok 60—70%-ánál a véres és menetveszteségek után és hogy náluk is különösen tisztokban volt nagy a hiány. Joffre-nak az volt a szándéka, hogy az állományokat a vivandó döntő csata előtt a póttestekből kiegészítse, csapatait kipihentesse és újra szervezze. A mint látni fogjuk az események folyamán pihenésről és újjászervezésről aligha lehetett szó. Hogy a létszámviszonyok rendezése a marnei csata előtt a póttestek küldötte kiegészítésekből sikerült-e mindenütt, arra adatokat sehol sem találtunk még. Így teljes joggal feltehetjük azt, hogy a német és francia egységek

*) Mémoires du Général Galliéni. Défense de Paris 25 Aout—11 Septembre 1914. Payot, Paris 1920. 75 és 76. oldalán.

**) 139. 140. oldalon.

azonos létszámviszonyok mellett kerültek a marnei csatában egymással szembe.

Kiképzés és különösen a harcban való összműködés tekintetében nem volt kifogástalan a francia hadsereg, a mint Joffre egyik parancsában nyíltan beismeri a németek harcászati fölényét.*) Ebben a parancsban az ütközetvezetésre ad ki rendeleteket, követeli a gyalogság és tüzérség szorosabb együttműködését, a gyalogságnál a jobb vezetést; ajánlja a rajvonalnak kiterjedtebb használatát és buzdít a németek azon szokásának utánzására, hogy lovasságot vegyesen használnak fel gyalogsággal. Természetes, hogy a harcászatilag kevésbé ügyes franciák nagyobb veszteségeket is szenvedtek.

A testi fáradalmak rossz hatását az erkölcsökre és a katonás szellemre, még növelte a legyőzöttség érzete is. Minden résztvevő panaszkodik a fegyelem lazulásáról, a sok maradozóról; de ennél súlyosabb a jelenség:

„Nézd, hogy viselkedtek itt nálunk. Franciaország katonái, ezek, a kik bezúzzák az ajtókat, berontanak a lakóhoz, ha az nincs odahaza? Oh, rosszabbak vagytok a poroszoknál“ írja egyik háborús résztvevő a bajtársairól. Vagy . . . ,a ki elveszti lovát, ott hagy bennünket, elmegy magában gyalog, elveszve, gazdátlanul délnek. Csatlakozik egy gyalogezredhez, vagy üteghez ma, holnap vagy soha.“

Különösen sokat panaszkodnak a csapatok a rossz élelmezés miatt, mely különösen augusztus vége felé, a nagy sietséggel végrehajtott visszavonulások alatt nem volt rendszeres, sőt egyre rosszabbodott.

„Agyunk tönkrement a fáradalmakban, menetelünk, azaz megyünk, mint az automaták előre. Az éhség majd kifordítja gyomrunkat; egy darab kenyér, melyet Lioncourtban ettünk, volt az egyedüli élelem, melyhez e napon hozzájutottunk.“ . . .

. . . „Eszünk egy tojást, egy darab almát vagy kenyeret, a melyet kaptunk, találtunk, szereztünk, vettünk, a jó Isten tudja honnan, kitől és hogyan . . .“

Hogy a hadsereg többi szükségleteinek ellátása mennyire volt rendben, arra adatot nem sikerült találnunk. A szivós és majdnem nap-nap után ismétlődő utóvédharcok azonban arra engednek következtetni, hogy a lőszerrel, sánc és egyéb anyagokkal való ellátás jól működhetett. Bizonyítja ezt az állításunkat az is, hogy tulajdonképpen minden átmenet nélkül át tudott menni a francia hadsereg szeptember hó 6-án újból támadásba és három-négy napon át a legkeményebb ütközeteket végig tudta vívni a nélkül, hogy egyetlen egyszer is arról tételnék említés, hogy anyagiakban való hiány miatt a harcot szüneteltetni kellett volna.

A mondottakat egybevetve azt mondhatjuk összegezéskepen, hogy a hadsereg el volt fáradva, erősen szenvedett állományában és anyagiakban is, sőt helyenként erkölce és katonás jó szelleme is megingott. Általában véve azonban erkölcsi ereje az első támadási parancsra újból megszilárdult, elfelejtette a kiállott szenvedéseket és fáradalmakat, a legutolsó embert is teljesen betöltötte a kötelességérzet vezérével és hazájával szemben és arra képesítette, hogy teste és lelke utolsó erejét is a szent célra feláldozza. Péguy írja:

*) Bircher idézett munkája 74. oldalán.

„Valamennyien előretörünk, telve reménnyel és bizakodással és készen arra, hogy megmutassuk a világnak, hogy egy nagy nemzet és egy faj akaratereje és dicsősége nem hallhat meg.“*)

* * *

A marnei csatában az ellenfelek nagyjában egyforma harci értékkel állottak tehát egymással szembe.

*) Birchernél 97. oldal.

sal
agy
(*)

kel

F)

A csatatér leírása.

műv
tettü

hato
távo
közö
gerin
erdő
nehe
ban,
majo
utat

mest
a tü
ném

irány
erős
hely
ujon
nél,

Thér
lejtje
ben
tek
pont
bőve
mere

mets
gató
telen
vezet

külö
hog
völgy

A csatátér leírásában nagyjában és egészében Bircher többször idézett művére támaszkodunk és adatainkat majdnem kivétel nélkül onnan merítettük.

* * *

A Marne és az Ourcq között fekvő csatátér — a német első és francia hatodik hadseregek mérkőzőhelye — Páristól északkeletre fekszik 37 km. távolságban. Általános magassága a tenger színe felett 60 és 140 méter között változik, általában szelíd alaku dombokkal van borítva, melyeknek gerince délnyugat felé esik. Az egész területet sűrűn fedik községek, majorok, erdőrészek és ligetek, melyek az áttekintést és az egységes vezetést megnehezítik. Az egész fensík jelleggel bíró terület igen gazdag elsőrangú utakban, melyeknek gócpontja St. Souplet. A műutak mellett a községeket és majorokat számos másodrendű út köti össze minden irányban. Valamennyi utat fasorok szegélyezik.

A talajkéreg jól művelt meszes föld, alig van rajta természetes vagy mesterséges akadály, általában véve gyalogság és lovasság részére jól járható, a tűzéség mozgását is csak a még említendő folyók és patakok korlátozzák némileg.

A csatátér összes vizei az Ourcqba ömlenek és északnyugat délkeleti irányban folynak. Az Ourcq maga részben mint folyó, részben mint csatorna erősen kanyargó mederben hömpölyög szelíd lejték között, mellékterepe sokhelyt mocsaras és iszapos, úgy hogy a közlekedés csak az utakon vagy az ujonnan lefektetett dorongutakon lehetséges. Külömben sem vízmennyiségénél, sem pedig mélységénél fogva nem képez nagyobb akadályt.

Az egész terepet három mélyedés: a Grivelle, a Gergogne és a Théroutanne völgye teszi tagoltabbá. A Grivelle völgye sok helyütt mocsaras, lejtjei elég meredeken emelkednek fel a völgyből 50 m. magasságig, külbomben nem igen számít akadálnak. A Gergogne völgyét 40—60 méteres lejték szegélyezik, melyeken a ligetek és kisebb erdőrészek képeznek támpontokat úgy a védelem, mint a tájékozódás számára. A Théroutanne legbővebb vízben, völgye sok helyen mocsaras, torkolata közelében a lejték meredekék, akadályjellege azonban nem igen jelentős.

A vizek, tekintettel arra, hogy majdnem merőlegesen érintették, illetve metszték az arcvonalakat csak mint az összeköttetést és a kölcsönös támogatást megnehezítő szakaszok jöhetnek számításba és a harcvezetésben önkénytelenül is az egymástól többé-kevésbé független harccsoport alakításra vezettek.

Általában véve a csatátér sem egyik, sem másik félnek nem nyújtott különösebb előnyöket, a németeknél csak az válthatott ki kényelmetlen érzést, hogy közvetlen hátuk mögött folyt a kanyargós és sok helyen járhatatlan völgyü Ourcq.

* * *

A Marne és a Seine között fekvő csatatérnél két szakaszt kell külön kiemelni, mert egymástól eltérő viszonyokat mutatnak.

Az első terület a Seinetől keletre terjed az Epernay-Champaubert-Sézanne műútig és délen a Provins—Sézanne műútig terjed. A Grand és a Petit Morin és az Aubetin három egymástól független fensikra osztja, melyek a harcoló hadseregek arcvonalaival párhuzamosan húzódnak nyugatról kelet felé. Ugyanezek a fensikokon húzódnak Páris felé kelet felől a legfontosabb összeköttetési vonalak.

A fensikok általános magassága 140—160 méter, mely a Marne felé a 200 métert is eléri. A folyók mélyen bevágott medrekben folynak, a kisérő lejtők a Marnénál helyenként a 200 métert, a két Morinnél a 60—80 métert érik el. A folyók között igen szelíd emelkedések váltakoznak egymással, melyeknek viszonylagos magassága átlagosan 30 méter és csak egyes helyeken emelkednek 50—60 méterre is. Szántóföldek és kertek váltakoznak kiterjedt legelőkkel. Sok az apró község, melyeknek környékén sok a major és tanya, szilárdan kőből épült házakkal, melyek könnyen rendezhetők be védelemre. Erdő részletek váltakoznak a községek között. Általában a vezetést és áttekintést nem igen gátolják sem a községek, sem az erdőségek, kivéve a gaulti, traconni és jouyi nagyobb kiterjedésű erdőkben, a hol az áttekintés, a mozgás és a vezetés is igen nehéz.

A járhatóság minden időben jó, a vidék minden irányban igen kifejtett elsőrangú utakkal bővelkedik.

A folyó szakaszok a védelemre igen jól felhasználhatók mély bevágásuk folytán, a támadónak pedig az átkelésnél nehézségeket okoznak. A terepnek ezen jellegzetessége az itten nagyobbára védelemben harcoló német hadseregeknek volt előnyös és a mint látni fogjuk az első hadsereg lovasságának tett jó szolgálatokat az amugy is nehézkesen mozgó angolokkal szemben.

* * *

A következő szakasz a Vertus—La Fère Champenoise műútig terjed és nagyjában egy 60—80 méteres magaslatoktól övezett lápos, mocsaras terület zár be. A közepén elterülő mocsaras vidék alig járható az utak kivételével, minden fegyvernem részére határozottan mozgási akadályt képez. A terepfedezetet 2 méteres nád és káka képezi, itt-ott fűz ligetektől tarkítva. A rajta átvezető utakat a szomszédos magaslatok mindenütt át- és betekintik és onnan azok, tekintettel arra, hogy a mocsár szélessége csak 1—2 km., mindenütt tűz alatt is tarthatók.

A szomszédos magaslatokat erdőrészletek borítják, melyek az áttekintést és különösen a betekintést erősen korlátozzák.

E terepen folyt le a német 2. hadsereg balszárnyának támadó harca Foch hadseregével szemben. A leírásból láthatjuk, hogy a terep Fochnak kedvezett és első sorban a gárda és X. német hadtestnek okozott nehézségeket.

A kelet felé a Marneig csatlakozó dombvidék csak meglehetősen kiterjedt erdős részleteivel volt a vezetés és áttekintés szempontjából mindkét félre egyformán hátrányos. Egyébként sem harcászati, sem hadműveleti szempontból semmi különös megjegyzést nem kíván. A mennyiben majdnem akadály nélkül fekszik a langresi fensik előtt fokozott figyelmet követelt a franciák részéről.

* * *

A csatatér többi szakaszai általában véve kevésbé lakottak és szegényesek. Az Argonnok zord, uttalan, járhatatlan, őserdő jellegű területén kívül az

Ornain folyótól északra fekvő területek száraz, kevés vízzel bíró, rendszertelenül dombos kréta vidék. Nagyjában többé-kevésbé pusztá jelleggel bíró vidék, melyet itt ott tarkít egy-egy túlevelű erdő részlet.

Az Argonnok erdeje gyalogság részére nehezen járható, lovasságnak járhatatlan; a tüzérség néhány rossz dorong utra van utalva, a tüzérségi megfigyelés majdnem lehetetlen, repülő felderítés teljesen lehetetlen. Egy szóval a szakasz nagy harcra nem alkalmas.

Az Ornain mindkét partja már nem gördít nevezetesebb akadályokat nagyobb tömegek harca elé, bár tőle délre a la Saulx mindkét partján óriási erdők terjengnek, melyek az egységes vezetést megnehezítik.

A folyók közül a Marne, Aisne és Aire az arcvonalakra merőlegesen folytak és mint harccsoport határok játszhattak csak szerepet. Az Ornain és a Marne—Rajna csatorna a támadó németeknek a francia tüzérség tüzeiben sok nehézséget okozhatott. Szerencsére a legnehezebb szakaszokon még harc nélkül jutottak át.

Az übőtség az Argonnokat kivéve minden irányban elég jó. Nevezetes pontok, melyeknek uralása a vidék uthálózatát biztosítja: Vitry le François és Revigny. Utóbbinak birtoklása a francia keleti hadseregekkel való összeköttetés miatt fontos volt a franciákra nézve.

* * *

Általában azt mondhatjuk, hogy a kiterjedt csatatér a Petit Morin mocsaras vidéke és az Argonnoktól eltekintve egyik félnek sem nyújtott hátrányokat. Nagy testek működése majdnem mindenütt a legjobb viszonyokat találta. Legnevezetesebb része mindenestre Sézanne vidéke, az ottani fensikkal volt, melynek kézbevétele a haderők közepén döntő jelentőséggel bírt a csata kimenetelére nézve. A csata részleteinek letárgyalásánál látni fogjuk, hogy mindkét fél itt küzdött a terület fontosságának tudatában a legszívesebben és csak kis híja volt, hogy a németek a franciák kedvező hadműveleti helyzete dacára itt a döntést kicsikarhatták volna.

A nagy kiterjedésnél a szárnyakon esett döntések semmi befolyással sem lehettek a középben esett döntés átható és mindent felforgató erejével szemben tisztán csak a terep földrajzi viszonyainál fogva.

G)

A marnei csata.

I.

Szeptember 5.

Szeptember 4-én este a német hadseregpáncsnokságoknál még nem mutatott semmi jel sem arra, hogy a német fővezérség agyában új tervek érlelődtek meg, melyek az eddigi parancsokkal homlokegyenest ellenkező intézkedéseket tettek szükségessé. Valamennyien a 3-án kelt parancs értelmében intézkedtek tehát arra, hogy a franciákat Páristól délkelet felé elszorítsák. Természetes, hogy megint a szárnyhadsereg az, a melynél a legélesebb rendszabályokat váltotta ki az elszorítás gondolata. Így látjuk azt, hogy Kluck abban a felfogásban, hogy hadseregének sikerült a francia 5. hadsereg szárnyát megállásra kényszeríteni és délkeleti irányban Montmirailra visszavetni, elrendeli hadseregének a Seine felé való további előnyomulását. E közben Páris felé biztosítani óhajtja magát és az angolokat ott akarja megtámadni, a hol visszavonulásuk közben éppen éri őket. IX. hadtestét Esternayre, III. hadtestét Sancyra, IV. hadtestét Choisyra, a II-at pedig Coulomnierstől nyugatra rendeli a Grand Morin partjára. Páris ellen a II. hadtest és a Meauxtól északra fekvő terepbe rendelt IV. tartalék-hadtest biztosított volna, mely utóbbihoz Marwitz lovashadtestének 4. hadosztályát is beosztotta. Marwitznak a II. és IV. hadtest közé kellett jutnia, hogy onnan Provins felé nyomuljon elő avval a feladattal, hogy a francia balszárnyat a Seine-n való átkeléskor megtámadja.*)

Igy 3 hadtest és egy lovashadtest a Grand Morin és Aubetin közé jutott már az elszorító mozdulat következtében, míg egy hadtest egy lovas-hadosztállyal még a Marnetól északra maradt és Páris felé bármikor arcot válthatott. A II. hadtestet mindkét irányban egyformán fel lehetett használni.

A második hadsereg arra való tekintettel, hogy bal szomszédja meg lehetőszen lemaradt az utóbbi napok eseményei folytán, csak rövid menetet rendelt el a 4-i helyzetből és jobbszárnyával Montmirailt, balszárnyával pedig Vertus-t akarta elérni, bár minden körülmény azt követelte volna, hogy minél előbb jusson az első hadsereg magasságába.

A harmadik hadsereg pihenőnapot rendelt el ötödikére és csak nagyon hátramaradt egységeit vonta közelebb a Marne felé. A 4. és 5. hadsereg előnyomulását folytatta ötödikén is.

Az ötödikére elrendelt mozdulatokat már minden hadseregnél megkezdették, a mikor először szikratávirón, majd azután később írásban is a következő parancs érkezik a hadseregpáncsnokságokhoz:

- Szikratávirat. Feladatott a fővezérségnél szept. 4-én dut. 7^h-kor, megérkezett: 1. hadseregnél: szept. 5-én del 7^h 15^l-kor,
2. hadseregnél: szept. 5-én del 8^h 30^l-kor,
3. hadseregnél: szept. 5-én dut 10^h-kor.

*) Kluck i. m. 93—94. oldal.

„1. és 2. hadsereg megmaradnak Páris keleti arcvonala előtt. 1. hadsereg az Oise és Marne között, megszállván a Marne-átjárókat Château Thierrytől nyugatra. 2. hadsereg a Marne és Seine között Nogent és Méry között, ezeket bezárólag, a Seine átjárókat megszállja. 3. hadsereg menetiránya Troyes és attól keletre.“

Ugyanakkor hirül vették a hadseregparancsnokok azt is, hogy e parancs megértéséhez szükséges bővebb fejtegetések utban vannak, azokat Hentsch vezérkari alezredes fogja hozni. Nagyjában 12 órával később kapják kézhez a hadseregparancsnokok a következő általános intézkedést és helyzetjellemzést:

„Az ellenség kivonta magát az első és második hadsereg átkarolóan tervezett támadása alól és sikerült neki részeivel az összeköttetést Párisal megtartani. Jelentések és egyéb hírek arra engednek továbbá következtetni, hogy az ellenség a Belfort—Toul vonalból csapatokat szállít nyugat felé és hogy a 3., 4. és 5. hadseregek előtt is von ki seregtesteket.

Az egész francia haderőnek délkeleti irányban a svájci határra való elszorítása tehát már lehetetlenné vált. Évvel szemben inkább arra kell számítani, hogy az ellenség a főváros védelmére és a német haderők jobboldalának fenyegetésére Páris környékén nagyobb erőket összpontosít és új alakulatokat von össze.

Az első és második hadseregnek tehát Páris keleti arcvonalával szemben meg kell maradnia. Feladatuk az lesz, hogy Párisból kiinduló ellenséges vállalatokkal támadólagosan lépjenek szembe és közben egymást kölcsönösen támogassák.

A negyedik és ötödik hadsereg még érintkezik erősebb ellenséggel. Arra kell törekedniök, hogy tovább is állandóan délkeleti irányba szorítsák vissza. Ezáltal a 6. hadseregnek is megnyitják az utat Toul és Épinal között a Moselen át. Még ma nem állapítható meg, hogy sikerül-e majd a hatodik és hetedik hadsereggel karöltve az ellenség tetemesebb erőit a svájci terület felé elszorítani.

A hatodik és hetedik hadsereg feladata egyelőre az arcvonaluk előtt álló ellenséges erők lekötésében továbbra is érvényben marad, de a lehetőséghez képest minél előbb meg kell támadniok Toul és Épinal között, a két vár felé való biztosítás mellett a Mosel vonalát.

A harmadik hadsereg előnyomulási iránya Troyes—Vendevres. Helyzet szerint fogja a fővezérség vagy az első és második hadsereg támogatására a Seinen át nyugati irányban vagy a haderők balszárnyának harcában való közreműködésre déli vagy délkeleti irányban felhasználni.

Ezért elrendeli Öfelsége:

„1. Az 1. és 2. hadseregek megmaradnak Páris keleti arcvonala előtt, hogy a Párisból kiinduló ellenséges vállalatok ellen támadólagosan lépjenek fel és pedig: 1. hadsereg az Oise és Marne között. Château Thierrytől lefelé az átjárókat meg kell szállnia partváltás lehetőségének fentartása végett. 2. hadsereg a Marne és Seine között. A Nogent és Méry közötti Seine-átjárók birtokba vétele fontos. Ajánlatos lesz a hadseregek zömét Páristól kellő távolságban tartani, hogy hadműveleteikhez a mozgási szabadságot

biztosítsák. A 2. lovashadtest az 1. hadseregnél marad, de egy hadosztályt lead az 1. lovashadtesthez. Az első lovashadtest, mely a 2. hadseregnek marad alárendelve, átállít egy hadosztályt a 3. hadsereghez.

A 2. lovashadtest feladata Páris északi arcvonalaának megfigyelése a Marne és az alsó Seine között, felderítés a Somme és alsó Seine között a tengerpartig. Távolabbi felderítés a tengerpart felé Amiens és Lillen át az 1. hadsereg repülői által. Az 1. lovashadtest megfigyeli Páris keleti arcvonalát a Marne és Seine között azonkívül Caen, Alençon, le Mans, Tours és Bourges felé derít fel, ezért kellő számban repülőket kell beosztani hozzá. Mindkét hadtest feladata a Párisba vezető vasutvonalaknak elrombolása lehetőleg a vár közelében.

2. A harmadik hadsereg nyomuljon előre Troyes és Venduevres-re. Egy lovashadosztályt az 1. lovashadtesttől kap. Felderítés evvel Nevers—Le Creusot felé, repülők beosztandók.

3. A negyedik és ötödik hadseregnek feladata feltartóztatlan délkeleti irányban való előnyomulással a 6. és 7. hadseregnek a Moselen át való előrejutását elősegíteni. A 4. hadsereg jobbszárnya Vitry le François és Montiérender-n át, az 5. hadsereg jobbszárnya Revigny—Stainville—Morley-n át. Az 5. hadseregnek balszárnyával biztosítania kell a Maas erődtímenyek ellen Troyon, Paroches és Camp des Romains erődök elfoglalása által. A 4. lovashadtest megmarad az 5. hadseregnél, felderít a 4. és 5. hadsereg arcvonala előtt a Dijon—Besançon—Belfort-vonal ellen. A 4. hadseregnek is jelent.

4. A 6. és 7. hadsereg feladata változatlan marad.

Moltke."

Tappen, a fővezérség hadműveleti irodájának főnöke az új parancs keletkezését és tartalmát a következőképen indokolja meg művében: *)

"Szeptember elején híreket kaptunk Páris felé haladó erős vasuti forgalomról, látszólag csapatszallítmányokról. Számítanunk kellett tehát arra, hogy a hatodik és hetedik hadsereg arcvonala előtt állott hadtestek egy részét balszárnyára szállítja el az ellenség. A lehetőségek közé került tehát, hogy az ellenség Párisból jobbszárnyunk és jobboldalunk felé intéz támadást további előnyomulásunk alatt. A jobbszárny mögött erő közvetlenül nem állott már rendelkezésünkre. Ennek az új helyzetnek megfelelően szeptember 4-én új parancsokat dolgoztunk ki a hadseregek részére... (ismétli, amit a parancs is megemlít)... A hatodik és hetedik hadseregből a hetedik hadseregparancsnokság, a 7. lovashadosztály, a XV. hadtest és a hatodik hadsereg egy hadtestének a haderők jobbszárnyára való elszállítása rendeltetett el. Ezeknek az erőknek, mint új hetedik hadseregnek először Belgiumba kellett menniök, hogy onnan a haderők jobbszárnyán jussanak alkalmazásba. Ez a parancs szeptember 5-én ment ki a hadseregparancsnokságokhoz. A jobbszárnyon, amint később kiderült, már nem jutott teljes végrehajtásra, valószínűleg az előretörekvés hatása alatt."

Mielőtt a parancs részletes megbeszélésébe és megvitatásába belekezdénénk, lássuk először a legjobban érdekelt első, második és harmadik had-

*) Tappen i. m. 23. oldalán.

seregek parancsnokainak véleményét, felfogását és intézkedéseit e parancsra. Az első hadsereg parancsnoka a következőket írja: *)

„Hogy egyáltalában és mennyire függött össze a fővezérség ezen elhatározása a hadseregparancsnokság szeptember 4-i előterjesztésével, azt La Ferté Milonban nem tudtuk. Kíváncsossá lett volna, ha ez a közlés néhány nappal előbb történik. Mert az első hadsereg részére délkeleti irányba elrendelt, az ellenségnek Páristól való elszorítását célzó támadása csak akkor felelhetett meg a helyzetnek és lehetett sikeres, ha a központi hírszerzés minden kétség nélkül megállapíthatta, hogy Párisból említésre méltó erők nem tudnak a nyugati mély szárny és a hosszú összeköttetések ellen előretörni. — La Ferté Milonban a következő megfontolásokat végeztük:

Az első hadsereg élével szeptember 3-án lépte át a Marne-folyót és ma (5-én) közeledik a Seine-hoz. A szikratáviratban foglalt parancs szerint az ellenséget ott kell hagyni és két-három napos hátra menetet kell végezni. A hadseregparancsnokság az ellenfelet úgy ítélte meg, hogy bár erősen megviselték a veszteségteljes harcok, mégis elég jó rendben vonult vissza. Ha egyszerűen ott hagyjuk az ellenfelet, akkor erőre, mozgási szabadságra tesz szert és támadási kedvét is vissza nyerheti. Erre való tekintettel lehetségesnek tűnik fel, hogy az ellenfelet még a Seine mögé vessük vissza és az első és második hadsereget csak azután fordítjuk el Páris felé. A míg a Páris alatt gyülekező erők eléggé megerősödnek és működőképesek lesznek, addig marad elég idő a Seine felé vezető támadáshoz. Ez a felfogás azon a tudaton alapul — amennyire azt a hadseregparancsnokság megítélheti — hogy a német hadseregek mindenütt győztes előnyomulásban vannak és így az ellenségnek a szárny fenyegetésére nem állhatnak tetemesebb erők rendelkezésre. Hogy ez a helyzet megfelel-e a tényleges helyzetnek, azt — amint 4-én jelentette is — a hadseregparancsnokság átlátni nem tudja.

Ezt a felfogást tehát bejelentettük a fővezérségnek és a 2. hadseregparancsnokságnak is és az elrendelt kanyarodást 6-ára előkészítettük.“

Az ötödikére rendelt mozdulatokat már nem szünteti be ezért a hadseregparancsnokság, csak a Marwitz lovas- és a IV. tartalékhadtestnél. A többi hadtestek előnyomulás közben többszörösen harcérintkezésbe kerültek az ellenféllel. A Marwitz hadtest Beton Bazoches környékén áll meg, a IV. tartalékhadtest pedig Marcilly—Chambrynál, lovas hadosztályával az északi szárnyon.

Lényegesen megváltozik a hadseregparancsnokság nézete, amikor Hentsch alezredes estefelé az írásbeli parancs átvételénél szóbelileg oda tájékoztatja Kluckot, hogy az 5., 6. és 7. hadsereget az erődítmények tényleg feltartóztatták az előnyomulásban és így az erőltolások lehetővé váltak és még azáltal is, hogy a IV. tartalékhadtest a délután folyamán Páristól északra, Dammartin tájékán nagyobb ellenséges erők jelenlétét állapítja meg.

A második hadsereg parancsnoka a következőkben nyilatkozik: **)

„A mikor szeptember 5-én del. 8^h 30ⁱ-kor a hadseregparancsnokságnál a fővezérség új intézkedése megérkezett, melyek szerint ... (rövidítve) ... az 1. és 2. hadseregnek Páris keleti arcvona-

*) Kluck i. m. 95-96-97 oldalán.

**) Bülow i. m.

lával szemben kellő távolságban meg kellett maradniok, a második hadsereg előnyomulását e napra beszüntette, csak a bal szárnyát tolta még egy kevéssé Morains le Petit-ig előre. Szeptember 6-án az így megkezdett jobbra kanyarodást a Montmirail—Marigny le Grand vonalig akartam folytatni, hogy így lassankint a Páris felé forduló arcvonalba jussak.

Feltételeztük azt, hogy az első hadsereg hasonlóképen már szeptember 5-én arcot vált Páris felé a Marnetól északra. A Château—Thierry, melyet az első hadseregnek kellett megszállnia — és Montmirail közötti hézag ideiglenes kitöltésére a második hadseregnek a VII. hadtest állott rendelkezésére. Az első hadsereg azonban, amint azt egy közléséből kivehettük, azon a nézetén volt, hogy az 5-ére rendelt mozgást már nem szüntetheti be; másrésről azt is tartotta az 1. hadsereg parancsnoksága, hogy a fővezérség rendelkezései ellenére az üldözést először a Seineig kell kiterjeszteni.

Igy esett meg, hogy az első hadsereg 5-én este messze túl jutott a Marneon a Coulomniers—Esternay vonalba, csak a IV. tartalékhadtest és egy lovashadosztály maradt Meaux környékén Párisal szemben! — A IX. hadtest tökéletesen a 2. hadsereg jobb szárnya elé tolódott, úgy hogy a VII. hadtest szeptember 6-án teljesen tétlenségre volt kárhozthatva.

A német haderők jobb szárnyának hadászati helyzete ezáltal sokkal kedvezőtlenebbé vált, anélkül, hogy a fővezérség szabályozólag közbelépett volna.“

A harmadik hadsereg parancsnokának véleményét következő fejtegetései tájékoztatják fel:

„... 6-án azon kérdés előtt állottam, hogy a harmadik hadsereg a neki juttatott feladatnak egyáltalában képes lesz-e megfelelni. Már az az egyszerű tény is, hogy a kiutalt működési terület a 2. és 4. hadseregek szárnyai között a Fère Champenoise és Vitry le François arcvonaltól 45 km., a Romilly—Arcis sur Aube—Montierender vonalban pedig 80 km. széles, rámutatott azokra a nehézségekre, melyeket a 3. hadseregnek további előnyomulása alatt le kell majd küzdenie. Még súlyosbította a helyzetet, hogy az Aube mentén hatóságilag szervezett franc-tireur harccal és fanatizált lakóssággal kellett számolnunk. Ha így jogosult volt is az aggodalom, hogy ilyen viszonyok között a 3. hadsereg erői nem lesznek elegendők, mégis reméltem, hogy urrá leszek a helyzeten, mert tovább délre Troyes és Vendeuvres között az arcvonaltól 30 km.-re zsugorodott össze és Romilly és Troyes között a Seine kitünő támasztékot adott. Különben azt is kiolvasni véltem a fővezérség szeptember 5. parancsának a 3. hadsereg vonatkozó pontjából, hogy a hadseregnek nyugati, déli vagy délkeleti irányban való felhasználását a fővezérség maga fogja elrendelni és ezt nem fogja újra a szomszédos hadseregekkel való megegyezés tárgyává tenni.“*)

Megbeszélésünk alapjául a 4-iki esti helyzetet kell vennünk, mert a német fővezérség csak ezt vehette alapul parancsaihoz.

Az új parancs a legegyszerűbb feladatot a második hadseregnek róta. Bülownak egyebet sem kellett tennie a parancs következményeképpen, mint jobbszárnya körül Páris felé nyugatra bekanyarodnia a Marne átlépése után.

*) Hausen i. m. 190—191. oldalán.

A mint fejtegetéseiből látjuk, feladatának lényegét fel is fogta. Nem érthettünk azonban egyet intézkedéseivel. Az új parancs vétele után avval a felfogással az ellenséges helyzet felől, a mellyel Bülow saját szavai szerint is birt, nem lett volna szabad ötödikére sem rövid előnyomulással megelégednie, sem balszárnyának rövid távolságra való előretolásával beérnie. Ha az ellenség előle futva vonul vissza és menekül, akkor a legelemibb követelmény az lett volna, hogy teljes eréllyel, embereinek és állatainak utolsó erejével is, nyomában maradjon és Napoleon szerint kardját hátában tartsa. De a parancs vétele után erőinek súlypontját is át kellett volna helyeznie a balszárnyára, még pedig a leghatározottabban és minden késedelem nélkül annál is inkább, mert a harmadik hadseregnek adott parancsból láthatta, hogy kelet felől támogatásban aligha részesülhet kanyarodása alatt egyrészt, másrészt pedig a kanyarodás fordulópontján egyelőre ellenhatással sem kellett számolnia. Erőinek átcsoportosítását annál könnyebben megtehetette volna, mert VII. hadteste, mely a fordulópontot volt hivatva a kanyarodásban játszani, kiszorult az első vonalból. Természetesen az lett volna a legegyszerűbb megoldás, ha hadtesteit kelet felé szorítja és a VII. hadtestet Château Thierrynél veti be az első vonalba. Tekintettel arra, hogy a fővezérség parancsát már délelőtt 3 óra 30 perckor kézhez vette, napnyugtáig lett volna elég ideje kiadott parancsainak megváltoztatására és balszárnyának Sézanne irányába való erőyes előre lökésére.

Idézett fejtegetéseinek két pontjára kell a figyelmet felhivnunk. Először azt mondja, hogy a fővezérségi parancs szerint az 1. és 2. hadseregnek „kellő távolságban” kellett Páris keleti arcvonala előtt megmaradniok, másodszer pedig azt, hogy Château Thierryt az első hadseregnek kellett megszállnia. Az első kifejezéshez való szoros ragaszkodást még meg lehet érteni és helyeselni is lehet, ha a fővezérségi parancs azon mondatára is gondolunk, mely a Párisból jövő lökemek ellen a „támadólagos fellépést” írja elő. Természetes dolog, hogy ez a parancs magában foglalja azt, ha éppen nem is volna szó szerint megemlítve, hogy kellő távolságban álljanak a hadseregek Páristól, mert ha nem állanak így, akkor támadásuk csakhamar Páris ostromához vezetne, mely esetet a fővezérség, úgy látszik el szeretett volna kerülni. Mozgási szabadsághoz tér is kell, melyet csak az erődöktől való kellő elmaradás biztosíthat. A másik kifejezés erős és különös hangsúlyozásáról, sajnos azt kell megállapítanunk, hogy az Bülow saját gondolatainak a viszhangja és egész felfogásának a megnyilatkozása. Azt látjuk benne, hogy Bülow saját jobbszárnyát Château Thierrynél akarta lekötöni és mást az első hadsereg részéről el sem tudott képzelni, mint hogy a balszárnyát szintén Château Thierrynél állítja fel. A szoros taktikai kapcsolat, melyet a szomszédos hadseregekkel minden eddigi működésében megkívánt és mindig szomszédjaival hajtatott végre, itt is követeli jussát és szüli azt a kifejezést, melyet sehol a rendelkezésre álló forrásokból, mint így elrendelt ténnyt megállapítanunk nem sikerült, mert a fővezérség parancsaiból mi inkább azt véljük kiolvasni, hogy Kluck szárnyának helyzetét előnyösebbnek gondolja Château Trierrytől nyugatra, mint ott vagy attól keletre. A Marne átjárókat a saját arcvonala előtt lezárva tartani partváltás céljából aligha lehetett volna, ha az ellenség Párisból megmozdul. Vagy talán csak egy a Marnetól délre meginduló támadástól tartott volna a fővezérség? Nem hisszük, mert akkor miért rendelte volna az 1. hadsereget a Marne és az Oise közé? Vagy a Seine átjárók kézbe vételét Bülow a saját arcvonala előtt képzelte? Azt hisszük, hogy balszárnyát a fővezérség is legalább is Nogent sur Seine-nél képzelte. Az egész csata folyamán látni fogjuk Bülownak azt az előre leszögezett

álláspontját, hogy az 1. hadseregnek vele szoros kapcsolatban kell működnie és hogy ezt a szoros kapcsolatot Château Thierrynél az első hadseregnek és nem neki kell keresnie.

A fentebb kifejtettek alapján nem érthetünk vele egyet abban a tekintetben sem, hogy VII. hadteste az első hadsereg szeptember 5-i tevékenysége folytán tétlenségre volt kárhozható. Ha Bülow balszárnyát még 5-én délután erőiesen előre és délnyugat felé előnyomultatja, akkor 6-án már meg lett volna a VII. hadtest számára is a mozgási terület. Balszárnya előnyomulásának elmaradását az sem teszi érthetővé, hogy a 3. hadsereg pihenő napja következtében való lemaradása folytán talán veszélyeztetettnek gondolta azt. Mert egy rendellenül és menekülésszerűen visszavonuló ellenféltől nem lett volna mit tartania és egyébként sem játszik a mai csatákban egy nap jelentősebb szerepet a döntés kioroszakolásánál. De még azt is figyelembe kell vennünk, hogy a 3. hadsereg pihenőjét, melyet ugyanis csak nehezen határozott el, feltétlenül az első kérésre abba hagyta volna, ha szomszédjai közül valamelyik is komolyabb harcba került volna.

Ha a második hadsereg parancsnokságának felfogása az ellenség állapotáról helyes volt, akkor a Marne és Seine közötti 60 km. szélességre a hadsereg ereje bőségesen elegendő is volt. Feladatának megoldása után az új arcvonalban természetesen újabb átcsoportosítás vált volna előreláthatólag szükségessé; a déli szárnyon összehalmozott erőknek semmi értelmük sem lett volna. Ez a megfontolás egyelőre azonban szükséges sem volt.

Teljesen értjük és minden tekintetben osztjuk a harmadik hadsereg parancsnokának aggodalmait, melyet idézetében olvashattunk. Ha feladatának lényegét vesszük, az tulajdonképpen az ellenséges vonalak kettérepesztésében, áttörésében állott. Csak ha ez sikerült, gondolhatott a fővezérség arra, hogy a harmadik hadsereget vagy nyugati vagy déli sőt délkeleti irányban hozza a helyzet szerint működésbe. Ugy látszik, hogy a fővezérség hirtől azt a benyomást szerezte, hogy a harmadik hadsereg nem fog nagyobb ellenállásra találni új műveleténél. Mert csakis így érthető a feladat, melyet 6 hadosztálynak ad egy 45 és 80 kilométer szélesség közt váltakozó területen. Abban a pillanatban, a mikor a francia 4. és 5. hadseregek között csak alárendeltebb erejű erők is fellépnek, a 3. hadsereg feladata keresztülvihetetlen. Támadásban, még megvert ellenséggel szemben is, sok egy hadosztálynak a 7 km. szélesség, ha teljes létszámmal bír is. De tudjuk azt, hogy a német hadseregek szeptember elején állományuknak már csak 60—70 százalékával rendelkeztek. A feladat kiszabásánál, az áttörés tervezésénél a fővezérségnek gondolnia kellett volna arra, hogy e célra a kellő erőt is rendelkezésre bocsássa. Nem szabad elfelejtkeznünk arról sem, hogy éppen ennek a hadseregnek nem volt lovassága sem, a mellyel az ellenséget tévedésbe hozhatta volna vagy saját szükségyszerű gyengeségeit leplezhette volna.

Nagy erkölcsi erőre, igen magas önbizalomra és csapatjai teljesítő-képességébe vetett rendíthetetlen hitre vall, ha a 3. hadsereg parancsnoka erői elégtelenségének és a rá várakozó nehézségek tudatában mégis bizakodni mer a feladat sikeres megoldásában.

A magunk részéről meg kell állapítanunk, hogy a Keletporoszországba elszállított két hadtest erősen hiányzik a német arcvonal e mostan legfontosabbá váló részén. 3 helyett 5 hadtesttel a 3. hadsereg feladatát könnyen megoldhatta volna. 10 hadosztály a 45—80 kilométeres szakasz bármely pontján rendelkezett volna avval az erővel, mely vezére akaratának érvényt tud szerezni. A legmagasabb vezetés előítéletes gondolkodásának és cselekvésének súlyos következménye előre érzik e helyen. Sajnos ezen már segíteni a had-

testek elszállítása után nem lehetett. De az áttöréshez szükséges erőt pótolhatták volna azok a hadtestek, melyeket szintén a Kelet céljaira akart felhasználni annak idején a fővezérség és végül megint csak meghagyott a 6. és 7. hadseregben.

A következetesség hiánya áll itt bosszút. Ha 25-én a 6. és 7. hadsereg nélkülözni tudta az onnan kivonni rendelt két hadtestet, akkor azokat a fővezérségnek okvetlenül el kellett volna onnan vennie, ha közben a helyzet Keletporoszlországban megnyugtatóan alakult is. A következetesség is ezt kívánta volna és a közben a Maas mentén megindult újabb és súlyos harcok, melyek azt eredményezték, hogy az onnan elszállításra kivont hadtestek meghagyattak, is azt követelték, hogy a birodalmi tartományokból vett csapatok a Maas-menti harcokba vettessenek be. Ha ez — a mint már kifejtettük — megtörtént volna, akkor könnyű lett volna most ezeket a hadtesteket a 3. hadseregnél működésbe hozva, ennek a nehéz feladat megoldását — a mennyire a háboruban az egyáltalában lehetséges — már eleve is biztosítani.

Feltételezni azt, hogy a német fővezérség könnyelműen az idő-, tér- és erőviszonyok komoly mérlegelése nélkül adta volna parancsait, nem szabad. A helyzet fel nem ismerése valószínűleg a hiányos hírek alapján, melyek a 4. és 5. francia hadseregek közötti térközben csak kevés és számba nem jövő ellenséges erőket állapítottak meg.

Más természetű nehézségekkel volt egybekapcsolva az első hadseregnek kijutott feladat végrehajtása. A míg a parancs a 3. hadsereget az ellenség felé vitte bizonytalan helyzetbe meg nem felelő erővel széles területbe, addig az első hadseregnek az utolért és legalább részeivel harcra kényszerített ellenségtől kellett eloldózkodnia és arcot váltva új helyzetet elfoglalnia. Az ellenségtől való megszabadulás, tekintettel arra, hogy az visszavonulóban volt, nem lehetett nehéz és nem volt megoldhatatlan feladat. Apróbb testekkel való erélyes üldözés, a lovasságnak kiméretlen fellépése a visszavonuló ellenséget sokáig tarthatták bizonytalanságban az öt követő csapatok ereje felől. Nem kellett attól tartania Klucknak, hogy az ellenség az üldözés gyengülése folytán azonnal támadásba fog átmenni. Augusztus 30-a óta semmi hajlandóságot sem mutatott arra, hogy egyhamar újból támadjon; a 6. hadsereg óvakodott harcokba bocsájtkozni, annyira, hogy azt teljesen szem elől tévesztette, róla teljesen megfeledkezett az első hadsereg; az angolokat le Câteau—Landrecies óta nem sikerült puska elé kapni, pedig minden igyekvését arra fordította az első hadsereg parancsnoksága, hogy velők újból mérkőzhessék. Az ötödik francia hadsereg állítólag „futva menekült“ és bár ezt a nézetet a hadseregparancsnokság nem osztotta teljesen, mégis tudta, hogy nagy veszteségei után mindenütt csak a rendezett visszavonulás lehetőségének biztosítására állott ki a porondra.

Igaz, hogy az üldözés beszüntetése megengedte volna, hogy erőre és mozgási szabadságra szert tegyen, talán támadási kedvét is visszanyerte volna. A míg ezek a jelenségek valóra váltak volna, addig mindenestre lett volna az első hadseregnek annyi ideje, hogy mozdulatait a megparancsolt új helyzet elfoglalására végrehajtsa minden ellenséges behatás nélkül. Nem tagadjuk ugyan az első hadsereg felfogásának jogosultságát sem, melyet Kluck műve után idéztünk. Bizonyos, hogy a Seine folyótól délre visszaszorított ellenség újbóli megmozdulása nehezebb lett volna, de az is bizonyos, hogy erőteljesebb és határozottabb lehetett volna, mert az erőgyűjtés a folyó akadállyal az arcvonal előtt nyugodtabban hajtódott volna végre. Az is bizonyos, hogy az üldözés azonnali beszüntetése a parancs vétele után, tehát

szeptember 5-ének délelőttjén a német első hadsereget sok physikai fáradtságtól és nem utóljára, sok veszteségtől is megkímélte volna, ami az erősen lepadt állományviszonyoknál nem lett volna megvetendő nyereség. A teljes gözzel való üldözés helyett ötödikén a lovasság és a kirendelt elővédek üldözése is megtette volna ugyanazt a hatást.

Tiszteljük, becsüljük és feltétlenül a legszebb vezéri tulajdonságnak tartjuk a következetességet és a kezdeményezést, mely oly magas fokban jelentkezett eddig is és most is az első hadseregparancsnokságban. De nem szabad e két erénynek tultengenie és makacssággá vagy következetes engedetlenségé válnia. Szeptember 4-i megfontolásaiban Kluck maga is veszedelmes műveletnek minősíti a Seineig való üldözést, illetőleg a kelet felé való elszorítást a Marne és Seine átlépésével. Érti az erők hiányát a saját jobbszárnya mögött, melyek hátát, oldalát és összeköttetéseit védenék Páris és az onnan esetleg fenyegető veszedelem ellen. Akkor megnyugodott abban, hogy a fővezérség biztos abban, hogy Páris felől alig fenyegetheti komolyabb veszedelem a németek haderejét és ebből az érzésből fakad ellenvetése a megállás és a lépcsőben való visszamaradás ellen. Akkor igazat kellett adnunk neki és kezdeményezését és következetességét el kellett ismernünk.

Szeptember ötödiki magatartásában és felfogásában azonban a következetesség és a már kiadott rendelkezésekhez való ragaszkodás nem érhető és nem logikus következménye 4-iki felfogásának és magatartásának. A parancs — értjük a szikratáviratot — csak azt írja elő, amit tenni kell és nem indokolja az újabb elhatározást. De az előzmények szemmeltartása mellett szembeugró az indok, mely a sorok között lappang. Párisban és környékén kell keresni az indító okot, mely új parancsra kényszerítette a fővezérséget. Ha Párisal szemben meg kell a németeknek állani és hozzá mindjárt két hadsereggel, akkor Párisból fenyeget az a veszedelem, melyet 4-i megfontolásaiban Kluck is említ. A fővezérség tehát megtudta azt, ami Kluckban aggodalmat keltett és a mivel aggodalmai dacára nem törődött a fővezérség jobban tudásában bizva és arra hárítván a felelősséget. Saját aggodalmai után, — mert lehetetlen, hogy azok máról holnapra teljesen eltűntek volna — a természetes az lett volna, hogy a parancs vétele után azonnal megáll zömével, az ellenséget csak részekkel, nagyjában lovasságával üldözteti és még szeptember ötödikének délutánján megkezdi feladatának legnehezebb részét — a hadsereg háta mögött levő vonatok tömegének szétbogozását az ujonnan felveendő arcvonalnak megfelelően. Ha úgy érezte, hogy csapataival nem kell sietnie, akkor a megállás után a következő reggelig az eddig várva-várt és jól kiérdemelt pihenőhöz juttathatta volna őket.

A meg nem állás és az elrendelt mozdulatok végrehajtásához való ragaszkodás a jobban tudás és makacsság benyomását kelti, melyet ebben az esetben sem a helyzet jobb ismerete, sem a lezajló és a fővezérségnél feltétlenül még ismeretlen és a számításba be nem állítható események indokolttá nem tesznek, a mint azt Galliéni francia tábornok esetében indokolttá és érthetővé tették.

Véleményünk szerint tehát Kluck ez esetben túl lőtt a hatáskörén és nem követendő példát mutatott be, melyet nem ment az a körülmény, hogy valamennyi német hadsereget győzedelmes előnyomulásban gondolt és az ellenség összes erőit lekötöttéknek vélte. Az alvezérnek éppen olyan kevésbé szabad feltevésekből és előítéletes felfogásokból kiindulva a fővezér parancsainak végrehajtását megtagadni vagy azokon a megengedett mértéken túl változtatni, mint a fővezérnek előítéletesen az alvezér részletintézkedéseibe, a mig azok az adott parancs értelmének megfelelnek, beavatkozni. Ezekben a dolgokban

a helyes mértéket felismerni és azokhoz alkalmazkodni, olyan magas vezéri tulajdonság, melynek, mint ösztönnek az emberrel együtt kell születnie. Jellem-fejlesztés és iskolázás ezt az öntudaton alóli képességet azután öntudatos akarattá fejleszthetik.

Amint láttuk, Kluck felfogását és gondolatait a fővezérséggel és szomszédjával Bülowwal is közölte és tudjuk azt is, hogy Bülow sajnálattal említi, meg, hogy a fővezérség nem avatkozott be a dolgok menetébe. A fővezérség passzivitása vagy mondjuk szabadelvűsége a hadseregparancsnokok véleményével és cselekedeteivel szemben az egész hadjárat alatt feltűnő. Ebben az esetben talán a nagy távolság és az összeköttetések gyengesége is hozzájárult ahhoz, hogy Moltke nem avatkozott bele erősen az első hadsereg dolgaiba. Kluck a parancsot reggel 7 óra 15 perckor kapta meg. Ellenvéleménye legjobb esetben is déltájban juthatott a fővezér kezeihez és a válasz a délutáni órákban érkezhetett volna vissza. A leggyorsabb elintézés így is 8—10 órát vett volna igénybe, az első hadsereg mozdulatainak beszüntetése a fővezérség részéről a tényeken nem igen változtatható volt. Bülow sajnálkozása tehát illuzórikus és a viszonyokat figyelembe nem vevő megnyilatkozás. Kuhl tábornok, az első hadsereg vezérkari főnöke, maga mondja, hogy a szikratávíratkozás nem pótolhatta a többi összeköttetési eszközök hiányát, különösen nem a leggyorsabb és legközvetlenebb eszközt, a távbeszélőt. Szerinte a szikratávíratok csak igen rövidnek lehettek és nem nyújthattak a fővezérségnek a helyzetről kellő tájékoztatást és nem hozhattak onnan sem részletes utasításokat. Azonkívül mondja Kuhl — kérdés és felelet ezen az uton sokkal hosszabb időt vett rendesen igénybe, semmint azt közönségesen gondolná az ember. Ebben a tekintetben a kellő berendezkedés hiányos volt. *) Ha elgondoljuk, hogy 7 hadsereg érintkezett a fővezérséggel ezen az uton és hogy a hadseregeken belül is használni kellett az állomásokat parancs és jelentés közvetítésre, ha elgondoljuk továbbá, hogy az ellenség is használta ezt az összeköttetési eszközt és hogy a hullámok egymást zavarják, akkor eltekintve az esetleges légköri befolyásoktól elképzelhetjük ennek az első pillanatban kiválóan látszó és minden egyéb összeköttetési eszközt felülmúló berendezésnek korlátolt hatóképességét.

Kluck tehát ezen a napon tévedett véleményünk szerint a helyzet felfogásában és ennek következményeképpen igazat kell adnunk Bülownak, ki azt mondja, hogy az első hadsereg ötödiki működése által a német haderők hadászati helyzete lényegesen rosszabbodott.

Ha már most a végrehajtási lehetőségeket vesszük az első hadsereg helyzetében, akkor kétféle megoldási módot gondolhatunk el. Mindenesetre hátraarcot kellett csinálnia Klucknak és hadseregét Páris felé bekanyarítani. A kanyarodást vagy az Ourcq és a Marne összefolyásánál levő II. hadteste körül hajthatta volna végre, úgy, hogy új arcvonala nagyjában a Ourcqnak délészaki irányban való folyását követte volna, vagy fordulópontnak a Château Thierry és Montmirail között előretört IX. hadtestet jelölhette volna meg és a kanyarodást addig folytathatta volna, míg a II. hadtest az állva maradó IV. tartalékhadtest magasságába nem ér. Mindkét megoldásnak vannak előnyei és hátrányai. Ha az eseményektől teljesen eltekintünk, úgy feltétlenül a második megoldásnak kell az előnyt adnunk. Ennek a végrehajtásnak meg voltak a keretei, szárnyai le voltak szögezve. A csapatoktól az elérhető legkevesebb menetteljesítményeket követelte, ami a hadsereg erő-

*) Kuhl: Der deutsche Generalstaab in Vorbereitung u. Durchführung des Weltkrieges. Mittler u. Sohn, Berlin 1920. II. kiadás 182—183 oldalán.

állapota mellett minden esetre számottevő körülmény volt. A hadtestek hátmögött levő vonattömegek tekintetében is a legegyszerűbb és legtermészetesebb megoldást tette lehetővé. És mindezek mellett zárt arcvonalat és a második hadsereggel a feltétlen összeköttetést biztosította volna. Ezekkel az előnyökkel szemben azonban nagyobb, már meghódított területet adott volna fel. A második megoldás a területi nyereség megtartása mellett lehetővé tette az egyedül álló IV. tartalékhadtest gyorsabb segítségét, ha ellenséges lökem irányulna ellene, a Marne és az Oise közé szűkebb területbe vetette a hadsereget, megkímélte ugyan a későbbi előnyomulás fáradalmaitól, de pillanatnyilag erősebben igénybe vette. Főhátránya az volt, hogy a második hadsereggel az összeköttetést meglazította és a két hadsereg közé hézagot iktatott be, mindaddig, amíg a második hadsereg Páris felé való előnyomulásában jobbszárnyával nagyban egyenlő magasságra nem érkezik meg.

A parancs vételekor semmi jel sem mutatott arra, hogy az arcváltás ideje alatt komolyabb harci tevékenységre kerülhessen sor az első hadsereg arcvonalán. A természetesebb megoldás tehát a balszárny körüli visszakanyarodás lett volna a mi véleményünk szerint, amint azt Bülow is elképzelte magának. Hogy melyik megoldási módot választotta volna Kluck, ha az események menete nem befolyásolja, azt nehéz megállapítani. A hadsereg eddigi működése és a vezetőknek a hadműveletekből kisugárzó lelki diszpozíciója szerint nem igen tévedhetünk, ha a radikálisabb és a hadsereget Párishoz közelebb vivő megoldást gondoljuk annak, amelyhez Kluck fordult volna. A végrehajtást döntően azonban tényleg a szeptember 5-én délután az Ourcq-tól nyugatra lejátszódó események és a Hentsch alezredes által szóbelileg nyújtott tájékoztatás befolyásolta. Mielőtt azonban erre rátérnénk, még egy gondolatunkat kell leszögeznünk a főparancshokság parancsadására vonatkozólag és meg kell tárgyalnunk a többi hadsereg feladatait is.

Minél kényesebb a hadászati helyzet vagy minél jobban eltér az eddig elérni szándékolt céltól az ujonnan kitűzött cél, annál pontosabbnak, határozottabbnak és részletesebbnek kell lennie az új parancsnak. A parancsadó tudja mindig legjobban, hogy mit akar és azt is, hogy ezt a „mit“ hogyan lehet legjobban elérni.*) A módot és az eszközöket, a kereteket, melyeken belül az összhangzatos működés a sikert legjobban biztosítja, világosan, félreérthetetlenül és meggyőző módon kell az alárendeltekkel közölni, nekik rendelkezésre bocsájtani. Engedelmeskedni a legjobbak is csak akkor tudnak, ha a parancs határozott, világos és jó és ami a főkritériuma véleményünk szerint a határozott, világos és jó parancsnak, ha az „végrehajtható“ a valóságban is. A fővezérségnek az új hadművelési célokat közlő parancsa világos is, jó is, amennyiben emberileg előre meghatározható, a harmadik hadseregen kívül kétségtelenül végrehajtható is. Nagy vonásokban határozott is, de a keretek megjelölésében nem eléggé pontos és szabatos, részleteiben nem eléggé megkötött. Anélkül, hogy a hadseregparancsnokok szabad elhatározását és kezdeményezését befolyásolta volna, már eredeti fogalmazásában is rendelkeznie kellett volna az első és második hadseregnek egymáshoz való viszonyát illetőleg, a szárnyak együttműködését kellett volna szabályoznia határozott rendelkezésekkel, nem pedig az általános, de igen keveset mondó és mindenki szájaíze szerint magyarázható mondattal: „egymást kölcsönösen támogassák.“ Nem lett volna nehéz és nem is ártott volna sem az elérni szándékolt célnak, sem a két hadseregparancsnok önérzetének, ha például a fővezérség megjelöli nagyjában a vonalat, amelyben a két hadseregnek

*) Taktikai kérdésekben ez azonban nem mindig áll, mint hadászatiaknál.

Párisnál szemben meg kell maradnia, vagy ha megjelöli azt a vonalat, melyet az arcváltás után el kell érniök. De ha ennyire nem akart beavatkozni a részletekbe, legalább is azt kellett volna általánosságban megmondania, hogy melyik hadsereg igazodjék a másik után, vagy melyiknek kötelessége a szárnyakon az összeköttetést és melyik helyen fentartania. Ez a csekély módosítás a parancsot sokkal határozottabbá és pontosabbá tette volna.

A végrehajtó személyek gondolkodásmódjának, elveinek, felfogásának és jellemének ismerete is lényegesen befolyásolja a parancs hangját és részletességét. Másképen kell parancsolni önálló és tevékeny, jó felfogású alárendeltnek és ugyanaz a parancs másképen fog hangzani lassu felfogású, tapogatózó, kevésbé erélyes alárendelt részére. A német fővezérségnek elég tapasztalata lehetett már szeptember 4-én alárendelt hadseregpáncsnokainak felfogását, erélyét és tevékenységét illetőleg. Klucknak erélyes, messzenyúló és merész elhatározásait épen úgy ismerhette, mint Bülow felfogását a hadsereg szárnyak érzékenységéről és a feltétlen érintkezés szükségéről. Ezeket a két hadsereg egymáshoz való viszonyának meghatározásánál surlódások és félreértések elkerülése végett számításba kellett volna venni és a parancsban megfelelően kifejezésre juttatni, hogy a kitűzött cél elérését biztosíthassa; annál is inkább, mert a 4-i parancs teljesen szakított a viszonyok eddigi felfogásával és megítélésével és a hadseregpáncsnokokat, kiknél a helyzettelfogás a dolog lényegében fekvő okoknál fogva mindig korlátozottabb látókörű és így egyoldalubb, teljesen új és ismeretlen körbe helyezte.

A 4. és 5. hadsereg parancsa egyszerű és világos. Mindkét hadseregnek csak az lehetett a tennivalója, hogy jobbszárnyára fektesse a főszűlyt, ami a 4. hadseregnél annál inkább is szükségessé vált, mert a tőle nyugatra küzdő harmadik hadsereg feladatának végrehajtása közben előreláthatólag eltávozik a szárnyától. Hogy tehát minden átkarolás és ellenséges oldaltámadás ellen biztosíthassa magát, jobbszárny hadtestének kellett a legszűkebb előnyomulási területet kijelölnie, hogy az a mélységbe való tagozódás által a kellő erőszükségletet a jobbszárny védelmére visszatarthassa. Az 5. hadsereg műveletei még a Verdun elleni biztosítást is szükségessé tették különösen akkor, ha az ellenség felhagyja e várta való támaszkodását és délnékvisszavonul, ami szeptember 4-éig még nem történt meg. De elképzelhetjük az 5. hadsereg részéről azt a megoldási módot is, mely Verduntól közvetlenül nyugatra halmozta össze a főerőt azért, hogy az ellenséget a vártól elszakíthassa. Minden attól függött, hogy milyen benyomást szerzett magának az ötödik hadsereg az ellenfél ellenálló képességéről és melyik hadműveletben látta a nagyobb és az egész német haderők számára jelentősebb eredményt, mert végeredményben mindakettő a kitűzött feladat elérését eredményezte volna, t. i. kényszerítette volna a francia második hadsereget arra, hogy a Meurthe és Mortagne mentén elfoglalt, Toulra és Épinalra támaszkodó védővonalát feladja. A magunk érzése szerint a kihatóbb eredményt a jobbszárnyról intézett támadás hozhatta volna meg a 4-i helyzet szerint, mert kilátást nyújtott arra, hogy nemcsak Verdun várát zárhatja körül, hanem a 3. hadsereg egy részének a bekerítését is eredményezte volna Verdun és St. Mihiel között.

Bár a világháború megcáfolni látszik a stratégia azon alapvető törvényét, mely szerint az ellenséges állam élő fegyvereivel kell mindenekelőtt leszámolnunk, mégis ezt a követelményt tartjuk ma is a legfontosabbnak. A világháború cáfolata csak látszólagos. A kereskedelem és ipar, egyszóval az egész állami életnek a letörése és az egész ellenséges országgal való leszámolás,

amint azt a világháboru mutatta: tényleg a végcél. Ezt a végcélt azonban annál könnyebben érjük el, minél gyorsabban bántunk el az ellenfél élő fegyvereivel, a hadseregével. És minél alaposabb az ellenséges hadsereggel való gyors leszámolás, annál gyorsabb és alaposabb lesz a végcél, — az ellenfél politikai akaratának a leküzdése is. Nem szabad sohasem elfelejtenünk, hogy a háboru nem más, mint a politikának az erőszakkal való érvényesítése, vagyis a háboru a politikának egyik válfaja, mely válfajnak leghathatósabb fegyvere a hadsereg. Ezt a fegyvert kell először ellenfelünk kezéből kiütnünk, hogy politikánkat háborus formájában diadalra juttathassuk. Ilyen szempontok szerint egyik vagy másik ellenséges hadseregnek a megsemmisítése, jobban mondva tehetetlenségre való kárhóztatása nagyobb eredmény minden területnyereségnél és nagy, de az ellenséget csak visszaszorító győzelemnél. Ha tehát a német trónörökös hadseregének sikerül a jobbszárnyára helyezett súlyponttal nemcsak Verdunt, de a francia hadseregnek zömét is bekeríteni, akkor az eredmény sokkal nagyobb és jelentősebb, mintha ellenfelét Verduntól elszorította volna, a 6. hadseregnek a Moselen át az utat egyengette volna, de az ellenséges hadseregek a főerőkhöz vissza tudtak volna vonulni.

Ha a német fővezérség a 4. és 5. hadsereg vezetését egységes parancsnokság alá helyezte volna, azt hisszük, hogy nem tévedünk, ha a csoportvezető első rendelkezésének azt tartjuk, hogy a 4. és 5. hadseregek belső szárnyain vonja össze a túlerőt az oly veszedelmes helyzetbe jutott 3. hadseregnek a lekapcsolása céljából. Így azonban, az önállóan egymás mellé rendelt hadseregeknél természetes volt, hogy mindegyik a jobbszárnyán keresse a döntést.

Ha a 4. és 5. hadsereg feladatának meghatározása után azt mondja a fővezérség: „Még ma nem állapítható meg, hogy sikerül-e a 6. és 7. hadsereggel karöltve az ellenség tetemesebb erőit a svájci terület felé elszorítani,“ — akkor olyan egységes feladatot határozott meg a két hadseregnek, melynek értelemszerű megoldását egységes vezérlet tudta volna csak megvalósítani. De ennek a feladatnak a megvalósításához erő is kellett volna, mellyel a két hadsereg szeptember első napjaiban nem rendelkezett. Valószínűleg azért állította be második helyre ezt a végcélt a fővezérség is, mert érezte, hogy csak szerencsés véletlenek, mondjuk a harmadik hadsereg ellenállás nélküli gyors előnyomulása és alkalmazása az ellenfél háta felé, hozhatták volna meg az eredményt.

A hatodik és hetedik hadsereget — amint azt Tappentől a fentebbi idézet alapján tudjuk — a fővezérség egyidejűleg meggyengítette, ha nem is tulságosan és ezeknek feladatát nem is változtatta meg. Csudálatos következetességgel tart ki a gondolat mellett, hogy a Trouée de Charmes-on át sikerülnie kell az áttörésnek előbb vagy utóbb, vagy ha ez az eset nem is állana be, úgy az észak felől jövő nyomásnak kell az ellenséget kényszerítenie állásainak feladására. Véleményünk szerint a parancs, melyet kapott ez a két hadsereg, szeptember 4-én teljesen keresztülvihetetlen volt. A lényege az volt, hogy a velük szembenálló ellenséget lekössék. Az egész haderőnek eddigi alkalmazását pedig fel kellett adni és meg kellett változtatni, mert „jelentések és egyéb hírek arra engednek következtetni, hogy az ellenség a Belfort—Toul vonalból csapatokat szállít nyugat felé.“ Ha eddigi magatartásuk és erejük nem volt elégséges arra, hogy az ellenségnek a csapatszállítást lehetetlenné tegyék, akkor kevesebb erővel ezt most már amugy sem érhatték volna el, azonfelül már el is késett a rendszabály. Az eseményekből logikusan levont következtetés az lett volna, hogy ezt a két hadsereget tiszta

védelemre utasítsa a fővezérség és zömét másutt való felhasználásra a legrövidebb idő alatt és a legrövidebb uton elszállítsa, úgy ahogy ezt a hadműveleti tervekben még egy két évvel a háboru előtt Moltke maga is tervezte és vasuttechnikailag elő is készítette.*)

De hangsúlyoznunk kell, hogy a legrövidebb uton volt szükséges az eltolás, hogy ezek a csapatok még idejekorán részt vehessenek a legközelebbi ütközetekben. Hogy a megoldást hogyan és hol gondoljuk, azt már kifejtettük egy előbbi fejezetben és itt elég ha ismétlés helyett utalunk ottani fejtegetéseinkre.

E helyett azt látjuk Tappen fejtegetéseiből, hogy ezt a két hadsereget csak szerény mértékben gyengítették meg és ezeknek a gyenge erőnek „mint új hetedik hadseregnek először Belgiumba kellett menniök, hogy onnan a haderők jobbszárnyán jussanak alkalmazásba”. Feltétlenül bizonyos, hogy ott hiányoztak a legjobban ezek az erők, de csak addig a pillanatig, a míg az ellenséges erők átkarolása volt a főcél és az elérhetőnek is látszott. Abban a percben, a mint a fővezérség belátta, hogy az egész francia haderőt már nem tudja Páristól elszorítani és átkarolás helyett maga jutott abba a helyzetbe, hogy tulszárnyalás ellen védekezzék, ezeknek a hadtesteknek helye már nem volt a jobb szárnyon, a hová csak nagyon későn érkezhettek volna be, hanem azokat a legrövidebb uton oda kellett volna irányítani, ahol új rendelkezései szerint a döntést akarta kierőszakolni. Szeptember 4-iki parancsa szerint nem lehet kétséges, hogy a haderők közepén volt a döntő pont, a harmadik hadseregnél, mely hozzá erőben még a leggyengébb volt. Nem bizonyít állításunk ellen semmit a későbbi események lefolyása, a melyek szerint ezek a Belgiumba szállított hadtestek éppen idejében érkeztek, hogy a marnei csata után az Aisne mentén az első és második hadseregek között keletkezett és már-már újból végzetessé válható hézagot kitöltsék. Ha rövidebb uton törekednek a harmadik hadsereg mögé, akkor a hadseregek visszavonulási körleteinek szabályozását lehetővé tették volna és a hézagot el lehetett volna kerülni. De az adott viszonyok között helyesebb lett volna a hézagot másképen, esetleg a visszavonulás folytatásával megszüntetni és az új hadsereget tényleg a haderők jobb szárnyán latba vetni, a hol a IX. tart. hadtest fellépése, bár ereje nem volt nagy, mégis meglepő hatást tudott elérni. Ennek további fejtegetése itt azonban már túlhaladja kitűzött kereteinket.

Röviden össze foglalva a marnei csata kifejlődésére a fővezérség 4-i parancsa, ha szabatosabban írja elő az első és második hadsereg feladatait és részben a végrehajtás módját is és a 3. hadseregnek nehéz feladatához a megfelelő erőt is biztosította volna, csak jó hatással lehetett volna. Tényleges fogalmazásában azonban megengedte az első hadseregnek végzetes előnyomulását és a harmadik hadsereg erejét messze felül muló feladatot háritott. Szabatossága tehát éppen úgy, mint végrehajthatása kifogás alá esik.

* * *

Szeptember ötödike külföldben a hadseregeknél alig hoz nevezetesebb eseményt az első hadsereg szélső jobb szárnyát kivéve. Az ellenséggel mindenütt meg volt ugyan az érintkezés, a jelentésekből származó benyomások nem engedtek következtetést arra, hogy ellenséges támadással kell a közeljövőben számolniuk a német hadseregeknek. A határozott benyomás mindenütt a visszavonulás képe volt.

*) Kuhl i. m. 169. oldalán.

Csak a IV. tartalék hadtest parancsnokát nyugtalanították azok a hírek, melyek Dammartin közelében és különösen attól délre erősebb ellenségről szóltak már 4-én este is. Ezért 5-én a 4. lovashadosztályt Páris felé való felderítéssel bízta meg és hogy útját egyengesse, gyalogsági osztagokat is küldött ki. Ezek harcokkal megállapították azt, hogy St. Mardon át és attól délre erősebb ellenséges oszlopok nyomulnak előre kelet felé. A helyzet tisztázására nagy felelőssége érzetében a IV. tart. hadtest parancsnoka a hadseregparancsnokság öt megállító rendelete után támadásra határozta el magát. E harcok alatt Penchard és St. Souplets között 2¹/₂ ellenséges hadosztályt állapított meg sok nehéz tűzérsséggel, melyeknek folytatásaképpen a 4. lovashadosztály Oignes és Brégy között is találkozott előnyomuló oszlopokkal. 5-én este a harcot félbeszakította és a Théroutanne patak mögé vonult vissza, nehogy a 4. lovashadosztály előtt fellépett túlerős ellenség őt átkarolhassa. Ez az erőszakos felderítés volt a marnei csatának első jele. A Galliéni által tervezett meglepetést a IV. tartalék hadtest támadása hiúsította meg, túlságosan korán fedvén fel Maunoury oldaltámadását.)*

A Hentsch alezredes hozta felvilágítások, melyek szerint Kluck megtudta, hogy a német haderők balszárnya a megerősített vonal előtt megakadt és hogy a közép is még meglehetősen hátramaradt és a IV. tartalék hadtest jelentései a Páris felől előretört ellenség erejéről és a helyzetről, többen megváltoztatták Kluck gondolkodásmódját és a fővezérség parancsának mielőbbi teljesítésére birták. Felfogása azonban még mindig az volt, hogy van még ideje az arcváltás nyugodt végrehajtására. Ebből a felfogásából ered a következő, Rebaisben szeptember 5-én délután 11 órakor kiadott intézkedése, melyet főbb vonásaiban kivonatban adunk** :

„1. Miután az 1. hadsereg a 2. hadsereggel karöltve a szemben álló angolokat és franciákat a Seine folyón túlra visszavetette, a fővezérségtől azt az újabb feladatot kapták, hogy Páris keleti arcvonalával szemben megállva, minden Párisból kiinduló ellenséges műveletet támadólagosan megtörjenek és pedig az 1. hadsereg az Oise és Marne, a második hadsereg pedig a Marne és a Seine között. Repülő jelentések szerint erős ellenséges oszlopok Tournan és Rozoy felé és Courtacontól Provins felé, Esternayból pedig Nogent sur Seine felé vonulnak vissza.

2. Új feladatának megoldásához szükséges mozdulatát az első hadsereg a következőképpen fogja megkezdeni:

a) II. hadtest két oszlopban Trilporton át Germignyre és Pierre Levée—Monteaux-n át Isles les Meldeusesre menetel; vonatát La Ferté sous Jouarreon át Vendrest—Croyra tolja vissza.

b) IV. hadtest holnap Doue környékét éri el, vonata állva marad.

c) III. hadtest holnap La Ferté Gaucher környékére megy; hadtestvonat első lépcsője Charly sur Marnera, 2. lépcsője Lizy—Clignonra.

d) IX. hadtest holnap megmarad elhelyezési körletében, vonatát Nogent-on át a Marne északi partjára tolja vissza. A vonat elhelyezési körlete a Coupru—Domptin—Charly sur Marne uttól keletre.

*) Kluck és Bircher, egyformán írják le az ütközet keletkezését. Galliéni emlékirataiban csodálatos módon meg sem említi azt.

**) Kluck i. m. 107—108. oldalán.

e) II. és IV. hadtest egyelőre gyenge utóvédeket hagyjon a Grand Morin mentén.

3. A vonatok mozdulatait egyelőre a hadseregparancsnokság fogja naponként szabályozni stb.

4. (A Marne átjárás ellenőrzését rendeli el.)

5. A Marne átjárókat e parancs után azonnal erősen meg kell szállani: II. hadtest Lizy és Germignynél; IV. hadtest La Ferté sous Jouarre, Saacy és Nanteuilnél a vasuti hiddal egyetemben; III. hadtest Charly sur Marne és Nogent-nál, IX. hadtest Chézy sur Marne és Château—Thierrynél a vasuti hiddal együtt.

6. A II. lovashadtest a hadsereg jobbra elvonulását Páris keleti arcvonalaival és a Seine szakasszal szemben az által leplezi, hogy Lumigny és Rozoy felé „előnyomul“.

7. (Az utász ezred beosztását szabályozza.)

8. Hadseregparancsnokság holnap délelőtt 10 órától kezdve Charly sur Marneban. Eligazítás dut. 6^h-kor. (A hadseregparancsnokság biztosítására intézkedik még.) v. Kluck“.

Éjjel még a második hadtest azt a parancsot kapta, hogy kora hajnalban induljon meg, hogy a IV. tart. hadtest támogatására már 6-án közbeléphessen.

A második német hadsereg parancsnoksága az előnyomulást a Montmirail—Marigny le grand szakaszra rendelte el. (Utóbbi község Pleurstől közvetlen délre.)

A harmadik hadsereg abban a felfogásban, hogy csak ellenséges utóvédekkel lesz dolga az előnyomulást általánosan déli irányban rendelte el és következő körleteket akarta 6-án elérni: 23. tart. hadosztály Villeneuve, XII. hadtest Germinon—Coupetz, XIX. hadtest Loisy sur Marne. Hasonlóan rendelték el az előnyomulást 6-ára a 4. és 5. hadsereg is általánosan déli irányban.

A szeptember 5-én este beállott német helyzetet a 8. számú vázlat mutatja.

* * *

A német hadseregparancsnokságoknál a franciákról alkotott kép szeptember 4-én teljesen megfelelt a valóságnak. A Páristól északra már megállapodott 6. hadsereg kivételével valamennyi hadsereget teljes visszavonulásban érte Joffre támadó parancsa. Galliéni kezdeményezésére megindultak a tárgyalások az angolokkal is, melyek azonban csak 5-én délelőtt vezettek eredményre, a mikor Joffre és Maunoury személyesen jártak el Frenchnél Melunben és csak hosszú rábeszélés után sikerült az angolok beleegyezését elnyerni.*) A tárgyalások befejezése előtt, azoknak jó kimenetelében bizva adta ki Joffre szeptember 4-én körülbelül 10 óra tájban este a következő parancsot:

„1. Ajánlatos, hogy az 1. német hadsereg merész helyzetéből hasznot huzzunk és a szélső balszárny hadseregek erőfeszítését e hadseregre összpontosítsuk. Minden előkészületet 5-én úgy kell elvégezni, hogy szeptember 6-án a támadást megkezdhessük.

2. Szeptember 5-én estig a következő helyzetet kell elfoglalni:

a) A 6. hadsereg minden rendelkezésre álló erővel Meauxtól északkeletre álljon készen arra, hogy az Ourcq folyót Lizy sur Ourcq és May en Multien között általános iránnyal Château—

*) Lásd az Illustration 1920. február 21. számában Grassset : Qui a gagné la bataille de la Marne. 143. oldal.

Thierryre átléphesse. E hadműveletre az 1. lovashadtest rendelkezésre álló erőit, a mennyiben közel vannak, Maunoury tábornoknak rendelkezésére bocsájtom.

b) Az angol hadsereg, mely Coulomniers és Nangis felé áll arccal keletnek, Montmirail általános iránnyal fog támadni.

c) Az ötödik hadsereg, mely balszárnyára helyezi a súlypontot, álljon fel nagyjában a Courtacon—Esternay—Sézanne vonalon és készüljön dél-északi irányban való támadásra. A 2. lovashadtest tartsa fenn az összeköttetést az angol és az 5. hadsereg között.

d) A 9. hadsereg fedezi az 5. hadsereg jobbszárnyát, a Bannes — d'Oyes—St. Gond vonalban rendezkedjék be, erős elővédekkel tartsa a St. Gondi mocsarak északi bejáratait és legyen készen arra, hogy Champaubert felé fog támadni.

e) Valamennyi hadsereg a támadást szeptember 6-án hajnalban indítsa meg. Joffre."

Ezt a parancsot szeptember 5-én reggel a következő kiegészítő parancsok követték:

"4. hadsereg: Szeptember 6-án reggel balszárnyunk hadseregei az 1. és 2. német hadsereget arcban és oldalban meg fogják támadni. 4. hadsereg szüntesse be dél felé való visszavonulását, szálljon szembe az ellenséggel hadműveleteit összehangzásba hozván a 3. hadsereg hadműveleteivel, mely Revigny-től északra fog nyugat felé előretörni támadásával."

"3. hadsereg: A 3. hadsereg biztosítsa magát északkelet felé, nyomuljon elő nyugat felé, hogy az Argonnoktól nyugatra működő ellenséges erők oldalát megtámadhassa. Hadműveleteit egyeztesse össze a 4. hadsereg mozdulataival, mely parancsot kapott arra, hogy ellenfelével szembeszálljon."*)

Mindenekelőtt feltűnő a parancsban az, hogy nem ugyanazon időben kelnek rendelkezései. A balszárny hadseregekkel már 4-én este intézkedik, a 3. és 4. hadsereggel azonban csak 5-én reggel. Anélkül, hogy ennek a két részben való intézkedésnek túlzott fontosságot tulajdonítanánk, fel kellett említenünk mégis, mert azt olvassuk ki belőle, hogy a kettős átkarolás gondolata először Joffreban a balszárny hadseregei részére érlelődött csak meg és csak fokozatosan jutott annak a felismerésére, hogy a rendelkezésére álló erők a középen kieroszakolandó átkarolásra nem elégségesek. Ha futólagosan vázlatban lefektetjük Joffre intézkedéseit és egy pillantást vetünk arra, azonnal szembeötlő, hogy a kiadott parancs értelmében a 9. hadseregnek kellett volna a Montmirailtól keletre fekvő Champaubert irányában végrehajtott támadásával betetőznie azt a munkát, melyet a 6. és angol hadsereg megkezdett és a melynek eredményeképpen Joffre a német jobbszárny teljes bekerítését és megsemmisítését remélte. Szeptember 4-ről 5-re azonban belátta ennek a tervnek a keresztülvihetetlenségét és 4. és 5. hadseregét is támadásra rendelte. Nem valószínűtlen, hogy Sarraill műveletei Verdun körül éppen olyan behatással voltak a terv megszületésére, mint Galliéni türelmetlen kezdeményezése Páris környékén. Ha Sarraill a szept. 1. parancs szerint otthagyt volna Verdun környékét és 4-én de Langle 4. hadseregével egy magasságban áll Revigny és Bar le Duc között, akkor Joffre nem rendelkezhetett volna el számára, hogy az Argonnokban működő ellenség oldalát támadja meg.

*) A parancsot Bircher után idézem. L. i. m. 242. oldalát. Csekély eltérésekkel hozza a parancsot Kluck is i. m. 104. oldalán.

A kép, melyett Joffre parancsából felépíthetünk mutatja továbbá azt is, hogy a németek teljes bekerítését célozta a kettős átkarolással, mely helyzetet még súlyosbította volna a németek részére a 9. hadseregnek meghagyott támadás is. De mutatja ez a kép azt is, hogy a németek helyzetéről alkotott felfogást nem mindenben fedte a valóság.

Egyébként a parancs a helyzetszülte módosítása annak a haditervnek, melyet szept. 2-iki titkos parancsában közölt a hadseregparancsnokokkal és egyéb megjegyzésünk nincs hozzá.

Ha összehasonlítjuk a német és francia fővezérség parancsait, melyek körülbelül ugyanabban az időben indultak utra, le kell szögeznünk a tényt, hogy a német fővezérség most igazodik először a franciák által diktált kényszer után, hogy nem cselekszik szabadon, a mint azt a gyors befejezés és az ellenség végleges letörése megkövetelte volna. A kezdeményezés kiesett a kezéből, a helyzet felett szuverénül már nem uralkodott, egyszóval a pozitív működés teréről lecsuszott a negatív szerepre. Hátrányba jutott és a hadműveleti szabadság elnyerhetése végett küzd és iparkodik új parancsával a helyzetet megmenteni.

Moltke és Joffre szerepet cserélnek. Moltke konzervatív ragaszkodása az előre megalkotott terv végrehajtásához a szükséges erőeszközök nélkül kátyuba jut, Joffre tetterős és szívós makacssággal párosult erőfeszítései diadalmaskodnak és kezére játszik a kezdeményezést.

A német támadó hadjárat sorsa egy időre meg van pecsételve. Most rajtuk a védekezés sora és nekik kell a kezdeményezés visszaszerzéseért ugyanazt a küzdelmet folytatniok, a melyet Joffre az első ütközetek óta olyan szívósan keresztülharcolt.

* * *

A 8. számú vázlat mutatja a francia és angol hadseregek helyzetét is szeptember ötödikén este. Pótlólag még hozzá kell fűznünk a következőket: A francia 6. hadsereg, hogy a Joffre parancsában előirt helyzetbe jusson Meauxtól északkeletre, kénytelen volt szept. hó 5-én jobbszárnya körül jobbra kanyarodni és egy menetet keleti irányban végrehajtani. Ezt két nagy csoportban hajtotta végre. A déli szárnyon Lamaze tábornok hadteste nyomult előre (55., 56. tart.-hadosztályok és a marokkói dandár) avval a céllal, hogy a Penchard—Monthyon—St. Soupplets vonalat elérje, míg a VII. hadtest Louvres—Dammartin körletből tört előre általában Brégy felé. Mindkét csoport, a mint azt a német IV. tartalékhadtest működésénél már láttuk, magára vonta a német felderítők figyelmét a délelőtti órákban. A korai délelőtti órákban megkezdődött a harc, melyet német részről erélyesen és oly ügyesen vezettek, hogy a franciák, különösen a déli csoportnál, nemcsak majdnem teljes gyalogsági erejüket, hanem nagyrészt nehéz tüzérségüket is kénytelenek voltak harcba vetni. Így sikerült a németeknek a támadók túlsúlyát felismerni és egyuttal azt a nagy veszedelmet is leleplezniök, mely Páris felől fenyegette őket.

Joffre támadásának leghathatósabb része így az elmélet szerint sokat veszített értékéből, mert nem hatott meglepetésként. A mint már az első német hadsereg intézkedésénél láttuk, Kluck ezen összecsapás hírére kezdi meg az elvonulást és siettetni különösen a II. hadtest indulását. Az egész hadműveleti terv sikeréhez elméletileg mindenestre jobb és előnyösebb lett volna, ha Maunoury ezen támadása később, legalább 24 órával később követ-

kezik be, vagy lepleződik le a németek által. De láttuk az eseményeket francia részről szeptember 4-én és láttuk Galliéni türelmetlenségét. Nagyon messzire vezetne bennünket, ha a későbbi támadás várható eredményét és sikerét akarnánk taglalni. Elméletileg feltétlenül a leghelyesebb, ha az átkaroló csoport csak akkor lép már működésbe, ha arcban az ellenfelet a saját erők már annyira lekötötték, hogy nem igen marad neki fölöslege arra, hogy azt az új arcvonalon latba vethesse. Ezt az időpontot természetesen nehéz megállapítani és pedig annál nehezebb, minél kevésbé marad az ellenfél a védelem terén.

Mind a két fél parancsainak birtokában bátran mondhatjuk azt, hogy tényleg francia szempontból nagyjában mindegy volt, hogy mikor éri Maunoury támadása a németeket. Ha korábban intézi azt, tegyük fel 4-én, akkor Kluck hadserege gyorsabban a helyszínén teremhetett volna. Ha 24 órával később jön, Kluck legteljebb nyugodtabban hajtotta volna végre arcváltását, de majdnem azonos időben került volna döntésre a csatatér ezen részén a dolog. A németek szempontjából majdnem jobb lett volna, ha az elméleti álláspont győz Galliéni kezdeményezése felett és a támadás későbben indul meg, mert esetleges korábbi támadásra Kluck talán nem reagált volna olyan erősen abban a meggyőződésben, hogy ez a támadás erősebb és veszélyesebb lökem úgy sem lehet, hiszen akkor a fővezérség nem rendelte volna el a franciák elszorítását Páristól.

Véleményünk szerint tehát téved Bircher is és tévednek az angol írók is, a kiket felfogásának támogatására könyvének 115. oldalán idéz, ha az ötödiki összeütközésnek tulajdonítják Maunoury hadseregének későbbi, nem éppen rózsás helyzetét és az oldallökés erősebb kihatásának elmaradását. Valószínűleg Bircher sem és az idézett angol írók sem ismerték még fejtegetéseik megírásánál a német fővezérség szept. 4-én este kelt rendelkezéseit, melyek Kluckot és hadseregét ezen leplezett oldaltámadás nélkül is a következő napokban a Marne és az Oise közé vezették volna vissza.

Maunoury a német IV. tartalékhadtest már fentebb vázolt visszavonulása után összes oszlopaival elérte a kitűzött célokat. A IV. hadtest Gagny környékén rakodott ki a vonatkból. 8. hadosztálya hadműveletekre — bár nem a legrózsásabb viszonyok között — már rendelkezésre állott, 7. hadosztályának részei még csak ötödikén érkeztek meg. A Sordet lovashadtest megkezdte előnyomulását Versailles és St. Cyr környékéről Maunoury balszárnyára. Hatodikára Maunoury az általános támadást rendelte el és abban a véleményben volt, hogy hadseregeinek élével 6-án délelőtt 9 órakor fogja elérni az Ourcq-folyót. Az angol hadsereg balszárnyával való összeköttetés céljából a 8. hadosztályt indította utba a Marne-folyótól délre.

5-én az angol hadsereg az Osoir la Ferrière—Tournan—Ormeaux vonalban állott és hatodikára a következőleg intézkedett French:

I. hadtest a Pézarches—Courpelay, II. hadtest de Tigeaux à la Houssay, 4. hadosztály Bailly—Romainvilliers vonalban tartoznak készenlétbe helyezkedni. A lovasság Haute Maison—Jouy le Châtel vonalban áll készen és felveszi az összeköttetést Conneau lovashadtestével.

Általános támadási irányul Rebais-t választotta French; a támadást akkor akarta megindítani, ha a 6. hadsereg tudatja vele, hogy az Ourcq-folyót elérte. Szándéka valamivel a 6. hadsereg mögött maradni.*) French ezen intézkedésére még vissza fogunk később térni.

*) Galliéni i. m. 233. oldalán.

Az 5. francia hadsereg 5-én még érintkezésben állott utóvédjei útján a német 1. hadsereggel. Részleteket e napi működéséről megállapítanunk nem sikerült. A 8. számú vázlatban esti helyzete fel van tüntetve. Bircher*) a következőképpen ítéli meg az 5. hadsereg helyzetét a német 1. és 2. hadsereggel szemben:

„A német 1. és 2. hadsereg helyzete, bár számbelileg a franciák voltak túlsúlyban, nem mondható kedvezőtlennek. Montmort és Esternay—Montmirail között hatalmas félívben volt az 5. francia hadsereg körülvéve, melynek balszárnya, Conneau lovassága által gyöngén földve, ki volt szolgáltatva a német IV. és III. hadtest támadásának. Az angol hadsereg felé tatóngó hézag is megengedte a németeknek 15—20 km. szélességben az áttörést, ha a megfelelő tartalékok rendelkezésre állanak. A francia hadsereg kimerültségénél ezen eshetőség kiaknázhatója nem tartozhatott a lehetetlenségek közé.“

Birchernek igazat kellene adnunk, ha csak az 5. hadsereg helyzetét tekintenénk, úgy a hogy azt a vázlat visszatükrözteti. Még abban az esetben is igaza van, ha elfogadjuk tényként az angol hadsereg helyzetét és Joffre támadó parancsát is, de nem vesszük tekintetbe a német fővezérség parancsát, mely a Marne és Oise közé szólitja vissza az első hadsereget. Maunoury ötödiki támadása csak az új parancssal való összefüggésében és az általános helyzetre való tekintettel hatott olyan erősen Kluckra. Ha új parancsot nem kap, hatodikán reggel feltétlenül megtámadja az ötödik hadsereget, lovassága ráakad az angol és francia hadsereg közötti hézagra, melynek kihasználása végzetessé válhatott volna Franchet d'Esperay hadseregére. Mert ismervén az angolok intézkedéseit, hatodikára ezektől nagyobb segítségre nem igen számíthatott, annál kevésbé, mert French csak nehezen egyezett bele az új támadásba, követelte szárnyainak támogatását a francia hadseregek által, valamivel hátrább akart maradni a 6. hadseregnél és támadását csak akkor rendelte volna el, ha a 6. hadsereg az Ourcq vonalat átlépi. Egyszóval French nem nagyon sietett és lelkesedett és gondolkodásmódját találóan jellemzi a hozzá beosztott francia összekötő tisztnek következő Galliénihez intézett jelentése:**) „Ha a 6. hadsereg Párisból kelet felé tör előre, az angol hadsereg képes lesz jobbszárnyát támogatni. Ha azonban a francia 5. hadsereg balszárnya erősen kelet felé vettetik vissza, vagy ha az ellenfél előnye igen szembeszökő lenne, az angol hadsereg köteles lesz visszavonulását a Seine balpartjára folytatni...“

A német fővezérség újabb parancsa nélkül vagy ha az egy nappal később indult volna utnak, Kluck merész és messzenyúló vezetése talán meg-hiusithatta volna Galliéni és Joffre összes reményeit azáltal, hogy a Marnetól délre levő 4 hadtestével szeptember 6-án olyan nyomást gyakorol a francia 5. hadseregre, mely ezt és a fentebbi fejtegetések szerint előreláthatólag az angolokat is visszaveti a Seine balpartjára. Hogy Maunoury helyzete, hogy alakult volna ilyen viszonyok mellett, azt Kluck vezetését ismerve, nem nehéz elképzelni.

Ezek a megjegyzéseink természetesen nem változtatják meg abbéli fel-fogásunkat, hogy Klucknak már 5-én délelőtt be kellett volna szüntetnie elő-nyomulását, hogy az elrendelt arcváltoztatást végrehajtsa. Csak azért foglal-koztunk bővebben ezzel a lehetőséggel, hogy rámutassunk arra is, hogy a

*) I. m. 164. oldalán.

**) Galliéni i. m. 224. oldalán.

véletlenek, az ugynevezett hadiszerencse, mennyire befolyásolhatják egy hadjárat vagy háboru egész menetét.

Foch hadserege szeptember 5-én a XI. hadtesttel Sommesous, a IX. hadtesttel Gourgaucon, a 42. hadosztállyal Corroy és tartalék hadosztályai-val az Aube jobbpartja felé volt visszavonulóban, hogy aznap este Sézanne és Vitry le François vonalában helyezkedjék el. Mint eddig is, ugy ezen a napon is kelletlenül ment vissza Foch és megváltásként üdvözölte Joffre parancsát, melyet nagyon későn, szeptember 5-én délelőtt 10 órakor kapott csak meg. Rugalmasságát és elhatározó képességét dicséri, hogy délelőtt 10 óra 30 perckor már intézkedik a visszavonulás beszüntetésére és utóvédeinek meghagyja, hogy st. gondi mocsarak északi bejáróit Congy és Toulon la Montagne között zárja le. Ezek az intézkedések csatározásokhoz vezettek német elővédekkel, melyekben a franciáknak sikerült a vázlatban feltüntetett helyzetben a mocsarak északi szegélyeit birtokban tartani. Következő napra két hadosztállyal Vauchamps—Janvilliers irányában szándékozott támadni, míg a IX. hadtest, melynek 17. hadosztályához Troyesből utban volt a 18. hadosztály is, a mocsarakat, a XI. hadtestnek pedig a Somme vonalát kellett tartania. A hadsereg jobbszárnyát a 9. lovashadosztály fedezte, míg a két tartalékhadosztály a közép és a jobbszárny mögött tartalékba került volna. Ebben a helyzetben a szomszédos 4. hadseregtől, melynek szárnya Humbauville tájékán volt, egy 15—20 km-es hézag választotta el a 9. hadsereget, melyet egyelőre szintén a 9. lovashadosztálynak kellett szemmel tartania.

De Langle de Cary hadseregét szintén visszavonulásában kellett megállítani a vázlatban lefektetett vonalban; így esett meg, hogy az Ornain összes átjárói sértetlenül már a németek kezén maradtak.

Sarraill a 3. hadsereggel ötödikén a parancs vétele után a Verdun—Beauzée sur l'Aire—Vaubécourt vonalban állott meg, lovashadosztályával keresve az összeköttetést a 4. hadsereg jobbszárnyával és következő napon zömével egyenesen nyugati irányban szándékozott támadni, mely műveletét Verdun várának mozgó tartaléka, a 72. tartalékhadosztálynak és a Maas magaslatokról visszavonuló tartalékhadosztályoknak egy nagyjában Clermont irányában ható lökéssel kellett volna istápolniok. Az ötödik hadtest volt hivatva az összeköttetést a 4. hadsereggel fenntartani és egyszersmint mint forduló-pont szerepelt volna a támadásnál.

* * *

Az Ourcq-menti harcok és Foch utóvédeinek sűrűsödő ellenállása vezették be tehát a marnei csatát, mely a világháborura olyan döntő befolyással bírt, bár távolról sem volt annak legnagyobb csatája.

II.

Szeptember 6.

Az előbbi felyezetben lefektetett parancsok, intézkedések és felfogások alapján a marnei csata első napja a következőképen játszódott le nagy vonásokban:

Maunoury 5-én este félbeszakította az ütközetet, mert VII. hadteste nem tudott teljes erejével már kibontakozni. 6-án a hajnali órákban 5^{1/2} hadosztállal egységes támadásba kezdett, miután sikerült a németek előőrseit St. Soupplets és Monthyonból visszaszorítani és déli szárnyán a 45. hadosztályt is bevetnie. Lamaze tábornok a Thérouannetól délre támadott északról délfelé az 56.—55. tartalékadosztályokkal, a 45. hadosztállal és a marokkói dandárral először a Marcilly—Baruy—Chambry által jelölt német vonal ellen 6 km. szélességben. A Thérouannetól északra az Etavigny—Puisieux vonalban álló németek ellen szintén 6 km. szélességben a VII. hadtest indult támadásra északról dél felé számítva a 63. és 14. hadosztályokkal. A terv az volt, hogy a német IV. hadtest déli szárnyát a Marne és Ourcq csatornára való támaszkodásából kiemeljék és északkelet felé vessék vissza, míg a VII. hadtest erőteljes lökésével Acy-en Multien-en át előretörve gyors visszavonulásra kényszerítse von Gronau tábornokot az Ourcq nyugati partjáról.

A IV. német tartalékhadtest csak 6 ezreddel tudott kiállani a heves támadással szemben, mégis csak elkeseredett harcok árán tudta a francia tulerő a csapatokat lassan visszaszorítani és lépésről-lépésre tért nyerni.

10 óraker délelőtt tudta meg Maunoury, hogy délfelől két erős elleneséges oszlop tör észak felé Varedes és Lizy sur Ourcq irányában előre. Hogy erősbitések beérkezése előtt végezhesen ellenfelével, déltájban ujra általános támadásba kezdett. A mig délen ez az ujabb támadás is csak lassan nyert tért, addig a Thérouannetól északra a németeknek fel kellett adni védelmi állásukat és Étavigny és Puisieux között Rozoy felé kénytelenek voltak azt visszahajlítani. A németek helyzete már-már válságossá lett, a mikor délen Varedes közelében dut. 1 óraker a 3. német hadosztály tüzérségének beérkezése és közbelépése uj erőt kölcsönzött a védelemnek. Ugyanígy állítják helyre d. u. 4 és 5 óra között az egyensulyt a 4. német hadosztály beérkező élei északon is.

A felismert túlsullyal szemben 6-ára az egyensuly a II. hadtest beérkezésével ugyan helyre volt állítva, de 7-én a franciák túlerejének ujából is érvényesülnie kellett. A helyzetnek ilyen felfogása birta rá Kluck tábornokot, hogy a IV. hadtestnek 6-án dut. 5^h 30ⁱ-kor és dut. 10^h 30ⁱ-kor adott parancsaival további előnyomulásra rendelje előre, hogy 7-én reggel készen állhasson az egyenlőtlen erőkkal vívott csatába való beavatkozásra. Ezek a parancsok az amugy is fáradt csapatoktól óriási menetteljesítményeket követeltek, mert Kluck nem a csatatér leggyorsabban elérhető pontjaira irányította

őket, hanem abban a törekvésben, hogy meghagyása szerint a Párisból jövő és így a német haderőkre legkellemetlenebb támadásokat támadólagosan hárítsa el, az ellenfélnek északi szárnyát iparkodott átkarolni és új harcegységeit mind az északi szárnyra irányítja.

Igy következik be az események kényszere és a fővezérség parancsának hatása alatt a hátraarc után a bal vagy déli szárny körül való kanyarodás, melynek természetes következménye volt a 2. és 1. hadseregek közt keletkező hézag. Ezt a hézagot egyelőre a Marwitz és Richthofen lovashadteste és az 1. hadsereg III. és IX. hadteste eléggé fődözte és leplezte. Ezen egységek 6-i szereplését későbbben fogjuk tárgyalni.

A mint a német vezér iparkodott erejét nagyobbítani, úgy a franciák is, a kik égték a vágától, hogy végül diadalmaskodhassanak a németeken, minden rendelkezésre álló erőt a harc vonal felé lázasan utba indítanak. Így látjuk, hogy Galliéni a Sordet lovashadtest egyik — 5. hadosztályát — vonaton szállíttatja Versaillesből Dammartinra, míg annak másik két hadosztálya gyalogmenetben vonul át Párison északkelet felé. Ugyancsak Galliéni az, aki a Páristól nyugatra, a Seine vonal védelmére rendelt Ebener tábornok hadtestét is az Oise-on átvonja, hogy szükség esetén rendelkezésre állhasson. A negyedik hadtest 8. hadosztályát a Marne-től délre indítják utba, hogy egyrészt meggyőztse a németeknek az Ourcq mentén harcoló csapatok megerősítését, másrészt, hogy a szárnyukért aggodalmaskodó angolokkal fentartsák az összeköttetést. Nehéz szívvel adja ezt a hadosztályt oda Galliéni, mert nem vár tőle sok hasznot. Tényleg már 6-án, a helyett hogy kelet felé való gyors előretörésével iparkodott volna a németek intézkedéseit keresztezni, ez a hadosztály eltér irányából, hogy a II. hadtestnek Trilport irányában haladó oszlopait követhesse. Tekintettel arra, hogy ez a hadosztály a Marne-től délre sok hasznot nem hoz és meglehetősen passzive viselkedik, működését továbbra nem is fogjuk figyelemmel kísérni.

A negyedik hadtest másik — 7. hadosztályának részére Galliéni Párisban lefoglaltatja az összes személy és teher gépkocsikat, és ezek segítségével szállíttatja Nanteuil le Haudouin irányában ezt a hadosztályt a csatatér felé.

Galliéni szükségét érzi a németeknek délről jövő oszlopai miatt az angol hadsereg előnyomulásának megsürgetését és azt a két hadsereg közötti viszonyra is jellemző következő levélével teszi:

„A hadműveletek kedvezően haladnak. Hogy előrehaladásunkat elősegítem, Maunoury tábornoknak minden eszközt rendelkezésére fogok bocsátani, a mellyel bírok. De feltétlenül szükséges az is, hogy a 6. hadsereg támadása ne maradjon elszigetelt, hogy a németek ne tudjanak vele szembevetni olyan egységeket, melyek az angol arcvonallal állanak szemben. Ennek következtében a légkifejezettebben kérem French tábornagyot, hogy szíveskedjék hadseregét a Joffre tábornok intézkedései szerint előrevetni olyképpen, hogy a tervezett általános támadás tényleg már ma általános is legyen és hogy a különböző hadseregek között meglegyen az az összeműködés, mely egyedül képes elhatározó sikert teremteni.“*)

Az angol hadsereggel szemben csak Richthofen és Marwitz lovashadtestei állottak. Marwitz az előző napi parancs értelmében előrelök még Lumiguy és Rozoy felé, majd lassan vissza húzódik a Grand Morin folyóra, a hol este meg is állapodik. Balszárnyán a Richthofen hadtest egész napon át az Aubetin folyócska mentén tart ki és itt vivja apró csatározásait Nesles

*) Galliéni i. m. 235. oldalán.

és Voinsles között angol lovassággal. Este ez a hadtest is lassan a Grand Morinen át vissza huzódik Montmirail felé abban a mértékben, a mint az első hadseregnek III. és IX. hadteste kitér a Petit Morin felé, hogy a nyugat felé kanyarodást végrehajtó 2 hadsereg arcvonalát kiüritse.

Nagyobb összecsapásra, erélyes üldözésre az angolok részéről 6-án seholsem került a sor. Bircher*) idézi Hamiltont, a ki bevallja, hogy az angolok eleinte igen óvatosak voltak Kluck üldözésében, a mit szerinte nem is lehet rossz néven venni, mert a hadsereg fáradt is volt és eddig jóformán mindig csak vissza vonult olyan ellenféllel szemben, melynek fogafehérért Monsnál és Le Câteaunál is megismerte.

Véleményünk szerint nagyobb üldözésekre azonban azért sem kerülhetett a sor, mert az Ozoir la Ferrière—Tournan—Rozoy vonalba csak 6-án reggel került az angol hadsereg éjjeli menetek után, hogy a Montmirail — tehát kelet — felé megindítandó támadáshoz csoportosulhasson. A még szükséges kanyarodás végrehajtása közben keleti szárnya jóformán meg sem mozdult, nyugati szárnya pedig alig haladt 15 km. előre — nagyjában olyan irányban — kelet felé, a hol eddig csak német előőrsök állhattak. Ezeket pedig még a hajnali órákban bevonta a második hadtest. Marwitz látszólagos előnyomulása Rozoy felé is a kanyarodó hadsereg arcvonala elé esett és így szintén csak biztosító osztagokba ütközhetett. Az est beálltával az angol elővédek a Crécy—Coulomniers—Choisy vonalig jutottak, előnyomulási irányuk pedig, mely először keletnek indult Montmirail felé, megváltoztatván most már inkább Château Thierryre (vagy a hogy ők maguk jelezték Galliéninek: egy kissé Rebais-től északra) mutatott. A nehézkesen mozduló angol hadsereg ezen kettős arcvonalváltatása természetesen időbe került.

Folytatólagosan keletre már erős harcokat váltott ki szeptember 6-a a francia ötödik hadsereg arcvonalán. Kora hajnalban indulnak el a támadó oszlopok, melyeknek feladata volt Esternay-t egy keletről jövő átkarolással birtokukba venni. A francia X. hadtest a le gaulti erdőt támadja, az I. hadtest Esternay és Châtillon sur Morin felé fordul, a III. hadtest megtámadja a Courgivaux—Monceaux—Escardes vonalat, míg végre a XVIII. hadtest a Monceaux—Sancy arcvonalon lép harcba. Foch hadseregével Villeneuve—Les Charlevilles-nél állítja helyre a X. hadtest az összeköttetést.

A harcok délelőtt 7 órakor kezdődnek és egész nap változatlan heves-séggel folynak a német X. tartalék, IX. és III. hadtest ellen. Nagyobbára helység harcok keletkeznek, melyek váltakozva kézzől-kézre adják a helységeket, míg végre nagyjában az esti órákban a nagy tűzérési fölénnyel harcoló franciák kezére jutnak Chatillon sur Morin, Escardes, Monceaux, mint egyedüli eredményei a heves francia támadásoknak.

Ezeket az előnyöket sem kellett volna francia kézre juttatniok a németeknek, ha a III. és IX. hadtestet Kluck vissza nem vonja a Petit Morin mögé abban a gondolatban, hogy ezek ugy is a 2. hadsereg arcvonala előtt küzdenek. De tekintetbe kell vennünk azt is, hogy a III. hadtest már készült 6-án a visszamenetre, a IX. hadtest pedig pihenőt remélt. Különösen a III. hadtest nem nehezedett egész súlyával a támadókra abban a biztos tudatban, hogy a harcok ugy is félbe kell szakítania előbb vagy utóbb.

Meg kell itt még említenünk, hogy a Richthofen lovassága által végrehajtott apróbb támadások és a III. hadtest gyalogjárőreinek jelentései is a mellett bizonyítanak, hogy az 5. francia hadsereg balszárnya ezen a napon teljesen szabad volt; a Conneau lovashadtest, melynek kötelessége volt a szomszédos angolokkal az összeköttetést fentartani, tétlenül állott.

*) I. m. 147. oldalán.

Bircher helyzet megítélése, a mint azt az előbbi fejezetben idéztük és a hozzá fűzött megjegyzések tehát nem alaptalanok. A németeknek itt, ha más parancsuk nincsen, szép sikerre lehetett volna kilátásuk.

A helyzetnek ilyen értelemben való felfogása vezette valószínűleg Stegemannt a marnei csata kezdetének leírásánál, különösen a második hadtest működését illetőleg. Már idézett művének első kötetében a 187—188. lapoldalakon azt írja, hogy a német második hadtest először érzékenyen megverte szeptember hatodikán a crécyi erdőből kilépő angolokat, 10 óra tájban azután félbeszakította a harcot, megfordult és úgy sietett a szorongatott tartalékhadtest segítségére. Szerinte Marwitz lovasai és a negyedik és III. német hadtest elővédei már Provins közelében jártak és a francia 5. hadsereg balszárnyát erősen veszélyeztették. Ez a leírás, a mint a parancsokból és a fentebb leírt történetekből megállapítható, teljesen téves. Valószínűleg kellően meg nem rostált források hatása alatt épült fel.

Keményebb és az előbb letárgyaltaknál is változatosabb harcok folytak le szeptember 6-án Foch hadseregénél a II. hadsereg balszárnyával és a 3. német hadsereggel szemben. Foch úgy vélte feladatát legjobban megoldhatónak, ha nemcsak védekezik és így fedi az 5. hadsereg oldalát, hanem, ha azonnal támadásba megy át. Ugyancsak támadólagos volt a II. hadsereg X. és gárdahadtestének feladata is, mert parancs szerint nekik Marigny le Grand-ot kellett volna elérniök. Messzire vezetne a keletkezett harcok taktikai leírása, csak annyit kívánunk megjegyezni, hogy Foch támadásai nem jártak sikerrel a balszárnyon, mert a németek lassan tért nyertek; nem tudott Foch a középben sem eredményeket felmutatni, a hol a mocsarak északi kijáratainak birtokáért szivós ellentámadásokat intéztetett e napon több ízben; de nemcsak hogy meg nem tarthatta a kijárókat, de elveszítette a mocsarakat teljes egészükben is és IX. hadteste annyira megrendült, hogy már déltájban a Mont Aouit-on be kellett vetnie egy hadseregtartalékát — az 52. tartalékhadosztályt — is, hogy a mocsarakon keresztül visszaözönlő 17. hadosztály csapatait felvehesse és rendezhesse. Az újonnan beérkező 18. hadosztályt a IX. hadtest jobb- és a XI. hadtest balszárnyán veti be, miáltal sikerült neki Morains le Pt. és a Somme-menti állásait nagyban megtartania. Hadseregének közepe a nap lenyugtával körülbelül 7 km. mélységben tehát behorpadt.

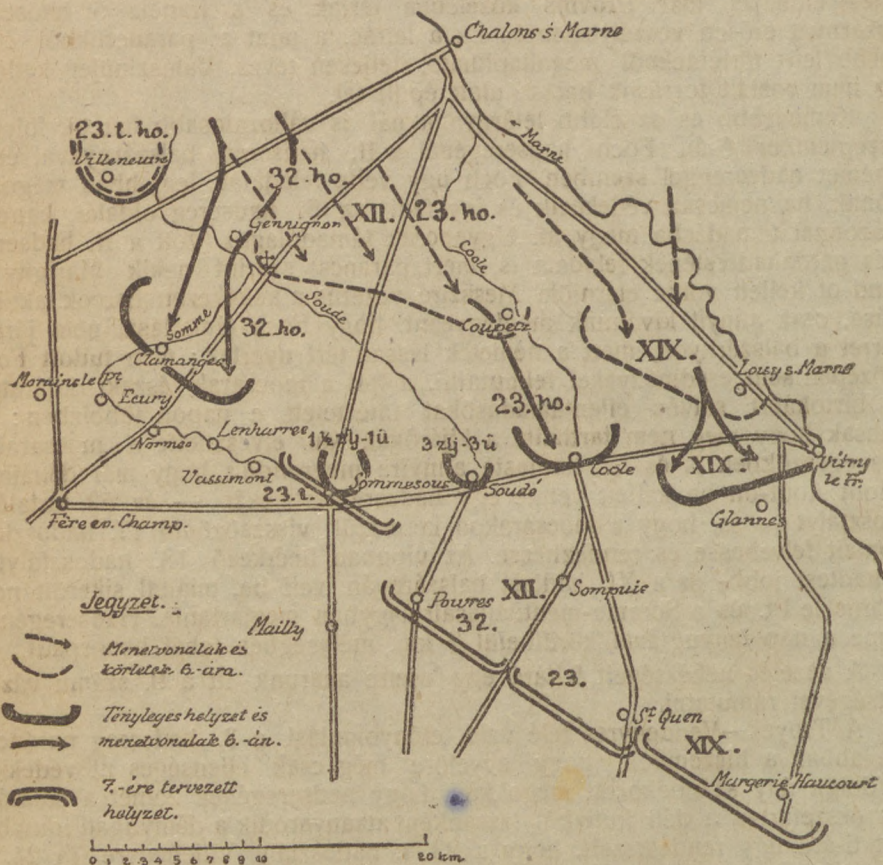
A vezetés nehézségeit feltáró egy esetre akarunk itt a 9. számú vázlat segítségével rámutatni.

A Troyes—Vendeuvres felé való előnyomulást a 3. hadsereg parancsnoka abban a hiszemben, hogy egyelőre még csak ellenséges utóvédekkel lesz dolga úgy szándékozott megoldani, hogy hadseregének zömét a balszárnyon összetartva a déli irányból lassanként átkanyarodik a délnyugati irányba. Ezért 6-ára úgy rendelkezett, hogy a 23. t. hadosztály Villeneuve (a 24. t. hadosztály Givet bevétele után még csak Reimsig érkezett el) a XII. hadtest Germignon—Coupetz, a XIX. hadtest pedig Coupetz—Loisy sur Marne vonalát érje el. Ugyanaznap — tehát 5-én este rendelkezett már szept. 7-ére is, mely napon a 23. tart. hadosztálynak Sommesous, a két hadtestnek pedig a vázlat szerinti helyzetbe Poivres—St. Quen és Margerie Haucourt vonalába kellett volna jutnia. A második hadsereg balszárnya Fère en Champenoise-on a 4. hadsereg jobb szárnya pedig Vitry le François-n át volt irányítva.

Szept. 6-án délben az előnyomuló hadosztályparancsnokok és hadtestparancsnokokhoz egymásután érkeznek be jobbról és balról is a segélykérések, melyekből a hadseregparancsnokságnál és nagyjában valamennyi egyéb parancsnokságnál is a XII. hadtest kivételével az a kép és benyomás szűrődik le, hogy a 14 nap óta visszavonuló franciák nemcsak utóvédharcokra, hanem

látszólag támadásokkal egybekötött szívósabb védelemre állottak meg a szomszéd hadseregek előtt. A német csapatokban és vezetőikben is benne volt a marcher aux canons érzése, így a XIX. hadtest parancsnoka arra az elhatározásra jut, hogy a kijelölt napi menetcélt túlhaladva a 4. hadsereg VIII. hadtestének segítségére siet Glannesnál arcban is és főerőinek nyugat felé való eltolásával előkészíti már szeptember 6-án este az ellenséges balszárny másnapi átkarolását. A hadseregparancsnokság tudomásul

9. sz. vázlat

veszi ezt a bajtársias segélynyújtást. Ugyanebben az időben veszi a 32. hadosztály parancsnoka a 2. gárdahadosztály segélykérését kézhez, mely hadosztály Écurey és Normée körül áll kemény harcban a franciákkal. Ez a kérés határozottan azt mondta, hogy ellenséges támadások visszavetésére kéri a segítséget. Saját elhatározásából változtatja meg erre a 32. hadosztály menetirányát és Germignon helyett letér Clamanges felé. A XII. hadtest parancsnoka az elhatározást nemcsak, hogy tudomásul is veszi, de a 32. hadosztályt még a 23. hadosztály tüzérségével is megerősíti, hogy minél előbb végezzen a támadó ellenféllel. Erről szóló jelentését a hadseregparancsnokság tudomásul veszi abban a feltevésben, hogy a XII. hadtest parancsnoka is úgy ítéli meg a helyzetet, hogy céltudatos és erős ellenséges általános támadásról van szó. Azt is remélte a hadseregparancsnokság, hogy erejének

összetartozását megővendő a XII. hadtest gyalogságát is a 32. hadosztály felé, nagyjában Sommesous felé fogja irányítani. Ebben a feltevésben nem avatkozott bele alvezérének intézkedéseibe. Nagy meglepetésére azt kellett azonban tapasztalnia 6-án este, hogy hadserege két részre szakadt és középen egy csak gyengén biztosított hézag keletkezett 10—15 km. szélességben, mely végzetessé válhatott a hadseregbe, ha az ellenfél Mailly irányából Sommesous és Soudé felé támad. A XII. hadtest parancsnoka tudniillik úgy vélekedett, hogy a Somme felső folyása mentén lejátszódó harc csak epizód-jelleggel bír, mely 6-án el fog intéződni és másnap folytathatja majd menetét a 7-ére kitűzött menetcélok, Poivres és St. Quen felé. Nem akarta tehát csapatait feleslegesen fárasztani az eredeti irányból való letérités által és 23. hadosztályával nemcsak Coupetzig nyomult előre tovább, hanem a XIX. hadtest példája által vonzva és ösztönözve, a 23. hadosztályt Coole-ig toltá előre. A szomszéd felé való hézagot két gyenge különítménnyel zárta le.

A hadseregpáncsnokság tervezte zárt arcvonal helyett a hadsereg két részre szakadt. A franciák támadásai szükségessé tették, hogy a keletkezett hézagot valamiképen betömje a 3. hadsereg, nehogy ott, a hol tulajdonképpen a német fővezérség az áttörést tervezte, ott az ellenség törhessen át teljesen szabadon. Hadászati egységek tekintetében csak a 23. tartalékhadosztály állott egyelőre rendelkezésre, mely a hadsereg jobb szárnyára volt szánva. Ezt kellett tehát a közép mögé vonni, hogy minden eshetőség ellen készenlétben legyen. Nem kell bővebben fejtegetni, hogy ezáltal a hadsereg háta mögött mozgó vonatokban meglehetősen keresztezések és eltolások váltak szükségessé, melyek a gyors mozgást akadályozták.

Még az lehetett a kérdés, hogy a 23. tartalékhadosztály a XII. hadtest két hadosztálya közé vagy a XII. hadtest és XIX. közé kerüljön-e. A hadseregpáncsnokság az előbbire határozta el magát; mi tisztán csak parancs-technikai szempontból is, de a surlódások csökkentésére is a második módot tartottuk volna célravezetőbbnek. A megszokott kötelékben, a megszokott páncsnokok alatt küzdeni sokkal jobb és biztosabb, mint idegen páncsnok alatt súlyos viszonyokba keveredni. Minden páncsadónak megvannak a maga egyéni sajátosságai a páncsadásban, melyeket az alárendelteknek előbb meg kell szokniok, hogy a legpontosabban teljesíthessék a parancs szellemét és viszont, a csapatoknak is meg vannak a legeggyöntetűbb kiképzés mellett is sajátosságai, melyeket viszont a páncsadónak kell ismernie az egészséges együttműködés biztosíthatása miatt. Ebben rejlik a kötelek épségben tartásának nagy fontossága lélektani szempontokból, egészen eltekintve az ellátás terén fellépő surlódásoktól. De nemcsak ez a szempont szól a XII. hadtest újbóli egyesítése mellett. A beállott viszonyok mellett a vonat körlet kereszteződése elkerülhetetlen volt. Sokkal egyszerűbbnek tartjuk, ha 23. tart. hadosztályt egy menetben, minden vonatával és intézetével átvonta volna a hadseregpáncsnokság a XII. hadtest körletén mint szerves egységet és ehhez hozzá kapcsolja majd az egy két nap múlva beérkező 24. tartalékhadosztályt, mint az idegen hadtest két hadosztálya közé való beékelést, a beélés minden nehézségeivel. Mert nem szabad elfelejtenünk azt, hogy a 23. tart. hadosztály a XII. tart. hadtest összes vonatait és intézeteit is magával hozta.

A második megoldás még azt az előnyt is biztosította volna tehát az egyszerűbb megoldás mellett, hogy a 24. tartalék hadosztály beérkezése után két, minden tekintetben megszokott keretek között mozgó és dolgozó hadtest állott volna rendelkezésre.

Ezek a fejtegetések egyelőre teljesen teoretikusak. Meg kell még vizsgálnunk a helyzetet is, vajjon megengedte volna-e az ilyen megoldást, vagy

sürgös szükség volt-e a 23. tart. hadosztály olyan bevetésére, a minőt a hadseregarancsnokság választott. Az alábbi fejtegetések szerint azt hisszük, hogy sikerül bebizonyítanunk azt, hogy a hadseregarancsnokságnak módjában állott volna a második megoldást végrehajtania. A helyzetkép ugyanis a következőképpen festett. A 2. gárdahadosztály, mint a 2. hadsereg balszárnya heves támadásoknak volt célpontja, melyeknek elhárítására saját ereje nem volt elégséges. A 32. hadosztály bevetése az egyensúlyt helyreállította ugyan, de a Marigny le grand felé támadásra előrerendelt gárdát nem tudta megakadályozni előrenyomulásának újrafelvételére képesíteni. Itt tehát szükség volt újabb egységek bevetésére, hogy az előnyomulás tovább folytatható legyen. Minél előbb kapja ez a szárny a támogatást, annál jobb. A negyedik hadsereg jobb szárnyán a XIX. hadtest avatkozott bele a harcokba és este azt jelentette, hogy főerejét a 7-én végrehajtandó átkaroló támadáshoz csoportosítja. Egyelőre semmi jel sem mutatott arra, hogy itt ellenséges behatás a helyzeten éjjel változtatni tudna. Itt tehát 6-án este erőfőlősleg mutatkozott és segítségre szükség vagy legalább is sürgös szükség nem volt. 6-án a hézag ellen, mely a XIX. hadtest és a 32. hadosztály között volt, az ellenség semminemű támadó szándékot nem áult el, a repülő felderítés pedig azt eredményezte, hogy e hézaggal szemközt Mailly tájékán egyelőre csak egy lovashadosztály áll. Ha Sommesous környékén a francia erőket visszavonulásra kényszerítik a németek, akkor ez a lovashadosztály ugyan fenyegeti a támadó csapatok oldalát, de egyformán veszélyezteteti bárhonnan kerüljenek is azok harcba. A 23. hadosztályt pedig ugyancsak fenyegeti e lovashadosztály a következő napon, akár nyugati, akár déli irányban folytatja előrehaladását Coole-ból.

Világos tehát, hogy a második hadseregnek a 32. hadosztály által támogatott balszárnya volt az, melyet a legrövidebb idő alatt kellett megerősíteni és működőképesé tenni a legközelebbi egységek harcbevetése által. Sommesoushoz 6-án este a 23. hadosztály zömének csak 15 km.-nyi menete lett volna, míg a 23. tart. hadosztálynak egy egész napi menetre volt szüksége. A 23. hadosztály bevetését az ellenfél már 7-én délben érezte volna meg, míg a 23. tart. hadosztály nyomása — a mint még azt látni fogjuk — csak 8-án délben érvényesülhetett. A XIX. hadtest a 23. hadosztály segítségét Sompuisnél 7-én különösebben pedig nem érezte és anélkül is meg lett volna estig. Az események további kifejlődésénél majd láthatjuk azt is, hogy ez a 24 óra különbség milyen befolyással lehetett volna a csata kimenetelére. És a harcászati gyorsabb siker mellett meg lett volna a kötelékek megóvásának nagy előnye is.

A negyedik francia hadsereg 6-án korán reggel kezdte meg előnyomulását és Révigny—Sermaize—Pargny—Maurupt—Biesmes—Domprémy—Blacy és Glannes vonalában ütközött össze a szintén előnyomuló 4. német hadsereggel. A találkozó elővédek harcának folytonos hullámozása nagyobb erők bevetése folytán sem vesztette el egész napon át a találkozó harc jellegét és estig nagyjában ugyanazon a vonalon játszódtott le. A míg a franciáknak Blacy és Glannesnél, Vitry le Françoisból nyugatra sikerült némi előnyöket elérni a XIX. hadtest elővédekével szemben, addig viszont a németek értek el sikereket Sermaize és Révigny között. Döntés azonban ezen a napon sehol sem esett, annál kevésbé, mert sem a német, sem a francia hadtesteknek zöme nem került még harcba. Némileg előnyösebbnek mondható a németek helyzete Révigny körül, a hol a XVIII. tart. hadtestben a franciákkal szemben erőfölősleggel rendelkeztek.

A német 5. és a francia 3. hadsereg harcai szeptember 6-án szintén a

találkozó harc jellegével birnak és hevedségükben felülmulják a 4. hadseregek harcait. Sarrail VI. hadteste nyugati irányban indított támadásában nemsokára egyenlő erejű ellenfélre talál, mely megállásra kényszeríti. Balszomszédjának, az V. hadtestnek harca Révigny és Laheycourt között nemsokára balszerencsével végződik, a mennyiben a német VI. hadtest heves támadása elől visszavonulni kényszerül. A harmadik és negyedik francia hadsereg között Révignynél így egy végzetessé válható hézag keletkezik, melyet egyik hadsereg sem képes önerejéből megszüntetni. A Toul—Belfort arcvonalból segítségül ígért XV. francia hadtest megérkezését türelmetlen aggodalommal várja tehát Sarrail, hogy lépésről-lépésre visszavonuló hadseregét, melynek déli, amúgy is kényelmetlen szárnya nem tudja a német támadást kivédeni, megtámaszt-hassa és a keletkezett hézagot kitölthesse. Ez a hadtest 6-án azonban csak este kezd Bar le Ducnél kirakódni.

Kellemetlennek indult a németek helyzete Verduntól nyugatra. Verdun mozgó tartaléka, a 72. tartalékhadosztály, a Souillynál készenlétbe helyezett 2 tartalékhadosztállyal meglepi a német, dél felé törekvő XVI. hadtest oldalát, sőt annak vonatait is és így komolyan fenyegeti a németek összeköttetéseit. A Verdun északnyugati és északi arcvonala által lekötött VI. tartalékhadtest siet néhány zászlóaljjal segítségre és délben a XVI. hadtest is fel tud már lépni a kellő súllyal, hogy a jelentkező krízist leküzdje. Este felé Sarrail hadserege már mindenütt védelemre szorítkozik, 2^{1/2} hadosztálynyi túlereje sem képesítette a kellő térnyerésre, sőt lassú visszaszorítását sem tudta teljesen megakadályozni. Ha Sarrail lassú visszavonulása és szinte engedetlenségig menő makacssága Verdunhoz való támaszkodásában nem teremt ilyen hadászatiilag a németekre mindenestre kellemetlen helyzetet, akkor talán már 6-án kitudta volna a trónörökös erőszakolni a Maas vonalnak birtoklását Verdun és St. Mihiel között az V. hadtest erélyes támadásával és az újabb ellenállást ez által és Sarrail balszárnyának átkarolása által 7-én biztosan megtörhette volna.

A szeptember 6-i esti helyzet összefoglaló képét a 10. számú vázlat mutatja.

* * *

Mielőtt az általános helyzetet összefoglalnánk és megbírálnánk, szükséges még azokat a felfogásokat és a belőlük eredő parancsokat ismernünk, melyek a csata további alakulására döntő befolyással voltak.

Az első német hadsereg parancsnoka 6-án délután a IV. hadtestet a Marneon átvonja, hogy jobban kéznél lehessen, majd a Ourcq menti harcok behatása alatt 10^h 30^k-kor délután elrendeli, hogy éjjeli menettel álljon 7-én reggel a Rozoy en Multien—Trocy vonalon át való előtörésre készen. A III. és IX. hadtestet, a mint azt már jeleztük, abban a véleményben, hogy a 2. hadsereg nyugatra fog arcot váltani és így a hadtestek az arcvonal elé kerülnek, ugyancsak szeptember 6-án este a 2. hadsereg jobbszárnyához való csatlakozás miatt a helyes viszonyba rendeli vissza a Petit Morin mögé a Sablo-mières—Montmirail vonalba, egyszersmint a 2. hadseregparancsnokságnak rendeli alá, hogy a vezetés egységét biztosítsa. Különben a harcegségek parancsai ugyanazok maradtak, mint a milyenek 6-ára voltak.

Nagy gondossággal ürittet ki azonban a hadsereg háta mögött a vonat-körletet. A IX. hadtest vonatát a Marne mögé telepíti vissza Château-Thierry és Rocourt St. Martin körletbe, a III. hadtest vonatának a Charly—Lizy—Clignon—Grissoules vonalat adja, a II. hadtestnek vonatait Coulombs—Chézy en Orgois—Noroy uton kellett visszatolnia. Mindezeknek a mozdulatoknak a vonatokat szept. 7-ének déli óráiban a Crouy—Coulombs—Château-Thierry

által jelölt vonaltól északra kellett vezetnie, miáltal a küzdő hadsereg mögött szabaddá lett a mozgási terület.

A második német hadsereg jobbszárnyával a harcot védőlegesen akarta folytatni, míg balszárnyának támadásban kellett maradnia a 3. hadsereggel együtt. Ebben a harcban a IX. hadtest (az első hadseregtől) képezte volna a jobbszárnyat, mely mögött lépcső viszonyban a III. hadtest és Richthofen lovassága biztosított volna. Nem tűnik ki sehol, hogy VII. hadtestét hogy akarta alkalmazni Bülow tábornok.

A mint látjuk, mind a két hadsereg a fővezérség 4-én kiadott parancsának értelmében intézkedik. Kluck figyelmét teljesen leköti a Párisból jövő támadás, melynek a közben tudomására jutott általános francia támadás keretén belül a legnagyobb és döntő fontosságot tulajdonítja.*) Minden előkészületet meg tesz arra, hogy Maunoury támadását nem egyszerű elutasítás által, hanem a kapott parancs értelmében ellentámadással is megküzdje. Az összes haderők oldalának biztosítása és egész lénye, mely a kezdeményezés megtestesülése volt, is ezt kívánta tőle. Egyelőre azt reméli, hogy a IV. hadtest beavatkozása már eldöntheti a dolgot és azért a III. és IX. hadtestet még eredeti irányában meghagyja. Nem is lehet semminemű kifogásunk Kluck 6-iki intézkedései ellen, melyek a tényleges helyzetnek és a kapott parancsoknak mindenben eleget tesznek.

Bülow tábornok is ragaszkodik eredeti felfogásához és kanyarodással akarja feladatát megoldani. Hadserege balszárnyát azonban véleményünk szerint meg kellett volna erősítenie minden rendelkezésre álló erővel, hogy gyors előrehaladássá változzék át a hatodik lépésről-lépésre való térnyerés. Arra számíthatna, hogy 3. hadsereg teljes erejével fogja támogatni — a miben minden jel szerint bízott — nem volt szabad, hiszen sohasem tudhatta, milyen ellenállásra talál ez a hadsereg és nem kényszerít-e az ellenség arra, hogy szabad elhatározását teljes mértékben ki ne fejthesse. A VII. hadtest 6-án nem lépett harcba, annak alkalmazása akár a balszárnyon — a hová azonban már 6-án korán reggel utba kellett volna indítani, hogy idejében beavatkozhatna — akár a hadsereg közepén nagy előnyöket szerezhetett volna. Az események további lefolyásától mentesítve magunkat azt kell mondanunk, hogy a 2. hadseregparancsnokságnak már 6-án feltétlenül foglalkoztatnia kellett volna ezt a hadtestet a gyorsabb döntés érdekében. Bülow ugyan felhívta azt, hogy a crécyi erdőből előnyomuló ellenség jobbszárnyát veszélyeztette, de ez ellen az ellenség ellen sem használja fel a VII. hadtestet. Még ebben az esetben is, mely ugyan a kapott feladat szellemének legkevésbé megfelelő megoldás lett volna, nagy hasznot húzhatott volna a németek hadereje, mert az első és második hadsereg között keletkezett hézag bizonyos ellenálló képességre tett volna szert, a francia 5. hadsereg balszárnya újabb arcvonalra talált volna és az angol hadsereg is aligha változtatta volna Montmirail-ra irányuló menetét Château-Thierryre célzó előnyomulássá. De talán a fővezérségre is hatott volna ez az intézkedés a csata további vezetését illetően.

A német 3. hadsereg elhatározását már láttuk. A 23. tart.-hadosztálynak a XII. hadtest két hadosztálya közé való beékelése mellett déli irányban szándékozott támadását tovább folytatni, még nem határozván a felől, hogy ezt a hadosztályt tényleg dél felé, vagy pedig a Somme felé fogja-e bevetni. Erre tekintettel arra, hogy ennek a hadosztálynak a beavatkozásig még egy egész napot kellett menetelnie, tényleg rá is ért. Már rámutattunk arra, hogy a gyors döntés érdekében mi lett volna a véleményünk szerint helyes megoldás.

*) Kluck l. m. 111. oldalán.

A negyedik és ötödik hadsereg intézkedéseinek megbirálására hiányzik a kellő forrás és anyag, csak annyit mondhatunk, hogy általánosságban a déli irányban való folytatólagos támadást rendelték el.

Különösebb megjegyezni valónk a francia hadseregek intézkedéseire sincsen, a mennyiben azok mind az ötödiki elhatározások további keresztülvitelét célozták.

* * *

Összefoglalásképen a két fővezérség szempontjából a szeptember 6-i első csatanapot a következőképen jellemezhetjük:

Joffre kecsegtető feltételek mellett megindult támadása az első napon nem hozta meg azokat a gyümölcsöket, melyeket emberi számítás szerint Bar sur Aube-ban a főhadiszálláson jogosan várhattak. Támadó balszárnyát Kluck erélyes rendszabályai már a délutáni órákban kemény, lépésről-lépésre haladó küzdelemre szorították. Maunoury reménye, hogy már 9 órakor dél-e őt az Ourcq folyónál lesz, nem vált valóra a IV. tartalékhadtest szívós ellenállása folytán. A többszörös túlerő a német katonai erényekkel szemben csődöt mondott és Galliéni és Maunoury gyors cselekvése teljesen összegyűjtött erők nélkül odavezetett, hogy egységes támadás helyett hadosztályonként bevetett és Kluck által mindig a kellő időben kiegyensúlyozott erősítések részletharcait látjuk. Már 6-án nyilvánvalóvá vált az Ourcq mentén, hogy a győzelem azé lesz, a ki legutóljára tud még egy ezredet a küzdelembe bevetni.

Maunouryn csak az segíthetett volna, ha a tőle délre szintén keleti iránnyal előnyomuló angol hadsereg idejekorán végez ellenségével és ezáltal a felsodritás veszedelmének teszi ki Kluck hadseregének déli szárnyát. A kitűzött célt — az ellenség átkarolását és összeköttetéseinek veszélyeztetését azonban — akkor sem érhetette el, mert annak a saját erejéből északon történő döntéssel kellett volna természetesen bekövetkeznie.

De még a második eshetőségtől is messze állott a dolog szeptember 6-án este. Láttuk, hogy az angol hadsereg alig jutott előre; ez részint nehézkes arcvonalváltásainak, de nagy részben French felfogásának is a következménye, ki — a mint hallottuk feljebb — csak akkor akart támadni, ha a 6. hadsereg az Ourcq folyót átlépi. Ez az eset pedig 6-án sem reggel kilenc órakor, sem egész nap be nem következett.

De nemcsak a hatodik hadsereg harcaira volt káros behatással az angolok tétlensége. Az ötödik francia hadsereg szárnya is fedetlen maradt és az átkarolás veszedelmének volt kitéve. És eltekintve ettől a lehetőségtől, az ellenség elszorítása sem következhetett be, mert az 5. hadsereg nem volt képes nyugat felé annyira kiterjeszkedni, hogy a Richthofen lovassága által jelzett szárnyat átkarolhassa. Maga az ötödik hadsereg Franchet d'Espéray erélyes vezetése mellett, helyi sikereket ért el, de ezek a döntő csata kezdetén olyan szerények és jelentéktelenek voltak, hogy számításba nem jöhettek. Veszedelem fenyegette az 5. hadsereget a jobbszárnyán is, mert Foch hadseregének közepét komolyan behorpasztották a németek és féltő volt, hogy ennek a sikernek további kiépítése által lehetetlenné fogják tenni Fochnak az ötödik hadsereg jobboldalának biztosítását. Franchet d'Espéraynak és Fochnak ugyan rendelkezésre állott még négy be nem vetett hadosztály esetleges balsikerek kiegyenlítésére, de ezeknek ily módon való alkalmazása csak azt jelentette volna, hogy a támadás meghiusult és a kezdeményezés átment a németek kezére. Pedig ezen múlt a csata sorsa, ha a kezdeményezés a csatatér bármelyik pontján is végig megmarad a franciák kezén, akkor a marnei csata rájuk nézve csak kedvezően dőlhetett el.

Haderőinek balszárnyán tehát Joffre nem érte el a várt eredményeket. De másrészt a helyzet számára még kedvezőtlen nem volt, mert a negyedik francia hadtest, az angol hadsereg nyomásának érvényesülése és a Franchet tartalékai mellett még mindig remélhette a sikert. Beavatkoznia valója sem volt, legfeljebb az összműködést vonhatta szorosabban a 6. és az angol hadsereg között egyrészt, másrészt pedig az angol és az 5. hadsereg között. Ezt meg is teszi, a mennyiben Maunourynak a következőket hagyja meg:

„Igen nagy fontossággal bír, hogy Ön állandóan fentartsa az összeköttetést az angol csapatokat vezénylő tábornaggal és hogy Ön a rendelkezésére álló eszközökkel alkalmazkodjék azon kérésekhez, melyeket a két szövetséges hadsereg együttes nyomásának összhangzatossága érdekében Önhöz intézne. Különösen lényeges, hogy Ön állandóan hathatósan támogassa az britt hadsereg balszárnyát.“*)

Galliéni figyelmezteti ezen intézkedés nyomán Joffret, hogy a 8. hadosztály közbeiktatása folytán ez a szoros együttműködés meg van már és hogy az ő véleménye szerint Franchet állandóan nyugtalanítja az a hézag, mely jobbszárnyát elválasztja az ötödik hadseregtől. Joffre — a mennyire eddig meg lehet állapítani, — nem tartotta szükségesnek a beavatkozást, valószínűleg azért mert az angol hadseregnek további előnyomulása által ez a hézag magától is bezárul. Ugy Joffre fenti parancsa, mint különösen Galliéni egy levele Frenchhez élénken megvilágítják a viszonyt a két szövetséges között, mely olyan keztyűs bánásmódot követelt a franciák részéről.

Az arcvonal többi részein lefolyt események sem igen nyugtalaníthatták Joffret. A 9. hadsereg behorpasztását még kiegyenlíthette a 6-án este beérkező 18. hadosztály, további erősítéseket is szánt ezen arcvonalrésznek a XXI. hadtestben, mely már utban volt és idejében érkezhett meg. A negyedik hadsereg megfelelt feladatának, mert szembezállt az ellenséggel, a 3. hadsereg működése is megfelelt a várakozásoknak. A francia fővezér szempontjából, ki a mint azt összes intézkedéseiből láttuk, nem ragaszkodott szigoruan egy-egy hely vagy szakasz birtokához, az a hézag sem játszhatott nyugtalanító szerepet, mely a 3. és 4. hadsereg között tátongott. Egyrészt azért nem, mert a francia előírások egyes hadseregek szárnyai között amugy is előírták a térközöket, másrészt pedig azért sem, mert a 15. hadtest már kirakódott Bar le Duchen, éppen a legalkalmasabb helyen e hézag betöltésére.

Az előrelátó intézkedések tehát Joffre számára feleslegessé tették a nyugtalanzkodást és a hadseregek működésébe való komolyabb beavatkozást.

A német fővezérség szempontjából másképen fogjuk fel azonban a helyzetet. A szeptember 6-án napközben befutó jelentésekből okvetlenül azt a benyomást kellett szereznie a fővezérségnek, hogy a francia haderők az egész arcvonal mentén szervezeten megkezdték az ellenállást. Sőt estig bizonyára az is felismerhető volt a vezérkari főnök nyilvántartó térképén, hogy nemcsak védekezésről, hanem tervszerű támadásról van szó. Kluck és a trónörökös jelentései nem hagyhatták kétségben Moltkét afelől sem, hogy Páris felől is és Révigny és Verdun vonalából is átkarolás fenyegeti a német haderőket. De ha mindezeket a jelentéseket csak elszigetelt jelenségek eredményének tekintette is volna Luxemburgban a fővezérség, nem zárkozhatott el Joffre támadásának a felismerése elől akkor, a mikor 6-a folyamán egy fogásba került francia írásaiból maga megállapította, hogy Joffre 7-ére rendelte

*) Galliéni i. m. 236. oldalán.

el az általános támadást és ezt hadseregeinek az éjjel folyamán hírül is adta.)*

Ha az általános támadás megállapított, akkor a hatodik harcokról szóló jelentések az ellenség tervét is nagy vonásokban tisztázták már. Határozottan fel volt ismerhető a kettős átkarolás szándéka és őszintén be kellett ismernie azt is, hogy a szárnyakon az ellenség akarata volt egyelőre a mérvadó, avval szemben a németek védekezésre szorultak. Annál is könnyebb volt ennek felismerése, mert a 4. parancsot megalapozó hírek maguk is rámutattak és előkészítettek erre. A szeptember 6-án este bekövetkezett helyzet tehát semmiféle meglepetést nem hozott. Nagyjában a kiadott intézkedések is megfeleltek. Csak azt kellett eldönteni, hogy a 4. intézkedések szorulnak-e valami kiegészítésre, változtatásra vagy egyik-másik hadseregnél korlátozásokra.

A kiadott intézkedések szelleme a szárnyakon való védelmet és a középben való támadást helyezte előtérbe. A szárnyakon való védelmet is akkor még támadólagos eljárásban határozta meg. Főfeltétel a támadólagos megoldáshoz azonban az volt természetszerűleg, hogy az 1. és 2. hadsereg a megfelelő helyzetben legyen, hogy ezt a mindenestre erősebb harcmódot alkalmazhassa. Láttuk azonban, hogy a francia támadás akkor érte a német haderőket, a mikor az új helyzetet fel akarták venni. Az első hadsereg két csoportban áll, a második a kanyarodás megkezdésénél ellentámadásokba ütközik, az első hadsereg két csoportja között pedig hézag van keletkezőben a második és negyedik hadtest kivonása által. Azt is tisztán láthatta a beérkezett jelentésekből — ha az összeköttetések jól működtek — hogy a keletkező hézag ellen az angol hadsereg vagy mondjuk helyesebben Tournan vidékéről előnyomuló erős oszlopok fognak támadólagosan fellépni. És tudhatta azt is a fővezérség, hogy Kluck a IV. tartalékhadtesttel és a már 6-án délután harcba lépett második hadtesttel is az Ourcq folyótól nyugatra fogadta el a csatát. És Kluck egyéniségének és vezetésének ismeretével tudhatta azt is, hogy a kapott intézkedésekhez képest támadólagosan, egy talpalatnyi hódított terület feladása nélkül és ha kell, a legmerészebb megoldási móddal az északról való átkarolással, minden erejének bevetésével fogja a döntést keresni az Ourcq folyótól nyugatra. Ebben a tudatban előre kellett látnia azt, hogy az első és második hadsereg közötti hézag aligha fog magától bezáródni, mert a 2. hadsereg bekanyarodása csak lassan halad előre; tudhatta azt is, hogy Marwitz lovashadteste nem lesz képes nagyobb erőket hosszabb ideig feltartóztatni. És miután mindezt előre láthatta és tudhatta a fővezérség, gondoskodnia kellett volna arról is, hogy a keletkezésben levő hézag valamilyen módon bezárassék vagy a szomszédos hadseregek egyöntetű eljárása folytán tulszélesre tovább ne fejlődhessék.

A szeptember 4-én este kelt parancsnak az a része, melyet nem eléggé pontosnak, megkötőnek és szabatosnak mondtunk, kezdi kellemetlen gyümölcseit megérlelni. Okvetlenül kellett tehát és szeptember 6-ról 7-ére lehetett is ezen a gyöngéjén segíteni. Többféle megoldási mód állott volna rendelkezésre.

Ha a 4-i parancs leglényegesebb tételéhez, a középben való támadás keresztülviteléhez ragaszkodik, akkor a szárnyakon való támadást kellett volna beszüntetnie és Kluckot és a trónörökösöt arra utasítania, hogy az ellenséges

*) Hausen 196. oldal, Kluck 110. oldal, Tappen 24. oldala.

támadások visszaverésével elégedjenek meg és iparkodjanak erőikből fölöslegeket szabaddá tenni a közép számára. De ugyanakkor Bülow hadseregének eredeti parancsát is meg kellett volna változtatnia a fővezérségnek és újból azt meghagynia, hogy egyenesen déli irányba támadjon és iparkodjék az ellenséget a Seine-folyón túl délre visszavetni. Kétség sem fér hozzá, hogy ebben az esetben Kluck felfogása, mely a Párisból jövő támadást tartotta a legveszedelmesebbnek és evvel szemben nem akart a pusztá védelemre gondolni, alaposan megváltozott volna és az egyensulynak helyreállítása után mutatkozó erőfölöslegét nem vonta volna el az Ourcq folyóhoz, hanem a Tournan felől fenyegető ellenséggel szemben használta volna fel. De Bülow tábornokot is arra készítette volna, hogy hadseregének jobbszárnyával minden viszonyok között ragaszkodjék a már meghódított terület minden rögéhez. Kétségtelenül sorra került volna a VII. hadtest támadólagos felhasználása a két hadsereg között mutatkozó hézagban. Ennek a hadtestnek a III. és IX. hadtesttel karöltve előrehaladó támadása a Marwitz és Richthofen lovas-hadtestek öt hadosztályának védelme alatt Provins irányában, az angol és 5. francia hadseregek közötti térközbe, hetedikén igen hatásos lehetett volna.

Megoldhatta volna a középen való áttörést ugyanis, ha Kluck hadseregét visszaszólitja az Ourcq nyugati oldaláról Château-Thierry magasságába és tiszta védelemre szorítja, az első hadseregnek így feleslegessé váló hadtesteit pedig Château-Thierry és Montmirail között beduplázva képesíti a 2. hadsereget arra, hogy balszárnyát erősbithesse és a feladatához mértentúlságosan gyenge 3. hadsereget megtámaszthassa.

Mindezek a megoldások azonban véleményünk szerint csak félrendszerbályok lettek volna, bár sikerükben egy pillanatra sem kételkedünk. A dolog velejét abban találjuk, hogy a franciák kiragadták a németek kezéből a kezdeményezést; ezt az elvesztett előnyt kellett volna visszaszereznie a német fővezérségnek és a csata megindulása után minden igyekezetével oda kellett volna hatnia, hogy gyorsan kimenekülve a kivetett hálóból, újra magához ragadhassa az elhatározás szabadságával a kényszer diktálását. Ezt pedig toldozgatással és foltozgatással semmi esetre sem érhetne volna el, hanem csak hatalmas koncepciójú nagy elhatározással. Már a negyedik parancs méltatásánál is felszínre vethettük volna ezt a gondolatot, de helyesebbnek találtuk itt, a kényszerítő körülmények behatása alatt megpendíteni, mert így indokoltabbnak és plauzibilisebbnek találtuk. Tökéletes és végérvényes megbeszélésére azonban — nehogy a csata lefolyásáról alkotott képet megzavarjuk, csak utolsó fejezetünkben fogunk rátérni, a hol az áttörés és átkarolás teóriáiról fogunk beszélni.

A német fővezérség azonban sem 6-án este, sem a következő napokban nem avatkozik be a dolgok menetébe. Az alvezérek a negyedikén adott parancs szellemében dolgoznak tehát tovább is. Tappen avval indokolja ezt a passzivitást, hogy a helyzet nem érett meg, még szeptember 9-én sem lehetett tiszta képet alkotni és a fővezérség nem is volt abban a helyzetben, hogy a dolgok menetébe beavatkozhassék, mert tartalékai ugyan útközben voltak már, de még rendelkezésre nem állottak.*) Állítja pedig ezt nem a csata kezdetére, hanem a csata befejezésével, szeptember 9-ikére.

Shogyan sem tudunk Tappen ebbeli nézetével egyetérteni. Bővebb okadatolásunkat szintén későbbre hagyjuk, egyelőre csak annyit kívánunk

*) Tappen 25. oldal.

megjegyezni, hogy a vezetők befolyása nemcsak attól függ, hogy képesek-e tartalékokkal befolyásolni a harcot, hanem a fölényes vezetés szellemével, elrendelt mozdulatokkal és terveiknek nagyságával is hatni képesek. A vezetés ilyen felfogása lealacsonyítja a vezér jelentőségét és már eleve is kizárt dolognak bélyegzi a nyers erőben gyengébb államok háboruit és diadalait.

Pedig a történelem mást tanít!

III.

Szeptember 7.

Szeptember hetedikén az Ourcq menti csatatéren már hajnalban kiujul az élénk harc. A franciák a támadók, a németek még védelemben vannak és csak akkor indulnak ellentámadásokra, ha helyileg kell az arcvonalukat megjavítani. Mindkét fél vezérő tábornoka minden igyekezetét arra fordítja, hogy a másik fél felett a számbeli túlsúlyt is elérje és így abba a helyzetbe jusson, hogy az átkarolást megkezdhesse.

Galliéni vasuton szállíttatja Páris mozgó tartalékából a 61. tart. hadosztályt Maunoury jobb szárnyára, utóbbi a Sordet lovashadtestet küldi ki 3 lovashadosztállyal a német jobbszárny megkerülésére. Galliéni teljes erőmegfeszítéssel dolgozik azon is, hogy a Gagnyban kirakodó 7. hadosztályt minél hamarabb Nanteuil le Haudouin vidékére szállíthassa. Bár a 61. tartalékadosztály teljes egészében részt vesz a harcban a várva várt döntő siker mégis elmarad. A negyedik német hadtestnek beérkezése után déli 12^h 15^l-kor az Ourcq front parancsnoka, Linsingen tábornok, elrendeli az általános támadást az Antilly-Acy-Trocy arcvonalon keresztül a következő csoportosításban északról délfelé: 7. gy. hadosztály, 4. és 16. gyalogdandár Sixt von Armin tábornok parancsnoksága alatt az Antilly-Acy en Multien vonalból; középen a Vincy Manœuvre-Trocy arcvonalból Gronau tb. parancsnoksága alatt a 7. tartalékadosztály és a 15. gy. dandár; délen Trossel tb. parancsnoksága alatt a Trocy-Vareddes vonalban 22 tart. hadosztály (egy dandára utban Brüsszelből) és a 3. hadosztály. Evvel szemben a francia arcvonal és beosztása is csak annyiban változott, hogy Villers St. Genestnél éppen felfejlődőben volt a 61. tartalékadosztály. Az erőviszonyok szerint 5 német hadosztály állott 6¹/₂ francia hadosztállyal szemben, egészen eltekintve a lovassági túlsúlytól, mellyel a franciák rendelkeztek. A német támadás Villers St. Genest, Le Bas Bouillancy vonalban megakadt, a francia ellentámadás, mely Galliéni szerint dut. 4 órakor indult meg, némileg egyensúlyozta ugyan a terület-veszteségeket, de véglegesen kiegyenlíteni nem tudta. Lényegesebben csak a déli szárnyon fenyegette már egész nap a helyzetet Etrepilly körül, mely helységet sikerült is állandóan birtokába venni.

Kluck az ellenséges túlerő helyes felismerésében és déli szárnyának veszélyeztetésében, mindig a 4. parancs szellemében, végleges döntést akarván kivívni, már délelőtt arra gondol, hogy a második hadsereg jobbszárnyán visszahagyott hadtesteit — a III. és IX. is — beveti az Ourcq mentén. Ezért kérdezi már délelőtt 10^h 10^l-kor a második hadseregtől:

„II., IV. és IV. tartalékhadtest az Ourcq alsó folyásától nyugatra heves harcban; hol a III. és IX. hadtest? Milyen ott a helyzet? Kérek sürgősen feleletet.“

és a mikor erre nem kap választ és a már reggel visszakövetelt hadtestei

sem jelentkeznek délelőtt 11^h 15^l-kor újból megsürgeti őket a következőképen :

„A III. és IX. hadtest baavatkozására az Ourcq mentén sürgős szükségem van. Ellenfél tetemesen erősödik, kérem a hadtesteket La Ferté Milon és Crouy irányában utba indítani.“*)

Ezekre a sürgetésekre végül a 2. hadsereg parancsnoka elindítja 12 óra 40 perckor délben a III. hadtestet Nogent l' Artaud-on át La Ferté Milon felé, de a IX. hadtestet csak a Dollau folyóig rendeli vissza, hogy Château-Thierrytől délre a 2. hadsereg szárnyát fedezze. E rendelkezéseknek hatását a 2. hadsereg annak részletes tárgyalásánál fogjuk megbeszélni.

Kluck abban a véleményben, hogy a hadtestek most már menetben vannak északnyugat felé, délután 1^h 15^l-kor a következőképen intézkedik:

„IV. tartalékhadtest és II. hadtest Betz és Varedes között Meauxtól északra nehéz harcban. Az ellenség Meauxtól északra egyre erősödik és balszárnyunkat ebből az irányból nehéz tűzér-
séggel is oldalozza.

A III. és IX. hadtest azonnal nyomuljanak előre támogatásra, a milyen közelre csak tudnak. Legkésőbb holnap a hadsereg keleti szárnyának is harcba kell lépnie. A harmadik hadtest nyugati hadosztálya a legrövidebb uton meneteljen Lizyre. E hadosztálynak egyik dandárát lovassággal és a III. hadtest nehéz tűzérével Trilport irányában kell utba indítani. A Marne-hidak Ussy-nél és La Ferté sous Jouarretől nyugatra St. Jean-nál el vannak rombolva. Ennek a dandárnak a feladata az angol tűzérseget oldalozólag leküzdeni. Biztosítás és felderítés Coulomniers felé és a Grand Morin alsó folyása mentén, a honnan ellenséget jelentenek. Összeköttetés a II. lovashadtesttel, mely tűzérével ma szintén Trilport vidékéről fog hatni. A másik három hadosztály Lochow tábornok intézkedései szerint a legrövidebb uton meneteljen Crouy—La Ferté Milon felé.“**)

Végül 5 óra 40 perckor délután újból megsürgeti a 2. hadseregnél a IX. hadtestet. A 11. számú vázlat mutatja az 1. hadsereg helyzetét, melyben Klucknak a következő intézkedését kapja szeptember 8-ára :

„II. IV. és IV. tart. hadtest ma az Antilly-Puisieux-Varedes vonalban tartották magukat; este erős ellenséges táborokat állapítottak meg Monteuilnél, Silly le longnál, St. Souppletsnél és attól nyugatra. Betznél délután friss ellenséges csapatok léptek harcba. A Grand Morin alsó folyása mentén a déli parton gyengébb erők, Coulomniersnél körülbelül egy hadosztály. 2. hadsereg Monmirail és Fère en Champenoise között harcol.

II. IV. és IV. tart. hadtest Linsingen tábornok alatt a mostani csoportbeosztásban megmaradnak. Az ellenfél jobb, déli szárnyán erős nehéz tűzérseggel lépett fel. A jelenlegi állásokban ki kell tartani, a csapatok ássák be magukat. A parancsnokságra bízom, hogy a balszárnyat szükség esetén Varedesnél éjjel kedvezőbb állásba vonja-e vissza.

A hadsereg jobb szárnyán az erősbitések beérkezte után támadni fogok.

III. hadtest délelőtt 2 órakor induljon Montreuilről—Mareuilön át, La Ferté sous Jouarreból Crouyn át, hogy a Sixt von Armin

*) Bülow 56. oldal.

**) Kluck 113. oldal.

csoport jobbszárnyán Antillytől északra támadhasson. Ajánlatos lesz lovasságot és tüzérséget előre küldeni.

IX. hadtest délelőtt 2 órakor indul el Château-Thierrytől délre és a III. hadtesttől északra vegyen irányt La Ferté Milonra.

II. lovashadtest, a 4. lovashadosztály nélkül, fedezi a hadsereg balszárnyát Coulomniers és a Morin alsó folyása ellenében. Trilporttól északra hasson tüzérségével Meauxtól északra levő ellenséges tüzérség ellen.

Hadseregparancsnokság Vendrestben marad.

A Brüsszelből jövő dandár egy zászlóalja és a 2. gránátos ezred egy zászlóalja ma este Villers-Cotterets-be érkezett és ott a Sixt von Armin csoport rendelkezésére áll. v. Kluck“.

Minden intézkedés arra mutat, hogy Kluck a délről közeledő ellenséges támadást nem tartotta olyan veszedelmesnek, hogy avval szemben különös intézkedéseket léptessen életbe. A fővezérség parancsából a „támadólagos fellépés“ ragadta meg teljes figyelmét annál is inkább, mert alaptermészetének is ez a felfogás felelt meg a legjobban. De látjuk benne azt a nagyvonalu vezéri jellemvonást is, mely kitűzött céljának elérhetése végett területi veszteségekre is hajlandó. Linsingennek szabad elhatározására bizza, hogy az ellenséges nehéz tüzérségtől sokat szenvedő balszárnyát esetleg visszavehesse, bár ő mint hadseregparancsnok minden tőle telhetőt megtett, hogy ez a kellemetlen hatás következő napon lehetőleg letompittassék. Bizonyos foku megnyugtatóssal hatott reá az is, hogy hadseregének hátában a vonatok gyors eltolásával a megfelelő mozgási szabadságot biztosította magának, és hogy bal oldalát, ha mindjárt nem is elegendő erővel, de olyan ügyes tábornok védi, mint a milyen a körültekintő Marwitz volt.

Könnyen el tudjuk képzelni Klucknak további gondolatait is. Az ellenség taktikai vereségére számított. Ugy vélekedett, hogy 8-a és 9-ke között feltétlenül visszaveti nagy veszteségekkel Maunouryt és hadseregét is Páris falaira, a honnan azok csak huzamosabb ideig tartó pihenés és szervezkedés után törhetnének elő. Megfelelő biztosítás és megfigyelés mellett már 10. 11-én újból rendelkezésére fog állani hadseregének egy nagy része, mellyel Páris és az Ourcq torkolata között szabadon rendelkezik, hogy a Marwitz ellen küzdő ellenség oldalát és esetleg hátát megtámadhassa, ha közben a többi hadseregek nem végeztek volna a szemben álló ellenféllel. Tudta, hogy Bülow nyugat felé iparkodik bekanyarodni és hogy Hausen feladata Troyes—Veudeuvres felé előnyomulni, a mi szintén nagyjából nyugati arcvonallal felvételét követelte meg és tett szükségessé. Messze tekintő és merész műveletekhez szokott elméje előre is kifejtette magának azt a hatást, a mit a kelet felé arccal küzdő ellenség soraiban egy az alsó Ourcq mentén kelet felé támadó győztes német hadsereg kiváltott volna.

Mindenesetre merész kombinációk, melyeknek létjogosultságát megadta a győzelemben és ellenállhatatlanságban való hit, a legközelebb elérendő ellenfél lélektanának és nehézségének ismerete és az a gondolat, hogy valamennyi német hadseregben él a tudat, hogy ettől a küzdelemtől függ a hadjárat gyors befejezése. Ez a tudat pedig a legszívósabb ellenállást, a kiméretlen támadást, az erőnek a legvégsőig való megfeszítését és igazán nagy és okosan merész elhatározásokat követelt.

Lássuk már most, hogy a Marne és a Seine között hogy alakultak 7-én a viszonyok és különösen Marwitz és az angol hadsereg tevékenysége mennyire jogosította fel Kluck vezérezredest ilyen merész és messzemenő tervezgetésekre.

Marwitz két hadosztályból álló lovasságával Coulomnierstől kétoldalt állott fel szeptember 7-én reggel körülbelül 20 kilométer szélességben. A második hadsereghez tartozó Richthofen lovashadtest pedig még 7-én reggel is La Ferté Gauchertől délnyugatra állott az angol lovassággal szemben, annak előnyomulását apró csatározásokkal késleltetve. 11 órakor délelőtt lépi át a Grand Morint visszavonulásában La Ferté Gaucher-nél és tőle nyugatra Jouy sur Morinnél, ugyanabban az időben, a mikor az angol hadsereg balszárnya Coulomnierstől nyugatra eléri a Grand Morin vonalát és Marwitz lovasaival és vadászszászlóaljaival ütközetekbe bocsátkozik. Tekintettel arra, hogy Richthofen nem áll még a Grand Morin vonalában, hanem parancs értelmében egyhuzamban visszamegy Montmirailtól nyugatra a Petit Morin vonalára és mert az angolok III. hadtestének sikerült a Grand Morin átlépése a 8. francia hadosztály támogatása és előrejutása folytán (St. Fiacre) Crécy környékén, Marwitz is kénytelen a Grand Morin arcban való védelmét feladni és az átkarolás és elvágatás veszedelme elől a Marne folyóra és a Petit Morinre La Ferté sous Jouarretől mindkét oldalra visszavonulni. Veszteségei igen csekélyek voltak, az ellenség hathatósan nem üldözte és Richthofenhez hasonlóan teljes cselekvési szabadságát ő is megtartotta. Az angolok 7-én este a Maisoncelle—Coulomniers—Choisy arcvonalon állapodnak meg a gyalogság zömével, míg lovasságuk La Ferté Gauchernél veszi fel az érintkezést Conneau lovashadtestével.

A két lovas hadtestnek tehát sikerült az angoloknak két napi menet-teljesítményét apró csatározásokkal összesen 25 kilométerre szorítaniok. Kluck szempontjából ez igen öröndetes és kíváncsú lassúság volt. Az angoloknak 7-i helyzetükből a Marne és a Petit Morin szakaszig még 10—15 km.-nyi menetük volt. Ebben a vonalban képzelte és képzelhette Kluck úgy a lovas-hadtestek, mint a második hadsereg jobbszárnyának újabb ellenállását. Hogy így képzelte, mutatja az a tény, hogy a visszavonulás elrendelésénél a III. és IX. hadtest részére a Pt.-Morin szakaszt jelezte új védőállás gyanánt, a mikor a második hadsereg képzelt új arcvonala elől elvonta őket, hogy ezen hadsereg jobbszárnyára illessze be. Ugy számithatott tehát, hogy 8-án az angolok eljutnak a Marne—Petit Morin szakasz elé, 8-ika eltelik apróbb, a szemrevételezésekből származó csetepatékkal, 9-ikén az angolok megkezdik a folyó kierőszakolását, mely a Marne hatalmas akadályánál nem fog mindjárt az első nekirohanáskor sikerülni. Az angol balszárny tehát 9-ikén is még a Marne mentén fog állani. Ha a Petit Morinnél sikerül is az átjutás, akkor is a Marnehoz La Ferté sous Jouarretől keletre csak 9-ikén este érhetnek el és közben oldalukat kiteszik a második hadsereg támadásának. Azt a két napot, melyre számításai szerint szüksége lesz, hogy Maunoury hadseregét Páris felé visszavethesse, okvetlenül biztosítja számára Marwitz, Richthofen és a második hadsereg működése. Hogy Maunoury visszavonulása esetén az angolok a Marneon való átkelést fogják-e tovább kierőszakolni, az Kluck számításaiba mint pozitív és negatív tétel is egyaránt jól beillett és gondokat már nem okozott néki, mert akkorára erőinek egy része felett előreláthatólag már újból szabadon rendelkezhetett.

A mennyire a háború bizonytalan viszonyai szerint számítani lehetett Kluck e gondolatmenetét alaposnak és megvalósíthatónak kell mondanunk. Tehetjük ezt annál is inkább, mert tudjuk Joffre 6-iki parancsából, hogy az angol hadsereg mozgulatait teljesen a szomszéd hadseregek szárnyai szerint rendezte be. És tudjuk a műveletek tényleges menetéből azt is, hogy a Grand Morint 7-ikén csak azért lépi át French a balszárnyával, mert a francia 8. hadosztály már St. Fiacre-ig nyert tért és így valamivel az angol hadsereg

előtt állott és láttuk azt is, hogy jobbszárnyával nem lépi át a Grand Morint, bár Richthofen nem fejt ott ki ellenállást, csak azért, mert Conneau hadteste a részletekben és — a mint még látni fogjuk — az 5. francia hadsereg balszárnya nagyban is nem lépi át e folyót.

Igy valószínűnek vehetjük már eleve is, hogy a 6. hadsereghez tartozó 8. hadosztály nem fog magában 8-ika folyamán a Marneon átlépni, ha Maunoury hadserege nem tud a Ourcqhoz eljutni e napon és valószínű az is, hogy az angol jobbszárny ott fog megtelepedni 8-ikán este akár talál ellenállásra, akár nem, a hol szoros összeköttetésben lesz a francia 5. hadsereg jobbszárnyával. Ennek előrejutása pedig a szeptember 6-iki események után alkotva meg ítéletünket, teljesen attól függött, hogy Bülow meddig engedi előre.

Bülow tábornok felfogását a helyzetről legjobban a saját művéből ismerhetjük meg. Azért, mielőtt a 7-iki eseményekre hadseregének jobbszárnyán a harcok leírásával rátérnénk, álljon itt a következő idézet:

„E hírekből (céloz a III. és IX. hadtesteket sürgető táviratokra) megtudta a 2. hadsereg parancsnoksága, hogy az 1. hadsereg a II., IV. és IX. tartalékhadtestekkel a Ourcq nyugati partján szállt szembe az ellenséggel és hogy így az 1. és 2. hadsereg közötti térköz még megnagyobbodott.

A III. és IX. hadtest elvonulása és a Marneon át északra való elvonása folytán a 2. hadsereg a Marnetól délre igen nehéz helyzetbe került.

A 2. hadsereg jobbszárnya, melynek súlyos veszélyeztetésére szeptember 6-ikán az első hadsereg maga is rámutatott már, most természetesen duplán volt veszélyeztetve, ha a III. és IX. hadtesttel meggyengül. Az 5. francia hadseregnek legnagyobb része felszabadult a 2. hadsereg jobbszárnya elleni átkarolási támadásra. Ebben az esetben már nem is lehetett szó a legyőzött 5. hadseregről, hanem csak a győzelmes 5. hadseregről, mert a csatátérnek a III. és IX. hadtest részéről — és még hozzá fényes nappal — való kiűritését a franciák természetesen győzelemnek tekinthették, mely az 5. hadsereg erkölcsi erejét feltétlenül óriási módon növelte.

Ha az első hadsereggel szeptember 7-ikén az Ourcqtól nyugatra tényleg olyan erős erők állottak szemben, hogy ezekkel a II., IV. és IX. tartalékhadtest egyedül elbánni nem tudott annyira, hogy a III. és IX. hadtestnek sürgős beavatkozása szükségessé vált, úgy talán még szeptember 7-ikén is ajánlatos lett volna a három szárnyhadtesttel az ütközetet a Ourcqtól nyugatra félbeszakítani és a csatlakozást a 2. hadsereghez — talán Château Thierrynél — újra felvenni. Az első hadseregnek ebben az esetben ugyan le kellett volna mondania egy harcászati sikerről, melyet Páris közelsége folytán úgy sem használhatott volna ki, de főfeladatát: „a haderők jobb oldalának biztosítását“ teljesítette volna és az ellenfél 8-ikán hajnalban, a III. és IX. hadtestnek a Dollau folyó mögé való visszavétele által újra egységes német arcvonatra talált volna, melyet sem áttörnie, sem túlszárnyalnia nem állott volna módjában.

Evvel szemben első hadseregnek az Ourcqtól nyugatra való megmaradása folytán a haderők jobbszárnya és az első hadsereg között széles hézag maradt, melyen át az egész angol hadsereg

és az 5. hadseregnek egyes részei akadálytalanul áttörhettek, hogy a Marnetől északra a 2. hadsereg jobb szárnyát megkerüljék, az első hadsereget pedig teljesen hátba kapják...

... A IX. hadtestet szeptember 7-én egyelőre Château-Thierrytől délre a Dollau-szakasz mögé rendelttem vissza...

A IX. hadtestnek már ez a visszavonulása is természetesen szükségessé tette, hogy a második hadseregnek most teljesen szabadon álló jobb szárnyát megfelelően vissza kellett kanyarítani. Ezért elrendelttem, hogy a VII. hadtest (a 14. hadosztály nélkül) megszállja a Dollau-szakaszt a IX. hadtesthez csatlakozva Fontanelletől—Montmirailig, a 14. hadosztály pedig Montmirailtól északra, mint hadseregtartalék áll készenlétbe.

... (A IX. hadtest végleges elvonulása után!) Ezáltal a 2. hadsereg jobbszárnya szeptember hó 7-én már másodszor elveszti a támasztékát. Ez annál érezhetőbb volt, mert a hadseregtartalékot (14. ho.) a X. és gárdahadtest között keletkezett hézag betöltésére kellett a harcfront közepén felhasználni. A 2. hadsereg a X. tartalékhadtest jobb szárnyával mégis tartotta továbbra is Montmirailt, míg a 13. hadosztályt lépcsőzetes viszonyban állítottam fel a mostani jobb szárny mögött.

Az 1. lovashadtest azt a parancsot kapta, hogy a Coulommiers és Choisynt át előrenyomulásban jelentett angol oszlopokkal szemben tartsa a Petit Morin vonalát.*)

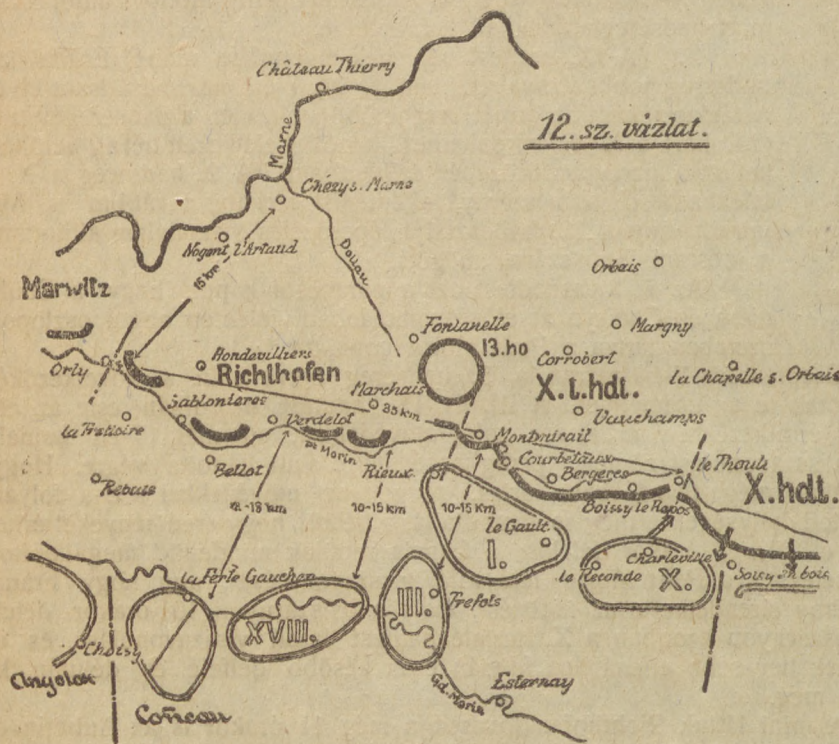
Szeptember 7-én a francia 5. hadsereg arcvonalán a következőképen játszódtak le az események. A III. és IX. hadtest hatodikán este az ellenséggel érintkezésben tartatta vonalát utóvédekkel, sőt még 7-én hajnalban is, a visszavonulást zömével pedig az éj leple alatt hajtotta végre. Hogy a franciákat még tévedésben tartsa, reggel az utóvédekkel a 6-a folyamán elvesztett helységeket meg is támadtatta, a nélkül, hogy eredményeket érhetett volna el. Már 8 órakor délelőtt a francia repülők mindenütt megállapították a németeknek a Petit Morin felé való visszavonulását, úgy hogy Franchet d'Espéray elrendelhetette az üldözést, mely a balszárnyon 10 órakor délelőtt, a jobbszárnyon azonban a X. tartalékhadtest lassú visszavonulása és utóvédeinek hevesebb ellenállása folytán csak később délfelé és délután kezdődött meg.

A mint láttuk Richthofen lovassága még 11 órakor is az Aubetin és a Grand Morin között fejt ki ellenállást és kellemetlenkedik Conneau lovasságának, mely csak este éri el La Ferté Gauchernél jobb szárnyával a Grand Morint. A III. hadtest utóvédei lépésről-lépésre hátrálnak csak a XIII. francia hadtest elől, úgy hogy az hetedikén csak 10 km.-t tud előrejutni a Grand Morinig, melyen csak biztosító csapatokat tol át estefelé. A IX. hadtestet a III. és I. francia hadtest üldözi, melyek közül az első délután 8 órakor éri el a Grand Morint és biztosításait Trefolsig tolja előre, míg az utóbbi Esternay és Champguyon elfoglalása után a X. francia hadtest segítségével kiszorítja a X. német tartalékhadtest utóvédeit a le Gault erdőből és előőrseit este Montmirailal szemben északnyugatról délkelet felé haladó arcvonalban Rieux és Perthuis között állítja fel. Északnyugat felé irányuló arcvonalát tehát menetközben északkelet felé változtatja át.

Kemény küzdelmet kellett a X. francia hadtestnek a le Gault erdőben és tovább keleten a 9. hadseregnek tehermentesítésére Charlevillenél meg-

*) Bülow i. m. 57—59. oldalán.

vívnia a nélkül, hogy lényegesebb előrehaladást tudott volna elérni. A német X. tartalékhadtest már hajnalban csatlakozott a III. és IX. hadtest visszavonulásához és a le Gault erdőben csak utóvédeket hagyott hátra. Kemény harcokban kellett a francia 19. hadosztálynak az erdőben minden lépést megtisztítania, míg az I. francia hadtesttel egyetemben sikerült neki az utóvédeket az erdőből kiszorítani. A 9. hadsereghez tartozó 42. hadosztály segítségére siető és Charleville ellen támadó 20. hadosztályt azonban egy a gaulti erdőből előretörő német ellentámadás visszaveti és tehetetlenségre kárhoztatja mindaddig, a míg az utóvédek az esthomályban visszavonulásukat meg nem

Helyzet Montmirail körül szeptember 7-én este.

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 150 km

kezdik. Itt is Charleville és Le Recoude megszállása a 7-éről és 8-ára virradó éjjel folyamán csakis az I. francia hadtest részéről fenyegető átkarolás miatt volt lehetséges.

Tartalékhadosztályait Franchet d'Espéray 7-én előretolta: az 51. tartalékhadosztályt a Gaulti-erdőbe, az 53. és 69. hadosztályokat pedig a hatodik harci színhelyre Monceaux—Courgivauxba. A hadseregparancsnoksággal Villiers St.-Georgesba költözködött át.

8-ára Bülow hadseregének balszárnyával a támadást folytatattja abban a reményben, hogy az első hadsereg végül mégis csak elhatározza a 2. hadsereghez való csatlakozást, jobbszárnyával Montmirailnál passzív védelemre

készül a tartalékban tartott 13. hadosztállyal Richthofen lovasságának fedezete alatt.

Franchet d'Espéray hadtesteinek a további támadást a következő iránypontokkal rendeli el: XVIII. hadtest Fontenelle, III. hadtest Corrobert, I. hadtest La Chapelle sur Orbais, míg a X. hadtestnek északkelet felé kellett előretörnie a 42. hadosztály tehermentesítésére.

A 11. számú vázlat mutatja mindkét fél helyzetét este. Már ebből a vázlatból is világos, de még inkább világossá lesz a 12. számú, nagyobb méretben tartott vázlatból, hogy Bülow aggodalmai a jobb szárnyáért nem voltak teljesen indokoltak és a helyzet nem volt olyan sötét, hogy 8-án kemény ellenállást ezen a szárnyon kifejteni nem lehetett volna.

A támadó francia hadsereget — mert a X. hadtest a 9. hadsereg támogatásával teljesen le volt kötve — 6 gyalog hadosztályra és 3 lovas hadosztályra kell becsülnünk. Ebből a 6 gy. hadosztályból 8-án reggel korán kettő léphetett fel rögtön, míg a többi erőnek négyórás menetet kellett végrehajtania, hogy éleivel a németek vonala elé érjen. Dél előtt 6—7 órakor kezdődhettek tehát a harcok a Petit Morin vonalán a németekre nézve legrosszabb esetben is a francia élek beérkezésekor. Komolyabb alakot a harcok tehát csak déltájban ölthettek volna, a mikor az egyes hadosztályok zöme felzárkózhatott és az ütközethez szükséges tagoltságot felvehette. Ha Pt. Morin nem is képez nagyobb akadályt, mindenesetre a német ellenállást szívóssá tehetette volna. És ha előző napon az utóvédek harcának sikerült az ellenséges előnyomulást 10—15 km.-re redukálniok ellentállásukkal, akkor előreláthatólag a Pt. Morin mentén a három német hadosztály zöme a késő éjjeli órákig is kitarthatott volna.

Ha a francia előnyomulási vonalakat és irányokat vesszük figyelembe, úgy a 13. hadosztály teljes bevetésével még az annyira ijesztő átkarolást is nagyban ellensúlyozni lehetett volna, mert a X. tart. hadtest kiterjedésének felével a gyalogsági vonal meghosszabbítható és Marchais-n túlterjedőleg a Morin mentén kiterjeszthető lett volna.

Ebben a helyzetben, a mikor a balszárny döntésétől függött a hadsereg sorsa, a hadsereg jobbszárnyának szívós kitartása okvetlenül indokolt volt. Még indokoltabbá tette ezt a csak lépésről-lépésre való tágitást és szívós védelmet az a Bülow által is felismert lélektani hatás és nyereség, mely a német visszavonulás érzése által a legyőzött és eddig mindig megvert francia 5. hadseregből egyszerre győzelmes és erkölcsi értékében meggyarapodott hadsereget teremtett. Sajnos, hogy Bülow ezt az erkölcsi hatást csak felismerte, de a következtetéseket nem vonta le belőle. Különben is ez az erkölcsi erősödés akkor is beállt volna, ha Kluck az Ourcq-tól visszavonul.

Ha a távolságokat vesszük figyelembe, akkor némi ellenállás kifejtése mellett sem juthattak volna a francia és angol erők 8-án a Dollau szakaszon túl, a közvetlen átkarolás veszedelme tehát nem volt még 8-án akut, a Marneon való átkelés után pedig csak 10-én vált volna érezhetővé a francia és angol hadseregnek átkarolása, ha ugyan Kluck és a harctér más arcvonalaain lejátszódó események következtében az egyesült szövetséges erők tanácsosnak tartották volna a Marneon való átkelést.

Mindenesetre jobb szolgálatot tehetett Kluck győztes hadserege, mint az ugyan meg nem vert, de hátrálásra kényszerített első hadsereg, mellyel szemben Maunoury hadseregével ugyanaz az erkölcsi gyarapodás súlyosan latba esett volna, melyről Bülow az 5. hadseregnél nem ok nélkül tartott.

Ilyen megfontolásoknak arra kellett volna indítaniok Bülow vezérezedest, hogy a Pt. Morin mentén a legutolsó puska és kard latbavetésével is a legszivósabb ellenállást fejtse ki, hogy az 1. hadsereg felé tátongó ürt minél hosszabb ideig zárva tartsa és a szomszéd arcvonalokon a taktikai döntésre szükséges időt biztosítsa. Csapatainak kiterjedése még a kötelékek nyújtását is megengedte volna e célra.

De Bülow minden tetteből és okoskodásából a feladat vétele utáni perctől kezdve látjuk azt a hypnotikusnak nevezhető hatást, melyet rája Château-Thierry és az ottan az első hadsereg részéről hozzá keresendő csatlakozás gyakorol. Nem tud más megoldást még csak el sem gondolni, erősebb, merészebb elhatározásra nem tud jutni, áldozatos kitartásra nem tudja elszánni magát. A hadseregpáncsnoknak gondolkodásmódja és felfogása természetesen akaratlanul is átragad az alárendeltekre, kiknek tetteirejét megbénítja és az utolsó csatánál is megsorvasztja.

Bülow nem értette meg a kényszer szavát, mely a marnei csatában a kezdeményezés újbóli elnyerhetése végett a legkiméletlenebb harcvezetést, a végsőkig a röghöz való kapaszkodást és a leghetetlenebb helyzetekben is a kétségbeesésig való kitartást követelte mindenkitől, a vezértől és egyszerű csatártól egyaránt. Gondolkodása nem terjedt túl a saját hadseregén, vagy ha ezt, egyik másik vonatkozásban meg is tette, akkor is a saját hadserege önző szempontjából cselekedte. Sajnosan nélkülözzük itt is a fővezérség irányító befolyását és beavatkozását, melyre oly nagy szükség lett volna.

Kelet felé a szomszédos szakaszban Foch nehéz helyzete dacára az általános helyzetet jobban átfogó vezéri tulajdonságokat mutat. Kitart még szeptember ötödikén megalkotott terve mellett és egy parancsában arra szólítja fel hadseregének minden tagját, hogy olyan erélyt és tevékenységet fejtsen ki, a mely a kipróbált és merész ellenfél fölött eddig elért sikereket félreérthetetlen módon biztosítsa és megszilárdítsa. *)

A 42. és marokkó hadosztály támadása már korán reggel a német X. hadtest támadásával szemben védelembe kényszerült. A Mondement kastély volt a célpontja a németek támadásának. Soisy aux bois községet és a körülötte fekvő erdőségeket heves küzdelmekben ugyan megtartják a franciák, de elvesztik a Montalard majort, majd az Oyes és Reuves felett uralkodó Signal de Poirier magaslatot, hová a X. hadtest tüzérsége vonul fel; Oyes és Reuves is elesnek. A 42. hadosztály Charleville és Soisy között csak az 5. francia hadsereg X. hadtestének támogatásával tudta magát tartani. A vonalat itt Villeneuve-nél fenyegették áttöréssel a németek, kik ezt a községet kétszer szerzik meg, míg végre is erősen kézbe tudták venni. Ugy itt, mint az Oyes és Reuves ellen intézett ellentámadások sikertelenek maradtak úgy, hogy a 42. hadosztályt komolyan fenyegette a veszély, hogy a 9. hadsereg többi részeitől el fogják szorítani. A marokkó hadosztály parancsnoksága is kénytelen volt álláspontot hátrafelé változtatni, a mint csapatait egyre jobban szorították vissza Mondement ellen a németek. Ismételt francia ellentámadásoknak mindkét hadosztály arcvonalán csak az volt az eredményük, hogy estefelé a X. német hadtest előnyomulása ideiglenesen megakadt.

A francia IX. hadtestet komolyabb támadás a mocsaras vidéken belől nem érte. A németek megelégedtek azzal, hogy a mocsarak déli bejáraitat kézben tartsák és a szemben levő ellenfelet erős tüzérségi tűzzel lekössék,

*) Bircher i. m. 181. oldalán.

hogy a megtámadott arcvonalakra erőket el ne tolhasson. Egyes francia támadások mindenütt összeomlottak a szuronyharcokban.

A XI. francia hadtest délelőtti folyamán elveszti Aulnay aux Planches, Morains le Petit és Ecury le Repos községeket, Normée, Lenharrée és Vassimont községekért elkeseredett harc folyik a 3. hadsereg csapataival, melyek mindenütt rohamtávolságra közelítik meg a francia állásokat. Foch csapatai a legnagyobb makacssággal küzdenek, minden támadásra ellentámadással felelnek, különösen a déli szárnyon, de Morains le Petit körül is. Egyes szerzők leírása szerint Foch már ezen az estén visszavonta hadseregének jobb szárnyát*) egy Salon—Courgançon—Allemant által jelölt vonalba. Ha ez a zömre nézve talán meg is állhatna, bár nem teljesen valószínű, úgy mindenesetre igen szívélyesen védekező és igen erős utóvédeket hagyott hátra.

Mindenesetre kemény ellenállása időt juttatott a francia 5. hadseregnek a sikeres előnyomulásra és a 9. hadsereg oldalának tehermentesítésére is.

A 3. hadseregparancsnokságnál Chalons sur Marneban a helyzetet úgy ítéltek meg 7-én este, hogy a 3-ik hadsereg arcvonala előtt az ellenség nincs túlerőben, hogy a 4. hadsereg jobbszárnya felé csapatok eltolásán fáradozik Joffre, melyek még egyelőre nem avatkozhatnak a harcba. A 2. hadsereg jobbszárnyának visszavonása és az első hadsereg kemény küzdelme párosulva a repülőek által a 3. hadsereg előtt eléggé tisztázott helyzettel sugalmazták azt az elhatározást, hogy a 8-ára virradó hajnalban a 3. hadsereg az egész vonalon menjen át támadásba, a szuronyrohamot egészen a franciák ütegállásaiba hajtván előre. A szomszéd hadseregekkel ezirányban folytatott megbeszélések teljes egyetértést eredményeztek, úgy hogy 8-ának hajnali 4 órájára ki is tűzte a szuronyrohamot a szeptember 7-én délután 6 órakor kelt hadseregintézkedés.

A helyzet felfogása és az abból keletkezett parancs mindenben megfelelt a követelményeknek. A sajnálatos csak az a dologban, hogy az egész napi súlyos harcokban elfáradt csapatoknak nem lehetett friss erőkkel a megfelfő lökő erőt megadni, mert a hadsereg egyetlen még harcba nem vetett tartaléka, a 24. tartalék hadosztály, 7-én este kemény napi menet után még mindig egy napi menetre állott a csata színhelyétől. Ezen természetesen még a legerélyesebb intézkedésekkel sem tudott a 3. hadsereg parancsnoksága változtatni. Mert ha tovább is hajszolja egy éjjeli menettel a tart. hadosztályt, az a harctérre ugyan beérkezhetett volna idejében, de a nagy fáradalmakra való tekintettel friss csapatnak nem lett volna nevezhető és lökő ereje is ennek megfelelően alig nyomott volna a latba. Annál előnyösebben érvényesülhetett volna a 23. hadosztály, ha azt a hadseregparancsnoksága — a mint azt fentebb már kifejtettük — nem délfelé, hanem Sommesous felé veti harcba.

Az egymással szemben álló francia és német 4. hadseregekkel nagyobb változások nem játszódnak le 7-én. A németek elfoglalják Sermaize és Pargny községeket, de különben Glannestől kezdve egészen Blesmesig a vonalak nagyjából az elkeseredett harcok dacára sem változnak.

Hasonlóan nincs lényegesebb változás a német 5. és francia 3. hadseregek arcvonalán sem. A Révignyből visszavetett franciák Vassincourtnál meg tudnak állapodni és sikerül is itt nekik további német támadásokat visszautasítani. Kellemetlenebbül hatott Sarraillra az, hogy a Bar le Ducnél kirakódott XV. hadtestet nem alkalmazhatta szabadon, hanem Révignyvel

*) Lásd Bircher 185. oldalát.

kellett bevetnie a 4. és 3. francia hadsereg közötti hézag betöltésére, azonfelül az is, hogy a Maas magaslatokon előnyomuló V. német hadtest a tartalékhadosztályok elvonulása után rohamosan közeledett a Verdun és St. Mihiel között fekvő záróerődöv vonalához és már Troyon és Génicourt erődök hatókörletébe került.

A hatodik és hetedik hadsereg harcai a Trouée des Charmesben nem hoztak egyik fél javára sem változást.

* * *

Összefoglalásképpen azt mondhatjuk, hogy szeptember 7-e, a marnei csata második napja döntő eseményeket az arcvonal egyik részén sem hozott, bár ilyenek az. Ourcq menti csatatéren és Fère en Champenoise és Vitry le François között készülöben voltak.

A német fővezérség nem mozdult meg ezen a napon sem; befolyását, mely különösen a haderők jobbszárnyán és a középén is szükséges lett volna, sem szóval, sem tettel nem érvényesítette.

Joffre ezen a napon sem maradt tétlen. 7-ére szóló hadseregarancsát, mely mindenkinek szólt a hadseregben, a következőképpen vezeti be:

„Ebben a pillanatban, melyben a haza megmentésére a nagy csatába belekezdünk, nem szabad senkinek sem hátrapillantania. Minden erő a támadásé, minden akarat az ellenség visszavetésére irányuljon. Az a csapat, mely nem tud előre jutni, kapaszkodjék az elért rögbe, bármibe kerüljön is és inkább haljon meg, semhogy tágitson. A hadihelyzetre való tekintettel semmi gyengeséget sem szabad eltűnünk.”*)

Láttuk, hogy ilyen parancsra mennyire szükség lett volna a németeknél is. A csapatok erkölcsi értékének minden alkalommal való élesztgetése, emelése és megszilárdítása olyan tényezője a harcnak, melynek elmulasztása a legkeményebb következményekkel járhat. Jókedv, jóakarát és a döntő pillanatokban az a tudat, hogy miért is harcol az ember, csodákra képesítik a küzdőket. Igen élesen világít rá erre a kérdésre Langevin francia kapitány, a ki a következőket írja:**)

„Ne káromkodjék a katona?! . . . Ne tudjon semmit? . . .

Csak parancsokat teljesítsen? Belenyugszom, bár a francia sokat káromkodik és a csatatéren különben a legtöbbet.

De ahhoz, hogy cselekedjék, tudni is akar, érteni is akarja a dolgot, vagy legalább is hinni abban, hogy tud és ért. Nem igen kellenek neki részletesebb magyarázatok. Csak elképzelhető okot és alapot akar, hogy a tettet végrehajtsa. E nélkül lehangolt, maga eszel ki gondolatokat, kitalál meséket, melyek mint való dolgok terjednek azután tovább . . .“

Igen éles megfigyelése a harcos lelkének és annak a lelki állapotnak, mely görcsösen ragaszkodik ahhoz, hogy mindennek megtalálja az okát, annak a túlfeszített idegrendszernek, a mely, ha meg nem nyugtatják vagy elfogadható mesével nem narkotizálják, minden agyrémet el tud hinni és szívesen el is hisz. A rémhírek és a pánikok melegágya, egész hadseregek jó szellemének megrontója, mely ellen csak a férfias nyíltság és a menyynyire a hadművelleti célok megengedik, a feltétlen igazmondás alulról felfelé és felülről lefelé minden helyzetben az, mely orvosságot jelent.

*) François i. m. 86. oldalán.

**) Bircher idézi i. m. 232. oldalán.

Éppen ezen meggyőződésünkől kifolyólag menthetetlen bűnnek tartjuk a hadseregre is, de az egész országra is minden tekintetben a színezett jelentést vagy a valót körmönfontan takarni akaró parancsokat vagy nyilatkozatokat.

Joffre azonban hadműveleti paranccsal is irányítani akarja hadseregeinek további működését. A parancs szeptember 7-én kelt délután 5 óra 20 perckor és a következőképen szól : *)

„A német első hadsereg úgy látszik északkeleti irányban húzódik vissza a szövetséges hadseregek egyesített balszárnya elől.

Ezeknek követniök kell az ellenfelet összes erőikkel úgy, hogy a német jobbszárnny átkarolásának lehetőségét minden esetre biztosítsák.

Az előnyomulást tehát általánosságban északkeleti irányban kell folytatni, olyan tagozódásban, mely csatára képesít, ha az ellenség megállana és neki nem enged időt arra, hogy véglegesen rendezkedhessék.

Ezen célból a hatodik hadsereg az Ourcq jobbpartján nyerjen fokozatosan tért észak felé.

Az angol erők iparkodjanak fokozatosan lábukat megvetni a Petit Morin, a Grand Morin és a Marne tulsó oldalán.

Az 5. hadsereg adjon nyomatékot balszárnya mozdulatainak és jobbszárnnyának erőit használja fel a 9. hadsereg támogatására. Ez a hadsereg iparkodjék kitartani abban az állásban, melyet jelenleg elfoglal, addig az időpontig, melyben a 4. hadseregtől küldött tartalékerők jobbszárnnyán való beérkezése lehetővé teszik neki az általános előnyomulásban való részvételt.

Az ötödik hadsereg és az angol hadsereg működési körletét határolják: Dugny, St. Rémy, Sablonnières, Hondevilliers, Nogent l' Artaud, Château-Thierry. (Ez a vonal az angol hadseregé).

Joffre.”

Mindenekelőtt arra akarjuk felhívni e parancsnál az olvasó szíves figyelmét, hogy a helyzet téves felfogásából indul ki. A német első hadseregnek a francia 5. hadsereg elől való visszavonuló részei az Ourcq mentén újból megjelentek. Lehet, hogy erről Joffre még nem tudott semmit és valószínű, hogy a francia hadseregparancsnokságok nem rostálták meg kellően a beérkező híryanagot. Talán kissé színezet jelentéseikkel vezették félre Joffre nyilvántartóit, hogy a helyzetről ilyen képet nyertek.**)

Természetesen az intézkedések is helytelen irányba terelődtek és következményük is szomorú lehetett volna, ha a valóságban kivihetők lettek volna. Szembeötlő a 6. és angol hadseregeknek adott irányváltoztatás, mely az eredeti csataterv teljes otthagásával azonos. És érdekes ez annál is inkább, mert szinte öntudatlan bevallása már a csata második napján annak a ténynek, hogy a kitűzött célt nem sikerült elérni.

A csata további menetére befolyással csak a 9. hadseregnek beigért erősítés van, melynek a Bar le Duc irányból Vassy—Montierender felé való irányítása már e napon befejezett elhatározás.

*) Galliéni i. m. 244. és 245. oldalán.

**) Galliéni pld. 7-én dnt. 4 órakor jelenti: „A 6. hadsereg továbbhalad az Ourcq felé a II. és IV. tart. német hadtest szívós ellenállása dacára” ... (i. m. 243. old.) pedig láttuk, hogy ezen a napon semmi előrehaladást Maunoury nem tett, vagy csak lényegtelen előnyöket ért el.

Erre a parancsra különben az üldözés megkezdésének pillanatában még vissza fogunk térni.

* * *

Joffre példájából látjuk, hogy a vezetést erélyesen kézben tartó és ténylegesen irányító parancsnokságnak, ha mindjárt csak érlelődnek is az események, van beleszólása és tennivalója és nem helyezkedhetik a *laisser-passer* álláspontjára addig, amíg a helyzet teljesen nem tisztázódott. Ha valamelyik parancsnok — legyen az szűk vagy a legnagyobb keretek között — a helyzet teljes tisztázását várja meg, akkor parancsai egészen biztosan elkéstek, kivihetetlenek és a mi a fő, a kezdeményezést teljesen az ellenség kezére juttatják. A kezdeményezés elvesztése pedig egyet jelent a végleges balsikerrel.

nak

tábo

ban

Val

Vill

61.

7. l

köz

is r

itt r

meg

1. l

két

felr

az

ság

had

ség

arch

éjje

és

és

még

sike

leho

dél

me

itt

osz

mö

nyá

vor

me

vila

IV.

Szeptember 8.

Szeptember 8-án az első hadseregnél a következő események játszódnak le:

A IV. hadtest csapatainak bevetése által az előző napon Linsingen tábornoktól megkezdett támadás új erőre jutott és már a kora délelőtti órákban eredményekhez vezet. A negyedik hadtest elfoglalja Betz-et és Thury en Valoist, a francia VII. hadtest pedig véglegesen visszavonul a Bouillancy—Villers St. Genest vonalba. Ezen a helyzeten nem képes változtatni sem a 61. tartalékhadosztály újabb ellentámadása, sem az estére teljesen odaállított 7. hadosztálynak beavatkozása a VII. hadtest és 61. tartalékhadosztályok között. A Sordet — most már Bridoux — lovashadtest átkaroló mozdulata is meghiúsul, bár az 5. lovashadosztály egészen La Ferté Milonig jut el és itt részei nemcsak hogy vonatoszlopokat és egy repülőállomást támadnak meg, hanem komolyan fenyegették az éppen La Ferté Milonba törekedő 1. hadseregparancsnokságot is. 8-án este részint a Soissons-ból megérkezett két zászlóalj, részben a beérkező 6. hadosztály csapatai által egyre-másra felriasztva Bridoux Senlis felé megy vissza az 1. és 3. hadosztállyal, míg az 5. hadosztály Bonneuil en Valoisban éjjelezik, a hol reggel német gyalogság rajtaüt a kellőleg nem biztosított táboron.

A helyzet teljes tisztázására még fel kell említenünk, hogy a IV. tart.-hadtest Brüsseltől jövő dandára 8-án este elérte Verberie-t és így az ellenség hátában és oldalában Kluck tekintélyes erővel rendelkezett 9-ére, míg arcban a 6. hadosztály még teljesen harcban nem került részeivel és a késő éjjel az Ourcqhoz érő kilencedik hadtesttel tudta a francia arcvonalat lekötni és túl is szárnyalni.

Maunoury úgy látszik mindezekről a dolgokról a kellő képpel rendelkezett és azt is tudta, hogy további erősbitésekre nem számíthat egyhamar. 8-án még reménykedett abban, hogy a reggel Trocy irányában megindított áttörése sikerrel fog járni és a helyzetet megmenti a számára. A német vonalak meglehetősen meginoghattak ezen a részen, mert Kluck szükségesnek tartotta délelőtt 9 óra 15 perckor az 5. hadosztályt Lizy sur Ourcqon át Trocy felé meneteltetni és oda tartalékként felállítani.

Maunoury reményei nem váltak itt sem valóra, a német nehéz tüzérség itt is és tovább délre is legyűrte a támadó franciákat és az 5. német hadosztály beavatkozása is feleslegessé vált. Klucknak tehát maradt a közép-mögött is egy rendelkezési egysége.

Maunoury a sikertelen nap után kiadta a rendelkezéseket, hogy szárnyát szükség esetén visszahajlíthassa és elrendelte egyelőre egy másik védelmi vonalnak La Plessis—Belleville—St. Soupplets—Monthyon vonalban való megerősítését. Arcvonala tehát kétfelé: kelet és északkelet felé mutatott volna, világos jelül annak, hogy Kluck átkarolása teljes sikerrel járt. Visszavonulását

vége is hajtotta volna Maunoury, ha Galliéni újból támogatást nem ígér neki a 62. tartalékhadosztály képében, melyet, mint előző nap a hetediket, autókkal akart a helyszínére szállítani. Galliéni álláspontja, a ki a kelet felé néző arcvonalat az angolok sikeres működése érdekében is szükségesnek tartotta, végül is győzött és Maunoury a 8-án este beállott helyzetben várta be másnap a németek támadását.

A mint látjuk Kluck hadvezéri művészetének sikerült az Ourcq-tól nyugatra 8-án este olyan helyzetet teremtenie, mely a végső döntés kierőszakolását szeptember 9-ére biztosította.

Fokozottabb mértékben igénybe vette Kluck figyelmét a Marne vonala is, mint a előző napokban. Tisztán látta az onnan fenyegető veszedelmet, ha Marwitz lovassága nem tudná a Marne vonalát kellő ideig tartani. Ezért, bár meghagyja a IX. hadtestnek, hogy a döntés attól függ, hogy a hadtest La Ferté Milon és Mareuil között idejében harcba lép, mégis arra a kompromisszumra határozza el magát napközben, hogy a míg a 5. hadosztály latbatetésével Trocynál számítani kell, addig a IX. hadtest szállja meg Marwitz támogatására a Marne vonalát La Ferté sous Jouarre és Nogent l'Artaud között. Végül a Marwitznak nyújtandó segítséget, a 5. hadosztály érintetlenségére való tekintettel egy gyalogdandárban állapítja meg és a IX. hadtestnek meghagyja:

„hogy a hadtest a Coulomniers felé előretörő ellenség által semmiesetre se gátoltassa magát a” ... a La Ferté Milonnál tervezett beavatkozásban.

Kluck, a mint látjuk, az egész elhatározások embere, a ki csak egy pillanatra jut jóformán kísértésbe a Marne menti biztosítás elégtelensége érzetében. Lehetne vitatkozni arról, hogy nem lett volna-e célszerű a IX. hadtestet a Marne mentén meghagyni La Ferté sous Jouarre és Nogent l'Artaud között és a döntést a jobbszárnynon a Verberiebe érkezett Lepel-dandár és az éjjeli menettel oda irányított 5. hadosztállyal keresni. Joffre parancsának és Maunoury felfogásának ismerete alapján feltétlenül elegendő lett volna ez az erőttöbblet is a kedvező eredmény elérésére és Bülow hadserege is bizonyos támaszt nyert volna a Marne mentén visszamaradó IX. hadtestben. Kluck azonban nem ismerte ennyire a helyzetet mint mi most, a fővezérségtől kapott parancsa is a támadólagos elárást követelte tőle. Nem csudálkozhatunk tehát következetességén és tervéhez való ragaszkodásán. A mint az előző fejezetben iparkodtunk kimutatni, Kluck gondolatai sokkal merészebben szárnyaltak és a helyzetből kifolyólag nem is voltak alaptalanok.

Intézkedései *) 9-ére a következőket írják elő:

„Megállapítja, hogy az első hadsereg az egész vonalon Cuvergnontól—Betz—Antillyn át a Marne-könyökben fekvő Congis-ig tartotta magát és hogy Crépy en Valois-tól nyugatra és délre ellenséges tartalékokat állapítottak meg. Holnap a döntést ki akarja erőszakolni a Quast tábornok parancsnoksága alá rendelt IX. hadtest, 6. hadosztály és 4. lovashadosztálynak a Cuvergnontól északra fekvő erdős területen át megindítandó átkaroló támadásával. A Lepel-dandár Verberieből Baronra (Nanteuil le Haudouintól nyugatra) fog előretörni. Sixt von Armin tábornok csoportja csatlakozhatik ehhez a támadáshoz. Linsingen tartsa állásait, Marwitz tábornoknak a feladata a 2. és 9. lovashadosztállyal és a Montreuil aux Lionsba beérkezett Kraewel gyalogdandárral (a IX. hadtest

*) Kluck i. m. 116—117. oldalán.

fentemlített dandárja) a hadsereg oldalát a Marne mentén biztosítani.

A Marwitz és Richthofen lovassága által lezárt hézag jelentősége ezen a napon mindinkább előtérbe lép. French szárnyait a franciák jól megtámasztották, ebben a tekintetben többé aggodalmi nem voltak. Különösen féltett balszárnyát a németek egész idő alatt nem bántották, az jóformán nagyobb küzdelmek nélkül nyomulhatott eddig elő. Hadseregének előrehaladása ezen a napon gyorsabb és határozottabb lesz és különösen a Petit Morinhez érve, elővédei erősebben látnak hozzá a folyó kierőszakolásához. A míg a gyalogsággal megerősített Marwitznak sikerül a Marnehoz érkező angol balszárnyat feltartóztatni és St. Cynél is addig foglalkoztatni, míg a tovább keletre lejátszódó események az ellenállás feladására nem kényszerítik, addig a magára hagyott Richthofen lovassága, eltekintve kisebb harcászati hibáktól, már a déli órákban kényszerül ellenállása feladására és az észak felé való visszavonulásra. A részletharcok nem érdekelnek itt bennünket, de feltűnő, hogy angol lovasság és gyalogság hidakat használhat az átkelésre, melyek nemcsak, hogy el nem romboltattak, de még csak tűz alatt sem voltak. A rendelkezésre álló csekély erő nem menti ezeket a hibákat. A Petit Morin mentén tanusított ellenállás nem volt olyan szívós, mint a milyennek a nagy helyzetre való tekintettel lennie kellett volna. Ebben a tekintetben azonban a végső szemrehányás megint csak a hadseregparancsnokságot illeti, mely a hadsereg szárnya tekintetében túlérzékenynek bizonyult. Ha figyelembe vesszük Marwitz működését és a gyalogsági segítség által elért eredményeit, úgy jogosan következtethetünk arra, hogy Richthofen ellenállása is szilárdabb lett volna, ha a 13. hadosztályból megfelelő segítséget kap.

A végzetet azután megpecsételte a két lovashadtestnek divergáló irányban való visszavonulása és különösen Richthofen visszavonása északkeleti irányban a 2. hadsereg északi szárnyának biztosítására. Marwitz és Richthofen egyesített ereje az Ourcq torkolat és Nogent l'Artaud között a következő napon bő kamatokat hozhatott volna. A visszavonulások nagyságára is az a megjegyzésünk, hogy Bülow, ha már szükségét érezte annak, hogy folytonosan tágitson jobbszárnyával, minden egyes visszavonulásnál túlságosan sok terepet áldozott fel. Az első nap után feltétlenül tartania kellett volna a Grand Morin vonalát és meg kellett volna akadályoznia azt, hogy még hetedike folyamán a franciák a Grand Morint előcsapataikkal átléphessék. Nem szolgálhat az sem kifogásul, hogy Esternay és le Gault között már amugy is tul voltak a Grand Morinen. Láttuk, hogy a X. tart.-hadtest utóvédei milyen derekasan tartottak ki. Ezen kitartás élesztése a VII. hadtest csapatainak bevetése révén lehetővé tette volna a Grand Morin tartását 7-én. De ettől eltekintve is láttuk azt, hogy Richthofen az Aubetintől északra kifejtett ellenállása után egyhuzamban megy vissza a Petit Morin mögé, pedig módjában lett volna az időt és térvizonyokat latolgatva ott még ellenállást kifejteni. Milyen másképpen alakulhattak volna a viszonyok, ha 7-én este a francia erők nem léphetnek át már a Grand Morinen, ha az angolokkal együtt 8-án először ezt a szakaszt kellett volna legyűrniök és így a helyett, hogy 8-án délben már a Petit Morint is maguk mögött hagyhatták volna, ennek a napnak az estéjén még csak a folyó elé érkeztek. Egy egész napi időnyereség! A marnei csata képe ki tudja milyen változásokat szenvedett volna!

Megengedjük, hogy Bülow is a nyugat felé való bekanyarodás eszméjének hatása alatt állott és így nem helyezett a Marne és Seine közötti terület kézbe tartására eléggé súlyt. De neki, a kit annyira izgatott az első hadseregnek eltávolodása és a keletkező, kellően nem fedezett hézag, iparkodnia

kellett volna ezt a hézagot eredeti nagyságában fenntartani, iparkodnia kellett volna a hátrányára szóló térvisszonyokat az idő kihasználásával, időnyeréssel kiegyenlítenie, egyszerűen a Marne és a Grand Morin között minél hosszabb ideig megmaradni, szárnyát az első hadsereg felé való helyzetében megtartani. E helyett azonban azt látjuk, hogy éppen az ellenkezőjét teszi. Szárnyát visszavonja, de észak helyett északkeleti irányban, szivós utóvédharcok helyett pedig túlgyorsan ürittetni az utóvédállásokat és azokat egymástól túl messze választja meg.

Az első hadsereg eddigi intézkedéseiből láthatta, hogy az ellenfelével támadólagosan akar elbánni és ha elfogulatlanul bírálja el feladatát és tetteit, be kellett volna látnia, hogy működésében igaza is van. Nem várhatta tehát a helyzet javulását csak a fővezérség beavatkozása folytán és a maga működése által. Mért kívánja az elfogulatlanságot és a nagy helyzetbe való helyes beilleszkedést a másik parancsnoktól, ha abba ő maga sem tud beleilleszkedni és ha önmagától sem tudja számütni az elfogulatlanságot a saját felfogásával szemben?

Mindenesetre emberi gyengeségek, melyeket leküzdeni nagyon nehéz, de a melyeket nem szabad arra felhasználni, hogy vele saját hibáinkat és tévedéseinket leplezzük és mások felfogásának helytelenségét bizonyítgassuk. Utóbbi esetben olyan önhittséget és okosdiságot mutatnak, melyek már nem az általános emberi hibáknak, hanem csak a jellem fogyatkozásainak lehet betudni.

Az angol hadsereg e napon is csak 15 km.-nyi előrehaladást tett és szeptember 8-án este általában Jouarre, St. Cyr, Vieils Maisons vonalat érte el, balszárnyát a francia 8. hadosztály védte és biztosította Trilport vidékén, míg jobbszárnya a Marchais-ig előre jutott francia ötödik hadseregbe támaszkodott.

Franchet d'Espérey nagyszerűnek ígérkező támadása szeptember 8-án nem nagy eredményeket ért el. A XVIII. hadtest Celle-nél kell át a Petit Morinen látszólag harc nélkül és csak Marchais közelében vív harcot — a mennyire eddig megállapítható — a 13. hadosztály egy ezredével. Előnyomulását a hadtest ezen a napon be is szünteti e harc benyomása alatt. A III. hadtest Montmirailnál nem tud eredményeket elérni és este a Petit Morintól délre nagy ivben veszi körül a várost. Keserves harcok árán az I. hadtest balszárnyát Montmirailtól délre ugyan át tudja plántálni Courbetteauxnál az északi partra, további előnyomulásra azonban képtelen, jobbszárnya pedig a déli partot sem tudja Bergères sous Montmirailnál elérni, mert a szomszédos X. hadtest balszárnya csak Soigny-ig tud előretörni. A Petit Morin este tehát nagyjában a Marchais körüli résztől eltekintve a 2. hadsereg birtokában megmaradt.

Nem tudunk elzárkózni attól a benyomástól, hogy Celle és Marchais vidékén a kellő erély hiányzott a védelemben. Ha a hadseregtartalékul kirendelt teljes 13. hadosztály működésbe lépett volna, akkor itt is meg lehetett volna tartani a Petit Morin északi partjait, a mint azt a többi helyen sikerült. Sőt Richthofen lovassága is szivósabb ellenállásra lett volna képes, ha nem fenyegeti az a veszély, hogy a Cellenél átkelt XVIII. hadtest további előnyomulása esetén visszavonulási vonalát elvágja. De nem látjuk indokoltnak azt a visszavonulást sem, melyet Bülow a 13. hadosztály és X. tartalék hadtest részére a Le Thoult—Margny vonalba rendelt el. A Petit Morin Montmirailtól keletre még birtokában volt, az első hadtest átkelt részeit erélyesen végrehajtott ellentámadás még visszavethette volna. A Montmirail—Fontanelle választott védelmi vonal elé a francia erők még csak meg sem

érkeztek, annak átkarolásáról 8-án este még szó sem lehetett és a következő egész nap beletelt volna, a míg az kellő súllyal és nyomatékkal érvényesülhetett volna. Határozott és tiszta volt a kép az angol hanseregről is. Már 8-án reggel megállapították a német repülők, hogy az eddig északkeletnek, tehát a második hadsereg szárnyának tartó angol erők Rebais vidékén észak felé nyomulnak elő, vagyis az átkarolástól olyan nagyon féltett hadsereg-szárnyhoz nem hogy közelednének, de attól inkább eltávolodnak; a veszély tehát a 2. hadseregtől az első hadsereg szárnya, sőt egyenesen háta felé irányul. Egy egész napi menetire volt tehát szüksége Frenchnek, ha a második hadsereg ellen akart volna fordulni és ismerve a szárnyai tekintetében tanusított érzékenységét, feltételezhetjük azt, hogy nem szívesen és nem villámgyorsan hajtotta volna végre ezt a mozdulatot. De mindezekről eltekintve már az eddig északkeletnek tartó oszlopoknak észak felé való elkanyarodása is megkönnyebbülést kellett, hogy hozzon Bülownál, ha nyílt szemmel, elfogulatlanul és előítélet nélkül vizsgálja meg a helyzetet. És minden pesszimizmus mellett kitartásra és kemény ellenállásra kellett volna biztatnia Bülow-t az a körülmény is, hogy balszárnya — a mint azt mindjárt látni fogjuk — ezen a napon 12—14 kilométeres előrehaladást tudott tenni támadásban. Ez az eredmény, ha talán nem is elégitette ki teljesen Bülow várakozásait,*) reményekre jogosított fel a következő napokra, melyeknek bevétele megérdemelte volna a jobbszárnyon az áldozatos kitartást.

Előítéletek, nem teljesedett remények bizonyos pesszimizmust növeltek nagyra, melynek behatása alól Bülow szabadulni nem tudott. — Már 8-án este, bár még kitart a balszárnyával való további támadás gondolatánál, a következőképen ítéli meg a helyzetet:**)

„... Számolnunk kellett tetemes ellenséges erőknek az 1. és 2. hadsereg közötti áttörésével, ha az első hadsereg utolsó pillanatban el nem határozza magát a keleti irányban való visszavonulásra a 2. hadsereghez való csatlakozás végett. Ha ez nem történik és ha az ellenség az első hadsereg hátában a Marne-on átkel, akkor az első hadsereget az a veszély fenyegette, hogy teljesen átkarolva nyugati irányban elszorítatik.

Az egységes arcvonal gondolata, mely már a Sambre menti csatában is fellép Bülownál, mely nélkül eredményteljes működést és sikereket el sem tud képzelni és az a szinte rögeszmévé fajult felfogás, hogy az első hadseregnek kell a csatlakozást a 2. hadsereghez fentartania előre vetik árnyékukat Bülow további elhatározásaira.

Az előbbi fejezetben láttuk Hausen vezérezredes elhatározását szeptember 8-ára vonatkozólag. Erőtéljes, korán hajnalban meginduló lökemmél akart a franciáknak leggyengébb arcvonalán döntést kicsikarni. Láttuk azt a sajnálatos tényt is, hogy elegendő erővel e lökés teljes sikeréhez nem rendelkezett. A 8. harcok lefolyása különben a következő volt:

A második hadsereg balszárnyán a X. hadtest és az 1. gárdahadosztály támadásaikban még mindig heves ellenállásra, sőt ellentámadásokra is bukkannak; a harcok St. Prix—Soisy aux bois—Reuves tájékán ide-oda hullámanak mindaddig, míg a Somme menti események behatása alatt a franciák itt is és a St. Gondi mocsaraktól délre is védelembe vissza nem esnek. Estére az arcvonal St. Prix — Mondementtől északra — Allemant és a

*) A 8-ára kitűzött támadás végrehajtását Einem tábornok ellenezte és ellenjavaslattal élte. Ezt a vezérkari főnök elutasította ezen szavakkal: *Sagen Sie Einem, dass S. Excellenz Bülow heute abend in Sézanne sein würde.* Francois i. m. 92. oldalán.

**) Bülow i. m. 60. oldalán.

Mont Aout irányában húzódik erősen északkeleti iránynak fordulva, a jobb szárnyán meglehetősen megfosztva a megfelelő megtámasztástól.

A Somme mentén a XI. francia hadtestet és 60. tartalékhadosztályt hajnali 4 óra 30 perckor meglepi a németek támadása (2. gárdahadosztály, 32. és 23. tartalékhadosztály, tehát egyenlő erők). Rövid, de igen véres szuronyharcok után a franciák kénytelenek ott hagyni állásaikat a Somme mentén, visszavonulásban délelőtt 9 órakor kiűritik Fère en Champenoiset, melybe egy óra múlva már bevonulnak a németek. Connantray és Montepreux melletti ellenállásukat a 23. tart.-hadosztály százsz csapatai rövid idő múlva újra megtörik. A francia csapatok a Connantray, Gourgancourt—Semoine vonalban rendezkednek be újból védelemre, mely vonal elé a németek emelkedett hangulatban, de fáradtan érkeznek meg 8-án este. Ellentámadások, melyeket Foch, ki álláspontját Pleursból az Aube mellé Plancyba helyezte vissza a délelőtti folyamán, kiméletlenül és gyors egymásutánban hajt előre Fère en Champenoise felé, eredménytelenek maradnak; a XI. hadtestben és a IX. francia hadtest csapataiban a reménytelenség és kishitűség üti fel a fejét, mely ellen a legkiméletlenebb módon lép fel Foch is és hadtestparancsnokai is.

Foch hadseregének helyzete 8-án este éppenséggel nem volt rózsás. Ő maga azonban nem vette túl komolyan a dolgot és a XXI. hadtest közeli segítségének reményében, — mely hadtest 8-án este a Dampierre de l'Aube—Chavange körletet érte el és így a harc színterétől alig állott 15 km.-nyire, — azt jelentette 8-án este Joffre-nak, hogy a helyzet kitűnő. Felfogását, a nagy célt és az egész francia haderők helyzetét szem előtt tartó felfogását jellemzi ez a könnyedség, mellyel saját hadseregének helyileg kellemetlen helyzetét is az összesség képén belül kitűnőnek mondja. Természetes is, hiszen makacs támadásaival és szívós ellenállásával sikerült neki nemcsak a második hadsereg zömét, 2½ hadtestet magára vonnia, hanem Hausen erejének nagy részét is lekötnie és olyan irányba maga után huznia, mely sem eredeti feladatának, sem a hadseregparancsnokság felfogásának a helyzet megoldásában nem felelt meg. Ezenfelül a 3. hadsereg nyugati csoportjának szárnyát is kellemetlen helyzetbe hozta a Dampierre de l'Aube és Chavange-nál álló XXI. hadtesttel szemben. Röviden összefoglalva a helyzet tényleg — ha az egész szempontjából tekintjük — kedvező volt. Foch, a ki taktikailag a rövidebbet húzta, mégis törvényt diktált az ellenségnek; a kezdeményezés nála van meg és nem a kényszernek, a taktikai szükségnek engedelmeskedő németeknél.

Bülow befolyását is érezzük a harmadik hadsereg vezetésében és éppenséggel nem kedvező irányban. A 8-án délelőtti sikerült lökés után gárdahadosztályát nyugati irányba vonja el a Mont Aout felé. Abban a résben, mely a francia IX. és XI. hadtest között a délelőtti folyamán éppen a gárdahadosztály helyzete folytán keletkezett, jó szolgálatokat tehetett volna. E helyett tétlenül marad és a német arcvonalon keletkezik szintén egy hézag, melybe Hausen kénytelen a végre a csata színterén megjelenő 24. tart. hadosztályt bevetni, hogy a Bülow kívánsága szerinti támogatást Sézanne felé tovább előre vihesse kilencedikén. Minden egyéb előnytől eltekintve ennek a hadosztálynak a helye 23. tart. hadosztály oldalán lett volna, hogy túlszárnyalás által a 8-i eredmények megszilárdíttassanak és párhuzamos üldözés által Fochnak minden újabb ellenállása rövid életképességre kárhoztattassék. A 9-én reggel Maillynál és attól délre megjelenő friss erő nemcsak a Fère en Champenoisetől délre működő százsz csapatokban keltett volna ellenállhatatlan erőt, hanem a francia 4. hadsereggel szemben álló százsz erőket is képesíthette

jobb volna nyomatékosabb harcra. Így kényszerből a 2. gárdahadosztály helyére kerülve nem jelenthetett tulajdonképpen nagyobb erőnyereséget.

A 3. hadsereg keleti csoportjánál, mely de Langle hadserege ellen küzdött a 4. német hadsereg oldalán, ez a nap eleinte kedvező előrehaladást mutat, melyet a délutáni órákban azonban francia nehéz tüzérség tüze állít meg, míg a 9. francia lovashadosztálynak Sompuis felé végrehajtott oldaltámadását hamarosan leszereli a Somme folyótól előretörő német előnyomulás. Kevésbé volt szerencsés a XIX. hadtesthez csatlakozó VIII. hadtest, mely a Huiron—Frignicourt—Vauclerc vonalon nem tud túlhaladni a francia XII. hadtest ellenében. Ennek a hadtestnek az ellenzésén tört meg egy a XIX. hadtest által tervezett vállalkozás az előnyomulást akadályozó nehéz francia tüzérség ellen is. A VIII. tartalékhadtest a gyarmati hadtesttel szemben előnyöket ért el, a mennyiben sikertült neki a franciákat Thièblemontra visszaszorítania és a Vitry le François—St. Dizier vasutvonalat átlépnie. Hasonló sikereket ért el a XVIII. hadtest is, mely részben a gyarmati hadtesttel, részben pedig a II. hadtesttel szemben állott és Etrepv, Heiltz le Maurupt elfoglalása után Maurupt le Montoy és Cheminon la Ville községeig haladt előre a Trois Fontaines erdőben a le Saulx folyó völgye mentén.

A német 4. hadsereg balszárnyán küzdő XVIII. tartalékhadtestnek erőteljes előnyomulása a le Saulx folyó és az Ornain között a 4. és 3. francia hadseregek összeköttetését és érintkezését 8-án erősen veszélyeztette. A II. hadtest gyengének bizonyult itt és a 3. hadseregtől segítségül küldött 29. hadosztály és a XV. hadtestnek egy dandára sem volt képes a II. hadtest által elvesztett területet visszaszerezni. A II. hadtest jobbszárnyával együtt a nevezett erőknél Robert d'Espagneig és Véelig kellett visszavonulniuk, a német erők már itt is erősen szorongatták őket és megkezdették az előnyomulást a Trois Fontaines erdő keleti szegélyéről, a mikor a már aznap egy veszélyes helyzet kiegyenlítésére a francia V. hadtestnél bevetett 7. lovashadosztály megérkezése az egyensúlyt helyreállította. De Langle és Sarraill tábornokok erélyére és önbizalmára vall az a körülmény, hogy a helyzet helyreállítása után még a délután folyamán egyrészt a 7. lovashadosztályt, másrészt pedig a II. hadtest egyes csapatait ki merik innen vonni és más alkalmazásba merik szólitani. De nemcsak erélyüket és önbizalmukat olvashatjuk ki ezekből az intézkedésekből, hanem azt a vezéri tulajdonságot is, mely a leglényegesebb pontokra iparkodik az erőket bevetni esetleges helyi kudarcok árán is. Így látjuk, hogy de Langle a jobb szárnyon fenyegető áttörést Joffre biztatására semmibe sem veszi és az onnan elvont csapatokat balszárnyára tolja el, hol saját hadserege szempontjából kevésbé, de az általános helyzet szempontjából a szász hadsereg részéről fenyegető áttörés veszedelmének leküzdésére annál szükségesebbek voltak. És látni fogjuk azt is, hogy Sarraill oda veti be a 7. lovashadosztályt, a honnan a legnagyobb veszedelem fenyegeti, bár Joffre felhatalmazta őt az esetleges visszavonulásra is.

Ugyanezekből a mozdulatokból és 7-i parancsából látjuk Joffre-nak is azt a törekvését, hogy a döntőnek látszó ponton minél nagyobb erőt állítson készenlétbe az ellenséges tervek megghiúsítására és annak az időnek a megnyerésére, melyet szükségesnek tartott a csata eredményes befejezéséhez.

A negyedik német hadsereghez hasonlóan a német trónörökös hadserege is iparkodott e napon megfelelő előnyöket elérni. Nemcsak, hogy a Maason innen, azaz nyugatra támad hallatlan eréllyel és önfeláldozással, hanem a Maastól keletre is iparkodik a francia erődök védővonalát áttörni, hogy Sarraill hadseregét hátba támadhassa és visszavonulásra kényszerítse. Az 5. hadsereg működésében is látjuk a bekerítésre való törekvést, mely Sarraill

hadseregének teljes pusztulását és Verdun elszigetelését vonta volna maga után. A legnagyobb eréllyel indítja támadásra többszörösen is e napon csapatait Vaubécourton át az Aire völgye felé éppen azon a helyen, a hol a francia V. és VI. hadtest kapcsolódási pontja van. Csak nehezen tudja Sarraill ezeket a rohamokat a XV. hadtest egy dandárának és a 7. lovas hadosztálynak bevetésével ellensúlyozni, míg a francia V. hadtest tehermentesítő ellen-támadásai a legcsekélyebb eredmény és hatás nélkül pattannak vissza a német VI. hadtest támadó vonalain. Kemény veszteségeket szenvednek az Aire és a Maas között Souilly előtt küzdő tartalékhadosztályok is, melyeknek állásain keresztül iparkodott a Maas keleti partján előretörő V. német hadtestnek kezet nyújtani a XVI. hadtest.

Csak Sarraill mozgékony-sága és merészsége tudta a rendelkezésre álló csekély tartalékok gyors ide-oda dobása által a helyzetet kiegyensúlyozni és csapatainak hősiessége és kitartása, mondhatni fanatikus dühe, volt képes megfogyott állományai dacára is kitartani. Láttuk, hogy az egységes támadásra szánt XV. hadtestet hogy tépi szét és veti be ott, a hol éppen a legnagyobb szükség van rája. Láttuk, hogy a lovashadosztályt hogy vetette be először hadseregének közepén, hogy onnan az egyensúly helyreállítása után részenként újból kivonja és a negyedik hadsereg veszélyeztetett szárnyán vesse be. És a mikor a német V. hadtest nyomása Troyonnál már aggasztóvá dagad, nem habozik a lovashadosztály embereiből és állataiból az utolsó erőt is kipróbálni, hogy a Maas vidék legveszedelmesebb pontját, Spadát még 9-én hajnalban elérhesse.

Az V. német hadtest ugyanis már délben nehéz tüzérségi tűz alá vette Troyon védőerődöt, melynek lövegeit néhány órai lövés után sikerült elhallgattatnia. Nyolcadikán este meg is rohamoztatja gyalogságával a leküzdöttnek vélt erődöt, de a rohamot a védők visszaverik. Hasonló előkészületek folytak Génicourt erőddel szemben is, melynek lövetése szintén kezdetét vette, a nélkül, hogy gyalogsági támadásra került volna a sor. Ugyancsak nyolcadika folyamán kezdett érezhetővé válni a III. bajor hadtestnek előnyomulása St.-Mihiel felé is. Troyon parancsnoka jelentette, hogy csak kétszer 24 óráig képes még az erődöt tartani.

Az erőd vonal eleste még veszedelmesebb volt Sarraill hadseregére nézve, mint azok a támadások, melyek hadseregét arcban érték. Nyugat felé küzdő arcvonalától Troyon csak 15 km.-nyi távolságra feküdt, az erőd eleste után néhány órával küzdő hadseregének háta a németek támadásának volt kitéve és nagy részének fogságba jutása nem volt elkerülhető. Ennek a veszedelemnek a csökkentésére rendeli el Sarraill 8-án este a Maas-hidak felrobbantását és kapja meg Joffretől az engedélyt arra is, hogy szükség esetén hadseregét a még ellenálló erődök vonalába visszahajlíthassa. Figyelmét arra is felhívják, hogy a 4. hadsereggel az összeköttetést feltétlenül tartsa meg és minden rendelkezésre álló eszközzel biztosítsa.

A német 5. hadseregnek viselkedését szeptember 8-án a franciák erős bírálat tárgyává teszik és helytelenítik. Bircher *) a következőképen bírálja el azokat, mely bírálat véleményünk szerint teljesen helytálló:

„A német 5. hadsereg legjobb erőit számtalan és hatalmas nekirohanással végrehajtott rohamban és áttörési kísérletben használta el, a nélkül, hogy döntő eredményt tudott volna elérni. A Bar le Duc irányában sikerült áttörés a langresi fensík felé, a francia balszárnyra és középre is a legmesszemenőbb következ-

*) I. m. 221. oldalán.

ményekkel járt volna és nehéz helyzetbe sodorta volna Joffret is. Nem szabad tehát azt mondanunk, hogy a német trónörökös hadseregének oly sokat elítélt támadásai hiábavaló erőfecsérlések lettek volna, hanem azok hadászati szempontból úgy pozitív, mint negatív irányban szükségesek és hasznosak is voltak, és taktikailag annál jobban értékelendők, mert olyan ügyes ellenféllel szemben kellett őket végrehajtani, a milyen tényleg Sarraill volt. Nem szabad elfelejtenünk, hogy Sarraill hadseregének és Verdunnek hidegre tétele is együtt járhatott sikerükkel, a mi a helyzetet alapjában megváltoztatta volna . . . A sikerült áttörés Sarraill állásaiból kiszorította volna, Verdun izolálta volna és a francia haderők jobbszárnyát feltárta volna. Az 1. és 2. német hadsereg visszavonulása így kiegyenlítődött volna.”

Mindkét fél helyzetét 8-án este a 13. számú vázlat mutatja.

* * *

Röviden összefoglalva szeptember 8-a sem hozta meg a döntést egyik fél részére sem. Az Ourcq mentén Maunoury hadserege a támadásból védelembe esett vissza és csak Galliéni biztatására tartott még ki állásaiban, melyeket már elhagyni készült. A Marnetól délre sem az angol hadsereg, sem az ötödik hadsereg nem tudott kellő gyorsasággal előnyomulni, hogy Maunoury végzetét megakadályozzák, bár a szemben álló erők fölött többszörös túlsúllyal bírtak és ezeknek vezetését sem tartjuk eléggé erélyesnek és szívósnak. Előnyt annyiban értek el mégis a szövetségesek itten, a mennyiben a német 2. hadsereg parancsnokában, a kinek az ellenállás lelkének kellett volna lennie, a pesszimista felfogást és az ügy menthetetlen elvesztésének érzését tudták felkelteni, melyet saját hadserege jobbszárnyának és a szomszéd hadseregnek igen tekintélyes sikerei sem voltak képesek elenyésztetni. Igaz, hogy ezek a sikerek sem voltak döntő jellegűek; nem is lehettek azok, mert hiányzott az erő hozzá és mert a leghatásosabb iránytól is eltértek éppen a 2. hadsereg jobbszárnyán lejátszódó és kedvezőtlen képet mutató események folytán. Következő napon ugyan új sikerekre lehetett itt számítani, de előrelátható volt, hogy azok sem lesznek képesek Bülow gondolkodásának új irányt szabni, különösen akkor nem, ha a Joffre ellenrendszabályai a XXI. hadtest közbelépése folytán talán késleltető hatásukat éreztettek volna. Reményteljesen kezdett alakulni a helyzet a 4. és 5. hadseregeknél, melyek feladatuk megoldása felé fokról-fokra, ha lassú ütemben is, előrehaladtak.

Kitartással és a német fővezérség esetleges közbelépésével, mely a 2. és 1. hadsereg helyzetét és kölcsönös viszonyát még ezen a napon is szabályozhatta volna, a német fegyverek győzelmét feltétlenül még a 8-án beállott helyzet után is biztosítani lehetett volna. A német fővezérség ellenben hallgat, a helyzet tisztázására kiküldi Hentsch alezredest, a kinek a sors a marnei csatában fontos és végzetes szerepet juttatott. Nyolcadikán este a 3. hadseregnél van, melynek helyzetét, hangulatát és felfogását kitűnőnek és reményteljesnek találta. További szerepléséről lesz még alkalmunk szólni.

V.

Szeptember 9.

Szeptember 9-ike a marnei csata megoldását hozza a német jobbszárny három hadseregének visszavonulása által. Mielőtt a hadseregparancsnokságoknál érlelődő elhatározások indító okait feltárnánk, az eseményeket fogjuk elvonultatni az olvasó előtt olyan részletességgel, a milyennel azt ma már bizonyossággal meg lehet tenni. Természetes dolog e mellett, hogy taktikai részletbe nem bocsátkozhatunk annál kevésbé, mert még nagy vonásokban sincs minden esemény kellően tisztázva. (Lásd a 14. sz. vázlatot.)

A Marne és a Ourcq között korán hajnalban megindulnak az események. Maunoury jobbszárnyán és a középén indítja támadásra Lamaze tábornok hadosztályait. Balszárnyával, annak gyengesége tudatában védelemre akart szorítkozni. Maga Galliéni is, bár a 62. hadosztályt odaszállíttatja Maunoury balszárnya közelébe, már nem reméli a sikeres előnyomulást és kiköti, hogy a Párisért való felelőssége tudatában is segítségül küldött hadosztályt, csak mint utolsó menedéket, támasztékot használhassa fel Maunoury, és nem támadásra. *) Nem használtak sem Maunoury támadásai, sem Galliéninek Senlistől délre meglepetésszerűen odavetett és fellépő apró osztagai sem. A német arcvonal, a hol védelemre szánta el magát szilárdan állott megingás nélkül, a hol pedig maga szándékozott támadni, ott lépésről-lépésre, de biztosan haladt a győzelem felé.

A IX. hadtest korán indult el támadásra Mareuil és La Ferté Milon vidékéről, útközben csatlakoztak hozzá mindazon kötelékek, melyek ezen az arcvonalon eddig a biztosítást végezték, vagy pedig védelmi harcban állottak. Ugyancsak korán indult el Verberieből a Lepel-dandár is. Már délben meg-
inog a francia 61. tart. és 7. hadosztály és Nanteuil le Haudouin feladása után a következő vonalban áll meg újra: Silly le Long—Chéreville—Puisieux—Étrepilly. Maunoury hadseregének teljes letörésétől tartva a német támadás megindulásakor 8. hadosztályát az angol hadsereg balszárnyától visszarendeli és Dammartin felé indítja útnak és avval a kérdéssel fordul Joffrehez, hogy mitévő legyen. Nagy szó olyan tábornoknál, ki Joffreal való találkozásánál, mikor az amiensi hadsereg parancsnokságát átvette és régi bajtársánál kevésbé bizakodó hangulatot velt felismerhetni a következő szavakra ragadtatta el magát: „Bizalom, barátom! Mint ön, úgy én is sikerrel hajtottam végre mindent, a mibe belekezdtem... győzni fogunk! ***)

*) Galliéni i. m. 247. oldal.

**) Grasset „Qui a gagné la bataille de la Marne.” L'illustration 1920. febr. 21. (4016) száma 138. oldalán.

De nemcsak Maunourynál van meg a legyőzöttség érzése szeptember 9-én este, hanem Galliéninél is, a ki a következőképen kezdi a párisi vár védőrségének szóló parancsát szept. 9-ikén, délután 11 órakor:*)

„I. Négy napos csata után, melyben 3 ellenséges hadtestet kötött le, a hatodik hadsereg szeptember 9-ének alkonyán kénytelen volt balszárnyát egy Villers Cotterets és Nanteuil le Haudouin felől támadó csapatok átkarolása elől hátra visszahajlítani.

Ugyanezen nap végén a Silly le long—Chéreville—Puisieux—Étrepilly általános vonalban állott meg.

II. A megerősített tábor biztonságának megőrzésére és minden lehetőség kivédésére a védőrség összes csapatai holnap reggel 6 órakor kirendelt ütközetvonalaikban készen álljanak... stb.“

Látjuk a helyzet megítélését és nem kell hozzászólásunk semmiféle tekintetben. A csapatok hangulatát legjobban kifejezi egy résztvevő, a ki naplójában, a melyből Bircher idéz**) így kiált fel: „Meg vagyunk verve, meg vagyunk verve...“

Az első hadsereg részéről pedig, a mint később látni fogjuk, már a déli órákban megállított a támadó csapatok zöme és a visszavonulási parancs sem várható magára sokáig.

Az első hadsereg baloldalában az események következőképen játszódtak le. A Marwitz és Richthofen lovashadtestek a Petit Morin vonalának feladása után a Marne felé divergáló irányban húzódtak vissza. Marwitz zömével inkább La Ferté sous Jouarre felé, Richthofen pedig a 2. hadsereg jobb szárnyára a Dollau szakasz mögé, a hol eleinte Les Essisses-nél foglalt 9-én állást, majd nemsokára utóvédharcokkal a Marne mögé vonult a zömmel Dormans-on át. Ezen szétágazó visszavonulás folytán egyrészt még nagyobb lett a hézag az első és második hadsereg között, másrészt pedig a lovassági lepel az angol arcvonal előtt mindinkább megvékonyodott. Marwitznak, kinek főerejét természetesen a jobbszárnya felé, La Ferté sous Jouarre felé kellett összpontosítania, mert ott védelmezhetette meg csak hadseregének oldalát, nem volt annyi ereje, hogy Château-Thierry-ig terjedő arcvonalának ezen keleti részét is kellően megszállja. Így esett meg azután, hogy Richthofen lovasszázada, mely az összeköttetést keresi Château-Thierrynél egyenesen beszalad a franciák karjába, kik időközben a város alá értek, de azt még a gyenge utóvédek dacára sem tudták 9-e folyamán megszállani.

French tábornagy Joffre 7-i parancsa értelmében hadseregének oszlopait 9-én a Petit Morin átlépése után még inkább észak felé fordította. I. hadteste egyenesen támad észak felé a Château-Thierrytől közvetlenül nyugatra fekvő Marne szakasz felé. Mint eddig is, úgy most is megköveteli jobbszárnyának támogatását a franciák által. Franchet d'Espérey erre a Conneau lovashadtestet és a XVIII. hadtestet irányítja Château-Thierry felé. A mint láttuk, ezek az oszlopok 9-én estig csak Château-Thierryig érnek, de a várost magát elfoglalni nem tudják.

Szerencsésebb helyzetben volt a II. angol hadtest, mely Charlynál egy épségben lévő hidra tudott szert tenni, melyen átkelhetett a tulsó partra. Nanteuilnél Charlytól nyugatra e közben a IX. német hadtestnek egy ütegét elfoglalja. Az itt átkelt csapatok ellen Marwitz támadásra indul del. 10 óra után, Montreuil aux Lions-nál és Montbertoin-nél fejlődik ki az ütközet, melyben Marwitznak sikerül az angol előretörést megállítania, (német felfo-

*) Galliéni i. m. 247--248. oldalon.

**) I. m. 134. oldal.

gás szerint vissza is verte az angolokat) mindaddig, míg a visszavonulási parancs őt is el nem éri és Bussiáres—Torcy—Belleau—Etrepilly körletbe vissza nem hívja.

A III. angol hadtest minden átkelési kísérletét a német utóvédek tüzsége késő estig La Ferté sous Jouarre környékén meghehíjta. Ez a hadtest a Marnétól délre állt még este is, a mikor a II. hadtest előőrsével a Caumont—Coupru vonalban volt (Charlytól 5 km.-re északnyugatra), az első hadtest pedig elővédeivel Couprunél támaszkodik a II. hadtesthez és Château-Thierrynél csatlakozik a franciákhoz.

Kluck hadseregének hátától, amint az az Ourcq-menti csatában állott, az angol előőrsöket a legközelebbi helyen is, még 20 kilométer választotta el, egy erős napi menet, melyet Marwitz lovasságával (két hadosztály) a Kraewel dandárral és az 5. hadosztállyal bizonyára igen megláthatott, illetve megnyújthatott volna.

Tovább haladunk az események megbeszélésében Bülow hadseregéhez, a nélkül, hogy az első hadsereg intézkedéseit előbb megbeszéljünk.

11 órakor délelőtt adja fel Bülow tábornok a szomszédoknak a következő táviratot:*)

„Repülő jelenti négy hosszú oszlopnak előnyomulását a Marne felé. Élek délelőtt 9 órakor Nanteuil—Citry—Pavant és Nogent l'Artaud vonalában. 2. hadsereg megkezdte a visszavonulást, jobb szárny iránya Damery.”

A jobbszárnyon levő 13. hadosztály parancsnoka Borne tábornok szeptember 8-áról és 9-éről a hadosztályánál lejátszódott eseményekről a következőket írja:**)

„Szeptember 8-án először egy lovashadosztály támadott meg délnyugati irányból. Simán visszavertük. Ugyanez a sors érte későbbben körülbelül 6 ellenséges zászlóalj támadását. Ezután a franciák egyelőre igen heves tüzségi tűzzel elégedtek meg, és látszólag nagy erőket állítottak készenlétbe a támadáshoz. Ilyen este indult meg és bár a támpontok mindenütt kitartottak, mégis sikerült gyengébb ellenséges osztagoknak az 57. ezred két századánál, melyek a 158. ezred első és harmadik zászlóalja közé voltak beiktatva, áttörniök. Mivel az ellenség erejét nem lehetett megállapítani, kiadtam a parancsot, hogy csapatok a Montmirail—Artonges vasútvonalig menjenek vissza és e vonal mentén álljanak meg. A mozdulat teljes rendben hajtott végre. A zárt századok a vonal átlépésénél heves ellenséges shrapnell-tűz alatt is kifogástalan magatartásban vonultak el előttem diszmenetben. Mielőtt mozdulatunkat végrehajtottuk volna kaptam a Margny melletti állásba való visszavonulásra a parancsot.

Szeptember 9-én kora hajnalban értük el és erősítettük meg itt állásainkat. Az ellenség nem szorongatott, veszteségeink várakozáson alul kisebbek voltak, a csapatok a legnagyobb rendben. Csak igen gyenge ellenséges tüzségi tűz feküdt vonalainkon. Támadás nem ért bennünket. Így tellett el a délelőtt.

Déltájban kaptuk legnagyobb meglepetésünkre a parancsot: Visszavonulás a Marne mögé! Naplomban e helyütt a következő megjegyzés: Hihetetlen!”

*) Egybehangzóan Klucknál a 121. — Hausennél a 206. oldalon.

**) François I. m. 106. oldal.

Borne tábornok ezen nyilatkozatát teljesen fedi Einem tábornoknak a következő pár sora:*)

„(IX/8.) . . . Éjjel kerültem a hadtestparancsnoksággal a jobbszárnyra, a hol egész nap folyt a harc . . . Csak este felé vonultak némileg vissza a 13. hadosztály zászlóaljai. Körülbelül éjfél tájban érkezett meg a 2. hadseregparancsnokság parancsa, mely a 13. hadosztályt és a X. tart. hadtestet a Margny—le Thoult állásba rendeli vissza. A mozdulat 9-én hajnalban fejeződött be, magam láttam a zászlóaljakat állásaikba bevonulni. Nem úgy festettek mintha megvert csapatok lettek volna, ellenkezőleg igen friss benyomást keltettek. Ebben az állásban ért bennünket a parancs, hogy délután 3 órakor kezdjük meg a visszavonulást a Marne mögé. Addig a hadosztályt senki sem támadta meg. Az ellenség nem szorongatta.“

A helyzet megítélésére és a hadseregparancsnokságoknál lejátszódó döntések értékelése miatt volt szükségünk a legilletékesebb parancsnokok ezen véleményére, melyből láthatjuk azt, hogy Bülow jobbszárnya nem volt szorongatott helyzetben. Ugyancsak Borne tábornok nyilatkozatából tudjuk azt is, hogy 7-én ez a hadosztály nem ütközött össze az ellenséggel. Visszapillantással a szeptember 7-i és 8-i helyzetekre megállapíthatjuk itt még egyszer, hogy a Grand Morin-nél és a Petit Morin-nél is, szivósabb ellenállás is kifejtethető lett volna.

A mint a 13. hadosztályt nem érte támadás szeptember hó 9-én, úgy a X. tartalékhadtest is nagyjában harc nélkül élte át szeptember 9-ének délelőttjét és kezdte meg visszavonulását a Marne mögé.

A 2. hadsereg jobbszárnyán tehát Bülow nem harcászati szempontokból, hanem tisztán stratégiai szempontokból hagyta abban az ellenállást és kezdette meg a visszavonulást.

A francia 5. hadsereg egységei e napon a következőképen ténykedtek:

Conneau lovashadteste azt a parancsot kapta, hogy a visszavonuló ellenséges oszlopok oldalát veszélyeztesse. Nagyban Château-Thierry és Nogent l'Artaud között éri el a Marne folyót, utóbbinál este át is kel a folyón, a nélkül, hogy az inkább északkeleti irányban visszavonuló ellenséges gyalogságot valahol elérte volna. Bircher szerint **) lovai erőállapota kritikán aluli volt.

AXVIII. hadtest French kívánságára az angolok támogatására Château-Thierry felé irányítatik, de csak éleivel éri el Essomes-nál a Marne folyót 9-én este, míg zöme Viffort környékén éjjelezik. Csapatái szintén csak Richthofen lovasságának utóvédeivel kerülnek gyenge érintkezésbe. A III. hadtest, bár hajnali 3 órakor kezdi az előnyomulást és bár Montmirailnál nem találkozik már semmi ellenállással, minden harc nélkül éri el La Breuille éleivel, azaz azt a vonalat, melyen a 2. hadsereggel találkoznia kellett volna. Az első hadtest szintén ellenséges ellenhatás nélkül lépi át a Petit Morint Montmirailtól keletre és csak este 6 órakor találkozik a 13. hadosztály utóvédeivel Margny közelében. Ehhez a hadtesthez volt hozzácsatolva a X. hadtest 19. hadosztálya is. Maga a X. hadtest az 51. tartalékhadosztállyal Fochnak volt alárendelve. A X. hadtest 20. hadosztályának utóvédekkel kellett harcot vívnia a Morin átlépése után, az 51. hadosztály pedig éjjel leváltotta Foch 42. hadosztályát és ke-

*) François i. m. 167. oldalán.

**) I. m. 169. oldalán.

mény küzdelemben állott Soisy au bois tájékán kilencedikének délelőttjén mindaddig, a míg a német X. hadtest zömének visszavonulása érezhetővé nem vált. Franchet d'Espérey még 9-én este is arra számított, hogy szivós támadások fogják Foch hadseregét továbbra is szorongatni, azért I. hadtestének elrendelte, hogy Baye—Villeneuve irányában törjön előre az éjszaka folyamán, a Foch-val küzdő németek oldalába és hátába. A német X. hadtest utóvédeit érte ez a támadás, azok ellenállásán megtörött és tulajdonképpen nem volt egyéb mint a semmiségbe elpuffanó rakéta. Még megmaradt tartalékhadosztályait Franchet d'Espérey Artonges-ra rendelte előre és a XVIII. hadtestparancsnokságnak rendelte alá.

Szept. 9-én este tehát Franchet d'Espérey 5. hadserege élével hatalmas félkörben állott Nogent l'Artaud—Château-Thierry—le Breuil—Fontaine Chacun—Fromentières—St. Prix vonalában, főerejével menet és előnyomulási iránya nagyban északkeleti irányba mutatott. A győzelem és a csata szerencsés befejezésének érzése itt sem volt meg. Egyrészt észak felé keresték az ellenséget és ebben az irányban teljesen tájékozatlanok lévén, csak óvatossan és tapogatódzva nyomultak előre, másrészt pedig a hadsereg keleti szárnyán a Foch hadsereg kudarca által impresszionálva abban a véleményben voltak, hogy a következő napokban még kemény küzdelmeket kell majd megvívniok.

A mint szeptember 8-a, úgy szeptember 9-e is Foch hadseregére nem sok jót hozott. A német X. hadtest támadása kiveti a marokkó hadosztályt az ellenállás eddigi főfészkéből Mondement kastélyból és azt a délelőtti folyamán védelemre rendezi be és tartja is minden ellentámadás ellen. Hiába tör az 51. tartalékhadosztály és a X. francia hadtest Soisy és St. Prix felé előre, támadásai nem tudják megingatni a X. hadtestet. Nem használ a 42. hadosztálynak bevetett tűzérsege sem. Mondement kastély a németek kezén éppen olyan ellenállónak bizonyult, mint eddig a franciák kezén. A IX. hadtestet Foch arcvonálának közepén egyidőre védi az éjjeli zápor által tóvá vált mocsaras vidék sűrű ködje, de ennek megszünte és különösen a Fère en Champenoise felől érvényesülő nyomás nemsokára visszavonulásra készíti ezt a hadtestet is a Mont Aouit északi és keleti lejtőin elfoglalt állásaiból. Ugyancsak szerencsétlenül játszódnak le a XI. hadtest és a 60. tart.-hadosztály harcai is Connantre—Gourgançon—Semoine vonalon, a mennyiben a 2. gárdahadosztály, a 24. tart.-hadosztály és 32. hadosztály arctámadását a 23. tartalékhadosztálynak Mailly le Camp-nál aratott győzelme oldalról olyan hathatósan támogatja, hogy délben Foch kénytelen arcvonálát általában a Mondement, St. Loup, Linthes, Corroy—Salon—Herbisse vonalba visszavenni, a mely vonalban különösen a Salonnál álló XI. hadtest és 60. tartalékhadosztály a zömtől tökéletesen el volt szorítva.

Minden jel arra mutat, hogy Foch el volt határozva a délelőtti folyamán, hogy hadseregével egészen Sézanneig vonul vissza. A XI. hadtest elszorítása következtében a német vonalakban is hézag keletkezett a gárdahadosztály és a 3. hadsereg csapatai között. Bülow ugyanis jobbszárnyának tehermentesítésére inkább nyugat felé támadtatott a gárdával, mely támadásának támogatását kérte 9 óra 45 perckor és 11 órakor délelőtt a 3. hadseregtől. A harmadik hadsereg nyugati szárnyán vezérlő Kirchbach tábornok ezt rögtön nem teljesíthette, mert csapatai a XI. francia hadtesttel állottak harcban és annak visszavonulása természetesen maga után vonta a németeket is inkább dél-nyugati irányban. Az így egymástól eltávolodó támadási irányok folytán keletkezett hézag percről-percre nőtt. Veszített játszmájában éles pillantással vette észre Foch az ellenfél ezen gyenge pontját és minden reményét arra

alapította, hogy az ugyanis a jobbszárny felé menetben levő 42. hadosztállyal ezt a gyengét kihasználja.

A németek győzelmes előnyomulása közben rendeli el Bülow a 3. hadseregparancsnokság előzetes értesítése nélkül Kirchbach tábornoknak itt is a visszavonulást délután 1 órára, melyet Kirchbach azonban csak délután 4 óra 30 perckor kezd meg.

Foch ellentámadásai délután Mondement irányában és a 42. hadosztállyal Corroy irányában már csak német utóvédeket érnek, eredményességük tehát nem kelt csodálatot. Az érzés itt sem volt a győzelem érzése, a mint azt az üldözés megbeszélésénél látni fogjuk.

A 23. tartalékadosztálynak Maillý le Campnál elért sikere a 3. hadsereg keleti csoportjának harcát is lényegesen és előnyösen befolyásolta. De Langle de Cary, a 4. francia hadsereg parancsnoka ugyanis 8-a óta minden figyelmét a Marne nyugati oldalára fordította, a hol Foch hadseregének kudarca folytán a helyzet mindinkább fenyegetettebbé vált. Langle XVII. hadtestének balszárnyát a 23. német hadosztály már le Meix Tiercelinig szorította vissza. De Langle e helyen a XXI. hadtestet vetette harcha egy hadosztállyal a 13-al le Meix Tiercelin felé, míg a másikkal, a 43. hadosztállyal a német 23. hadosztály átkarolására indult meg Dampierreből Le Fénus-n át Sompuis felé. Ennek az újabb támadásnak a 23. német hadosztály aligha tudott volna ellenállani, ha a 23. tart.-adosztály Maillý le Campnál a 60. tart.-adosztály felett győzelmet nem arat és részekkel Trouan felé, a maga részéről a 43. francia hadosztálynak ugyancsak az oldala felé hatni nem tudott volna. 3 német hadosztály állt itt szembe 4 francia hadosztállyal és az egyensúlyt fenn tudta tartani mindaddig, a míg a visszavonulás teljes folyamatban nem volt. Csak ekkor és a közben az Ornain mellől beérkezett újabb két hadosztállyal vagyis kétszeres túlsúllyal sikerült de Langle-nak estig balszárnyával nagyjában Sompuis-ig előrejutni és elővédekkel Soudé St. Croix és Coule irányában előretapogatódni.

A Marnetól keletre tiszta védelemre volt de Langle hadserege kárhóztatva azáltal, hogy úgy a gyarmati hadtestből, mint a II. hadtestből egy-egy hadosztályt éjjel kivont és a Marne nyugati partjára indított útnak, a hová azok este érkeztek be. A Marnetól keletre változatlanul heves harcok sem tudtak döntést vagy csak félig-meddig is az egész arcvonalra kiható sikereket hozni egyik oldalon sem.

Ha Foch hadseregét és de Langle balszárnyát együtt a Marnetól nyugatra összehasonlítjuk a németek erejével ugyanabban a szakaszban, akkor a 12 : 15 arányhoz jutunk hadosztályokban a franciák javára általánosságban. És ha azt a területet tekintjük, a hol Hausen, Foch és de Langle szerint is a döntésnek esnie kellett volna akkor a 7 : 11 arányhoz jutunk a franciák javára, melyet még nagyobbá tett a Foch rendelkezésére álló és különösen tűzérsséggel megerősített 7. lovashadosztály. Két hadtestnyi fölény a nem zárt arcvonalban mindenesetre biztató reményekkel tölthette el Joffre lelkét és valószínű, hogy a marnei csatának a németekre eddig legkedvezőbb lefolyásu részén is a következő napokon a helyzetet a franciák részére változtatta volna meg előnyösen.

Ezt a tényt további megbeszéléseink folyamán elfelejtenünk nem szabad. De élénken rámutat ez a tény arra a felfogásra, mely de Langle tábornokot uralta és mely hadseregének legjobban szorongatott részeiből véteti vele a tartalékokat azon arcvonalon hozandó döntés érdekében, melynek balsikere feltétlenül az egész francia haderő balsikerét jelentette volna.

Keményen és makacs elhatározással állta Sarraill a német trónörökös minden támadását, sőt balszárnyán a XV. hadtest zömével maga is támadásba ment át Vassincourt felé. Pozitív sikereket itt elérnie nem sikerült; mert a 4. hadsereghez tartozó és egy hadosztállyal meggyengített II. hadtest újból tért vesztett és Sarraill támadásait kellően megtámasztani nem tudta. A megtámadott német arcvonal pedig egy lovashadtest bevetésével erősödött Révigny és Sermaize között.

A harmadik francia hadsereg helyzetét azonban komollyá tette az, hogy Génicourt és Troyon erődök ellen az V. hadtest teljes erejével küzdött és azon fáradozott, hogy a Maason való áttöréssel Sarraill hátába jusson. A mikor délelőtt 11 órakor Troyon tüzérsége egészen el volt hallgattatva és véle minden összeköttetés megszakadt és a mikor Verdun északnyugati arcvonalán is megkezdődött a német ostromágyuk előkészítő tüzelése, Sarraill komolyan kezdett azon gondolkodni, hogy tartalékhadosztályaival a fővezérség által rábizott visszavonulást ne kezdje-e meg St. Mihiel irányába és magasságáig. A hajthatatlan akarat azonban még egyszer urrá lesz felette és egész 9-én kitart állásaiban, melyeket sikerül is nagyjában megtartania. Estefelé azután már értesül a németek visszavonulásáról Montmirail környékén, mely kedvező hírek behatása alatt merész elméje rögtön kész a következő napra szóló elhatározásával: az állásokban 10-e folyamán is, a meddig csak lehet kitartani.

A negyedik és ötödik német hadseregek különben 10-én hajnalban általános rohamot rendeltek el a teljesen megközelített ellenséges állások ellen.

* * *

Láttuk most az események lefolyását és áttérhetünk a hadseregparancsnokságok működésének, elhatározásainak megbeszélésére. Az eddigiekből csak azt a képet tartsuk meg a bírálathoz, hogy az első hadsereg az Ourcq-tól nyugatra délben győzelmesen halad előre, az első és második hadsereg között az angolok elérik a Marne-folyót és jobbszárnyukkal megkezdik az átkelést; a második német hadsereg jobbszárnya délig háborítatlanul áll Margny és le Thoult közötti állásaiban, balszárnya a 3. hadsereg nyugati csoportjával együtt győzelmes előnyomulásban van. A 3. hadsereg keleti csoportja, a 4. és 5. hadsereg támadja az ellenfelet egyelőre nagyobb sikerek nélkül, Troyon vidékén biztatólag érik a várva remélt áttörés a Maas nyugati partjára.

Evvel a képpel induljunk neki Bülow tábornok felfogásának és elhatározásának. Olvastuk már az előző fejezetben, hogy Bülow számított erős ellenséges oszlopoknak az első és második hadsereg közötti áttörésével és hozzá fűzi, hogy ez be fog következni:*)

„Ha az első hadsereg az utolsó pillanatban el nem határozná magát a keleti irányban való visszavonulásra, hogy a 2. hadsereghez a csatlakozást felvehesse. Ha ez nem történik meg és ha az ellenség az első hadsereg hátában a Marne-on átkel, akkor az első hadsereget az a veszély fenyegette, hogy teljesen átkarolva nyugati irányban elszoríttatik. A mikor tehát az ellenség szeptember 9-ének délelőttjén a Marne folyót számos oszloppal La Ferté sous Jouarre és Château-Thierry között átlépte, kétségtelen volt a második hadseregparancsnokságnál, hogy az 1. hadsereg visszavonulása a taktikai és stratégiai helyzet szerint elmaradhatatlan és

*) Bülow i. m. 60., 61., 62. oldalán.

hogy a második hadseregnek is vissza kell vonulnia, nehogy jobb oldalát teljesen meg kerüljék; a fővezérség képviselőjével (Hentsch alezredes) egy véleményen az volt a meggyőződés, hogy ezentúl a 2. hadseregnek legfontosabb feladata, az első hadsereget a Marnetól északra támogatásban részesíteni és neki ott újból megadni a lehetőséget, hogy a 2. hadsereghez a csatlakozást Fismes irányában felvehesse. Ezen elhatározással, mely nem volt éppen könnyű az eddig mindig győzelmes második hadsereg számára, meghiusítottnak véltem a francia hadvezetőség szemmel látható tervét: a haderők jobb oldalának túlszárnyalását az első hadsereg elszorítása és megsemmisítése után és lehetségesnek tartottam, hogy az előnyomuló 7. hadsereggel együtt néhány nap múlva az Aisne mentén új zárt hadseregarcvonal keletkezhessék. Bár a 2. hadsereg visszavonulásának elhatározása már 9-én délelőtt meg volt, mégis először a 2. hadsereg közepének és balszárnyának sikeres előrehaladásban levő támadását teljes erővel folytattuk és a 2. hadsereg balszárnyáról a visszavonulást szeptember 9-ének délutánján csak akkor kezdte meg, a mikor az ellenség mindenütt vissza volt vetve.

A gárda hadtest és a Kirchbach tábornok parancsnoksága alatt álló 32., 23. t. és 24. tart.-hadosztályok visszavonulásokat délután 1 órakor kezdték meg és pedig:*) gárda hadtest a Fère en Champenoise—Vertus — utkeresztelés Avize-től nyugatra — Athis—Tours műuton, Kirchbach tábornok három hadosztályával attól keletre. Az éj beálltaig erős tüzérséggel ellátott utóvédek maradtak meg az ellenséggel szemben.

A 14. hadosztály és X. hadtest zömének mozdulatait délután 2 óra előtt nem volt szabad megkezdnie . . .

. . . Az ellenségtől való elválás minden nehézség nélkül sikerült, a legelőször utba indult csapatok a Mareuil en Brie—Vertus vonalát érték el estig; valamennyi vonat még 9-én lépte át a Marne folyót. A közép és balszárnyat az ellenfél egyáltalában nem követte és csak 10-én vette fel újra az érintkezést. Csak a 13. hadosztálynál volt élénkebb az ellenfél, de sikerek nélkül . . .

A 9-ről szóló jelentésben 10-én újból jelentettem a fővezérségnek: „Helyzetet a fővezérség képviselőjével Hentsch-vel egyértelműen következőképen ítélem meg. Az első hadseregnek az Aisne mögé való visszavonulását a taktikai és stratégiai helyzet kényszerítette ki. 2. hadseregnek az 1. hadsereget a Marnetól északra támogatnia kell, különben a haderők jobbszárnyát az ellenfél benyomja és felgöngyölíti. 2. hadsereg ma (azaz 10-én) erős utóvédekkel a Marnetól délre eléri a Dormans—Avize vonalat. Avizenél csatlakozik a 3. hadsereg.”

Bülow művéből megállapíthatjuk e szerint, hogy hadseregének visszavonulását

a) nem a saját hadseregének a helyzete miatt határozta el elsősorban, hanem az első hadseregnek szerinte igen veszedelmes, megsemmisítését magában rejtő helyzete miatt,

*) Kirchbach csoportjának csak el volt rendelve. A mint láttuk csak két, 4 óra 30 perckor kezdte Kirchbach a visszavonulást.

b) azért, mert felfogását a fővezérseget képviselő Hentsch alezredes is osztotta,

c) azért, mert csak úgy látia kellően a német haderők érdekeit megóvva, ha az előnyomuló 7. hadsereg segítségével az Aisne folyó mentén újra zárt arcvonal jöhet létre,

d) mert így vélte Joffre terveit legjobban keresztelhetni.

Mielőtt az első hadsereg helyzetét a végzetes veszély szempontjából bonckés alá vennénk, hogy Bülow felfogásának helyességét vagy helytelenségét kimutassuk, először Hentsch alezredesnek megbízatását és szereplését kell tisztáznunk.

Tappen többször idézett munkájának 24. és 25. oldalán azt írja, hogy Moltke vezérezredes 8-án kiküldte Hentsch alezredest a jobbszárnny hadseregparancsnokságokhoz avval a megbízatással, hogy a hadseregek helyzetéről tájékozódjék és avval a felhatalmazással, hogy ha már visszavonulási mozgulatok megindultak volna, akkor hasson oda, hogy a hadseregek összefüggése biztosíttassék, az első hadsereg részére akkor Soissons iránya jöjjön tekintetbe. Nyomatékosan kiemeli azonban Tappen altábornagy, hogy Hentsch kiküldetését értekezlet előzte meg, melyben behatóan tárgyalták a helyzetet és a melyen hangsúlyozták, hogy most a fő a kitartás és minden visszavonulás megakadályozása.

„Valamilyen meghatalmazást — mondja szóról-szóra Tappen — hogy a fővezérség nevében a hadseregeknél visszavonulásokat elrendeljen vagy jóvá hagyjon, ez a tiszt nem kapott tehát, ilyen felhatalmazásokat nem is kaphatott.“

François tábornok kutatásai szerint *) Hentsch azon feltétel alatt, hogy ha már a visszavonulás kezdetét vette, fel volt hatalmazva a fővezérség nevében a visszavonulást úgy szabályozni, hogy az 1. és 2. hadsereg közötti hézag újra záródjék. A „Kritik des Weltkrieges“ című mű szerzője pedig a hadrakelt seregek vezérkari főnökének egy 1917-ben kiadott nyilatkozatából megállapítja, hogy Hentschnek meg volt a felhatalmazása, hogy a helyszínén saját belátása szerint a fővezérség nevében megkötő parancsokat adhasson. **)

Sem Moltke, sem Hentsch nem élnek már, a leghivatottabbak tehát nem nyilatkozhatnak ebben a kérdésben. A rendelkezésre álló adatokból csak azt állapíthatjuk meg, hogy Hentsch alezredesnek csak a már a hadseregparancsnokok által elhatározott visszavonulások egymáshoz való viszonyának rendezésére volt felhatalmazása. Az első hadseregnél azonban, mint teljhatalmu megbízott lép fel és rendelkezik. Azt hisszük, hogy Hentsch személyiségének jellemzése és különösen foglalkozásának tekintetbe vétele mellett könnyebben jutunk elhatározásának okaihoz és fellépésének megértéséhez, mint az ellentmondó adatok alapján.

Hentsch alezredes nagy tudású, igen szorgalmas, önérzetes és a mi a fő, tettvágyó ember is volt, a ki már békében a nagy vezérkar irodájában évekig foglalkozott a francia hadsereg minden tekintetben való nyilvántartásával. Moltke vezérezredes bizalmasai közé tartozott és igen könnyen meg lehet, hogy François fején találja a szöveget a mikor azt állítja, hogy talán az az öntevékenységre való hajlam kapta el az erélyes Hentschet, mely hajlam olyan gyakran fejlődik ki magasabb törzseknél az öntudatos beosztott tiszteknél, ha felismerték, hogy a parancsnokló előjáróban hiányzik a határozottság és

*) François i. m. *102—103. oldalán.

**) Kritik des Weltkrieges 109. oldal.

a tehetség.*) De tovább is haladhatunk. Csaknem természetes, hogy az egyoldaluan az ellenséges hadsereg fejlődésével foglalkozó ember, a ki annak folytonos növekedését, gyarapodását erőben és harckészségben nap-nap után látja, hajlandó pesszimisztikus felfogásokra, ha a saját csapatok ténykedései nem járnak teljes eredménnyel és különösen olyankor, ha az ellenfél ér el sikereket. Már most Hentsch, a ki a 3. hadseregnél 8-án este az ott uralkodó optimisztikus felfogást magáévá tette, a mint azt e hadsereg helyzetjelentéséhez fűzött megjegyzéséből is kitűnik, szeptember 9-én kora reggel a második hadseregparancsnoksághoz érkezik. Itt értesül a VII. hadtest 13. hadosztályának visszavonulásáról, melyről valószínűleg a hadseregparancsnokságnál szerzett értesítései szerint az a benyomása, hogy azt az ellenség vetette vissza, találkozik és tárgyal Bülow vezérezredessel, a kiről tudta, hogy a német hadsereg legtehetségesebb vezénylő tábornokai közé tartozik, a kinek szellemi jelentőségéről és tetterejéről éppen úgy meg volt győződve, mint a hadsereg többi tagja és a kiről tudta, hogy a császárnál és Moltkenál is nagy tekintélynek örvend, kik felfogását és ítéletét nagyrabecsülték. Tárgyal tehát egy általa is elismert tekintéllyel, kinek pesszimisztikus, előítéletes és saját gondolatához makacsul ragaszkodó felfogását már ismertettük. Bülow felfogása és pesszimizmusa Hentsch felfogását erősen befolyásolja és a nagy tekintély érvelését magáévá teszi, más módot nem lát, mint a visszavonulást. Ebben a gondolatkörben mozogva a 2. hadsereg elhatározott visszavonulásának tudatában jut el az első hadsereghez, melynek vezérkari főnökénél Kluck szerint a következő kijelentéseket teszi:**)

„Az általános helyzet nem kedvező. Az 5. hadsereg Verdun előtt, a 6. és 7. hadsereg Nancy és Épinal előtt akadt meg. A 2. hadseregnek a Marne mögé való visszavonulása megváltozhatatlan, annak jobbszárnyán a VII. hadtestet az ellenség visszavetette, az nem ment magától vissza.***) Ebből következik, hogy valamennyi hadsereget vissza kell vonni: a 3-at Chalons sur Marne-től északra-keletre, a 4. és 5. egyidejűleg Clermont en Argonne és Verdun mögé. Ezért az első hadseregnek is vissza kell mennie Soissons-Fère en Tardenois felé, végső esetben még hátrább Laon—La Fère-re“.

Ezután a vezérkari főnöknek, Kuhl tábornoknak a térképébe belerajzolta az első hadsereg által elérendő vonalat és hozzátette:

„St.-Quentinél új hadsereget vonnak össze. Így új hadműveletek is kezdetüket vehetik.“

Kuhl tábornok erre megjegyezte, hogy az első hadsereg támadó előnyomulásban van, a visszavonulás igen bajos, azonkívül a kötelékek teljes összekuszáltsága mellett az első hadsereg teljesen ki is van merülve.

„Hentsch alezredes erre — az első hadseregparancsnokság naplója szerint — azt vitatta, hogy még sem marad hátra egyéb; megengedte, hogy a pillanatnyi harc helyzetből a megparancsolt irányban nem lehet visszavonulni, hanem legfeljebb egyenes irányban a balszárnyal Soissons felé az Aisne mögé. Hangsúlyozta, hogy ez az irányelv érvényes tekintet nélkül arra, hogy más helyzetértesítések következnek-e vagy sem, neki teljhatalmú a megbízatása.“

*) François i. m. 108. oldal.

**) Kluck i. m. 122. oldalán.

***) François szerint ehhez még hozzáfűzte, hogy a 2. hadsereg már csak „salak“.

Ezen kijelentések után, a nélkül, hogy az első hadsereg parancsnokával beszélt volna, sietve utazott el az első hadseregtől.

A míg Hentsch előadása a végrehajtandó mozdulatokra nézve teljesen egyezik azzal, a mit Bülow feljegyzett és a visszavonulás iránya is, melyet Kuhlnek először meghagy teljesen vág Bülow felfogásával és csak Fismes helyett Fère en Tardenois mond, addig feltűnő módon ellenkezik a visszavonulás megokolásában Bülow megokolásától. A míg Bülow az első hadsereg helyzetét teszi felelőssé a visszavonulás szükségességeért, addig Hentsch az első hadsereg helyzetéről egy szót sem szól, hanem a második hadsereg jobbszárnyának vereségét adja elő okul a visszavonulás megkezdésének indokolására. Mindenesetre világos előttünk az, hogy Hentsch teljesen Bülow felfogásának hatása alatt állott és hogy mindkettőnek nemcsak a Marne mögé, hanem az Aisne mögé való visszavonulás szüksége megmásíthatatlan tényként tűnt fel. Nem vezetne célhoz kutatni azt, hogy Bülow vagy Hentsch-e a szellemi apja a gondolatnak. Tekintettel arra, hogy Hentschnek nem volt megbízatása és felelős állásában sem volt, másrészt pedig tekintettel arra, hogy Bülow már a csata kezdetétől kezdve mindig azon a véleményen volt, hogy az első hadseregnek a másodikhoz kell csatlakoznia és a visszavonulás módjának megállapítása teljesen az ő szája-íze szerint történt, tekintettel arra is, hogy a 2. hadsereg visszavonultatásáért ő a felelős és ez a visszavonulás tette tarthatatlanná a többi hadseregek helyzetét is, Bülow vezérezredest kell felelőssé tenni a marnei csatából való visszavonulásért és a veszített csatáért is, ha — a marnei csata egyáltalában megnyerhető volt.

Természetesen ez a megállapítás nem menti a német fővezértségét, melynek személytelensége, akaratlansága és tetterőhiánya odáig engedte jutni beavatkozás nélkül a dolgokat, hogy a hadseregparancsnokok teljesen önkénylenül járhattak el és szomszédjaikra való tekintet nélkül a nagy érdekeket át nem pillanthatván, csak a saját arcvonaluk szempontjából intézkedhettek. A teljesen felelős mindig Moltke marad, akár Hentsch, akár pedig Bülow az, a ki a követ gördülésbe hozta. A felelősség nem szűnik meg a tétlenség következtében, az alantós közegre semmi körülmények között át nem hárítható. A marnei csata félbeszakítása minden időben Moltke nevéhez, mint a felelős szerkesztő nevéhez fog hozzáfűződni.

Tappen*) szerint Hentsch tagadta, hogy ő az első hadseregnél elrendelte volna a visszavonulást, a mint azt például François akarja ténykedéseiből kiolvasni. Hentsch állítása szerint az első hadsereg parancsnokságnál a visszavonulási parancs már ki volt adva a mikor ő odaérkezett. Kluck könyvéből megállapítható, hogy Hentsch déltájban érkezett meg az első hadseregparancsnoksághoz**) és tény az, hogy az 1. hadseregparancsnokság Marwitz tábornoknak egy 10 órakor beérkező jelentésére, hogy Nanteuil és Charlynál erős oszlopok kelnek át a Marne folyón, elrendeli 11 óra 30 perckor délelőtt a Linsingen tábornok csoportjának a Crouy—Coulombs vonalba való visszavételét. De viszont tény az is, hogy ugyanakkor elrendeli a Trocynél álló 5. hadosztálynak, hogy Dhuisy irányában támadja meg az átkelt angol csapatokat és ezt a hadosztályt egy órával később a magát szintén támadásra elhatározott Marwitznak rendeli alá. Ugyanekkor pedig Linsingen vezérkari főnökével való megbeszélés után a visszavonulási parancsot újra felfüggeszti. Nanteuil le Haudouinnál a támadó szárnyat ez alatt egy pillanatra sem akasztja meg előnyomulásában.***)

*) Tappen i. m. 25. old.

**) Kluck i. m. 121. oldalán.

***) Kluck 120. oldalán.

Ha a dolgokat csürni és csavarni akarjuk, akkor Hentschnek is igaza lehet, és Françoisnak is igaza van.*) De ez nem is lényeges a kérdésre nézve. Nem az döntötte el a visszavonulás kérdését, hogy Hentsch rendelte-e el vagy sem, hanem a helyzet, melyet a második hadsereg visszavonulása idézett elő. Mert abban az esetben, ha második hadsereg gyalogsági jobbszárnyával megtámaszkodik a Marna folyó mentén tegyük fel Château-Thierrynél, vagy annak közelében valahol — (annál rövidebb lesz a vonala, minél inkább nyugatra keresi a támasztékot), akkor az angolok átkelése Charlynál és Nogentnál visszavonulásra készítette volna Kluck balszárnyát Crouy—Coulombs vonalába, Marwitz két lovashadosztálya és másfél gyaloghadosztálya együtt elegendő lett volna arra, hogy a még fenálló hézagot — Château-Thierryig az kbelül 20 km. lett volna — kitöltse és még egy két napig biztosítsa legalább is addig, a míg Kluck jobbszárnyával Maunoury hadseregét teljesen meg nem veri.

Klucknak következő fejtegetései ezt világosan éreztetik és képet adnak arról is, hogy miért nem aknáztta ki a Maunouryval szemben kézzelfoghatóan kínáló győzelmet:**)

„A mint most francia források kapcsán kimutatható Maunoury tábornok már 8-án este gondolt a Monthyon—St. Soupplets—Le Plessis Belleville állásba való visszavonulásra. Az első hadseregnek taktikai győzelme a francia haderők jobbszárnyát képező Maunoury hadsereg felett tehát biztosítva volt és lehetséges volt az is, hogy a lökés továbbvitele által nagy eredményeket lehetett volna elérni. Esetleg az angol hadsereg sem igen jutott volna előre a Montbertoin melletti ütközet után. A fővezérség utasításai után a megparancsolt visszavonulás szükségében most már kételkedni nem volt szabad. Az első hadsereg parancsnoksága nem tudhatta, hogy az első hadsereg esetleges további nagy sikerei mi módon befolyásolhatták volna a kelet felé hozzácsatlakozó hadseregek harcát. A fővezérség küldötte teljhatalommal ellátott tiszt véleménye szerint nem volt erre kilátás. A két szárnyhadsereg közötti hézag tátongóvá válhatott. Az első hadsereg oldala és háta teljesen fedezetlen lett volna, míg a 2. hadseregnél a viszonyok visszavonulásának északkelet felé való folytatásánál természetesen csak javulhattak. Biztosan remélhettük, hogy a Maunouryval szemben aratott sikert a következő napokban kiaknázhadjuk. De az azután szükségessé váló elválás, a hadtest kötelékeknek a rendezése, lőszernek és élelmezésnek kiegészítése, a vonatok eltolása, az összeköttetések biztosítása mind időtrabló teendők lettek volna, melyek a Montbertoinnél csak feltartóztatott és a hozzájuk keletre csatlakozó angol oszlopokat és Franchet d'Esperey mozgékonyabb hadseregének balszárnyát feltétlenül a teljesítmények legmagasabb határáig eljutott első hadsereg oldalába és hátába vezették volna. És akkor ezt — hacsak hallatlan hibákat az ellenfélnél feltételezni nem akarunk — északnyugati irányba Dieppe felé vagy a jobb eshetőséget számítva Amiens felé szorították volna el — erőtrabló, hosszú utak.“ ...

A teljesen megváltozott helyzetből kifolyólag határozta el tehát Kluck a Soissons—Compiègne felé való visszavonulást, melyre délután 3 órakor intézkedett a következőképen:

*) François i. m. 107. oldala.

**) Kluck i. m. 123—124. oldal.

„A második hadseregnél beállott helyzet szükségessé teszi annak visszavonulását a Marne mögé Epernaytól kétoldalt. A fővezérség rendelkezése az oldalak biztosítása céljából az első hadsereg is visszavonul Soissons irányában. St. Quentinél egy újabb német hadsereg van alakulóban. Az első hadsereg még ma megkezdte mozdulatait. A hadsereg balszárnya Linsingen tábornok parancsnoksága alatt beleértve Lochow tábornok csoportját is egyelőre a Montigny l'Allier—Brumetz vonalba vonuljon vissza. Sixt von Armin tábornok csoportja a harc helyzet szerint csatlakozik e mozdulathoz a Mareuil—Antilly vonalig. Quast tábornok csoportjának támadását csak addig kell folytatni, hogy az ellenségtől az elválás megkönnyíthessék és hogy a csatlakozás a hadsereg többi részéhez biztosíthassék. Kluck.“*)

Evvel a paranccsal a marnei csata sorsa végleg meg volt pecsételve. Sokan, így különösen François**) szemrehányást tesznek Klucknak, hogy a visszavonulási parancsot kiadta és nem követelte Hentschtől, hogy a második hadsereg visszavonulását állítsa meg mindaddig, a míg a legfelsőbb hadur maga nem dönt a dologban; úgy vélik, hogy ezalatt Klucknak lett volna ideje művét az Ourcq folyótól nyugatra betetőznie és a marnei csata egész menetét megváltoztatnia és hogy a 3., 4. és 5. hadseregeknek is megszerezte volna az időt a döntés kierőszakolására. A nélkül, hogy hosszadalmasan akarnánk a lehetőségeket vitatni, a mi utóvégre is így papiroson csak szalmacsépléshez és semmi pozitív eredményhez nem vezetne, egészen bátran a mellett foglaltunk állást, hogy Bülow tekintélye és befolyása mellett a magasabb helyről jövő döntés is alig lett volna más, mint a visszavonulás elrendelése. És az is egészen bizonyos, hogy Bülow egy pillanatig sem lett volna hajlandó ezen döntés beérkezéséig visszavonulását megakasztani. Bülow hadseregének kintartása 9-én és azután azonban Kluck hadseregének helyzetén már nem változtatható volt. Az első hadsereg visszavonulásának kényszerű szükségessége már 8-án meg volt pecsételve, a mikor Bülow hadserege a Petit Morint nem védelmezte eléggé szívósan és visszavonulását északi irány helyett északi-keleti irányba terelte.

Szeptember 9-én már minden megoldási kísérlet késő volt. A marnei csata sorsa 8-án dőlt el.

Evvel a Bülow elhatározásaiból felállított három első pontot letárgyaltuk és bebizonyítottunk gondoljuk azt, hogy a marnei csatának félbeszakítását Bülow előítéletes gondolkodásmódjából származó intézkedései tették okvetlenül szükségessé.

Meg kell még beszélnünk Bülow azon felfogását, hogy Joffre az első és második hadsereg közötti áttörést és az első német hadseregnek az elszorítását és megsemmisítését tervezte. Nem kell sok szót vesztegetnünk arra, hogy Bülownak ez a felfogása helytelen. Ismerjük Joffre szeptember 1. és 2-án kelt parancsait és az azokban lefektetett alapelveket, melyek az átkarolást célozták. Tudjuk már, hogy a marnei csatát kezdeményező parancsa ugyanazokon az elveken épül fel. Sem egyikben, sem másikban nem találjuk nyomát sem az áttörési gondolatnak, mely pedig specifikusan francia gondolat lett volna. De ismerjük Joffre szeptember 7-i parancsát is, mely akkor kelt, a mikor már az első hadsereg hadtesteit kivonta a Marnetól délre és a mikor Joffre-nek módjában lett volna az áttörés gondolatát utólagosan a harc-

*) I. m. 125—127. oldalán.

**) I. m. 109. oldalán.

tervbe belecsempészni. Már a parancs felemlítésénél említettük, hogy a francia fővezérség nyilvántartói tévedtek a helyzet megítélésében. Joffre és vezérkara nem is sejtette, hogy a német első és második hadsereg között egy rosszul leplezett hégaz áll fenn, hanem általános visszavonulást képzelt magának, melynek célja az átkarolásból való kibuvás és menekülés megkísérlése. Ebből a szempontból indult ki parancsa is, mely úgy a 6. hadsereget, mint az angolokat az addigi keleti, illetve gyengén északkeleti irányból határozottan az északi irányba téríti le és nyomatékosan figyelmezteti őket arra, hogy mindig olyan viszonyban kövessék az ellenfelet, hogy az átkarolás lehetősége fennálljon. Ha áttörésre gondolt volna, akkor az angolokat és Franchet d'Espérey-t kellett volna utasítania a gyorsabb előnyomulásra és a belső szárnyaikon való hathatós együttműködésre. Ezt azonban sem 7-én, sem az utána következő napok egyikén sem teszi. Bülow tehát ebben a tekintetben is előítéletesen és bizonyos fokig jelszószerűen gondolkodott és befolyásolta nemcsak környezetét, hanem a hozzája érkező Hentschet is.

A míg az első és második hadseregeknél 9-én délben a visszavonulás teljesen elhatározott dolog volt és úgy látszott, hogy Hentsch alezredes tényleg a fővezérség meghatalmazásával intézheti az ügyeket, addig a 3. hadseregparancsnokságnál a visszavonulást illetőleg a helyzet nem volt mindjárt eléggé tiszta. A már nagybeteg Hausen vezérezredes legszebb reményeit silányította tönkre a délután 1 óra 20 perckor beérkező távirat, mely a 2. hadsereg visszavonulásáról értesítette. Még azért teljesen nem adta fel a reményt, de gondos hadseregparancsnok létére mégis intézkedett a vonatokkal, hidakat építtetett a Marne folyón, egyszóval mindent megtett, hogy az elkerülhetetlenné válható visszavonulást simán rendezhesse. A mikor azután Bülow Hausen feje felett intézkedett a Hausen alá tartozó Kirchbach tábornokkal és annak visszavonulását is elrendelte, nem maradt egyéb hátra, mint a 3. hadsereg másik (keleti) csoportjának némi visszavonulását is elrendelni. Így rendeltettek vissza a főerők a Trécon—Soudron—Vatry—Coupetz—Cheppes vonalba 9-én este, míg utóvédek a Soudé—Coole—Maisons en Champagne vonalban állottak volna. Ez az elhatározás távirati úton be lett jelentve a fővezérségnek, de kivitelre egyelőre még nem került. *)

Válaszképen (vagy talán nem is erre a jelentésre) érkezett meg a fővezérségnek egy parancsa, mely szerint a 3. hadsereg maradjon meg Chalons s. Marnetól délre készen újabb támadásra, melyhez a 4. hadseregnek csatlakoznia kellett volna, ha sikerekre kilátás van, míg az 5. hadseregnek meghagyatott, hogy a 9-éről 10-ére virradó éjjel támadását hajtsa végre. A fővezérség ez újabb távirata kétségessé tette, vajjon célszerű-e a 2. hadsereg visszavonulását követni, míg a tényleges helyzet, a 2. hadsereg csapatainak visszavonása szinté parancsolólag követelte a jobbszárny visszavonulását. Közben a fővezérség az 5. hadseregnek meghagyott támadást felfüggesztette, a mi Hausen tábornokban a kinek érzéke a Marnetól délre való megmaradást sürgette, újból kétségeket támasztott a fővezérség parancsával szemben.

A fővezérséghez visszatérőben levő Hentsch alezredes megkérdeztetvén a következő nyilatkozatot tette:

„A fővezérség parancsa, hogy a 3. hadsereg megmaradjon a Marnetól délre, valószínűleg nem viendő már keresztül szó szerinti értelmében, mert közben a 2. hadseregnél a helyzet egészen másképpen alakult, semmint azt a fővezérség a sürgöny feladásánál feltételezhette. A hadseregparancsnokság az ő (Hentsch) felelős-

*) Lásd Hausen i. m. 207. és következő oldalait.

ségére tehát cselekedjék és intézkedjék úgy, a mint azt a 2. hadsereg helyzetére való tekintettel jónak tartja.

Már már az általános visszavonulás mellett döntött Hausen, a mikor 10^h 30 perckor délután a fővezérségnek egy újabb távirata érkezett meg a következő tartalommal:

„3. hadsereg Chalons sur Marnetól délre marad. A támadás 10-én, a milyen korán csak lehetséges, újra megindítandó.”

Ezen távirat alapján rendelte el ezután Hausen a 3. hadseregnek 10-ére a következő csoportosítást: a XIX. hadtest a 4. hadsereg VIII. hadtestéhez csatlakozva megmarad Vitry le François-tól nyugatra, a XII. hadtest a Bussy Lettrée—Vatry—Soudron körletben, a XII. tart. hadtest a Frécon—Chaintrix—Thibie körletben összpontosul. Nagy nehezen sikerült neki elérnie, hogy a 2. hadsereg Flavignynél a Marnetól délre a 3. hadsereg jobb szárnyának biztosítására a gárdától egy utóvédet 10-én is meghagyjon még.

Késő éjjel hajtották végre a csapatok e mozdulatokat, az ellenség nem üldözött és nem zavarta meg az új csoportosítás felvételét.

A negyedik és ötödik német hadseregeket ez a válságos nap nem érintette, csapatjaik még este is igen heves harcokban állottak.

* * *

Francia részről általánosságban szeptember 9-hez hozzászólni valónk nincsen. Láttuk, hogy az arcvonal legtöbb részén kemény küzdelmek készülődtek a következő napra. A győzelem érzete sehol sem, még az eddig legjobban és leggyorsabban előrejutott 5. hadseregnél sem volt meg. Az angolok sem érezték magukat győztesként, Joffre sem intézkedik kilencedikén újra hadseregeivel.

Ha a csata térképén kilencedikén a déli órákban végigtekintünk, nem zárkozhatunk el az érzés elől, hogy a franciáknak nem is lehetett nagyon okuk győzelemről beszélniök. Az első és a második német hadsereg közötti, kellően nem fedezett hézagot senki sem fedezte fel, az ott kínálkozó lehetőségeket így nem is lehetett kihasználni. Egyéb előnyük egyelőre pedig nem volt, sőt a támadásra rendelt Maunoury hadserege, melynek csatadöntő szerepet szántak, meg volt verve, a második döntésre hivatott hadsereg, Foché pedig egyre jobban és jobban csúszott délfelé, az Aube völgye felé. Itt reménykedhettek még a franciák, hogy az egyensúlyt de Langle erélyes intézkedései helyre fogják állítani, ott, az Ourcq-tól nyugatra a franciák is úgy ítélték meg a helyzetet, hogy Maunourynak minden erejével meg kell kapaszkodnia az éppen meglevő rögbe, hogy a többi hadseregek számára az esetleges döntésre a szükséges időt biztosítsa.

A hír mindkét ellenfélnél a végsőig volt megfeszítve. A német második hadsereg parancsnokának idegei birták legkevésbé a feszültséget, a küzdelmet feladta és evvel a német haderők számára a küzdelem kilátástalanná vált.

Nem tudunk egyetérteni a helyzetek, az erő és időviszonyok komoly mérlegelése alapján azokkal, a kik a csata győzedelmes befejezésében hisznek, ha Kluck az engedelmisséget megtagadja és harcát Maunoury teljes leveretéséig tovább folytatja. Igazat kell adnunk Klucknak és fentebb idézett indokait el kell ismernünk. Hangsúlyozottan ki kell emelnünk még egyszer, hogy általánosságban az a nézetünk, hogy a németekre nézve a marnai csata már a kezdet kezdetén el volt veszve, mert elvesztették a kezdeményezést és minden részletkezdeményezésük mellett is a franciák által rájuk rótt stratégiai kényszernek engedelmeskedtek; és hangsúlyozva kell kiemelnünk még egyszer, hogy részletben elveszett a csata a németekre nézve akkor, a mikor a második

hadsereg jobbszárnya nem védekezett minden kínálkozó terepszakaszon eléggé szívósan, és különösen veszve volt a csata akkor, a mikor a második hadsereg parancsnoka, a ki az első és második hadsereg közti hézag veszedelmességét már sajátos felfogása alapján is legjobban érezte, Montmirail és a Petit Morin feladása után északkeleti irányban rendelte el a visszavonulást és a kellően nem biztosított hézagot ez által még inkább növelte.

Vagyis röviden: a marnei csatát a hatodiki helyzetben nem volt szabad a németeknek elfogadniok; vagy ha már elfogadták, akkor a fővezérségnek már első nap kellett volna szabályozólag közbelépnie.

Egyiket sem tette. Sem szeptember 5-én, sem szeptember 6-án nem tudott erélyes és egész elhatározásra jutni, sőt az események csendes szemlélője marad véges-végig. Még szeptember 9-én délben sincs meg nála a kellő elhatározottság. Tappen a következőket jelenti:*)

„Szeptember 9-én délben érkezett meg a fővezérséghez a hír, hogy a 2. hadsereg jobbszárnyát visszavették és hogy az ellenség erélyesen üldöz.**) A helyzet képe azonban még nem volt teljesen tisztázott. Minden eshetőségre azonban kidolgozta a fővezérség a jobbszárny esetleges visszavonulására a parancsokat, hogy kéznél legyenek és időt ne veszítsünk, ha kiadásuk szükségessé válik. Nem került rá a sor: A befutó jelentések alapján szeptember hó 9-ének estéjén az a felfogás alakult ki a fővezérségnél, hogy nincs még itt az ideje az általános visszavonulás szükségének abból a célból, hogy hátrább fekvő állásban kedvezőbb védelmi viszonyokat teremtsünk. Sőt a 4. és 5. hadseregnek és ha lehetséges a 3. hadseregnek is, újból támadnia kellett volna. Ebben a mindkét félnél túlfeszített helyzetben az leendő a győztes, a ki tovább kitart.“

Ha ez volt a felfogás, és ezt a felfogást helyeselnie kell mindenkinek, a ki valamit ért több napos csaták helyzeteinek elbírálásához, akkor mért nem találta meg a fővezérség a módját annak, hogy hadseregparancsnokaiba ezt az érzést átültesse, ezt a felfogást átplántálja. Ennek a felfogásnak már szeptember 6-óta, — ha a csatát elfogadta a fővezérség — nap-nap után, minden pillanatban éreztetnie kellett volna támogató, kételyeket eloszlató, ingadozásokat megszüntető és akaratot, cselekvő képességet és felelősség viselést acélozó befolyását parancsok útján. Ha ez megtörtént volna és a kiváló német katonás szellemnél lebecsálhatta volna gyökereit az utolsó harcok szívébe és meggyőződésébe, nincs okunk kételkednünk abban, hogy a stratégiai, kezdeményezés tekintetében már elején veszített csatát, a németek taktikailag még megnyerhették és meg is nyerték volna.

Az már megint más kérdés, hogy az így megnyert csata következményei ugyanazok lettek volna-e, mint a stratégiai kezdeményezőleg megkezdett csata következményei?

Bátran merjük azt felelni, hogy nem. A taktikai döntéssel megnyert csata ugyanazt eredményezte volna, a mit a marnei csatához csatlakozó üldözés befejeztével megvívott Aisne-menti csata — szintén csak taktikailag megnyert csata, eredményezett. Az erők kiegyenlítését és teljes kimerítését, a nagy hadműveletekre való képtelenséget, a rögbé való kapaszkodást, az árkot vagyis az állásharcot minden iszonyával és rettenetességével együtt.

*) I. m. 26. oldalán.

**) A mint láttuk a jelentés tulzott és nem volt tárgyilagos.

Háborúdöntő az így megnyert csata újból csak az entente részére lett volna, mert nekik a háború elhuzódása nyereség, a németeknek pedig — a mint azt tanulmányunk elején eléggé kifejtettük — vereség volt. Az idő az entente szövetségese és jó barátja, a központi hatalmaknak pedig véres ellensége volt.

Nem is kell ezek után fejtegetnünk, hogy a németeknek a mi felfogásunk szerint a csatát a felkinálkozó viszonyok között elfogadniok nem volt szabad, hanem egész elhatározással arra kellett törekedniök, hogy az elvesztett kezdeményezést magukhoz ragadhassák és avval kezükben a csatateret és a csata stratégiai viszonyait is ők diktálhassák a francia-angol egyesült erőeknek.

Hogy ezt milyen módon képzeljük, azt majd tanulmányunk utolsó fejezetében, a hol a kínálkozó tanulságokkal foglalkozunk, fogjuk a kezdeményezés címén kifejteni.

lett
— a
5 az
véres
ogá-
bad,
zde-
csata
feje-
emé-

H)

A visszavonulás az Aisne-ig.

tisz
had
hor
sere
ném
nula
meg
Még
kap
a M
állj
átka

is,
ser
erő
lett
men
vez
felt
mel
pih
me
me
mó
ság
me
kell
els
ha
2.
át
ne
eze
hog
kez

és
rajz

Visszavonulás az Aisne-ig.

Hentsch alezredes visszaérkezése előtt a német fővezérségnél nem volt tiszta a kép a visszavonulás okairól és a következő eseményekről. A 3. hadseregnek adott intézkedései szeptember 9-én határozottan azt a bélyeget hordják magukon, hogy az elért helyzetben kiakart tartani azokkal a hadseregekkel, melyeket közvetlen veszély nem fenyegetett. De kiolvashatjuk a német fővezérségnek azt az érzését is, hogy a második hadsereg visszavonulását is csak kitérésnek minősítette, melyet az átkarolás veszedelmének megszüntével feltétlenül be akart szüntetni és új támadásba akart átmenni. Még világosabbá teszi ezt a felfogást az a parancs, melyet szeptember 10-én kap meg az első hadsereg, a melynek lényege az, hogy a második hadsereg a Marne mögé megy vissza jobbszárnyával Dormans-nál, az első hadsereg álljon fel lépcsőben hátrébb és akadályozza meg a második hadseregnek az átkarolását támadással is, ha szükséges.

Világosan mutatja azonban ez a parancs azt a nagy tájékozatlanságot is, mely a fővezérségnél az éppen legnehezebb helyzetbe jutott első hadseregről uralkodott, nemcsak a tényleges helyzet, de a morális és anyagi erőállapot tekintetében. Nem tudjuk elképzelni, hogy a fővezérségnek ne lett volna tudomása az összekuszált kötelékekről, melyekben ad hoc az Ourcq menti csatát ugyan meg lehetett vívni, de a mely összekuszáltság új irányba vezető támadó mozdulatnál először feloldandó és rendezendő volt. Lehetetlen feltételezni, hogy jelentéseket nem kapott volna azokról a nagy fáradalmakról, melyeket a szárnyon a legnagyobb meneteket végrehajtó hadsereg csapatai pihenő nélkül kénytelenek voltak a Grand Morinig is már elviselni és a melyeket még tetézték a harci kényszer által a csapatokra erőszakolt nagy menetek és az ötnapos ütközet szeptember 5. és 9-e között. Csodálatos módon elfelejteni látszik a fővezérség azt a morális erőbe vágó lehangoltságot, mely a kemény viaskodás után végre győztes csapatokon a helyzetből meg nem magyarázható visszavonulás folytán erőt vett. Mindezeket tudnia kellett, és éreznie kellett. És ha tudta és érezte, akkor nem követelhette az első hadseregtől azt, hogy támadásba menjen át; akkor jobb lett volna, ha az Ourcq menti csatát tovább is végig küzdeti az első hadsereggel és a 2. hadseregnek végre a szilárd és szívós kitartást hagyja meg. Ha tudta és át nem érezte a nehéz helyzetet, akkor nem számított reálsan, hogy azt ne legyünk kénytelenek mondani, hogy felületes volt. Ha pedig nem tudta ezeket a dolgokat, akkor sem állott a helyzet magaslatán; mert lehetetlen, hogy a mindenért felelős fővezérség a gyeplőket ennyire ki engedje a kezeiből.

Lassan, lépésről-lépésre érik meg a helyzet helyes felfogása Moltkénél és vezérkaránál. Hentsch visszaérkezése után 10-én délben a következőképen rajzolja meg a helyzet képét:

„A második hadsereget a Vesle mögé kell vissza venni, jobbra csatlakozásban az első, balra a 3. hadsereg. A 4. és 5. hadseregek általában megmaradhatnak állásaikban. A visszavonulás

oka az volt, hogy az első hadsereg a IX. hadtest visszavételével hézagot teremtett az első és második hadsereg között. Külömben mindenütt azt tartották, hogy a franciák ereje a végét járja.“*)

Ennek a jelentésnek mindenben igaza van. Helyesen bírálja el a visszavonulás főokát, jól ítéli meg a helyzetet a második hadsereget illetően. Igaza van abban is, hogy közvetlen veszély a 4. és 5. hadsereget nem veszélyezteti, tehát azok még megmaradhatnak jelenlegi helyzetükben. Teljesen megfelel a valóságnak az a benyomás is, a melyet a hadseregparancsnokságoktól a franciákra nézve magával hoz, ha a harcban álló vonalakat tekintjük. Nem domborítja ki azonban kellő módon azt a veszedelmet, mely az első és második hadsereg közé beférkőzött ellenség erőyes fellépéséből keletkezik; téved, ha az első hadseregnek a másodikhoz való csatlakozását már a Vesle mentén keresztülvihetőnek tartja. Végül nem számol kellőképpen a meggyengült állományokkal, melyekkel a 3. hadseregnek a 4. és 5. hadseregnek erősen délfelé kiöblöző és a bekerítést szinte parancsolólag kihívó állásait védenie kellett volna.

Moltke és vezérkara ennek a jelentésnek a hatása alatt feladja a közel jövőben újra végrehajtandó támadás gondolatát és egyelőre védelemre határozza el magát, de véleményünk szerint nem tud nagy vonalú elhatározáshoz jutni. A mit az alább idézendő parancsban elrendelnek, az csak toldás és foldás, nem érinti a helyzet teljes megoldhatóságának a gyökereit, átmenetileg jó és megfelelő, de újabb és hosszabb hadműveletek alapjául nem szolgálhat.

Szűkkeblű és nagy adag álszeméremmel teljes ez az elhatározás. Pedig a fővezérségnek sem egyik, sem másik irányban gyengének lennie semmi körülmények között sem szabad, a legkevésbé akkor, ha nagy események előtt és után áll elhatározások előtt. Mert minden szűkkeblűség megtorolja magát és a végleges nagy elhatározást előbb vagy utóbb az események ugyanis kieroszakolják. A fokozatosan egymásután következő elhatározások pedig a végrehajtásnak indult előbbi elhatározás munkálatait szakítják félbe és új testi és lelki depressziókat váltanak ki az alárendeltekből, kiknél akár előnyomulásról, akár pedig visszavonulásról van szó, munkatöbbletet és pedig haszontalan munkatöbbletet kívánnak. Hogy a haszontalan munkában elfecsérelt szellemi és testi erők visszahatása az erkölcsi erőkre, a katonaszellemre és különösen a vezetés céltudatosságába vetett hitre és ezáltal az öntudatos fegyelemre milyen káros, azt bővebben magyarázni és fejtegetni nem is kell. Határozott és céltudatos akarat érzékelésénél a fegyelmezett katona a legnagyobb lelki, szellemi és testi fáradalmaknak elviselésére, a legnagyobb erő kifejtésre képes. Határozatlan akarat felismerésekor kezdődik a zugolódás, a jogosulatlan kritizálás és a végrehajtásban a lanyhaság, könnyelműség, fásultság és nemtörődömség. Mindig jobbak tehát a hadsereg tömegeivel szemben a nagy és merész elhatározások, mint a szűkkeblű és álszemérmes próbálkozások.

Hentsch jelentései nyomán először az első hadseregparancsnokságot rendeli a második alá a fővezérség délután 1 óra 15 perckor, hogy az együttműködést jobban biztosítsa. A fővezérségnél valamivel óvatosabban kérdezi meg erre Bülow Klucktól, hogy hadserege mikor lesz újra támadásra készen. Természetes, hogy olyan választ kap, mely a hadsereg állapotából önkényt következik és egy néhány napi időtartamot jelöl meg.

*) Tappen i. m. 26. oldalán.

Második intézkedése a fővezérségnek a következőképen szól és 5^h 45 perckor délután érkezett meg a 2. hadsereghez:

„Második hadsereg menjen vissza a Vesle mögé, balszárnya Thuisynél. Első hadsereg a másodiktól kap utasítást. Harmadik hadsereg a másodikkal összeköttetésben tartsa a Mourmelon le Petit—Francheville vonalat, negyedik hadsereg csatlakozásban a harmadikhoz a Marne—Rhein csatornától északra Révigny vidékéig. Ötödik hadsereg megmarad elért állásaiban. Az V. hadtest és a metzi főtartalék Troyon, Paroches és Camp des Romains erődöket megtámadta. A hadseregek által elérendő állások azután megerősítendő és tartandók. A hetedik hadsereg első részei — XV. és VII. tart. hadtest — 12-én délből érik el a St. Quentin—Sissy vidéket.“*)

Ezen parancs csak megerősíti Bülow már ugyis elhatározott szándékát, hogy a Vesle mögé vonuljon vissza. Ezt a harmadik hadsereggel közli is és hozzá való igazódást kér. Hausen vezérezredes természetesen a fővezérség szeptember 9-i parancsainak hatása alatt ehhez mindaddig nem járul hozzá, a míg a fővezérségnek fent hivatkozott parancsát dut. 8 órakor meg nem kapja. A fővezérség parancsának kiegészítéseképpen álljon itt az a parancs, melyet Bülow az első hadseregnek ad még 10-én este, a melyet Kluck azonban csak következő nap reggel kap meg:

„Második hadsereg 12-én éri el a Vesle szakaszt Reimstől két oldalt. Az első hadsereg még 11-én menjen vissza az Aisne mögé és az Aisne szakasz vedelme alatt huzódjék a második hadsereg jobbszárnjának magasságáig. Braisne és Fismes-nél a Veslet még 11-én reggel a második hadsereg egy-egy megerősített dandárja fogja elzárni.“*)

Szeptember 10-e külföldben csak az első hadsereg balszárnján a Marwitz lovashadtestnél és a 3. hadsereg jobbszárnján vezet a visszavonuló német hadseregeknél ütközetekhez, míg a német 4. és 5. hadsereg arcvonalán a kemény küzdelmek változó szerencsével tovább folynak, de sikereket egyik félnek sem hoznak.

A franciák üldözése az első meglepetés után „a győztes 5. hadsereget kivéve összefüggés nélküli, gyenge és habozó volt. Az erélytelenség gyökerét azonban nem a vezetésben, mely a csata alatt erős idegzetűnek bizonyult, kell keresnünk, hanem a francia csapatok lelkiületében. A csapat félelme a fel nem derített helyzetektől és irtózása a rajtaütésektől lassította az előnyomulást.“**)

Nagyban az első nap üldözésének képe két egymástól elhajló, divergáló csoportot mutat. Maunoury hadserege, az angolok és francia 5. hadsereg alkotja az első csoportot, mely majdnem északra az Oise és Reims közötti területen halad előre és ezáltal az északkelet felé visszavonuló második német hadsereg oldalait veszélyezteti, Foch hadserege a neki alárendelt X. hadtesttel képezi a második csoportot, mely a Petit Morin mindkét oldalán tizedikén nagyban kelet felé üldöz. A második német hadsereg arcvonalát csak gyengébb oszlopok követik, úgy hogy Bülowban méltán keletkezik az a felfogás, hogy a franciák a harmadik hadsereg felé akarnak főlökést intézni, ott áttörni és a negyedik és ötödik német hadsereg hátába kerülni.

Nem szabad azonban elfelejtenünk, hogy a szeptember 10-ére szóló előnyomulási irányok különösen Foch tábornoknál még azon benyomás alatt

*) Bülow i. m. 63. oldalán.

**) Kritik des Weltkrieges 115. lapoldal.

születtek meg, hogy 10-én a támadó németeket találja maga előtt és a fel-
szabadult és egyenesen keleti irányban támadásnak indított X. hadtesttel
Hausen támadásának gyökereit akarta elérni.

Látni fogjuk, hogy a véletlenül beállott helyzet és Bülownak ebből
keletkezett felfogása milyen hatással és ez egyszer mondhatjuk, hogy jótékony
hatással, volt Moltke elhatározásaira szeptember 11-én.

Nagyjában a német hadseregek arcvonala 10-én este a következő hely-
ségek mentén húzódott végig: A villers coteretsi erdők északi szegélye, Crise-
patak felső folyása—Damery—Epernay—Touxières (vagyis Marne-vonal) — a Soude
vonala—Sompuis—Vitry le François és a 4. és 5. hadseregnek harcban elért
vonala. Utóvédek állottak az első hadsereg előtt a Crépy en Valois—Grumilly
szakaszban, a Marnetól délre a 2. hadsereg előtt a Boursault—Moussy—
Avize—Flavigny vonalban, a 3. hadsereg előtt pedig a Somme vonalán.

Az angol-francia hadseregek nagyjában éléikkel elérik a Verberie—
Levignen—Ourcq felső folyása—Neuilly St. Front—Oulchy le Château—La
Fère en Tardenois—Charmel—Dorman—Somme vonalát és harci érintkezés-
ben maradnak a német 4. és 5. hadseregekkel az egész vonalon.

Szeptember 11-én Moltke személyes megbeszélések alapján akarja tisztá-
tázni a helyzetet és azért utnak indul a hadművelleti osztály főnökével az
egyes hadseregpáncsnokságokhoz. Az 5. hadseregnél Varennesben a legjobb
bizakodó hangulatot találja. Innen a 3. hadseregpáncsnoksághoz megy, a
hol azt a benyomást szerzi, hogy meggyengült erőivel aligha lesz képes a
rábizott 40 km. széles arcvonalat ellenséges támadásokkal szemben tartani.
Az azután felkeresett 4. hadseregpáncsnokságnál újra igen jó hangulatot
talál és megbeszéléseket folytat abban az irányban, hogy a 4. hadsereg a
3. hadsereg arcvonalának egy részét átveheti-e. Erre a hajlandóság a 4. had-
seregnél megvan. Itt időzése alatt fogják fel Bülow tábornoknak egy szikra-
távíratát, mely szerint látszólag ellenséges áttörés fenyeget a 3. hadsereg irányában.

„Az eddig nyert benyomások szerint nem lehetett most már
kétséges” — írja Moltke felfogásáról Tappen *) — „hogy a harma-
dik hadsereget a jelenlegi vonalban nem volt szabad kitennünk
az ellenség újabb, komoly támadásának annál kevésbé, mert arc-
vonalaiban ugyanis nagyobb hézag tátongott, mely azáltal keletkezett,
hogy a hadsereg egyes részei jobbra és balra szomszédjaik támo-
gatására átkaroló támadásokra való törekvésben bekanyarodtak.
Ha a franciák áttörik a 3. hadsereget, akkor a 4-ik és különösen
az 5. hadsereg jobbszárnya részben igen nehéz terepviszonyok
között Verdun vára felé szoríttatik el és megsemmisülés előtt állott.
Ez az egész háboru elvesztését jelentette volna, mert akkor az első
és második hadsereg helyzete is véglegesen tarthatatlanná vált
volna. Most szükségessé vált a fővezérség beavatkozása, hogy a
haderők zömének az 1—5. hadseregnek kedvező harci feltételeket
szabjon, hogy az arcvonalon belül kiegyenlítést hozzon és ezt
az arcvonalat a 6-a óta tartó harcok után újra egységessé tegye
és hogy végül megakadályozza, hogy részleges vereségek az egész-
nek sikereit kockára ne tehessék. Az első és második hadsereg-
nek helyzetére való tekintettel, ha nehéz szívvel is, el kellett
határozni a 3., 4. és 5. hadseregek visszavételét egy egységes
arcvonalba, melyben a második hadsereggel az összeköttetést
biztosan feinn lehessen tartani.”

*) I. m. 27. és 28. oldalán.

Visszatérve a 3. hadsereghez Moltke még egyszer megbeszélte a teendőket Hausen törzsével, majd a 2. hadseregparancsnoksággal is tárgyalt és végre a következő parancsot adta ki 5 órakor du.:

„Megbízható hírek arra engednek következtetni, hogy az ellenség igen nagy erőkkkel a második hadsereg balszárnya és a 3. hadsereg ellen támadásra készül.

Ófelsége elrendeli ezért:

3. hadsereg a Thuizy—Suippes vonalban,

4. „ a Suippes (bezárólag)—St. Ménehould (kizárólag) vonalban,

5. hadsereg a St. Ménehould (bezárólag) és attól keletre levő vonalban vonuljon vissza.

Az elért vonalak megerősítendők és tartandók. A visszavonulás alatt a hadseregek szárnyaikon az érintkezést tartásuk fenn.
Moltke“.*)

Evvel a fővezérség a marnei balsikernek minden következményét levonta és végleges és határozott elhatározáshoz jutott, melyet betetézett avval, hogy ugyanezen nap estéjén a 7. hadsereget is Bülow parancsai alá helyezte. A mi még a vonalak megváltoztatása körül, különösen a 3. és 4. hadsereg-nél történt, az mind az általában megjelölt vonalak részletes szemrevétele-zésekor és kitzésekor felmerült helyi viszonyoknak megfelelő módosítás volt, mely a nagy lényegét már nem érintette.

Szeptember 11-ével tehát a marnei csata német részről be volt fejezve. A mi a következő napokban az egyes hadseregeknél lejátszódott, a kelet-kező harcok az Aisne mentén utóhangjai a nagy mérkőzésnek; a marnei csata döntő jellegére befolyást azonban már nem gyakorolhattak.

Láttuk, hogy a németek lépésről-lépésre és fokozatosan hagyják csak el a csatateret, a mint azt az események nekik megparancsolják. A visszavonulásnál sem cselekszenek még szabad akaratból, hanem a franciák dik-tálta törvényeknek engedelmeskednek, a franciák tevékenységét feldolgozó kép és benyomás hatása alatt. Láttuk azt is, hogy a végleges megoldást kiváltó helyzetmegítélés Bülow részéről nem fedi a valóságot; a ténylegesen bekövetkező események is mutatták azt, hogy az Aisne-menti harcnak súly-pontja nem a harmadik és második hadsereg hiányos csatlakozási vonalán fektült. A kezdeményezés tehát még mindig a szövetséges angol és francia hadseregek kezén volt.

Két kérdésre kell itt még feleletet adnunk. Az első: szükséges volt-e a lépésről-lépésre kényszer alatt való visszavonulás? A második: kellett-e a marnei csata után olyan messzire visszavonni a német vonalakat?

Az első kérdésre a felelet a következő magyarázatokban rejlik. A csatá-nak a második hadsereg részéről történt félbeszakításakor a fővezérség a helyzetet tisztán nem látta. Nem volt meg az az érzése, hogy agyonhajszolt, erősen vérzett és még semmi pótlásban nem részesített hadtesteinek létszám-viszonyai olyan gyöngék, hogy a kiterjedt és az ellenség erős kötelékei által kettérepesztett arcvonalat képtelenek fentartani. Hentsch visszaérkezése után megtudja azt is, hogy a hégaz az első és második hadsereg között végzetes és megtudja azt is, hogy a csapatokat a harcok teljesen kilúgozták, létszá-mukban erősen legyöngítették. A fokozatosan öntudatosá váló benyomások tették tehát szükségessé a fokozatosan végrehajtott visszavonulást.

*) Bülow-i. m. 64—65. oldalán.

Ezekből a dolgokból újra csak az tűnik ki, hogy a német fővezérség nem állott a helyzet magaslatán, hogy kezeiből a vezetés gyeplője teljesen kisiklott, hogy a hadseregektől jövő jelentések lényegét nem tudta kellően elbírálni. De mutatják azt is, hogy nagy elhatározásokra sem volt képes, éppen azért mert a marnei csatának a leglényegesebb pontját, a kezdeményezés elvesztését nem érezte át a kellő módon. Megengedjük, hogy a csata kezdetén és annak első napján is még áltathatta magát avval a tévhitel, hogy negyedikén este kelt elhatározásaival iparkodott a helyzet felett urrá lenni és nagyban még azt is gondolhatta, hogy éppen ezen intézkedéseivel sikerült neki a kezdeményezést, mely a franciákhoz átsuszott, kiegyenlítő. Gondolhatta és remélhette, hogy az alvezérek és a csapatok erélye az elvesztett kezdeményezést a harctéren fogják újból kicsavarni az ellenfél kezéből. De már 6-án este vagy legkésőbb 7-én reggel be kellett volna látnia azt, hogy a legvitézesebb csapat és a legügyesebb alvezér sem tud Joffre finoman kieszelt és szőtt hálójának halálos öleléséből kimenekülni úgy, hogy viszont halálra roppanthassa a francia arcvonal közepét vagy annak oldalát. De ha még ekkor is azt a nézetet vallhatta, hogy talán az erők ki fogják egymást egyensúlyozni és a csatatér azé marad és evvel együtt a győzelem is, a kinek idegei és kitartása tovább bírják, akkor végre a német arcvonalnak szeptember kilencedikén helyrehozhatlanul kettészakadt arcvonalának láttára kellett volna feleszmélnie, hogy a kezdeményezést elveszítette, azt visszaszereznie nem sikerült, egyensúly állapota sem következett be és a német alvezérek egyikének idegei sem bírták. Rá kellett volna eszmélnie arra, hogy itt az a perc, a mikor mindent, a mi eddig terv és gondolat volt, el kell vetnie és új tervet és gondolatot kell keresnie, mely az elvesztett kezdeményezést visszaszerezheti.

Röviden: ebben a pillanatban készen kellett volna lennie a nagy elhatározással: vissza, rövidebb arcvonalra, a honnan a nem sikerült átkarolást újra megkísérelhetjük. Ez az elhatározás azután önkénytelenül is az egyhuzamban való visszavonulást, az ellenség akaratától való megszabadulást jelentette volna; a csapatoknak kevesebb erőfeszítést hozott volna és a vezetőség határozottságába és tudásába vetett hitet sem rendíthette volna meg, különösen akkor nem, ha az utána következő harcok a vereséget úgy sem érző csapatoknak újból a kezdeményezésből származó fölényt, a nyílt támadást hozták volna meg.

Véleményünk az első kérdésre adandó feleletnél tehát az, hogy szükség-telen volt a visszavonulás aprózásával időt, csapatenergiát, csapatbizalmat veszíteni és az ellenséges kényszert továbbra is hatásosnak engedni.

A második kérdésre a felelet attól függ, hogy hol állottak a fővezérség rendelkezésére olyan idő, tér és erőbeli viszonyok, hogy egyfelől a haderők jobbszárnyán lévő válságot megoldhassa és a 3., 4. és 5. hadseregnek a jobbszárny gyengesége miatti veszélyeztetett helyzetét megszüntethesse, másfelől pedig, hol lehetett reménye arra, hogy a kezdeményezést újból magához ragadhassa. Világos, hogy az csak az a vonal lehetett, a melyben a rendelkezésre álló erősítések legkésőbb az ellenséggel egy időben érkezhetnek be és a hol az arcvonal meghosszabbítását és ezáltal a túlszárnyalás újbóli elnyerését remélhette. Utóbbi szempontból megfelelt volna minden vonal, mely a Verdun és Reims közötti mély zsákban álló seregeket egy egyenesbe hozza. Mennél délebbre választja ezt a vonalat a fővezérség, annál kevésbé fognak az arcvonalból seregtestek kiszorulni a meghosszabbítás javára, mert hiszen a második hadsereget és Verdun fix és megmásíthatatlan pontoknak kell vennünk. Természetes tehát, hogy a Verdun és Reims közötti vonal ebből a

szempontból a legjobb, egészen eltekintve attól, hogy ez harcászatiilag milyen viszonyokat teremt. Eddig a vonalig tehát feltétlenül vissza kellett mennie a fővezérségnek, hogy egyrészt a 4. és 5. hadsereg veszélyezett helyzetét véglegesen megszüntesse, másrészt pedig hogy az arcvonal meghosszabbításra új erőket is nyerjen.

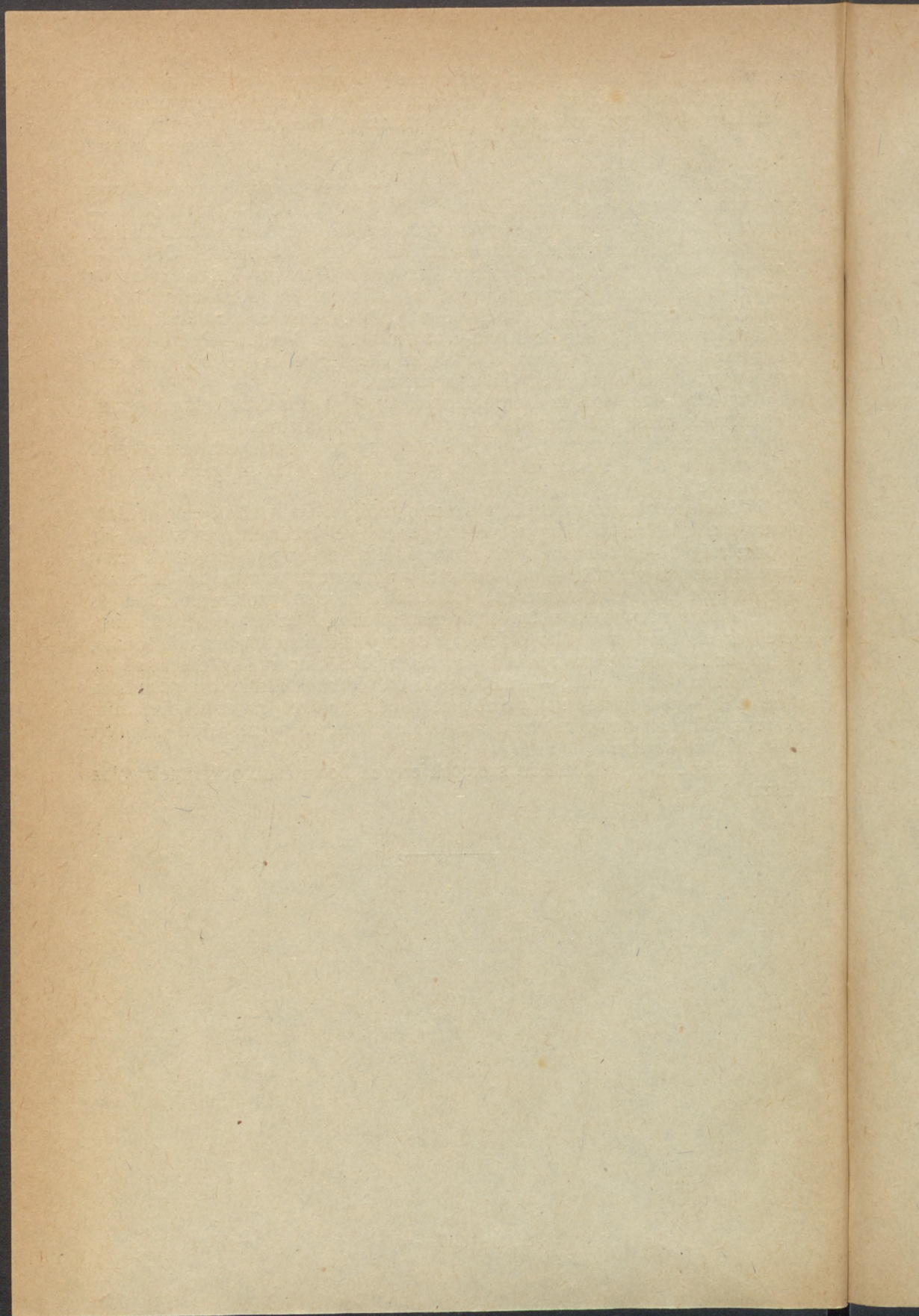
De ezt az általános vonalat is, mint végleges megállás vonalát csak úgy tarthatta meg, ha a rendelkezésre álló erőfölöslegek — tartalékok — ebbe a vonalba az ellenséggel nagyjában ugyanazon időben érnek be. Tudjuk, hogy ezek a tartalékok az újonnan alakult 7. hadsereg képében St.-Quentin—Sissynél állottak 12-én rendelkezésre, vagyis a Verdun—Reims választott vonaltól kétszer olyan távolságra, mint az ellenség. Ha a modern harcok feltartóztató erejét vesszük, remélhető volt, hogy ezek a tartalékok éppen idejében érkezhetnek meg az Aisne-vonalon, mint a Verdun—Reims-vonalat meghosszabbító vonalon akkor, a mikor az ellenség teljes erejével, tehát már nyílt kártyákkal e vonal ellen támadásban lesz.

Igy tehát közelebb az ellenséghez megállania a német haderőknek semmi körülmények között, véleményünk szerint, nem volt szabad.

Más kérdés az megint, hogy a kezdeményezés visszanyerhetése céljából ez a vonal volt-e a legmegfelelőbb vagy más vonal jobb szolgálatokat tehetett volna-e?

Véleményünk szerint ebből a szempontból a Verdun körül való további visszavonulás előreláthatólag kedvezőbb feltételeket eredményezett volna. Ha a fővezérség 11-én délután adott parancsából az egyes hadseregeknek szánt arcvonalrészeket vesszük alapul, akkor a visszavonulás a második hadsereg jobbszárnyát Laon várához vezette volna, míg az első hadsereget Laon és La Fère közé irányíthatta volna a fővezérség. Ebben az esetben a 7. hadsereg az első hadsereg jobb oldalán, a szárnyon léphetett volna működésbe, mint új, az átkarolást túlszárnyalás folytán bevezető erőcsoport. Alig lehet kétséges, hogy a francia-angol erők, — különösen ha utóvédérintkezéssel vonulnak vissza a németek — ne követték volna a zömmel a német erőket. Ha ez bekövetkezik, akkor a Joffre által nagynehezen megszerzett kezdeményezés újra átsiklott volna Moltke kezébe.

A szept. 5-én változtatott szerepek eredeti beosztásukba kerültek volna vissza.

I)

Tanulságok és megjegyzések.

ma
ném
áll
sun
nye
alka
ren
a v
me
hog
szá
ban

lent
tést
Elő
füg
ped
nél
hog
ség
seb
egy
feli
sár
bal

szo
vol
vol
tott
Vag
had
del
leh
len
ez
dél
szé
A
kez
tar

kar

Egyik fejezetünk végén azt állítottuk, hogy a német hadvezetőségnek a marnei csatát nem volt szabad elfogadnia abban a helyzetben, a melyben a német haderők éppen voltak. De a felelettel ott, a hol ezt az állításunkat felállítottuk, adósak maradtunk. Tettük pedig azt a következő okokból: Állításunk alapja az, hogy a marnei csatában a németek elvesztették a kezdeményezést vagy más szavakkal, a németeknek a francia fővezér terveihez kellett alkalmazkodniok, a mi által haditervüknek leglényegesebb pillére: a szabad rendelkezés egyrészt, másrészt egész háborújuknak sarkalatos alapfogolata: a veszedelmesebb ellenféllel való gyors leszámolás megdőlt, illetve veszendőbe ment. Véleményünk szerint tehát minden eszközt meg kellett volna ragadniok, hogy a szabad rendelkezést és a veszedelmesebb ellenféllel való gyors leszámolás lehetőségét visszaszerezhessék. E két fogalom együtt az éppen szóban forgó esetben a kezdeményezést jelenti.

A választott megoldási mód, mely két hadsereget Párisal szemben tényleg leszőgezett és csak a haderők egy töredékével kereste a további döntést, sehogysem nevezhető kísérletnek a kezdeményezés visszaszerzésére. Először azért, mert 9 hadtest cselekvését az ellenség tevékenységétől teszi függővé és tisztán védelemre szorítja a haderők jobbszárnyát, másodszor pedig azért sem, mert a haderők támadásra rendelt részei részben helyzetük-nél fogva, részben gyengeségük-nél fogva csak arra lettek volna képesek, hogy a francia erőknek egy részével számoljanak le. Még emellett is kétséges volt azonban, hogy ez a leszámolás gyors lehet-e és a veszedelmesebbnek felismert ellenséget teljesen működésképtelenné tette volna. Mert egy pillantás a térképre és a szereplő seregtestek számára és helyzetére már felismerhetővé teszi azt, hogy az esetlegesen sikerülendő áttörés kiaknázására hiányoztak a megfelelő erők, melyek a bezuzott arcvonalat jobbra és balra felsodrihatták volna.

A kezdeményezés visszaszerzésének tehát a választott megoldás nem szolgálhatott. Mit kellett volna tenniök tehát a németeknek? Vissza kellett volna térniök oda, a hol a kezdeményezést elvesztették és újra meg kellett volna szólaltatniok azt a hadműveleti formát, mely sikereiket eddig biztosította és minden próbálkozó francia ellenállást már csirájában megfojtott. Vagyis: minden álszemérem és érzékenykedés nélkül vissza kellett volna haderőiket vonni addig a vonalig, a melyben a Páris felől fenyegető veszedelemet túlszárnyalhatták volna, a hol az átkarolási lehetőség biztosítva lehetett volna számukra, a honnan a Monstól kezdve ellenfeleikre oly kiméetlenül letipró hatású párhuzamos üldözést újból életbeléptethették volna. Hogy ez a vonal melyik lett volna? Nagyjában az a vonal, a melyből Kluck a délkelet felé való eltolódást megkezdette avval a megtoldással, hogy szomszédjai kelet felé nyugodtan átléphettek volna elővédekkel a Marne-folyót. A szeptember elsejei vagy másodiki helyzet képe adja meg a lehetőséget a kezdeményezés, a túlszárnyalás és átkarolás, a párhuzamos üldözés kézben-tartására és ezzel egyidejűleg a siker biztosítására is.

Első tanulságunk tehát szól a kezdeményezésről, a túlszárnyalás és átkarolásról és a párhuzamos üldözésről, az áttörésről és az ezt kihasználó

erőkről. Ezeket kell bővebben megmagyaráznunk és fejtegetnünk és ezért nem adtuk meg a fent hivatkozott állításunkra azonnal a választ.

Mi a kezdeményezés, miben rejlik a titka, a sikere, mik az eszközei és a hatása? Általában véve a kezdeményezés egy gondolatnak, cselekvésnek a megindítása. Ebben a formájában a fogalom azonban nem fedi azt, a mit az ellenséggel szemben kell kezdeményezésnek neveznünk. Mert a cselekvés megindítása magában véve nem elég, ha az ellenfél a következő események alatt képes ellencselekvésekkel az egyensúlyt helyreállítani vagy pláne a túlsúlyt magának megszerezni. A kezdeményezés a harctéren okvetlenül megköveteli és pedig mint lényegének alapfeltételét megköveteli azt, hogy az ellenfél ne vonhassa ki magát sem rövidebb, sem hosszabb idő múlva cselekedeteink hatása alól, minden erőfeszítése hiába való legyen és végül is annak beismerésére legyen kénytelen, hogy mi szabjuk a törvényt, melynek engedelmeskednie kell, a mely alól kibujni nem tud, bárhogyan is iparkodik erre, mindaddig, a míg kitűzött célunkat el nem értük.

A harctéri kezdeményezés kelléke tehát a cselekvés megindítása, annak okvetlenül kényszerítő hatása és végül az ellene való küzdés kilátástalansága. A fogalmat tehát a következőképen határozhatnánk meg: A kezdeményezés a cselekvésnek oly megindítása, mely az ellenfelet az ellenállhatatlan kényszer igájába hajtja, a míg kitűzött célunkat el nem értük.

A fogalom meghatározásából kiténik az is, hogy a harctéren nem mindig az a kezdeményező, a ki először cselekszik. Mert könnyen elképzelhető az is, hogy az első cselekvésre az ellenfél olyan rendszabállyal felel, mely az először cselekvőt kényszeríti arra, hogy megkezdett tevékenységét beszüntesse. Kiténik az is, hogy nem végnélküli és határozatlan időre szól a kezdeményezés, hanem a kitűzött cél nagyságától és az annak elérhetésére okvetlenül szükséges időtől függ a határa. Azt is megmondja a meghatározás, hogy egy háboruban vagy egy hadjáratban nemcsak egyszer, hanem céljaink változása szerint többször egymás után is kezdeményezhetünk. És végül kiolvashatjuk a meghatározásból azt is, hogy a kezdeményezés titka az „ellenállhatatlan kényszer”-ben rejlik, mely alól menekvés nincs az általunk kitűzött cél elérése előtt.

Világos a fogalom meghatározásából az is, hogy a kezdeményezés sikere más nem is lehet, mint a győzelem vagyis célunk elérése. Ez pedig, részletkérdésekben és a végleges elintézésben is kereshető, a mi megint csak a kezdeményezés különféleségére enged következtetni, terjedelmére nézve.

Ha így a fogalommal tisztába jöttünk és keressük az alapfeltételeket, akkor jutottunk el tulajdonképen a legnehezebben megválaszolható kérdéshez. Mert az alapfeltételek olyan tömegesek, hogy röviden megfelelni nem lehet, a legszélesebb felsorolás mellett is még mindig lesznek olyan momentumok, melyeket mind megtárgyalni nem lehet. Feltétlenül vannak azonban a kezdeményezésnek szellemi és anyagi alapfeltételei, melyeknek letárgyalása nehézségekbe nem ütközik és vannak imponderabilis feltételei, melyeket a pillanat ad a kezünkbe, ha felismerjük őket és a melyeket az íróasztalnál sem elgondolni, sem megvitatni nem lehet.

Minél szélesebb a modern háboruk alapja, annál nagyobb az alapfeltételek száma, annál nehezebb is azonban a kezdeményezés és annak hosszabb időn át való megtartása és érvényesítése. A hadvezéri divináció dolga ezeket helyesen megérezní, felismerni, nekik a megfelelő működési tért biztosítani az egésznek keretén belül és időnként, — ha elhasználódtak vagy feszítő erejük megszűnt — őket eliminálni. A hadvezéri képesség tehát, mely a pozitív

eszközökből és érzékelhetetlen semmiből teremti a lehetőségek legjobbját, az első és főfeltétel a kezdeményezéshez. Ez a képesség pedig éppen olyan istenadta tehetség, mint a művészt, melyet a hadvezéri méltóság nem adhat meg, hanem a mely ezt a méltóságot magában hordja. Ez a tehetség is felbresztható, kicsiszolható, de alapjának ott kell már szunnyadnia a bölcsőben fekvő emberkének még kevésbé tekerces agyvelejében.

A szellemi feltételek közül a következőket kell feltétlenül felsorolnunk: A mélyen szántó ítélőképesség, az elhatározóképesség, a következetesség, a rugékonyság és a minden egyéb befolyástól ment, szabad katonai akarat. Nem szükséges bővebben magyaráznunk, hogy az ítélőképesség, az idő, tér és erőviszonyok helyes mérlegelése mellett — különösen ha nagy viszonyokról van szó — az egész nemzeti teljesítőképességet is kénytelen számításaiba beállítani. Ezt az ítélőképességet csak logikus gondolkodásmód, nagy és általános — szaktudományok ismeretén messze túlhaladó — tudás, — az előítéletektől, a rögeszméktől való mentesség, lelkiismeretesség és gyors felfogás szülheti, a gyakorlat pedig kicsiszolhatja. Még az ítélőképességnél is nagyobb szerepe jut azonban az elhatározó képességnek, melyhez erős akarat, céltudatosság, józan merészség, a rendelkezésre álló anyagi és szellemi erők felhasználásában és mozgatásában teljes biztosság és az elhatározást végrehajtó szervek és egyedek felett szuggesztív hatás szükséges. A legkiválóbb ítélethől származó tervet tönkretelheti a gyenge elhatározás: nagy gondolatból ilyenkor fél cselekvés születik meg, mely célhoz nem vezet. De viszont kevésbé helytálló megítélésből származó gondolat is, ha erélyes elhatározást szül, sokszor eredménnyel járhat, mert ilyenkor a félgondolatot egész és nagy tett követi. Természetes következménye és feltétele a nagy elhatározásoknak a következetesség a végrehajtásban, mely ingadozást nem ismer, a míg ítélőképessége alapján felismert nagy elhatározását végrehajtja mindaddig, a míg ítélőképessége az alapokat még fennállóknak ismeri el. Ez a megismerés különbözteti meg a makacsságtól, mely utóbbi első elhatározásából nem tud a megváltozott viszonyok mellett sem engedni. És ez a megismerés lépteti a következetesség örökébe a rugékonyságot, melynek a kezdeményező szellemi fegyvertárában meg kell lennie, hogy eredeti eszméjét a beállott változtatásokhoz képest átformalhassa a nélkül, hogy a cselekvés egységessége és a cél elérhetése pillanatokra is kétségessé válhatna. Mert kétségtelenül világos a háboru bizonytalan componensei közepette az a szabály, hogy minden körülményre és eshetőségre a legmélyebben járó ítélőképesség sem talál rá. Ha tehát ilyen előre nem látott eshetőséget a kezdeményező rugékonysága megszüntetni nem tud, akkor kezdeményezése nem fog sikereket elérni, nem fog célhoz vezetni. Természetes alapfeltétel az is, hogy a katonai kezdeményezésbe másnak, mint a katonai szabad akaratnak beleszólása nem lehet. Ott a hol a kezdeményezésre hivatott katonai egyénnek akár személyi, akár dinasztikus, akár egyéb politikai érdekeket is tekintetbe kell vennie akkor, a mikor elhatározásra jut, ott a katonai kezdeményezésnek már eleve is megásódott a sirja, a melybe célja elérése nélkül bele fog dűlni.

Mindig szem előtt kell tartanunk azt az alapelvet, hogy a katonai művelet és a háboru sem egyéb, mint politikai eszköz, a politika erőszakos érvényesítése. Világosan meghatározott, megszabott és körülírt céllal szabad tehát csak a háborút, a katonai műveleteket megindítanunk. A katonai műveleteket tervező és végrehajtó felelős személynek tehát már a kezdet kezdetén tudnia kell azt, hogy mit akarunk elérni, mikor vagyunk azon a ponton,

hogy elérni szándékolt célunkat biztosíthassuk és végérvényesen elismerésre juttathatjuk. Ha ezt világosan tudja, akkor az elérésre szükséges lépéseket, hatásos eszközöket és módokat már csak ő választhatja meg és alkalmazhatja, mert ő a felelős. Minden egyéb befolyás csak hátramozdító szerepet játszhatik. De természetes dolog ezek szerint az is, hogy a katonai eszközökkel dolgozó felelős közegnek már akkor is beleszólást, tájékozódhatást és tanácsadó jogkört kell biztosítani, amikor a politikai célokat kitűzi magának az állam, mert csak ebben az esetben lesz képes arra, hogy a cél felé való törtetés bármely pillanatában egyes egyedül átvehesse a felelősséget az eredményes működés tekintetében. Röviden: nem szabad a politika békés eszközeivel dolgozó felelős egyéneknek a politika erőszakos eszközeivel dolgozó egyének nélkül dolgozniok egy pillanatig sem, ha azt akarják, hogy egy világosan körülírt és meghatározott célt az utóbbi az erőszak eszközeivel elérjen. Természetes a mondottak szerint az is, hogy az erőszak politikusaknak, a hadvezérnek pontosan meg kell jelölni mindig a célt, nem szabad kétségben hagyni a felől sem, hogy meddig lehetséges vagy kívánatos a célnak az erőszakolása. Ezeken a határokon belül azonban tevékenységébe beleszólni, azt korlátozni vagy befolyásolni nem szabad. Csak akkor tud a hadvezér is felelős módon és határozottan dolgozni, ha teljes elhatározottsággal adják át neki a feladatot és felelősséget is.

A kezdeményezés anyagi előfeltételei összeesnek az anyagi eszközökkel, melyekről mindjárt szólni fogunk. A szellemi és anyagi előfeltételek közötti összefüggés abban nyilvánul, hogy az anyagiakat a szellemi előfeltételeknek kell ismerniök és azokat úgy az ítélőképeseknek, mint az elhatározóképeseknek minden számításába be kell állítania.

Vissza kell térnünk még itt az elhatározás szuggesztív hatására is. Ez csak akkor nyilvánulhat meg, ha az elhatározó tekintéllyel bír, melyet minden alárendeltje elismer. Első pillanatra úgy látszik, hogy a tekintély kérdése egyszerűen a fegyelem kérdése. De csak első pillanatra az. Mindenesetre az egészséges fegyelemmel együtt jár a tekintély elismerése is, de csak külsőleg, a föl és alárendeltségi viszony megszokásából, a közönséges katonai élet megnyilvánulásaiban. Az igazi és feltétlenül szuggesztív hatással bíró tekintély azonban, az elhatározó és parancsot adó személyes tulajdonságain alapul, melyet rang és állás nem adhat meg ott, a hol az életről, az ember legdrágább kincséről van szó. Sem az egyoldalú erősen túlemelkedő szellem vagy tudás, sem az egyoldalú erély, sem az egyéni bátorság nem adja meg még a tekintélyt. Ezt csak az összegyéniségből meritett és az alárendeltekből kisugárzó bizalom képes igazi és minden tekintetben elismert tényezővé tenni. Boldog az az állam, vagy testület, a melynek vezető emberei evvel a tulajdonsággal bírnak, akár az uralkodó az, akár a közvélemény, mely a kiválasztást eszközli. Mert szó sem fér ahhoz, hogy az egyes ember helyes emberismerettel éppen olyan jól választhat, mint a mennyire a közvélemény tévedhet.

A kezdeményezés eszközei szintén két részre oszthatók: a szellemiekre és anyagiakra. A szellemi eszközökhöz tartozik a cselekvést megindító parancs, a hadműveleti vagy taktikai formák a szerint, a mint általánosabb vagy korlátozottabb jellegű a kezdeményezés, a végrehajtó csapatok erkölcsi értéke, azoknak kiképzési foka, az öntudatos engedelmesség a végrehajtók részéről. Az anyagi eszközök közé tartozik: a végrehajtó hadsereg, szervezetével, felszerelésével, erőállapotával, teljesítőképességével, minden szükségletével együtt és mindaz, a mit e tekintetben az anyaország a hadrakelt se-
regnek nyújtani képes.

A szellemi eszközök közül tanulmányunk más helyén már letárgyaltuk a parancsot, említettük már a csapatok erkölcsi értékének fontosságát, beszéltünk a kiképzésről is egyik vagy másik vonatkozásban, beszéltünk az engedelmességről, a nagy keretekbe való beilleszkedés szükségéről is. Bátran mellőzhetjük tehát e helyen ezeknek részletes tárgyalását és elég ha annyit jegyzünk meg, hogy mindezeknek ismerése, helyes értékelése és alkalmazása már nem veleszületett hadvezéri készség dolga, hanem gyakorlati ismeret, melynek elsajátítása, kiművelése, mélyítése és helyes irányban való fejlesztése a békekiképzés és munka dolga és feladata. A békekiképzés tehát nem haszontalanul elfecsérelt idő és munkapazarlás. Ha komolyan, alaposan, lelkiismeretesen és mindig a komoly erőpróbára való tekintettel fogjuk végrehajtani, akkor a tömeget és az egyes embert is lelkében, gondolkodásmódjában, testi erejében és ügyességében magas fokra fogja emelni és tekintettel a katonai mesterség százfejük és águ tevékenységeire, nemcsak az egyes embernek, hanem az államnak is, a közönségnek is múlhatatlanul nagy hasznára lesz.

Meg kell azonban említenünk és hangsúlyozottan ki akarjuk emelni, hogy ez a kiképzés a békében nem lehet tömegmunka. Mint az iparban is a tömegcikk, az egyenkint készült cikkel szemben rendesen használhatóság és a használati idő hosszúságára nézve hátrányban van, úgy az a hadsereg is, melynek kiképzése tömegmunka formájában fog lejátszódni, hátrányban lesz avval szemben, a melynél az egyes ember egyénenkénti kiképzésére fordították a főgondot. És az is egészen természetes, hogy ez a kiképzés nem lehet mechanikus és gépies, hanem az egyén természetrajzi kettős lényénél fogva: a testi és lelki művelődés képében kell kifejeződnie.

All ez a véleményünk akár a helyes parancsadásról, akár a helyes engedelmességről, akár az erkölcsi értékről, akár a tisztán mechanikai csapatkiképzésről legyen szó.

A kezdeményezés szellemi eszközei közül a hadművelleti formákról kell itt a tanulmányunkban ismertett eseményekből merített tapasztalatok révén bővebben megemlékeznünk és tanulságokat merítenünk. Nem terjeszkedhetünk ki a harcászati formákra, mert egyrészt terünk sincs rá, másrészt tanulmányunkban ezekre rámutatnunk nem is lehetett, mert a szükséges alap az események leírásából meg nem szerezhető.

Mint hadászati, hadművelleti formák szembeötlő alkalmazást nyertek a leírt események keretén belül a túlszárnyalás, az átkarolás, a bekerítés kísérletei, a párhuzamos üldözés és az áttörés.

Mielőtt a részletekbe belemennénk meg kell állapítanunk, hogy gyümölcsözőan, sikerrel alkalmazásba került a túlszárnyalás, az átkarolás és a párhuzamos üldözés; kísérlet tárgya volt a bekerítés, de eredményre nem vezetett; sikerrel járt az öntudatlan áttörés, a nem tervezett áttörés; nem vezetett ellenben eredményre az áttörés ott, a hol azt tudatosan alkalmazni akarták.

A fogalmakat e helyen magyaráznunk szükségtelen. Csak arra kell feleletet kapnunk vizsgálódásaink alatt, hogy egyik és másik hadművelleti formának mi a lényege, mi biztosítja benne a kezdeményezést és egymással szembe kerülve, melyik bizonyult erősebbnek és végül nem a véletlen szeisélyén múlt-e az, hogy erősebbnek bizonyult, hanem a lényegében fekszik-e a túlsúly.

A túlszárnyalásnak, átkarolásnak és párhuzamos üldözésnek nagyjában egy és ugyanaz a lényege. Minden esetben ugyanis ellenfelünk arcvonalanál hosszabb arcvonallal kell rendelkezünk. Ennek a

hosszabb arcvonalnak a képzése természetesen sokféle módon lehetséges. A legegyszerűbb módon alkalmazhatjuk akkor, ha ellenfelünk felett nyers erőben túlsúlyllyal rendelkezünk. Az így keletkező túlszárnyalás, átkarolás és párhuzamos üldözés ezen hadműveleti formáknak brutális ősalakja, mely sem művészetet, sem egyéb megfontolást nem követel és éppen azért vizsgálódásunk tárgyát nem is képezheti. Tisztán a legkülönbözőbb hadviselő államok hadseregeinek számbeli különbsége mellett sem fog azonban a legtöbb esetben ez a brutális forma érvényre juthatni, mert számos körülmény — határalakulás, várak, az ellenség ügyessége, hadműveleti képessége, a hadműveleti alap (bázis) fekvése, a külső- vagy belső vonal stb. — fogja útját állani érvényesülésének. Legtöbb esetben a hadviselők egyike kénytelen lesz először ügyessége, szellemi fölénye és jobb csapatai által az alapokat megteremteni ahhoz, hogy ezt a hadműveleti formát alkalmazhassa. Ezt elérheti úgy, hogy a helyéből kimozdított ellenséges arcvonal megnyújtását a saját arcvonal megnyújtásával megelőzi és az egyszer csak egy lépéssel nyert előnyt fenntartja és tovább kiépíti. Az első pillanatban tehát beáll a túlszárnyalás, következményeképpen az átkarolás és ha az ellenfél ott hagyná az ütközet helyét, következik ugyanazon a módon a párhuzamos üldözés.

Az eddig mondottakból világos, hogy ott, a hol ezt a hadműveleti formát alkalmazni akarjuk, ott az ellenfélnél erősebbeknek kell lennünk legalább is abban a viszonyban, hogy az ellenfél minden beállított két emberével szemben, mi hármat tudjunk alkalmazni. Hogy ezt a többerőt egymás mellett vagy egymásután alkalmazzuk-e, az már nem tartozik a lényeghez, hanem a gyakorlati keresztülvitel módjához. Később még rá fogunk térni arra, hogy véleményünk szerint mi a túlerőnek az alkalmazásában a helyesebb elhelyezkedés: az egymás mellett, vagy egymás mögött való alkalmazás-e?

Természetes dolog, hogy az ellenség kimozdítása eredeti felállításából azon célból, hogy az átkarolást, túlszárnyalást vagy a párhuzamos üldözést működésbe helyezhessük az arcvonal bármely részén történhetik és nemcsak hadműveletet — manővert — hanem ütközetet, tehát taktikai döntést is megkíván. A míg a szárnyakon rendesen elégséges az ellenség egy oldal felé való elszorítása, hogy a túlszárnyalást és következményeinek gyümölcsét elnyerhessük, addig az arcvonal más részén és különösen annak közepén az ellenség elszorítása nem elegendő, mert így szabad szárnyat vagy oldalt a túlszárnyalásra vagy átkarolásra nem nyerünk. Az arcvonal ilyen helyén addig kell az ellenséget két oldal felé elszorítanunk, a míg összefüggése megszakad és a megszakadt részen keletkezett hézagot tartalékokkal újra kipótolni, az elválás folytán keletkezett szárnyakat újból összeheggeszteni már nem bírja. Vagyis röviden át kell törnünk az ellenséges arcvonalon.

A mint látjuk tehát az áttörés mint hadművelet keletkezik a két-oldalt felé alkalmazott nyomásból azon célból, hogy utána a más módon el nem nyerhető szárnyat vagy szárnyakat túlszárnyalhassuk. A döntést ezen hadműveleti formánál sem maga az áttörés ténye, hanem az utána következő átkarolás és felgöngyölítés hozza meg. Világos azonkívül e fejtegetések nyomán az is, hogy az áttöréshez sokkal több csapat szükséges, mint az átkaroláshoz. Mert először túlsúlyllyal kell birnunk az ellenséges arcvonal behorpasztására, új erőkkal kell rendelkezünk, hogy a behorpasztott rész két oldalára olyan nyomást gyakorolhassunk, hogy az ellenséges arcvonal kettészakadását elérhessük és végre újból is friss és tetemes erőkre van szükségünk, hogy a kettészakadt arcvonal új szárnyainak egyikét vagy másikat vagy mindkettőjét átkarolhassuk a végleges döntés kierőszakolására. Mert ha ezeknek az erőknek egyik vagy másik része és különösen, ha az utoljára megnevezett rész

hiányzik, akkor taktikai szempontok szerint talán nagy előnyöket vívtunk ki, de mérkőzésünk döntő befolyással az eseményekre nem lehet. Már pedig a hadműveleti formának olyannak kell lennie, hogy ne csak taktikai, hanem hadjáratdöntő eredményt is elérhessünk vele.

Az áttörés tehát a fentiek szerint csak kényszerforma, a melyhez mint segítőeszközhöz fogunk fordulni akkor, ha másképen az ellenség szárnyát vagy oldalát szabadon a túlszárnyalás lehetőségével el nem érhetjük. Evvel egyidejűleg bebizonyítottunk vehetjük azt is, hogy az áttörés nem végcél és mivel nem az, nem is lehet erősebb, döntéshozó hadműveleti forma. Mint ilyen, úgy mint eddig is, ezután is csak a túlszárnyalás és a belőle származó átkarolás és párhuzamos üldözés vagy a bekerítés szerepelhet.

A tanulmányunkban letárgyalt időszak kiváló példákkal szolgál erre nézve. A németeknek az átkarolásra és párhuzamos üldözésre felépített haditerve mindaddig biztosítja nekik a csatadöntést, a míg a túlszárnyalást fenntartani tudják. Joffre az első áttörési kísérlet után, mely a Sambre-menti és Délkeletbelgiumban vívott első csatákban kudarcot vall, szakadatlanul azon fáradozik, hogy a német arcvonalat túlszárnyalhassa és átkarolhassa, (Combles—Amiens — szeptember 2-án közölt haditerve) míg végre a marnei csatában ez sikerül is neki. A német hadvezetőség áttörési gondolata a marnei csatában Hausen vezérezredes arcvonalán az erők elégtelensége folytán nem sikerül. Meg volt ugyan az erő arra, hogy Foch hadseregét délnyugati irányba elszorítsák és sikerült is neki a csak lazán zárt hézagot ezen hadsereg és de Langle de Cary között kellő mértékben megnagyobbítaniok, de hiányzott az erő arra, hogy a keletkezett szárnyakat Maillynál egyfelől vagy Sompuisnél más felől túlszárnyalják és átkarolhassák. Látjuk azt is, hogy Kluck csak akkor tud Maunoury támadása felett urrá lenni, a mikor azt a IX. hadtest bevetésével túlszárnyalni képes és megfigyelhettük azt is, hogy a francia 6-ik hadsereg támadása abban a pillanatban válik hatástalanná, amint vele szemben olyan hosszú arcvonal létesült, melynek túlszárnyalására már nem volt képes. Nyomon követhettük Bülow helyzetét is, ki csak akkor jut válságos helyzetbe, amikor a szövetséges angol—francia hadseregek a közte és Kluck között fenállott részbe, mindkét német hadsereg szárnyának átkarolására elegendő erővel be tudtak hatolni. És láthattuk végre azt is, hogy Kluck a reménytelennek látszó helyzetet csak azért adja fel szept. 9-én délben, mert összeköttetéseit látja a második hadsereg excentrikus visszavonulása folytán veszedelemben.

Klasszikus példáit nyújtották felfogásunk istápolására a tannenbergi csata és a gorlicei áttörés. Az előbbi döntő győzelem, mert egy egész orosz hadsereg megsemmisítése után teljes cselekvési szabadságot ad Hindenburg kezébe. Az utóbbi minden fényes siker után is csak féleredményeket szült, mert az oroszok képesek voltak az elszakadt arcvonalátkarolást ígérő új szárnyaikat tartalékok segítségével összeforrasztani. Szerintünk az „áttörés” megjelölés az egész eseményre nézve, mint hadműveleti formára nézve helytelen is, mert a végleges átkarolást lehetővé nem tette; a helyi taktikai siker véglegesen döntő stratégiai sikerré kiépíthető nem volt éppen az átkarolási lehetetlenségek miatt. Ugyanez áll az 1917-i tolmeini áttörésre nézve is. Mindkét helyen az áttörés teljes sikeréhez szükséges erőcsoport, az átkaroló erőcsoport hiányzott.

Természetes dolog az, hogy a hadműveleti átkarolás csak akkor lesz hatásos, ha az ellenséges arcvonal ütőereinek egyik vagy másik gócpontját veszélyezteti. Ma, amikor óriási tömegek állanak szemben egymással, ezeknek

ellátása gondosan átgondolt és lefektetett tervek szerint óriási technikai segéd-eszközök igénybevétele mellett történik. Természetesen az így lefektetett és a mindennapi ellátásban már begyakorolt szolgálat zavarása a legmesszebbmenő következményekkel fog járni. Sokszor majdnem azt lehetne mondani, hogy mindig nem annyira a csapatok, hadseregek oldalának a veszélyeztetése, mint inkább összeköttéseiknek minden ellenséges behatás elleni biztosítása fogja őket a csatatér elhagyására rábírni. Mert bizonyos, hogy a nagy tömegek ellátásában bizonyos rendszerességnek kell uralkodnia, melynek megbontása a mai fejlett közlekedési és technikai viszonyok mellett is, bármily paradoxonnak is tűnjék fel az első hallásra, nehezen hozható rendbe. Innen magyarázhatjuk meg azt a világháborúban sokszor tapasztalt tény, hogy a míg a szűk viszonyok között történt oldalozás és átkarolásra azonnal reagáltak a csapatok, addig nagyobb viszonyok között ennek néha szinte lehetetlennek látszó helyzetekben is ellent tudtak állani, de csak addig, a míg az őket tápláló ér biztonságban volt és nem érezte az ellenséges hatást.

Ebből következik az, hogy a hadművelleti átkarolásnak helyét kiváló gondnal kell megválasztanunk, hogy az átkarolást végző csoportnak annyi erőt kell rendelkezésére bocsátanunk, hogy eleven erejével nemcsak az ellenséges ellenállást, hanem az ellenséget tápláló vonalakig való távolságot is hamarosan le tudja gyűrni. Kezdeményezést csak ilyen esetben fog az átkarolás vagy ennek valamilyen mellékformája gyakorolhatni. Ebből a tételből viszont az következik, hogy a legjobb vezetőket, a legenergikusabb csapatokat kell ezen a ponton alkalmaznunk.

Világos mindezekből az is, hogy ezáltal az arcvonal többi részei ugy minőségben, mint mennyiségben meggyengülnek és nagyon nehéz megtalálni azt a határt, melynél lejjebb szállani saját céljaink veszélyeztetése nélkül már nem szabad. Minden esetre abban találjuk a kellő mértéket, hogy az átkarolásra nem hivatott arcvonalak csak olyan erővel látandók el, melyek a helyi viszonyok mellett a sikeres ellenállásra az arcvonal részt feltétlenül képessé teszik, de támadólagos értelemben döntésre egyedül nem képesítik. Az átkarolás és a belőle következhető bekerítésnek nincs nagyobb ellensége, mint az e műveletre nem hivatott arcvonalnak a maga erejével is támadólagos döntésre való képessége. Sokkal többet használhat a nagy műveletnek, ha esetleg ilyen arcvonalrészeket az ellenség kitérésre kényszerít, mintha ez az arcvonalrész az egész arcvonal egységéből előrepattan. Természetesen azonban, az egymagában döntésre képes arcvonal résznél az is, hogy a tulajdonképeni főcél rovására felesleges erőttöbblettel rendelkezik, a mely a döntésre hivatott szárnyon valószínűleg előbb vagy utóbb hiányozni fog. Példa erre a letárgyalt időn belül a lotharingiai német offenzíva és Bülow magatartása a Sambre mentén.

Két kérdést kell még tisztáznunk. Egyik az, vajon milyen módon reagál egy átkarolásnak indult arcvonal, ha ugyanabban az időben a saját arcvonalat az áttörés módszerével támadja az ellenfél? Melyik lesz az erősebb hadművelleti forma ilyen esetben? A másik kérdés pedig az, hogy az átkarolásnál az erőket egymás mellett, vagy egymás mögött alkalmazzuk-e és szükségeseke-e a hadművelleti tartalékok?

Az első kérdésre a feleletet a két hadművelleti forma taglalásából, feladataik meghatározásából és az ezekhez szükséges erőkből kaphatjuk meg. Az átkarolásnál, ha a rosszabbik esetet vesszük figyelembe, a mikor a túlszárnyalás már eleve nem volt lehetséges a következő feladatokat állapíthatjuk meg és evvel együtt a formát taglaltuk is: a) ki kell szorítani helyéből az ellenséges arcvonalat, b) be kell vezetni az átkarolást túlszárnyalással. Vagyis

a művelet két részből áll. A szükséges erőket is tehát két részre kell csak tagolnunk. Az áttörésnél a következő taglalást látjuk: a) az ellenséges arcvonalat ki kell mozdítanunk helyéből, b) a kimozdított részt ketté kell szakítanunk úgy, hogy többé összeforrasztható ne legyen, c) ezután vezethetjük be csak a túlszárnyalással az átkarolást. Vagyis a művelet három részre tagozódik, minden egyes rész egy-egy erőcsoportot kíván külön feladattal. Ha már mostan egyforma ellenállóképességet feltételezünk mind a két arcvonalban, melyet egyrésztől az átkarolás, másrésztől az áttörési művelettel támadnak, viszont ha evvel szemben a támadó felekben is egyforma eleven erőt és erélyt feltételezünk, akkor természetesen az egyforma műveletrészekre egyforma időket is kell számítanunk. Így tehát az átkarolási művelet két idő egységet, az áttörési művelet három idő egységet követel a teljes megoldás kezdetéig. Ezek szerint nem lehet kétség abban, hogy az átkarolási művelet már akkor fogja éreztetni hatását, a mikor az áttörési művelet csak odáig jutott, hogy a kiaknázást jelentő túlszárnyalást bevezethesse.

A tisztán teoretikus alap szerint tehát erősebbnek és hatásosabbnak is kell tartanunk az átkarolási műveletet. De minden bizonnyal az lesz, ha az áttörési művelet idejét a modern fegyverhatások mellett vesszük szemügyre. Nem lehet vitás az, hogy ennek következtében nemcsak a harc maga az ellenfél központos fegyverhatása folytán, hanem a kiaknázásra szánt erőcsoport előnyomulása is hosszabb időt fog igénybe venni. És egészen bizonyos ugyanezen okoknál fogva az is, hogy az erőket is magasabb kiméretben kell majd az áttörésnél latba vetni, mint az egyszerű túlszárnyalásból származó átkarolásnál.

Véleményünk szerint az átkarolásnak indult arcvonalnak nincsen tehát semmi oka, hogy szenvedőlegesen reagáljon az őt áttöréssel támadó ellenfél műveletére, mert az általa választott hadműveleti mód a gyorsabban ható és így a feltétlenül sikeresebb is. Természetesen nem állhat ez a tétel akkor, ha az ellenség túlsúlya szembeötlően többszörös és így képes az átkarolást megghiusítva áttörését érvényre juttatni a nyers erő folytán. De még ebben az esetben is az erkölcsi tényezők, a magasabban fejlett vezetés és különösen az edzett idegek a vezetőségénél kiegyenlíthetik a nyers erők túlsúlyát és sikerrel kecsgeztethetnek. Ez a kérdés különben a hadseregek erőkülömbözésének kiegyenlítéséről még elmélkedésünk tárgyát fogja képezni.

Világos példa az átkarolás erősebb hatására az egész, tanulmányunkban vázolt hadjárat; láttuk, hogy Joffre csak úgy tud eredményhez jutni, hogy ezt a formát választja és küzdi ki magának.

A második kérdésre a feleletünk egyszerű. Ha a kezdeményezést kezünkben akarjuk tartani, akkor soha elég nagy túlsúllyal nem léphetünk fel vagyis ilyenkor minden erőnkkel azonnal a kiválasztott ponton latba kell vetnünk. Minden nem taktikai célból visszatartott tartalék, azaz minden olyan tartalék, melyet nem a harc táplálásának céljából, a harc technikai keresztülvitelére tartottunk vissza, elkésve fog a siker kiaknázásához megérkezni. Természetes dolog szerintünk, hogy minden hadműveleti tartalék felesleges, ha tiszta ítélettel alkottuk meg a tervünket, mert akkor olyan meglepetés már nem érhet bennünket, mely stratégiai épületünket megdönthetné. A hadműveleti tartalékok önbizalomhiányt fejeznek ki nézetünk szerint, oldalpillantások az ellenség tervei felé, súlypontunk erejét gyengítik, tiszta akaratunkat kétségessé teszik és csak arra való, hogy következetességünket tervünk kivitelénél kísértésbe hozzák. Mert ha nem ezek a szempontok tették szükségessé a hadműveleti tartalékok kiválását, akkor nincsen értelmük, akkor a bennük rejlő erőfölösleg az első pillanattól kezdve

a művelet keresztülvitelénél feltétlenül jobb kamatokat hoz, mert majdnem bizonyos, hogy bevetésükkel el fogunk késni. Viszont ha tervünk nem épült fel helyesen, ha nem kezdeményező a támadásunk abban az értelemben, a mint azt a kezdeményezés meghatározásánál kifejtettük, ki biztosíthat bennünket arról, hogy a tartalékok bevetésének végrehajtásakor nem kerül-e felszínre az a meglepetés, a melyért vagy a melytől való félelmünkben azt eleinte visszatartottuk? És akkor honnan újabb hadászati tartalékot?

Határozott nézetünk tehát az, hogy hadászati tartalékokra nincs szükség, ha a tervünk és akaratunk világos és ha kezdeményezéssel akarunk fellépni.

Világos példa erre a németek és franciák haditerve és felvonulása és a tanulmányunkban leírt időszak egész lefolyása. Joffre visszatartott 4. hadserege nem képesíti arra, hogy az események menetét a maga előnyére megváltoztathassa. Minden intézkedésével elkésik, a németek diktálta törvénynek engedelmeskedik és azt ellensúlyozni törekszik. A visszatartott hadászati tartalék-hadsereg tehát céljának nem felelt meg. A németek pedig, mert mindennemű viszony helyes megítélésén épült fel a tervük sikeresen működnek a hadjárat elején minden tartalék-hadsereg nélkül.

Nem cáfolja meg állításunkat az sem, hogy a marnei csatában erők hiánya miatt nem tudott érvényesülni a németek terve. Mert általában véve az erőhiány, vagy mondjuk helyesebben a számbeli inferioritás már a hadjárat kezdetén is megvolt a németek részéről; a sikerek ennek ellenében sem maradtak el. Kimutattuk azt is, hogy a XI. és gárda tartalék-hadtestnek átvezénylése a keleti harctérre is pótolható lett volna és a gyengeséget a marnei csatában lényegesen nem befolyásolhatta. Az erők kiegyenlítésének lehetősége csak a viszonyok helyes áttekintésétől és mérlegelésétől függött, annak felismerése volt a döntő, hogy a kezdeményezést eddig mi biztosította, a hadművelleti főlényt, mi tette ellenállhatatlanná. Moltkénak nem sikerült ennek felismerése, Joffre érzéke jobb volt. Előbbi egy lépést sem tett a már meglevő főlény kézben tarthatására, pedig ez lett volna a könnyebb feladat; utóbbi szívós, a kudarcok miatt nem lankadó, minden melléktekintettől mentes, kemény harcot vív azért, hogy a németek felismert hadászati főlényét tönkretelhesse és helyébe a magáét alkalmazhassa. És ebben a küzdelemében nem használ hadászati tartalékokat, tartalék-hadseregeket, hanem minden rendelkezésre álló erőt bevet a küzdelembe.

Nyugodtan merjük állítani azt, hogy a fővezér stratégiai tartaléka a helyzetek helyes megítélésében van, a fővezér hadvezéri képességeiben és éleslátásában. Ezek a tartalékok tehát nem anyagi nyers erőt képviselnek, hanem szellemi erőket, melyek az egyes csoportoknak adott helyes célokban, az ezek elérésére szükséges erők készenlétbehelyezésében, esetleg eltolásában, mozgatásában jutnak kifejezésre és kapnak erőre is.

Hangsúlyozottan kiemeljük azonban még egyszer, hogy a harc technikai keresztülviteléhez a taktikai harcászati tartalékok okvetlenül szükségesek, azokat minden körülmények között ki is kell választani és rendeltetésüknek megfelelően alkalmazni. Rendeltetésük pedig kétféle lehet: vagy akadályozó, vagy kezdeményező. Gyenge az a vezér, a ki akadályozó rendeltetésre felhasználja kezdeményezésre szánt tartalékait és erős elhatározásokra vall az, ha kezdeményezésre fel meri használni a vezér akadályozó rendelkezésre kiválasztott tartalékjait.

A kezdeményezés hatása a győzelemben, célunk elérésében fog megnyilvánulni. Nem szabad azonban lebecsülnünk azokat az erkölcsi hatásokat sem, melyek a kezdeményezés nyomán úgy a saját hadseregben, mint az ellenfélnél is, annak egyes tagjánál és nagy tömegeinél és az egész állam-

ban is megnyilvánuláshoz jutnak. Kétségtelen az, hogy a saját embereknél és tömegeknél a hatás felemelő, nagyobb teljesítményekre képesítő, önbizalom emelő, a cél elérhetésének eszközeit gyarapító, míg az ellenfélnél lehangoló, kétségbeejtő önbizalom emésztő és a cél elérésének eszközeit kisebbitő. A kezdeményezőt a legyőzhetetlenség nimbusa fogja körülövezni még az ellenfélnél is.

Minden vezetőnek tehát első és főkötelessége a kezdeményezést nagyban és részletekben is a maga számára biztosítani és harctéri cselekményekbe csak akkor szabad bocsájtkoznia, ha lelkiismeretes meggondolás, bírálgatás és latolgatás után arra a meggyőződésre jutott, hogy a kezdeményezés az övé. Kényszerhelyzetekbe ne juttassa magát. Mert csak így fogja cselekményeit a gondolat hevíteni és érvényre juttatni és csak az átlátszó, tiszta és határozott gondolat képes eredményesen csapatokat mozgatni és diadalra juttatni.

* * *

Minden sikernek a titka tehát a kezdeményezésben rejlik. Egészen egyre megy e mellett, hogy a kezdeményezést az ugynevezett belső vagy külső vonalon léptetjük-e életbe. A hadműveleteknek minden formáját majdnem egyformán alkalmazhatjuk a belső vonalról és a külső vonalról is. Mégis a túlszárnyalásból keletkező átkarolás mindig megkívánja azt, hogy a külső vonalról vezessük be, a mint azt a leírt hadjárat minden részében láthatjuk. Nem szükséges azonban ehhez az, hogy az egész hadműveleteket végrehajtó erőkkel a külső vonalon álljunk, mert elképzelhetünk olyan helyzeteket is, a mikor a haderők összessége a belső vonalon áll, míg annak döntést kereső része a külső vonalon foglal helyet és végzi műveleteit.

A külső és belső vonal felfogásunk szerint csak relativ fogalom, abszolút mértéket e kettőre alkalmazni nem lehet. A míg például a világháboru egész tartama alatt a középponti hatalmak a belső vonalon voltak kénytelenek működni, addig a francia harcszintéren az entente csapatok voltak a hadjárat kezdetén a belső vonalon, a magyar-osztrák haderők a Balkánon a külső vonalon küzdöttek, a keleti harcszintéren pedig a német és a magyar-osztrák erők viszont a belső vonalra voltak utalva. Mégis azt látjuk, hogy Joffre a marnei csatában a külső vonalról vezeti be támadását, az 1914 decemberi szerb ellentámadáskor a magyar-osztrák erők szorulnak a belső vonalra; Hindenburg Samsonow-wal és Rennenkampffal szemben a belső vonalon áll, keletporoszországi győzelmeit azonban egyikkel és másikkal szemben is a külső vonalról éri el. Gorlice is, bár általában a középpontiak a belső vonalon állanak csak azért vezetett eredményre, mert sikerült helyileg a külső vonalat kiaknázniok.

Relativ fogalmakkal dolgozni és azoknak előnyeit és hátrányait bírálni háládatlan dolog. Ha itt mégis foglalkoztunk evvel a témával, azt azért tettük, hogy bizonyos kapcsolatot mutassunk ki az erősebb hadműveleti forma és e két fogalom között és hogy a két fogalomnak tényleg relativ értékére kellően rávilágítsunk.

Mert feltűnő tény és megismerése elől a vázolt hadjárat alapján ki nem térhetünk, hogy a mint az átkarolás bizonyult a legerősebben ható hadműveleti formának, úgy minden hadvezér is arra törekedett, hogy döntésre hivatott műveleteit a külső hadműveleti vonalról indítsa meg. És éppen olyan feltűnő jelenség nemcsak a vázolt hadjárat alatt, hanem az egész világháboru menete alatt az is, hogy nagy döntéseket, végleges leszámolásokat csak a külső vonalról sikerült elérni bármelyik félnek is.

Ez természetes is. A külső vonalról az erők mindig központiasan hatnak, nagyobb felület felől kisebb felületre kerülnek és így a természetes veszteségek mellett is eleven és nyers erőben is egyre nyerne, közelebb jutnak az ellenfél vérkeringésének gócpontjaihoz, annak már előbb jelzett ezirányú érzékenységet hamarabb kiváltják. Megfordítva állanak ugyanezek a dolgok a belső vonalra nézve. És éppen ezekben a jellegzetes formákban van meg a kapcsolat a hadművelleti formákhoz is, a mennyiben az átkarolás és a külső vonal, másfelől az áttörés és a belső vonal lényegesen ugyanazokat a vonásokat tartalmazzák.

Ha tehát véleményünk szerint sikerült fentebb kimutatni az átkarolás előnyeit és sikerült bizonyítanunk azt is, hogy az átkarolás az erősebb hadművelleti forma, akkor nincs semmi okunk, hogy tartózkodjunk annak kijelentésétől, hogy a külső vonal ígéri a nagyobb eredményeket, a gyorsabb és alaposabb döntést. Ha tehát minden vezér arra fog törekedni, hogy az átkarolás lehetőségéhez hozzájuthasson, akkor tulajdonképpen nem tesz mást, mint iparkodik a belső vonalról a külső, döntést ígérő vonalra átkerülni.

Az összes elméletek tehát bármilyen módszert ajánlanak is a kezdeményezés elérhetésére, végre is oda fognak jutni, hogy az ellenség végleges megsemmisítése vagy harcképtelenné tétele csak úgy fog sikerülni, ha azt átkarolhatják és bekeríthetik vagy végső következtetéseikben oda kell kilyukadniok, a honnan Schlieffen nagyszabású haditervének felállításánál kiindult: a Cannae gondolathoz. És ez a német haditerv alapgondolatának legjobb védelme és legjobb védelme a német vezérkarnak is, mely nagy mesterének gondolataihoz ragaszkodott, mert felismerte azoknak örök érvényességét. Igaza van Kuhl tábornoknak, a mikor a következőket mondja *) :

„Az 1914. évi események igazat adtak Schlieffen grófnak. Helyes uton járunk, ha nem beszélünk Tirpitz tengernaggyal ironikusán „a halott Schlieffen győzelmi recept“-jéről, a melyben a hadvezetőség feltétlenül megbízott. Schlieffen gróf „győzelmi recept“-jeiben mi a vezérkarban nem hittünk. De a terve az helyes volt. Csak azt kívánhattuk hazánknak, hogy a terv keresztülvitelénél is a „halott Schlieffen“ szelleme vezetett volna, a mint Cid Campeador még holta után is győzelemre vezette övéit“.

Evvel ki is mondta hallgatólág az ítéletet a német fővezérség felett, melyet mi tanulmányunk nem egy részében hangoztattunk már és a melyet éppen ezért felesleges itt újból összefoglalnunk.

* * *

A mondottakból következik a felelet arra a kérdésre is, hogy vajjon a háborúnak első célja megmaradt-e az ellenséges haderők megsemmisítésében vagy új célokat kell-e e tekintetben keresnünk és kitűznünk ?!

Újból abból a tételből kell csak kiindulnunk, hogy a háboru nem más, mint a politikának erőszakkal való érvényesítése. Az erőszakos érvényesítés eszköze pedig a hadsereg egyik félnél, éppen úgy mint a másiknál. Politikájából és annak végső céljaiból éppen azért nem enged az állam, mert bizik benne, hogy az erőszak eszközével, a hadsereggel érvényt és elismerést tud annak szerezni.

Ha tehát ezt az eszközt kicsavartuk ellenfelünk kezéből, akkor politikájának végső eszközétől fosztottuk meg, ellenállóképességét tönkretettük és

*) „Der deutsche Generalstab etc.“ 179. oldalán.

saját felfogásunk, elfogadására kényszeríthetjük. A míg ezt meg nem tettük, a míg hadsereget vagy hadseregeit végképen le nem győztük és le nem szereltük, addig saját akaratának elhagyását és felfogásának megváltoztatását hiába várjuk tőle. Hadseregének még oly csonka maradványára támaszkodva reménységét el nem fogja veszíteni.

Világos tehát, hogy az első és főcél a háboruban ma is és ezentul is csak egy lehet, az ellenséges hadsereg megtörése és ha kell teljes megsemmisítése.

Ne vezessen bennünket félre a világháboru képe és lefolyása, mely látszólag a fegyveresen kivívott sikerek dacára sem hozta meg a döntést, hanem a gazdasági összeroppanás következtében ért véget. Ne felejtjük el, hogy a központi hatalmaknak sehol sem sikerült az ellenséges hadseregeket teljesen sakkba rakni, katonai győzelmeik ugyan nagyszerűek voltak, de nem véglegesek. Viszont az entente győzelme a gazdasági összeomlással még nem érvényesülhetett volna, ha nem sikerül nekik a középponti hatalmak hadseregeit tönkretenni. Nem változtat a tényeken semmit, hogy ezt nem a csatatéren, a fegyver hatalmával, hanem a katonás szellemnek gyilkos propaganda útján való lerontásával érték el. Tény az, hogy a háborúnál is gyilkosabb békéjüket csak azért diktálhatták, mert ellenfeleik ellenállóképessége megszűnt létezni.

Mert ha elképzeljük és tanulmányunk alapján elképzelhetjük azt az esetet, hogy a marnei csata német győzelemmel végződik és hozzá előbb vagy utóbb hozzácsatlakozik a francia-angol hadseregeknek délkeleti irányba való elszorításával, azoknak bekerítése és megsemmisítése, akkor világosan áll előttünk az, hogy Franciaország kénytelen lett volna a német megszállást egész területén megtűrni, éppen úgy, a hogyan a békekötés után hadsereg hiányában a németek kénytelenek azt eltűrni és kénytelen lett volna minden német diktátumnak engedelmességni és azt teljesíteni.

Nincs véleményünk szerint igazuk azoknak, kik a német tervek megvalósításának sirját abban látják, hogy Moltke nem szállotta meg mindjárt Észak-Franciaországot a tengerpartig. Az egész terület megszállása erőket vont volna el a működő hadseregektől olyan időben, a mikor még az ellentétes francia politika főtámasza, a hadsereg élt és nem volt letiporva. A marnei csatát csak sokkal gyengébb erővel vívhatták volna meg a németek, az eredmény még kétségesebb lett volna és végül a megszálló csapatokat is vissza kellett volna vonni az egyensúly helyreállítására.

De nincs igazuk azoknak sem, akik azt mondják, hogy a francia erők visszavonulása az anyaország szívébe az ellenállást sűrűsítette és fokozta. A mennyire a németek eltávolodása az anyaországtól tényleg gyengítette ütközésségüket és elevenerejük egy részét a pótlások mozgatására emésztette fel, ugyanannyi erőt veszítettek felfogásunk szerint anyagilag és erkölcsileg véve a franciák is a veszendőbe menő terület emberanyaga és egyéb segédforrásai által és a folytonos vereségek morális, lehangelő hatása folytán is. Ha a németek a kezdeményezést és vele a külső vonalat párhuzamos üldözéssel megtartják, akkor a belső vonalon működő francia-angol hadseregek érzékenysége a folytonosan összebb szoruló utánpótlási vonalak és gócpontok miatt egyre növekedett volna; ez az érzékenység pedig sorvasztólag hatott volna a hadviselésre és ellenállóképességre is. Mert az erőforrásokra való támaszkodás csak akkor erősíthet, ha azoknak kihasználása és működése ép, egyszerűen ha a vérkeringés a testben rendes. Megcsonkított és vérző testnek ellenállóképessége mindig kisebb, gyengébb és egyre lankadóbb.

Teljes mértékben fenállónak mondhatjuk tehát még ma is azt az elvet,

hogy mindenekelőtt az ellenséges hadseregek letiprása és kiszorítása a harcterről marad a főcél és a hadműveletek első elvégzendő feladata. Az ország többi erőforrásainak lekötése, birtokbavétele ezután következik és már könnyű feladat lesz. Ha tehát von der Goltz tábornagy a háborúról írt könyvében úgy vélekedik, hogy az lesz a győztes, a ki tovább bírja a háborút anyagilag, akkor ezt csakis az olyan háborúkra érthetjük és fogadhatjuk el alapelvnek, a melyben nem sikerül az ellenséges haderőket kiküszöbölni és játékon kívül helyezni. Vagyis olyan háború lesz, a milyen a világháború volt, a hol az ellenséges hadsereg teljes legyűrése a harctéren nem sikerült. Ilyen esetben természetes, hogy az anyagi erők teljes lezüllése maga után fogja vonni a hadsereg teljes erkölcsi és anyagi züllesztését is. Ez a tünet pedig ugyanazt eredményezi, a mit a fegyveres döntés eszközölt volna: az ellenség kényszerítését a kényre-kedvre való megadásra.

A világháborúban ilyen döntés esett. A következményeket látjuk, tapasztaljuk szomszédjainkon, volt szövetségeseinknél és volt ellenségeinknél és érezzük a magunk testén is. Hogy a háborúnak ilyen liquidálása kívánatos-e és meghozza-e azokat a gyümölcsöket, melyeket minden háborútól minden pusztítása és rombolása mellett jogosan elvárhatunk az emberiség fejlődése és haladása érdekében és a melyeket eddig minden háború meg is hozott, azt hisszük, hogy aligha lehet kétséges erre a felelet. Bizton hisszük, hogy ellenfeleink is éppen olyan tagadó választ fognak erre adni nemsokára, mint a hogyan mi — a legyőzöttek — már ma is tesszük.

Eppen ezért marad igaz Clausewitznek*) következő mondata:

„Ha a véres csata borzasztó látvány is, mégis csak arra ösztökéljen bennünket, hogy a háborúkat jobban értékeljük és nem vezethet arra, hogy kardjainkat lassan-lassan csupa emberi érzégségből letompítsuk, míg valamikor újból találkozik valaki éles karddal, a ki lemetszi karjainkat törzsünktől.“

* * *

Abba a gyanuba kerülhetünk látszólag, hogy a nyers erő túlsúlyának, a számbeli fölénynek túlnagy és döntő befolyást tulajdonítunk a modern hadviselésben. Alapot szolgáltathat arra a feltevésre, hogy az erőnség két emberével szemben három embert követelünk, hogy az átkarolásnak vagyunk hivei és a külső vonal döntő befolyását hangoztattuk.

Tagadhatatlan az a tény, hogy a számnak a mai háborúban a régiekkel szemben fokozottabb a jelentősége. Az is bizonyos, hogy a számbeli fölény minden tekintetben a vezetőkben biztontságot, nyugalmat és a fölény érzését váltja ki. Nem tagadhatjuk azt sem, hogy a számbelileg túlsúlyban levő félnek sok tekintetben könnyebb a dolga úgy az elhatározásokban, mint azok keresztülvitelének tekintetében. De azért véglegesen döntő súlya a számbeli fölénynek csak akkor lesz, ha az párosul az erkölcsi és szellemi fölény bizonyos fokával. Ebből viszont az következik, hogy az erkölcsi és szellemi erők hatalmasabb fejlesztésével a számbeli fölényt sok tekintetben redukálhatjuk, sőt némely esetben teljesen ki is egyenlíthetjük, vagy fölötte gyengébb erőkkel is elérhetjük a kezdeményezést és evvel együtt a sikert és a győzelmet is.

Ne tévesszen meg ebben a tekintetben bennünket a világháború lefolyása és vége. A vég szomorú képe a középponti hatalmak rovására csak úgy

*) C. v. Clausewitz: Vom Kriege. Insel Verlag Leipzig 1917. 274. oldal.

volt lehetséges, hogy számbeli inferioritásukhoz hozzájárult az erkölcsi és szellemi erők lesorvadása és végleges alásüllyedése az entente niveauja alá. A míg a német és magyar-osztrák katonás szellem gyönyörű tulajdonságaival és képességeivel nemcsak a vezetőknél, hanem minden egyes emberben is teljes virágjában volt, addig az entente számbeli túlsúlya nem tudta megakadályozni a fényes győzelmek egész sorát. Mikor végre a mérgező propaganda, melyet éppen ez ellen a katonás szellem ellen indítottak meg, kelőn érezte hatását és az erkölcsi és szellemi nívaut lesüllyesztette, akkor érvényesülhetett a számbeli fölény brutális erőszakával.

Feltétlenül szükséges tehát a hadseregek számbeli kiépítése mellett az erkölcsi és szellemi erők kicsiszolása és magas fokra való emelése is és ennek a magas foknak a megtartása a háboru züllesztő behatásai alatt.

Minthogy a szellemi és erkölcsi jólét állapota szoros összeköttetésben áll az anyagi jóléttel és az ebben a tekintetben megnyilvánuló bizonyos függetlenség és gondtalanság érzésével, feltétlenül szükséges, hogy hadseregünket anyagi jólétben és gondtalanságban nevelhessük, kiképezhessük és alkalmazhassuk. Minél nagyobb lesz az utóbbi, annál nagyobbra emelhetjük az előbbi is.

Az állam vezető egyéniségeinek ezt szem előtt kell tartaniuk akkor, a mikor az állam haderejének kiépítését megtervezik és végrehajtják. Az anyagi-jólét előteremtésének eszközei az állam teherbíróképességének bizonyos százalékát tehetik csak ki. Vagyis ezek az eszközök korlátozottak. Velük csak egy bizonyos számú csapatnak az anyagi gondtalanságát biztosíthatjuk. Hiba volna tehát ezen a bizonyos számú csapatállományon túlmenni csak azért, mert a számbeli túlsúlyt akarjuk biztosítani. Feltétlenül nagyobb haderőre teszünk szert, de kvalitása annyival rosszabb lesz, a mennyivel túlléptük számban azt a határt, a melynek még az anyagi jólétet és gondtalanságot biztosíthattuk volna a rendelkezésre álló anyagi tőkékkel.

Véleményünk szerint a számbelileg kisebb, anyagi jóléte és gondtalansága tudatában magas erkölcsű és szellemű hadseregek nagyobb hadsereggel szemben is többet, és nagyobbat fognak elérhetni, mint megfordítva. A „jó hadsereg“, ha kisebb is, nagyobb politikai koncepciókra és tervekre jogosítja fel a kormányt, mint a számbelileg hatványozottan nagyobb, de szellemében „rossz és megbízhatatlan hadsereg.“

Mit értünk a hadseregnél anyagi jólét és gondtalanság alatt?

Nem a tejben-zsirban való dúsálást és a könnyelmű felfogást kell értenünk alatta, hanem azt az állapotot, a mikor a hadsereg úgy ellátás, felszerelés, mint fegyverzet és technikai felkészültség tekintetében azon a fokon áll, melyet a komoly és keresztülvihető elméletek és a technika mindenkori fejlettsége megkívánnak és lehetővé tesznek. Legyen jólét a harcban, a mozgáshoz, az emberi és állati erő konzerválásához és gyarapításához szükséges eszközökben és ellátási cikkekben, technikai segédeszközökben, és ne legyen gondja a hadseregnek arra, hogy ezekben takarékoskodnia kell a harccal vagy a kiképzés legteljesebb elérése alatt vagy előtt. Más szavakkal: legyenek embereink mindig élelem, ruha és felszerelés tekintetében úgy ellátva, a mint azt nehéz hivatásuk betöltése megkívánja, rendelkezzenek a fegyver-technika legmodernebb eszközeivel és ezeknek működtetésére a minden időben éppen felszínen levő feladatok megoldására szükséges lövészekkel, legyen ezekben olyan bőség, hogy a magasabb vezetőség soha zavarba ne jöhessen, ha egyik vagy másik alkalommal több fogyott el belőlük az előre tervbe vett mennyiségnél; a hírszerzés és hírszolgáltatásban álljanak rendelkezésre a legjobb eszközök olyan számban, hogy azoknak esetleges elvesz-

tésétől való félelem ne lehessen akadály azoknak a legváltáságosabb viszonyokban is az utolsó percig való használatában, a csapatok mozgásának, gyors ide-oda eltolásának elősegítésére álljanak rendelkezésre a gépkocsik, hogy függetlenithessük magunkat a megváltozhatatlan vonalú vasutaktól és kimélhessük katonáink erejét stb. stb. Ezer változatban lehetne a jólét és a gondtalanság egyes kellékeit felsorolni.

Ha a hadsereg czekekkel már békében a kiképzés alatt is rendelkezik, akkor lehet benne magas erkölcsi és szellemi értékeket nevelni, a kiképzést annyira tökéletesíteni, hogy ezekkel az eszközökkel a számbeli fölényt csökkenthessük, esetleg egészen is megszüntethessük.

Az így nevelt, felszerelt és kiképzett hadsereggel, melyet a legnagyobb mozgékonyyságra, manővrozó képességre is képessé tettünk, azután bátran szállhatunk szembe számbelileg erősebb ellenfelekkel. Sőt éppen ezek a tulajdonságok fogják azután lehetővé tenni azt a csodát, hogy számbeli inferioritásunk dacára azokon a pontokon, a hol a döntést akarjuk elérni éppen mi a számbelileg gyengébbek, leszünk képesek az ellenféllel szemben nemcsak erkölcsi és szellemi, hanem számbeli túlsúllyal is fellépni.

És éppen ebben a relatív túlsúlyban rejlik a siker titka. Éppen ennek a túlsúlynak a létrehozásában nyilatkozik meg a hivatott vezér fölénye, mely képessé teszi őt a kezdeményezés magához ragadására és megtartására is. Az erkölcsi és szellemi erők és a relatív számbeli túlsúly elérése és biztosítása azok az eszközök, melyek a nyers erők kiegyenlítését lehetővé teszik és ezek az eszközök adják meg a módot a történelem tanúsága szerint, a kis nemzeteknek is arra, hogy állami életüket fentarthassák, érdekeiket megvédhessék és érdekeikből származó követeléseiknek politikájukkal érvényesülést kereshessenek. Egyszóval ezek az eszközök képesítik a kis nemzeteket arra, hogy öntudatos életet élhessenek és akaratot is nyilváníthassanak és annak végső esetben érvényt is tudjanak szerezni az erőszak eszközével, a hadseregükkel.

* * *

Magyar népünkben a jó katonás szellem minden tulajdonsága már természetből fogva megvan. Történelmünk egész lefolyásában kimutatták vitéz őseink harci képességeiket, akár mint vezetők, akár mint egyszerű harcosok szerepeltek is. Katonás erényeinket a világháboruban is kellően értékelték barátaink és ellenségeink egyformán. Ha a háborút követő idők forradalmi hangulata ezek ellen a képességek és tulajdonságok ellen irtó háborút indított is, a természetben gyökerező, mondhatni ösztönös tulajdonságait magyar népünknek talán elaltathatta, de kiirtani nem tudta. Neveléssel azokat újra életre lehet kelteni, helyes irányítással nagyra lehet nevelni és jó, katonás szellemű hadsereget lehet teremteni a legmagasabb erkölcsi és szellemi képességekkel.

Nincs tehát okunk kétségbeesni mai helyzetünkben, ha kellően megrostált tapasztalatokkal, szívós akarattal, őszinte szándékkal és lankadatlan buzgalommal és kitartással kezdünk munkánkhoz. Az ut feltétlenül nehéz és fáradságos. Sokszor göröngyös és talán kétségbeejtő is lesz. De nem szabad elfelejtenünk, hogy mindenki a maga sorsának kovácsa!

Ha akarjuk, ha szent meggyőződéssel akarjuk, akkor „Magyarország nem volt, hanem lesz!”

Népünk egészséges érzékeire való tekintettel mi szentül hisszük, hogy így lesz!

Tartalomjegyzék.

	Oldal
A) Előszó	3
B) A marnei csata jelentősége	7
<p>Szuverénítás és háboru. Erőszak, mint politikai eszköz ; erkölcs, művelődés csak fékező. Megegyezéssel béke csak álom. Bűnösség feszegetése méltatlan játék, a világháboru történelmi szükség. A háboru képének változása : egy hadjárat nem dönthet. Annál kevésbé egy csata. A marnei csata mégis döntő jellegű. A német tervben rejlő kezdeményezés, Joffre küzdelme ellene. A marnei csatában a kezdeményezés már Joffre-é. A kezdeményezés átsiklása a franciák kezére : ez a marnei csata helyileg döntő jellege. Általános döntő jellege az egész hadvezetésre gyakorolt hatásában nyilvánul. Franciaországi sikerek hatása az orosz frontra. Szoros kapcsolat a német hadművelleti tervekben. A marnei csata kirántja a német haditerv alól a talajt. A németek elvesztik a legyőzhetetlenség nimbusát. Külömbőség a marnei és lembergi csaták között. A jogos és jogosulatlan kritikáról.</p>	
C) A marnei csata távolabbi előzményei	13
I. A felvonulásokról és haditervekről	15
<p>Tényezők, melyek a terveket és a marnei csata lefolyását befolyásolták. A német terv alapjai. Politikai viszonyok. 70/71 hatása. Francia-orosz szövetség. Az idősebb Moltke haditerve. Németország világkereskedelme és világpolitikája sorompóba állítja Angliát is. VII. Eduárd és a körülkerítés politikája. Angol-belga-francia tárgyalások. Németország szövetségesei. Ausztria-Magyarország, Olaszország, Románia. Németország és Ausztria-Magyarország teljes elszigeteltsége. Politikai és katonai vezetés egymáshoz való viszonya. Háboru is politikai eszköz. Praeventiv háboruk. Katonai vezetőség befolyása a politikára. Földrajzi és gazdasági viszonyok befolyása a haditervre. A haditerv alapja : kezdeményezés a veszedelmesebb ellenfél ellen. Melyik állam volt a németek legveszedelmesebb ellenfele ? Franciaország és Oroszország méltatása. Elméletek befolyása. Napoleoni korszak, Moltke, Schlieffen, Bernhardi. Ellenséges erők megsemmisítése a fő. Schlieffen az átkarolás, Bernhardi az áttörés szószólója. Von der Goltz és az anyagi kérdés. Francia felfogások. Foch politikai terve. A német felvonulás alapvető gondolatai. Katonaföldrajzi viszonyok. Francia keleti határ. Francia—belga határvidék. Erőelosztás problémája, Schlieffen terve. Schlieffen tervének végrehajtása Moltke kezében. Erőfecsérlés. Politikai befolyások. Erőelosztás megbeszélése. Csoportalakítás kérdése. A fordulópont és kanyarodó szárny és a közbeeső hadseregek ereje. Helyes terv, de fél megoldással. Krauss tábornok ellenvéleménye, annak cáfolata.</p>	

Schlieffen tervének kiélezésére volt szükség: egy ilyen terv részletezése, annak más megoldása áttöréssel. A francia haditerv alapjai. A német felvonulás terve nem meglepetés a franciáknak. Katonapolitikai viszonyok. Oroszország szerepe. Olaszország. Belga kérdés: a belga haderő és határ méltatása, az erődítmények. Katonaföldrajzi viszonyok. Lehet-e döntést kierőszakolni a francia határ és a Rajna között. A francia felvonulás. Hadseregek feladatai. Változás a felvonulásban. A német felvonulás befolyása a változtatásokra. A túlerő kérdése az új tervben. Az új haditerv és annak alap gondolata. A belga hadsereg felvonulása. A belga vezetőgondolat. Végmegjegyzések.

II. Események augusztus 30-ig --- --- --- --- ---

43

A hadműveletek kezdete. Augusztus 20-i helyzet. Helyzetek elbírálásánál követett eljárás. Német fővezérség irányelvei. Az első hadsereg felfogása. A második hadsereg felfogása. Hírek az ellenségről. Fővezérség parancsa. Egységes cselekvés szüksége a jobbszárnyon. Fővezérség szabadelvűsége. A harmadik hadsereg felfogása a helyzetről. Bülow ragaszkodása saját felfogásához. A helyzet megoldása Bülow feltevései szerint. Az egységes cselekvés elrendelésének hiánya. A „csatába vágyás“. Következetesség és nyakasság. Józan merészség. Kritika Bülow, Kluck és Hausen felfogásai felett; helyes megoldás kísérlete. A jelszavak (Schlagwort) veszedelmessége. A 20-i francia helyzet elbírálása. Joffre alap gondolatának helyessége. A várrendszer és az elzászi események hatása. Németek elhibázott elzászi magatartása. Joffre új megoldást keres. Kísérlete a német szárny átkarolására. Augusztus 25-i parancsának bírálata. A XI. és gárdatartalékhadtestek kivonása és elszállítása a keleti harctérre. Felfogás a 2. hadseregnél. A kivonás indító okai. A német fővezérség felfogása a „döntő győzelmekről“. Moltke felfogása a nagy háborúról és a döntésekről. Az előítéletek veszedelmessége. A jelentések tárgyilagossága. A hadtestkivonások káros és végzetes hatása. Következetlenség a fővezérségnél. Lehetséges volt-e e hadtestek pótlása? A német fővezérség irányelvei a hadműveletek folytatására (VIII. 28.). Események rövid vázlata VIII. 28. és 29. között. Az aug. 28. helyzet kihasználása. Idő és alaposág viszonya a hadműveletek alatt. A parancs bírálata. A 2. és 4. hadsereg segélykérése. 3. hadsereg kényes helyzete. Különféle megoldási lehetőségek. Az erőhiány érzékeny hatása. A 28—30-i események eredménye. Végmegjegyzések. Moltke és Joffre közös fogyatkozásai. Joffre hibái és jó tulajdonságai. Moltke gyengéi. A divináció hiánya. Megjegyzések a parancsadás módjáról, a parancs keletkezéséről. A szuggesztív hatás a parancsban. A kezdeményezés alapjai. A parancs átlátszó tisztasága.

III. Események augusztus 31. és szept. 2. között --- --- --- --- ---

75

Joffre küzdelme a kezdeményezés elnyeréseért, küzdelem időnyeréséért. Látszólagos előnyök a németek részére VIII. 30-án. A hadseregparancsnokok öntevékenysége. Bekanyarodás délnek. Moltke új megoldást keres. Parancsok erre. Események a jobbszárnyon. Joffre időn kívül nem várt eredményeket nyer az 5. hadsereg ellenállása által. Bírálát Lanrezac tábornok vezetése felett. A szerencse sze-

repe: erőviszonyok mérlegelése. Erőkülömbözet hatása. Végzetes erőhiány. Helyes jelentésekről. Az áttörés sikerének feltételei. Joffre új elhatározása. Új terve és új erőelosztása. A francia hadseregparancsnok magasztalása. A gyors előnyomulás, pihenők és hadműveleti szünetek kérdése. Menetteljesítmények. Kluck új célokat keres. Húzódás délkelet felé. A német hadseregek tevékenysége 2-ig. Vádak a német fővezérség ellen: kapkod, következetlen. Ezeknek legyengítése és cáfolata. „Strategie ist ein System der Aushilfen“ igazsága.

D) A marnei csata közelebbi előzményei --- --- --- 87

I. Szeptember 3. és 4. a németeknél... --- --- --- 89

A fővezérség új szándéka. Az első hadsereg feladata. A fővezérség helytelen tájékozottsága. Ellenséges helyzet helytelen elbírálása. Az első hadsereg eddigi működésének hatása az új parancsra. Elszorítás a Marnetól északra? Parancs és jelszó. Túlhaladott helyzetek a parancsok alapjai. A német fővezérség tartózkodási helye. Közvetlen és személyes benyomások szükségessége a parancsadáshoz. Hogy pótolja ezeket a fővezérség. Az összeköttetésekről, azok hatóereje és érzékenysége. Moltke és Joffre tartózkodási helyének összehasonlítása. Helyzetmegítélés az első hadseregnél. Javaslat a fővezérséghez a parancs végrehajtását illetőleg. A fővezérség nem válaszol. Kluck ellenjavaslatának bírálata. Helytelen alapok és utólagos elmélgedések. Ellentétek a helyzet megítélése és a javaslat felfogása között. Kluck álláspontjának igazságai. Helyes megoldás. A 2. hadsereg felfogása. Ennek helyt nem álló alapjai. Megoldási lehetőségek. Új tervek felmerülése a fővezérségnél. A passzivitás hátrányos következményei. Az első hadseregparancsnokság és a fővezérség mulasztásai. Az első hadsereg szept. 3. esti helyzete. Hírei az ellenségről. Tiszta helyzetkép. Következtetések ebből. A 3-ára szóló intézkedések alapgondolata és tartalma. [Annak bírálata. A 4. intézkedések alapja. Helyzet 3-án este. Hírek az ellenségről. A 4-re szóló parancs tartalma. Kluck indokolása ehhez a parancshoz. Helyzetmegítélés: hármass feladat Kluck részére. Az erők felhasználása, ennek megindokolása. A feladat helyes megoldásának egy tervezete. Félelem a várak szuggesztív vonzóerejétől.

II. Szeptember első négy napja a franciáknál. --- --- --- 103

Joffre folytatja próbálkozását a kezdeményezés megszerzéseért. Szept. 1-én kelt parancsa. 2-i titkos parancsa a hadseregparancsnokok részére. Maunoury alárendelése Galliéni alá. Sordet lovashadtestének feladata. Páris védőrségének megerősítése. Foch hadseregének megalkotása. Joffre terve, annak megvilágítása és bírálata. Optimizmus Joffre-nél. A szerencse szerepe és az öntudatos merészség. Joffre parancsainak értelmezése és végrehajtása a hadseregparancsnokok részéről. Galliéni és Sarraill tevékenysége. French kezdeményezése. Joffre elutasító válasza. Sarraill művelete Verdun körül. Indokai, lélektaniak és hadműveletiek. Sarraill merészsége és optimizmusa. A kettős átkarolás gondolata. Joffre hosszabb ellenkezés után beleegyezik Sarraill tervébe. Foch lassú és vontatott visszavonulása. Galliéni szerepe. Helyzet megítélése és tervei. Támadás a Marnetól északra a németek összeköttetéseire. Kísérlete French megnyerésére.

Előterjesztése Joffre-hoz, ennek elutasító válasza. Az angol vezér nem akar Galliéni tervéhez csatlakozni. Galliéni sikert ért el Joffrenál. Parancsa a támadáshoz a Marnétól északra. — Kié a marnei csata dicsősége? Joffre a felelős és a tulajdonképeni szerző. Galliéni, Foch és Sarraill érdemei.

E) A hadseregek állapota 115

A németek menetteljesítményei. Az erőbeli állapot. Menetveszteségek. Véres veszteségek, állományviszonyok. A békekiképzés befolyása a veszteségekre. Az erkölcsi derékség túltengése. A támadó szellem helytelen túlművelése. Résztevők nyilatkozatai. Az erkölcsi és szellemi erő. A vezetők befolyása az emberekre, énjük teljes latbavetése, ennek eredményei. Anyagi ellátás fontossága. Élelmezés és lőszerrel való ellátás. Kluck és Hausen nyilatkozatai. A győzelmek hatása. A franciák menetteljesítményei. Erőállapot. Naplódíszetek. Állományveszteségek. Galliéni ítélete. Kiképzési fogatkozások. Joffre beismerése a németek harcászati fölényéről. Katonás szellem erkölcsi erő lazulása, a vereségek behatása. Idézetek erre vonatkozólag. Anyagi ellátás nehézségeinek tünetei és okai. Általános kép a franciákról. Végmegjegyzés.

F) A csatatér leírása 127

A Marne és Ourcq köze. A Marne és Seine köze és Epernay—Sézanne vonalig. A Marne és Seine köze a Marneig terjedő részben. Az Argonneok. Az Ornain mindkét partja. A folyók viszonya az arcvonalakhoz. Összefoglalás és végmegjegyzések.

G) A marnei csata 133

I. Szeptember 5. 135

A német hadseregpáncsnokok intézkedései IX. 5-ére. — A fővezérség új parancsa. Az új parancs keletkezése. Kluck felfogása. Bülow felfogása. Hausen felfogása. A parancs megvitatása. Bülow feladata. Előítéletes felfogása. Elhatározásának bírálata. Erélyesebb előrelökése a 2. hadsereg balszárnyának. Hausen feladata és aggodalmai. Erők elégtelensége. A fővezérség előítéleteinek és következetlenségének hátrányai. Kluck feladatának nehézsége. Az ellenségtől való elválás. Kluck gondolata a Seinig való üldözésről. Kezdeményezés és következetesség: makacsság és következetes engedetlenség. Következetlenség Kluck gondolkodásában. Kluck makacssága indokolatlan. Beavatkozhatott volna-e a fővezérség Kluck elhatározásaiba? Kluck feladatának végrehajtása kétféleképpen lehetséges. Ezeknek kifejtése és elbírálása. A természetesebb megoldás. Kluck radikálisabb megoldások embere. A fővezérség parancsának hiányai: részletekben nem eléggé szabatos, nem számol a hadseregpáncsnokok személyeivel. A 4. és 5. német hadseregek feladata, megoldási módok. Az ellenséges hadseregek megsemmisítésének elve. Nagyobb eredmény ez minden területnyereségnél, háborút döntő a befolyása. Egységes parancsnoklás szüksége és előnye a 4. és 5. hadseregnél. A Fronée de Charmes hypnotikus hatása Moltkera. A 6. és 7. hadsereg feladata, annak megvitatása. E hadseregek zömét a legrövidebb úton kellett volna máshová eltolni. Az eltolt részeket hol kellett volna bevetni?

Események az Ourcq és Marne között. Ezeknek és Hentsch felvilágosításainak hatása Klucknál. Parancsa 6-ára. A többi hadseregek intézkedései.

Joffre támadási parancsa. A parancs megvilágítása és bírálata. Moltke és Joffre szerepet cserélnek. — A Maunoury hadsereg támadása. Ennek hatása és következményei. Az átkarolás lényege: az átkaroló csak akkor lépjen fel, ha ellenfele teljesen le van kötve. Tiszta átkarolás titka. Jelen esetben mindegy volt, hogy az átkarolás mikor kezdődik. A francia—angol hadseregek helyzete 5-én este. Áttörési lehetőségek a francia 5. hadsereg balszárnyán. Ezeknek kiaknázhatatlansága. A francia hadseregpáncsnokok intézkedéseinek ismertetése.

II. Szeptember 6.

Küzdelem a Marne és Ourcq között. Az egyensúly nagybani helyreállítása a II. német hadtest beérkezése után. Kluck déli szárnya körül kanyarodik vissza. Az 1. és 2. hadsereg közötti ür. Kölesönös erőfeszítések a túlsúly biztosítására. Galliéni tevékenysége. Az angol hadsereg tevékenysége. A lanyha tevékenység okai. A francia 5. és német 2. hadsereg jobbszárnyának harcai. A francia 5. hadsereg balszárnyán fennálló átkarolási lehetőség. Stegemann helytelen beállítása a marnei csata kezdetéről. Foch, Bülow és Hausen küzdelmei a st. goudi mocsárvidéken. A németek sikerei. Vezetési nehézségek a 3. hadseregnél. A vezér akaratát az események lehetlenné teszik. Zárt arcvonal helyett kettészakad a hadsereg. Megoldási lehetőségek. Ezeknek előnyei és hátrányai. Hausen megoldása. A 4. hadseregek harcai. Sarraill és a német trónörökös hadseregeinek harca. Sarraill kedvezőtlen helyzete. A német 5. hadsereg keletlen helyzete Verduntól nyugatra.

Kluck felfogása és intézkedése a következő napra. Bülow intézkedései. Mindkettő ragaszkodik felfogásához. Hausen és a többi hadsereg intézkedései.

A helyzet megbírálása a francia fővezérség szempontjából. Maunoury és az angolok nem valószínűsítik meg Joffre reményét. Általában még remélhette a jó véget. Beavatkozásra nincs oka. Moltke szempontjából változott a helyzet. Joffre terve 6-án világos lehetett Moltke előtt. Parancsain változtatni kellett volna. A nem szabatos 4-i parancs káros következményei. A kedvezőtlen helyzet megoldásának módjai. Toldozgatás csak félrendszabály. Nagy elhatározás oldhatta meg csak a kérdést kedvezően. Moltke nem avatkozik a dolgok menetébe, mert a helyzet nem tiszta. A vezetés befolyása a haderők tevékenységére.

III. Szeptember 7.

Küzdelem a Marne és Ourcq között. Mindkét fél a túlsúly elnyerésén fáradozik. Galliéni és Kluck tevékenysége. Linsingen támadása. Kluck intézkedései a végleges döntés érdekében. Kluck véleménye a Marne-től délre levő helyzet veszélyességéről. Kluck gondolatmenete a csata további lefolyásáról. Merész kombinációi. Események az angol arcvonalon. Ezek Kluck felfogását igazolják. Az angol hadsereg nehézsége. Bülow felfogása a helyzetről. Események Bülow jobbszárnya előtt. Bülow intézkedései 8-ára. Azoknak bírálata. Bülow

nem értette meg a kényszerhelyzetet. Pesszimizmusa, mely az alárendeltekre is áttérjed. A fővezérség beavatkozásának szüksége. Harcok Foch hadseregénél. Német sikerek. Foch érdemei. Hausen helyzetmegítélése és elhatározása. Bírálat. Friss erők hiánya. Harcok a negyedik hadseregnél és az Argonnokban és Verdun körül. Összefoglaló vélemény 7-éről. Joffre tevékenysége. A férfias nyíltság és feltétlen igazmondás szüksége a vezetésben. Joffre helyzetfelfogása, ebből eredő elhatározása és parancsa. Helytelen helyzetkép, helytelen intézkedést termel. Joffre eredeti tervét megváltoztatja. A „laisser passer“ elve hibás.

IV. Szeptember 8.

183

Események az Ourcq és Marne között. Német sikerek az északi szárnyon. Északról jövő segítség. Maunoury visszavonulást készít elő. Galliéni befolyása alatt még állva marad. Kluck figyelmét erősebben igénybe veszik a Marnementi események. Eredeti tervének némi módosítása. Utóbbinak hatálytalanítása. Intézkedés 9-ére. Az angolok erélyesebb fellépése. Richthofen ténykedésének bírálata. A lovashadtestek divergáló visszavonulása. Bülow visszavonulása a Pt. Morinig káros volt. Bülownak kellett volna a keletkezett hézag megnagyobbodását megakadályozni, ha ezt már a fővezérség nem tette. Franchet d'Espérey támadásának gyenge sikere. Megjegyzések a Petit Morin védelméhez. Bülow visszarendeli a 13. hadosztályt és X. tart. hadtestet. Ennek a mozdulatnak a bírálata. Az átkarolás veszélye meg volt ugyan, de nem veszedelmes egyelőre. Az angol hadsereg északra való kanyarodása. Kemény ellenállás szükségessége. Bülow pesszimiztikus felfogása. Hausen sikerei; Foch visszavonulásra kényszerül. Foch helyzetének elbírálása. Foch törvényt diktál ellenfeleinek mint vesztes is. Bülow befolyása a 3. hadsereg elhatározásaira. A 3. hadsereg túlságosan nyugatra támad. Helyzet a Marnetól nyugatra. A negyedik német hadsereg sikerei. Áttörés veszedelme Bar le Duc irányában. De Langle és Sarraill ellenintézkedései. Joffre segítsége. A német 5. hadsereg harcai. Bekerítési szándékai. Sarraill mozgékonyasága és merészsége mentik meg a helyzetet. A német 5. hadtest a Maas erősítések előtt. Troyon és Génicourt erősödik. Sarraill felrobbantatja a Maas hidakat. Bírálat a német 5. hadsereg tevékenysége felett. Összefoglalás. Döntés sehol sincs. Francia és német sikerek jóformán ellensúlyozzák egymást. A német fővezérség nem intézkedik. Hentsch megjelenése a hadseregparancsnokságoknál.

V. Szeptember 9.

192

Események a Marne és Ourcq között. Maunoury áttörési kísérletei. Galliéni tevékenysége. A német támadás az északi szárnyon. Galliéni parancsa 9-én este. Események Marwitz és Richthofen arcvonalán. Széthúzó visszavonulás hátránya. French támadása. Marwitz ellentámadása. Kluck hadseregének helyzete. Események Bülow arcvonalán. Bülow elhatározza a visszavonulást a Marne mögé. A 13. hadosztály parancsnokának felfogása. A VII. hadtest parancsnokának véleménye a jobbszárny helyzetéről. A francia 5. hadsereg tevékenysége. Franchet d'Espérey helyzete szept. 9-én este. Hausen és Foch küzdelme. Foch művelete a 42. hadosztállyal későn jön. Ese-

mények a német 4. hadsereg arcvonalán. De Langle és Foch túlsúlya a Marne és Maurienne között. Sarrail küzdelme és állhatatossága. A Maas erődök harca. Elhatározás a 4. és 5. hadseregnél 10-ére.

Bülow felfogása az 1. hadsereget fenyegető végpusztulásról. Miért rendelte el Bülow a visszavonulást? Hentsch alezredes kiküldetése. Felhatalmazásának terjedelme. Hentsch egyénisége, pesszimizmusa és Bülow hatása Hentsch felfogására. Hentsch az első hadseregnél. A visszavonulás gondolatának ráerőszakolása az első hadseregére. Hentsch vagy Bülow felelős-e a visszavonulásért. A német fővezérség szerepe és bírálata. Hentsch szerint Kluck már előbb elrendelte a visszavonulást, ő csak összhangzatot biztosított. Kluck első visszavonulási parancsának alapeszméje. Kluck felfogása a helyzetről Hentsch felvilágosításai után. Parancsa a visszavonulásra. Kluck védelme François szemrehányásával szemben. A marnei csata sorsa 8-án Montmirailnál pecsételődött meg. Bülow felfogása Joffre áttörési gondolatáról. A felfogás cáfolata. A fővezérség rendelkezései a 3. hadseregnél. Ellentét a fővezérség és Hentsch felfogása között. A fővezérség új támadásra gondol. Hausen intézkedése az új támadáshoz való csoportosulásra.

A franciák nem tudják és nem érzik a győzelmet.

A németek általánosságban és részletben is csatavesztesek. A fővezérség erélytelensége. Felfogás a helyzetről. Semmi befolyás a hadseregekre. Külömbőség a stratégiailag vagy taktikailag nyert csata következményei között. A taktikailag nyert csata vége az árokharc lett volna. A németeknek nem volt szabad a marnei csatát elfogadniok.

H) A visszavonulás az Aisneig ----- 209

Felfogás a német fővezérségnél Hentsch visszaérkezése előtt. Tájékozatlanság a fővezérségnél. Hentsch jelentése Moltkénél. E jelentés bírálata. Moltke elhatározásai e jelentés nyomán. Parancsai és azoknak bírálata. Bülow ezáltal megerősödik felfogásában. Az 1. hadsereg alárendelése Bülow alá. Ennek parancsa az első hadsereg részére. Események 10-én a hadseregeknél. A francia üldözés képe. Bülow helyzet megítélése. A két fél arcvonala 10-én este. Moltke utja a hadseregparságokhoz. Benyomásai. Bülow helyzet megítélésének hatása. A helyzet megítélése Moltkénél. Elhatározása és parancsa. A marnei csata vége. Szükséges volt-e a lépésről-lépésre való visszavonulás? A fővezérség tájékozatlansága. Nem képes nagy elhatározásokra. Nem érezte kellően a kezdeményezés elvesztésének jelentőségét. Reményei. Ezeknek be nem teljesedése. A nagyvonalu elhatározás szüksége és előnye. Kellet-e a németeknek olyan messze visszavonulniok? Tartalékok helyzete, idő és tér. A Verdun—Reims—Aisne vonal jelentősége. A 7. hadsereg helyzete és menetkészsége e vonalhoz való viszonyban. Véggkövetkeztetés: az Aisneig okvetlenül vissza kellett vonulni. A kezdeményezésre jobb lett volna a további visszavonulás. Egy megoldás kísértése. Ennek eredménye: újabb szerepcsere Joffre és Moltke között.

1) Tanulságok és megjegyzések

A németeknek nem volt szabad a marnei csatát elfogadni. A kezdeményezést minden áron vissza kellett volna szerezniök. A választott megoldás nem szerezhette vissza azt. Hogy kellett volna a kérdést megoldaniok. Mi a kezdeményezés? Mit rejt magában a kezdeményezés fogalma? Mi a kezdeményezés sikere? A kezdeményezés szellemi alapfeltételei. A katonai szabad akaratról. Politika és a hadvezér. A kezdeményezés anyagi alapfeltételei. A tekintély és szuggesztív hatás. A kezdeményezés szellemi eszközei. A hadvezéri készség. Tömeg kiképzés és egyénenkénti kiképzés. Hadműveleti formák. A túlszárnyalás, átkarolás és párhuzamos üldözés lényege. Az áttörés lényege és összefüggése az átkarolással. Az átkarolás az erősebb forma, az áttörés csak kényszerforma. Példák a letárgyalt eseményekből és a világháborúból. Az átkarolás hatályossága. Az átkaroló szárny és az arcvonat többi részeinek egymáshoz való viszonya. Az áttörés és átkarolás egymással szemben. Melyik az erősebb, ha egyszerre lépnek fel egymás ellen? A hadászati tartalékokról. Nem nyers erők, hanem szellemi erők a hadászati tartalékok. Taktikai tartalékok szüksége, azok fajtái. A kezdeményezés hatásai.

A külső és belső hadászati vonalról. Csak relatív fogalmak, ennek bizonyítása. Összefüggés ezek és a hadműveleti formák között. A külső vonal a döntő vonal. A „Cannae“ elmélet helyessége.

Az ellenséges haderők megsemmisítése megmaradt-e első hadászati célnak? A hadsereg az erőszakolni kívánt politika főeszköze. A világháború félszeg képe e tekintetben. Területek meghódításának az ellenfél hadseregének letiprása nélkül nincs célja. A haderő és az anyaország szívének egymáshoz való viszonya. Az erőforrásokra való támaszkodás csak akkor erősít, ha azok épek. Ma is főcél tehát az ellenséges erők leküzdése. Az anyagi „kibírás“ kérdése. Az anyagi kifárasztás nem végleges döntés. A mai békéből meríthető tapasztalatok.

A nyers erő túlsúlya. Az erkölcsi és szellemi erők kiegyenlítő hatása. A világháború hamis képe e tekintetben.

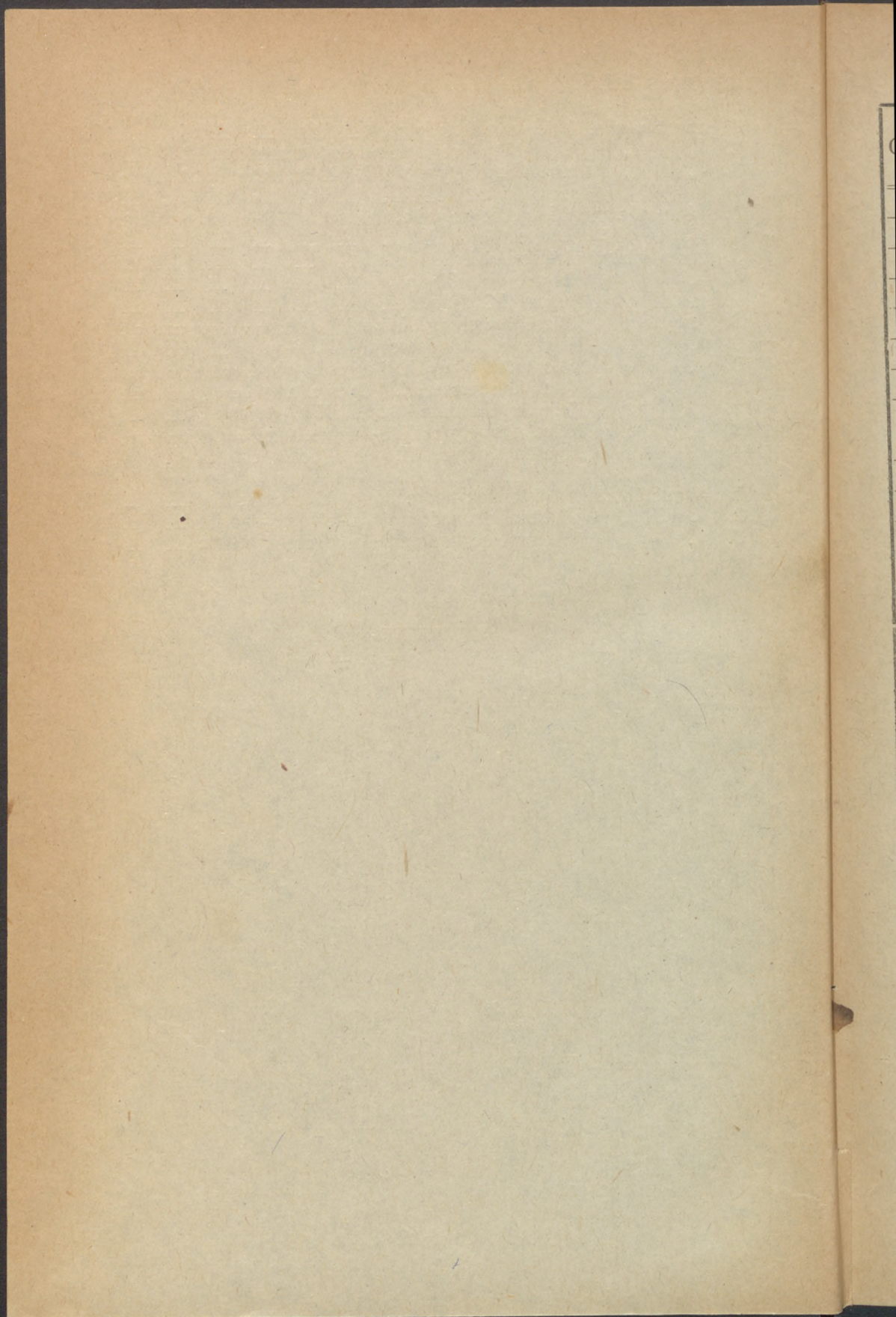
A szellemi és erkölcsi erők összefüggése az anyagi jóléttel és gondtalansággal. Kisebb, de anyagi jólétben levő hadseregek értéke. Jó és rossz hadsereg kérdése. Mi a hadsereg anyagi jóléte és gondtalansága. Ennek magyarázata, következményei. A nyers erő túlsúlyának kiegyenlítése. A viszonylagos túlsúly. A hadsereg jósága és megbízhatósága adja meg az állam öntudatát és akaratát.

A magyar nép katonaság szelleme. A forradalom hatása. Feladatunk. A jövő képe.

12k.

Vázlatok és táblázatok.

	Oldal
1. számú vázlat. A felvonulások képe.	33
2. " " A franciák hirei a németekről augusztus 12-ig.	39
3. " " A németek helyzete VIII. 20-án és hireik az ellen- ségről.	45
4. számú vázlat. A franciák helyzete augusztus 20-án és hireik a németekről.	54
5. számú vázlat. Helyzet VIII. 28-án.	66
6. " " Helyzet VIII. 30-án.	76
7. " " Helyzet IX. 3-án.	90
8. " " Kölcsönös helyzet IX. 5-én. A könyv végén mint melléklet	
9. " " Helyzet a 3. hadseregnél IX. 6-án.	160
10. " " Kölcsönös helyzet IX. 6-án este. A könyv végén mint melléklet	
11. " " Kölcsönös helyzet IX. 7-én este. A könyv végén mint melléklet	
12. " " Helyzet Montmirail körül IX. 7-én este.	176
13. " " Kölcsönös helyzet IX. 8-án este. A könyv végén mint melléklet	
14. " " Kölcsönös helyzet IX. 9-én délben. " " " "	
1. számú táblázat. A németek hadrendje a felvonulásnál.	25
2. " " A franciák hadrendje a felvonulásnál.	37
3. " " A franciák hadrendje a marnei csatához.	82

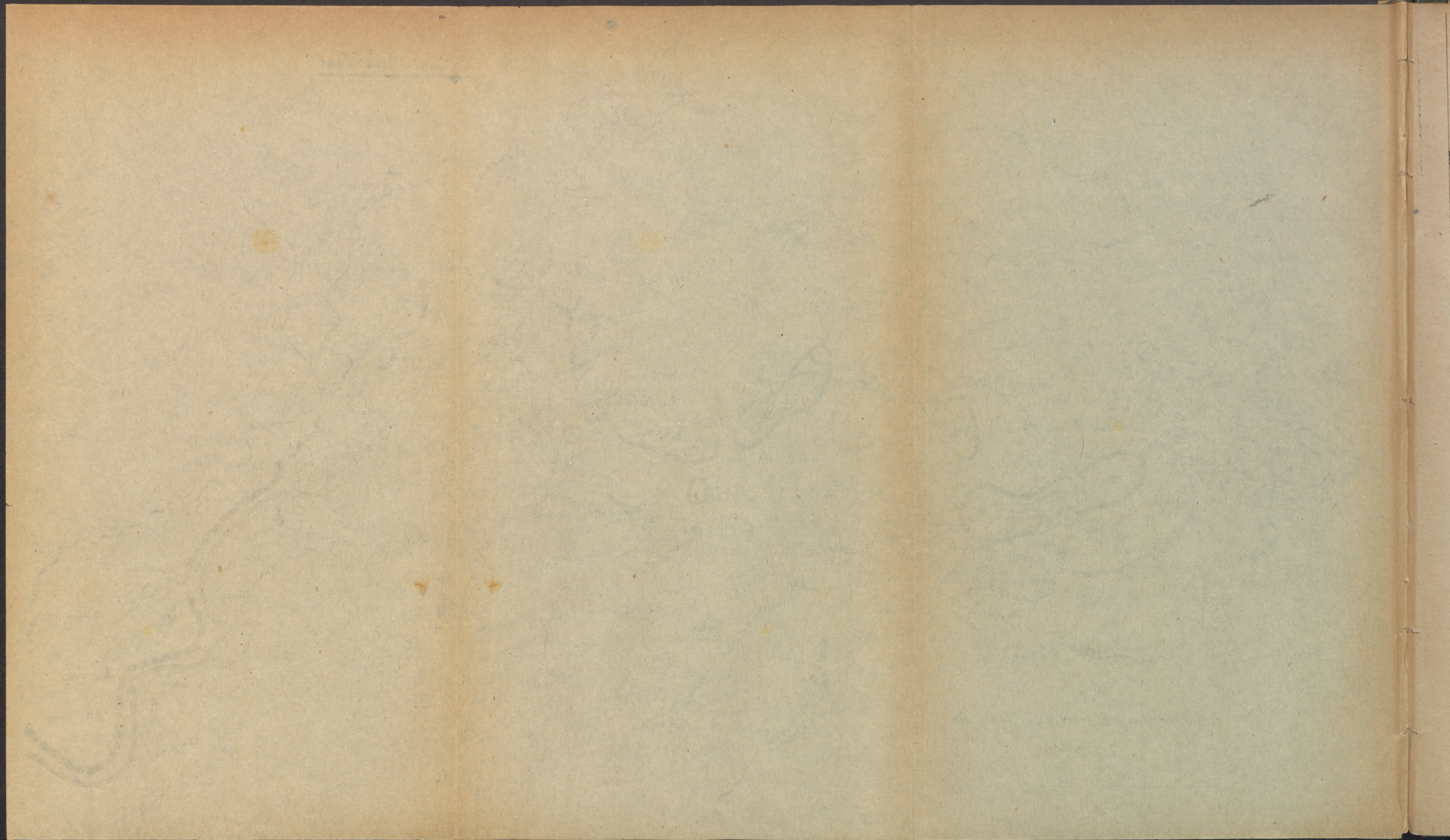
Lényegesebb sajtóhibák:

Oldalon	Alulról	Felülről	Sorban	Hibás	Helyesen olvasandó
25.	3. függőleges rovat a 2. hadseregnél			Lanenstein	Lauenstein
32.	—	1	11.	azt	ezt
36.	—	1	21.	h	2.
47.	—	1	11.	lovashadtesten	lovashadosztályon
64.	—	1	24.	között	mögött
65.	1	—	21.	tölle	tőle
80.	—	1	18.	Serrail	Sarrail
82.	a táblázat utolsó függőleges rovatában több helyütt kimaradt „1/2” ; helyét a törtvonal mutatja				
84.	1	—	16.	5.	5
90.	a vázlatban			szeptember 7.	szeptember 3.
99.	1	—	7.	Nanteuille	Nanteuil le
101.	1	—	25.	kodunk	kodnak
			23.	pontos	fontos
			18.	Lunar-	Luzar-
			17.	Seulis	Senlis
			12.	Naugis	Nangis
104.	1	—	19.	Areis	Arcis
107.	1	—	24.	Sporek	Sporck
109.	1	—	15.	megtámadható	megtámasztható
110.	a lábjegyzetben			gaguné	gagné
111.	1	—	22.	„zöme” és „Ourcq” közé beszurandó „az”	
112.	1	—	2.	Nauteuil	Nanteuil
117.	—	1	16.	megpróbálta	megpróbálta
136.	—	1	4.	„között” és „Nogent” közé „vessző” szurandó be	
149.	1	—	12.	Germrignyre	Germignyre
	1	—	10.	Croyra	Crouyra
156.	—	1	10.	Barny	Barcy
197.	1	—	24.	Coule	Coole
Több alkalommal				Franchet d'Esperay és Franchet d'Esperey	Franchet d'Espérey
				Gallièni	Galliéni
				Revigny	Révigny

8.sz. vázlat.

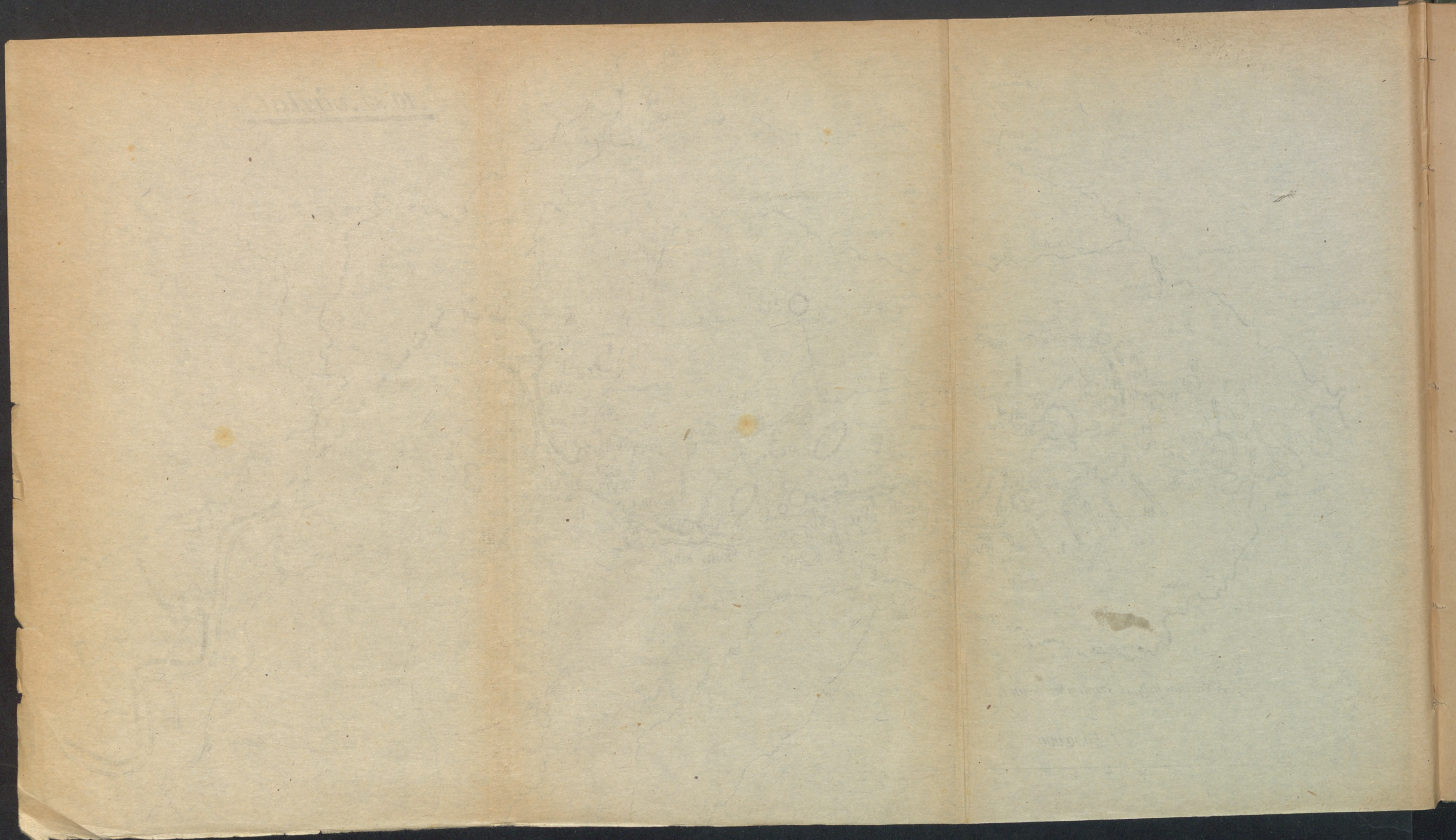
10. sz. vázlat.

Kölcsönös helyzet szeptember 6.-án este.

1:1,000,000.

0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 100 Km

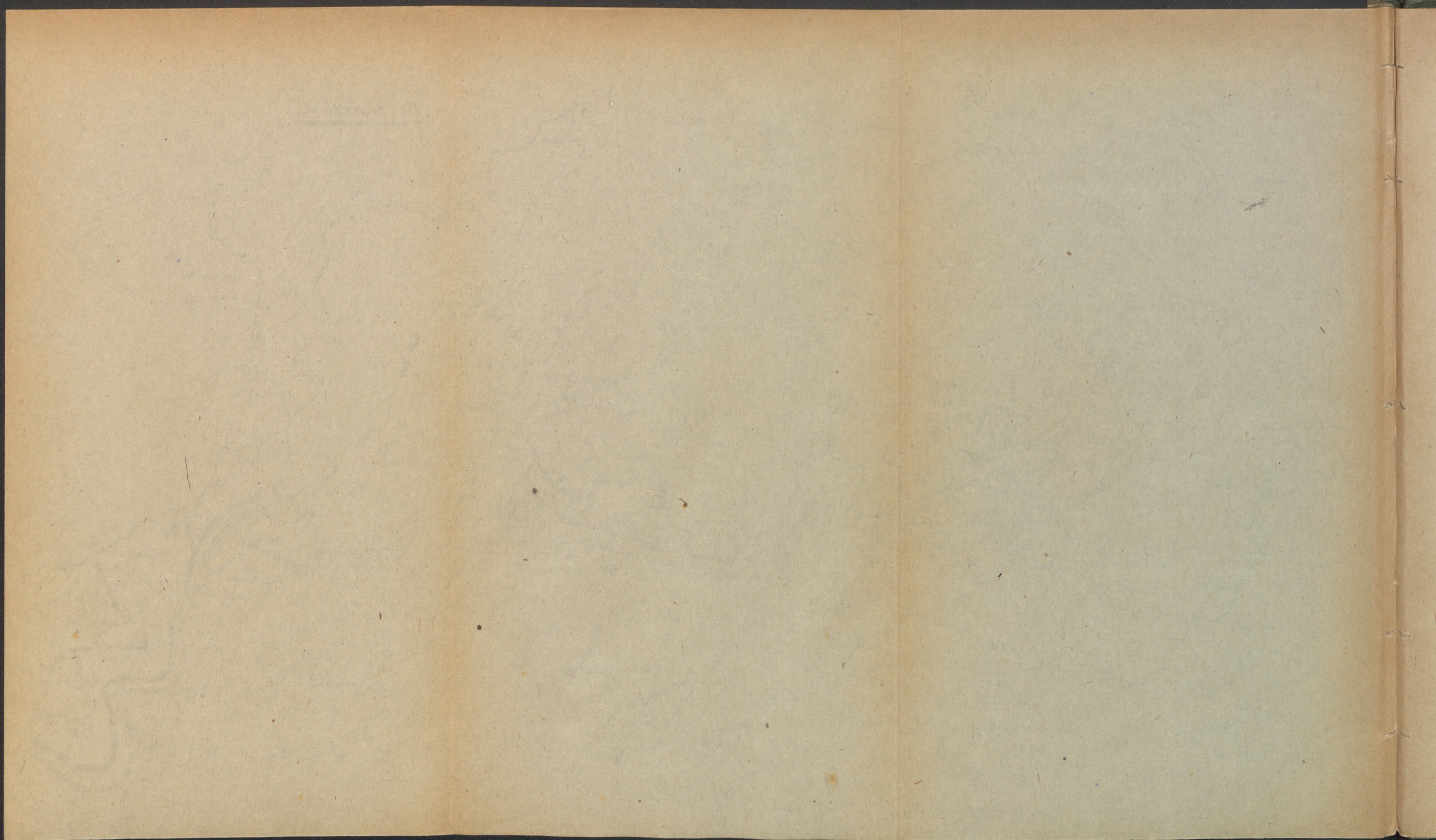

11.sz. vázlat.

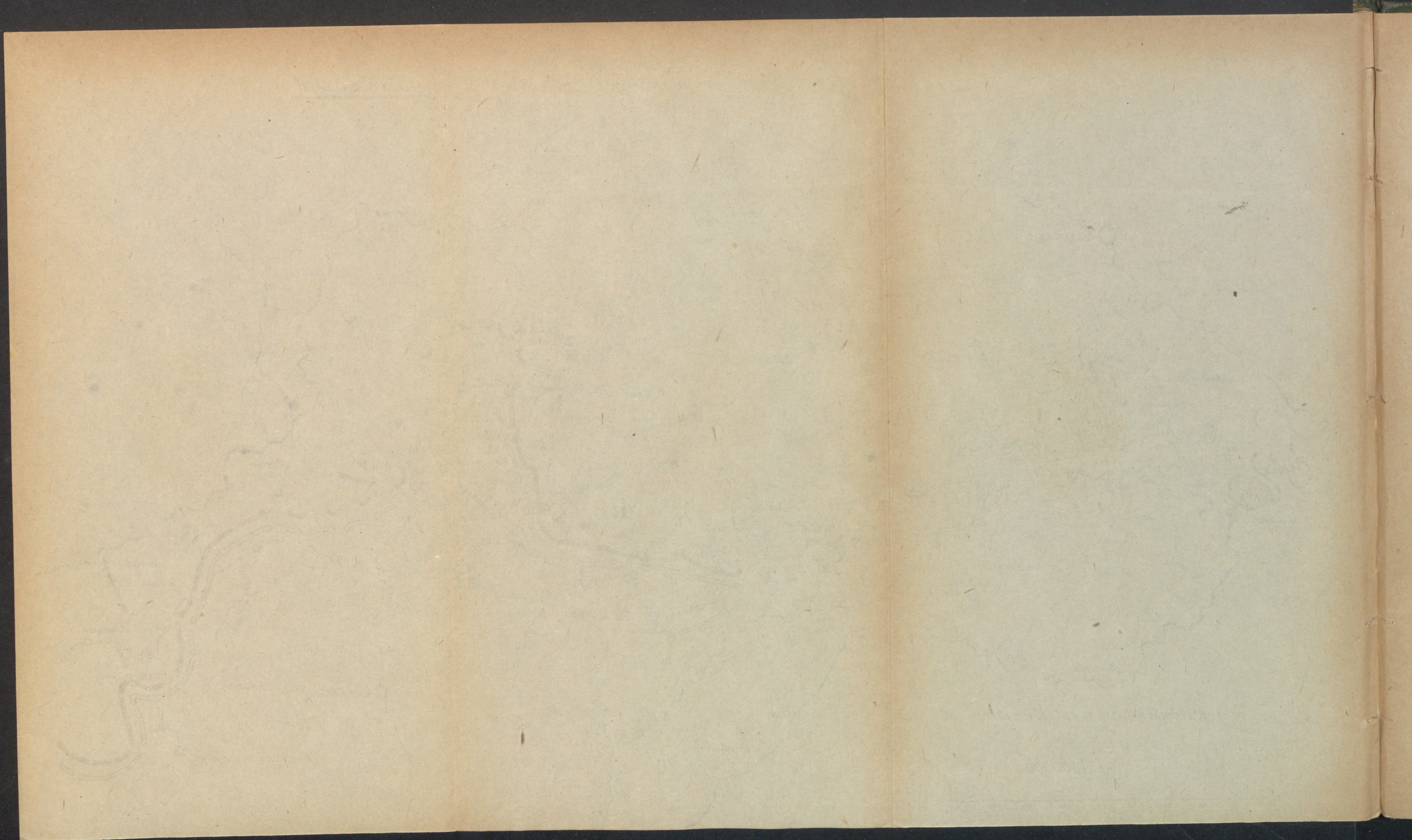

Különös helyzet szeptember 7.-én este.

1:1,000,000

Kölcsönös helyzet szeptember 9-én délelben.

1:1,000,000

0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 100 Kml

Széchenyi

